

HIZKUNTZA, HEZKUNTZA
ETA
ELEBIDUNTASUNA

*Hizkuntzen arteko Ukipen Egoeraren Teoria
eta Metodologia Aplikatua*

Lore Erriondo
Xabier Isasi
Fito Rodriguez

© Lore Erriondo, Xabier Isasi, Fito Rodriguez

© Udako Euskal Unibertsitatea

General Concha 25, 6. 48010 BILBO

ISBN: 84-86967-56-2

Lege-gordailua: BI-2435-93

Inprimategia: BOAN S.A. Aita Larramendi 2, BILBO

Azala: Arturo Rodriguez

Banatzaileak: ZABALTZEN Igara bidea 88, DONOSTIA

U.E.U. General Concha 25, 6. 48010 BILBO

AURKIBIDE OROKORRA

Elebitasunaren ahulezia kontzeptualaz eta ikerketa honen oinarri teorikoaz	9
Kultur gutxiagotuak eta pentsakeraren independentzia	13
1.- Kultura eta ezagutza	16
2.- Ezagutza eta hizkuntza	17
3.- Hizkuntza eta pentsakera	21
4.- Gutxiengo kulturak, hizkuntza gutxiagotuak eta pentsakera dibergentea	23
5.- Kultur gutxiagotuak eta pentsakeraren independentzia	28
6.- Komunikazioa, mintzaira, hizkuntza eta hizkera	31
Giza-komunikazioa	33
1.-Mintzaira, hizkuntza, hizkera	33
2.-Pentsamentua eta mintzaira	37
3.-Mintzairaren garun-antolaketa	40
Elebitasuna: Arazoa eta aztergaia	45
1.- Elebitasuna, hizkuntzen arteko ukipen egoera eta elebiduntasuna	48
2.- Elebidun motak	52
3.- Elebiduntasuna eta lateralizazioa	55
3.1.-Eskuineko hemisferioaren partehartzea elebidun /elebidunaren hizkuntzen isladapen eta prozesamentuan	57
4.- Elebidun/elebidunaren hizkuntzen adierazpen modua garunean	59
Hizkuntz-oroimena elebidunongan	63
1.- Oroimena eta hizkuntzen irakaskuntza	68
2.- Itzulpena elebidun/elebidunengan	69

Hizkuntzen ikaskuntza	71
1.- Hizkuntzen ikaskuntza eta berezko garapena	71
2.- Bigarren hizkuntzaren ikaskuntza eta jabetza prozesua	76
3.- Hizkuntzen arteko ukipen egoerako irakaskuntza	81
3.1.-Hizkuntz murgiltze ereduak	91
3.1.1.-Adina	93
3.1.2.-Trinkotasuna	94
3.1.3.-Iharduera	94
Elebiduntasunaren neurketa	95
1.- Elebiduntasun indizea	96
2.- Elebiduntasunari buruzko testa	98
2.1.- Testaren fidagarritasuna	106
3.- Elebiduntasunari buruzko froga	107
4.- Emaidaren azterketa	114
4.1.- Adina eta ikasmailaren arabera garapena	115
5.- Emandako hiztegiaren azterketa.	122
6.- I. Eranskina: euskaraz eta gaztelera emandako hitz zerrendak.	124
7.- II. Eranskina: euskaraz eta gaztelera emandako aditzak, adjektiboak eta koloreak.	159
Azkenengo gogoetak eta ondorio bilduma	165
1.- Garapen psikolinguistikoaz	165
2.- Egoera soziolinguistikoaren eraginaz	167
3.- Ondorio bilduma	168
4.- Ondorioak miatuz	170
Bibliografia	175

IRUDIEN AURKIBIDEA

1. Irudia: Mintzaira, Hizkuntza, Hizkera	36. or.
2. Irudia: Mintzaira eta Pentsamentuaren arteko erlazioak. Venn-en diagramak	39. or.
3. Irudia: Hizkuntzen arteko ukipen egoera	49. or.
4. Irudia: Enkodaketa mnemonikoa eta hizkuntz-dekodaketa	64. or.
5. Irudia: Barne-eragiketak elebidunengan	66. or.
6. Irudia: Ulermenerako prozesuen eskema logikoa	67. or.
7. Irudia: Hizkuntzaren berezko garapena. Eredu normalizatua	73. or.
8. Irudia: Berezko garapenaren bilakabideak (kurbak)	74. or.
9. Irudia: Berezko hizkuntz garapena	75. or.
10. Irudia: Hizkuntzaren berezko garapena/ kultura bidezko hizkuntz-garapena	78. or.
11. Irudia: 1986. urteko Erroldaren arabera E.A.E.ren azterketa demolinguistikoa	82. or.
12. Irudia: Hizkuntz ukipena. Euskararen egoera	84. or.
13. Irudia: Hizkuntz ereduak eta hiztun taldeak	89. or.
14. Irudia: Murgiltze ereduaren oinarritzko ardatzak	93. or.
15. Irudia: Hitztunen adin-banaketa	110. or.
16. Irudia: Laginaren hezkuntz-ereduen banaketa	110. or.
17. Irudia: Hitztunen banaketa jatorritzko hizkuntza eta bigarren hizkuntz ikastadinen arabera	112. or.
18. Irudia: Hitztun tipologiaren arabera banaketa	113. or.
19. Irudia: Ekoizpen tasen banaketa ikasmilaka	116. or.
20. Irudia: Hitztunen banaketa elebiduntasun indizearen arabera ..	119. or.

TAULEN AURKIBIDEA

1. Taula: Elebitasunari buruzko zenbait ikerketa	47. or.
2. Taula: Elebidunen arteko bereizketak eragiten dituzten aldagaiak (Paradis, 1989)	55. or.
3. Taula: Euskararen hitzun taldeak jatorrizko hizkuntzaren arabera	81. or.
4. Taula: Elebiduntasunari Buruzko Testa (EBT), hitz kopuruen zenbaketa eta sailkapena	104. or.
5. Taula: EBTren hitz estimuluaren araberako sailkapena	106. or.
6. Taula: EBTren Elebiduntasun Indizeak eta kategoria semantikoen estatigrafoak	106. or.
7. Taula: EBTren fidagarritasun azterketa	107. or.
8. Taula: Urolako udalerrien deskripzioa	107. or.
9. Taula: Euskararen egoerari buruzko adierazle estatistikoak	108. or.
10. Taula: Urola-kosta eskualdeko euskal eredutako (D) eskolak. 4.O.H.O/ 8. O.H.O	109. or.
11. Taula: Hiztun eta elebidun tipologia	113. or.
12. Taula: Hizkuntz ekoizpenaren batzbestekoak hitz estimuluka eta ikasmilaka	114. or.
13. Taula: Batzbesteko ekoizpen tasakikas-mailaka	115. or.
14. Taula: Jatorrizko hizkuntzaren araberako hitzun taldeen arteko konparaketa	117. or.
15. Taula: Hizkuntzen ikastadina eta orotariko ekoizpen tasak	117. or.
16. Taula: Elebiduntasun Indizearen tarreak eta elebidun motak	118. or.
17. Taula: Elebiduntasun Indizearen garapena ikasmilaka	120. or.
18. Taula: Gertueneko hizkuntz-giroa eta ekoizpen tasak	121. or.
19. Taula: <i>Euskaldunak/ez-euskaldunak</i> , elebiduntasun indizeak eta haien arteko erkaketa	121. or.
20. Taula: Aditzak, adjektiboak eta koloreak euskaraz eta gazteleraz	123. or.

ELEBITASUNAREN AHULEZIA KONTZEPTUALAZ ETA IKERKETA HONEN OINARRI TEORIKOAZ

Fito Rodriguez Bornaetxea

Goian aipatutako ELEBITASUNA den hitz pottoloren eduki desberdinak zein, hezkuntza medio, egunerokotasunean bere eraginkortasuna eta operatibitatea azalaraztea litzateke orri hauen nahia.

Ikusiko dugunez, egun elebitasuna bezalako hitzek dagoeneko zehaztasuna galdu duten neurrian lanbrotzen, merketzen eta errealitatearen azterketarako galtzen joan dira. Merketzen diogu, zeren eta Euskal Herria bezalako hizkuntzen arteko ukipen egoeretatik sortutako gizarte-gatazken eraginez edo, jakintza merkantileko kontzeptu gisa erabilia izateagatik jadanik ez ohi du errealitatea definitzeko premiazkoa den trinkotasun epistemologikorik¹. Orokorregia bihurtu omen da.

Izan ere, gure gizarte garatuan ezagutza merkatal-jakintza bihurtuz doala Max Weberrengandik badakigu jakin². Hau da, merkatuak gizarte-zientzietako ezagutzaren beharra duenez salerosi daitezkeen azalezko jakintzak sortzen ditu, jakintza merkantilizatu egiten du, alegia. Eta azoka adierazten dugunean, Athenako *agoraren* antzera, politikaz ari gara, toki berean sortu baitziren merkatua eta mendebaldar politika. Bada, egungo gizarte-zientzietako kontzeptuek,

-
- 1- ULISES MOULINES, C. (1988). Epistemologia, *Terminologia Científico-Social*. Anthropos. Barcelona. 347-350 or.
 - 2- WEBER, M. (1964). *L'étiqúe protestante et l'esprit du capitalisme*. Plon. Paris.

berezkoa dute merkatuzko eta politikazko baloreak, baina egunerokotasunak, arlo haietan izan duten etengabeko erabileraz, goian esan bezala, merketu eta kamustu egiten dute. Ondorioz, gaur egun elebitasuna bezalako hitzak aipatzen direnean aldeztu aurretik pairatutako erabilera politikoak gailendu ohi du barneko eduki hertsia hastapenetatik eraginkortasun ezan ezinbestean murgiltzen garen bitartean. Beraz, gizarte honen botere-jakintzek eragindako gizarte-zientzietan³ elebitasun hitzak, errealitatea taxutu eta definitzeko maneiatzearen ordeztu, errealitatearen isladaz izaten dena nahasteko besterik ez du balio. Honetaz gain, egoera soziolinguistikoak horren desberdinak direnez⁴, zehazkizunen aldeko joerak guztiz beharrezkoak dauzkagu. Horrexegatik, erabat garrantzitsuak dira hizkuntz egoera jakin baten ikerketatik ateratako emaitzak plazaratzea. Izan ere, bai erreferentziazko azterketan baita antzerakotzat har litezkeen artean praktika zehatzak ahalbideratzeko baliogarria izan daitekelakoan.

Hizkuntzen arteko ukipen egoeretan, bada, errazkeri nahiz ekibozidatedetatik urrun lan egin ahal izateko, inoiz baino premiazkoagoa dirudi dauden teoria zein kontzeptuei birdefinizio eraginkor eta aplikagarriak egitearena. Horretarako eskeini nahi ditugu lerro hauek. Baina ez soilik, Hizkuntzaren inguruan sortutako ekarpenak behar beste zehazteko baizik eta, ildo honetatik, Euskal Herriko egungo gizartean hezkuntza mailan horren ondoriozko eredu aplikagarrien berri azalarazten eta zabaltzen joateko.

3- MUÑOZ, B. (1993). *Critica del saber aparente*. in *Critica del Lenguaje Ordinario* (Román Reyes Ed.) Libertarias. Madrid.

4- “Ikasleek ahalik eta hizkuntza gehien ezagut ditzaten baina elebitasun sozialak status quo linguistikoa mantentzeko bakarrik balio duela ikustarazi behar diegu”. Irakaskuntza, hizkuntza eta gizarte. T. Mollá eta C. Palanca. in *Jazten 2* zbk. 20. or. (Elebitasunaren mitoa agerian). Eta, adibide gisa, egile berberen *Curso de sociolingüísticaren 2. atalean* (Graella-Bromera. Valencia 1988) honako pasarte argi hauek:

“Hizkuntza gehienak beste batzuekiko ukipen-egoeran aurkitzen dira. Ukipen egoera honek, beste gauza batzuren artean, hizkuntz aldaketak eragiten ditu hala hizkuntzen egituran nola bere gizarte-esparruan, bere erabilera-esparruan(...)

(...) Hizkuntza minoritario guztiak ez dira minorizatuak, suediera bezala, status normaleko bederatzita milioi hiztun dituen hizkuntza edo daniera, bost milioi hiztunekin. Baina, alderantziz badira kuantitatiboki hizkuntza maioritarioa izanik, zirkunstantzia eta leku konkretuetan, minorizazio prozesoa jasaten ari direnak, zenbait kasutan beren existentzia mehatxatzen iristen dena. Pentsa dezagun zer gertatzen ari zaion gaztelaniari Puerto Ricon, frantsesari Kanadan, edo galegoari Galizian“.

Gizarte-ikerketak⁵ dateke hemen eskaintzen den ekarpena. Sapir eta Pike-rengandik erakarritako *etik/emik*⁶ pareta erabili nahi izan dugu guk hizkuntzen ukipena diren gizarte-egoera bereziak ikertzeko. Zehazkiago, hizkuntzen arteko ukipen egoera jakin eta zehatz baten ikerketa egiterakoan zertaz hitzegiten ari garen argitzeko. Horretarako geronek erabilitako ikerkuntz-sistema beste antzerako egoeretan aplikatzeko onuragarria delakoan plazaratu nahi dugu oraingo honetan. Baina ez bakarrik egindako azterketak ezagutarazteko, ez eta parekatsuak izan daitezten egoeretara ikerketa zabaltzeko bakarrik ere, baizik eta funtsean, **hizkuntz ukipen egoera desberdinetan hezkuntz-eredu aplikagarri bat** lantzen joateko. Hizkuntz-egoerak hobetuz joan ahal izateko, alegia. Halere, *etik/emik* pareta dela eta Pike- eta Harris-en artean sortutako polemikaz, gehiago azpimarratu nahiko genuke *emik* delakoaren eraginarena *etik*-arena baino. Hau da, gizarte-ikerketa hau euskalduntasunetik sortua da. Beraz, zehatza eta sozio-kulturala duzue, barne-aurkikuntzaren bila doa, integratzailea da eta, azkenik, lehen aipatu bezala, funtsean praktiketara zuzendua dago.

Ezin da, ordea, praktikara joan nahi izatea hastapenetan dagoen abiapuntua behar bezala argitu gabe. Esan dezagun, beraz, euskalduntasunetik egindako lan honek, euskalduna den kultura (Levi-Straussengandik Kultura = Komunikazioa), zein hizkuntzaren egoera gutxiagotuta bezala aztertzen duela, minorizatua beraz, eta hori bera dela bere abiapuntua. Baina adierazitakoak suposatzen duenez konturatzeko har dezagun beharrezko tartea.

5- MORIN, E. (1972). "L'événement-sphinx" in *Communications*, 18.

- LOURAU, R. (1975). *El análisis institucional*. Amorroutu. Buenos Aires.

6- PIKE, K.L. (1972). "Puntos de vista éticos y émicos para la descripción de la conducta" in *Comunicación y cultura*, Nueva Visión. Buenos Aires. 1. tomoa.

E.Sapir antropologoak egindako ikerketatik abiatuz eta hizkuntzalaritzan fonetikaz (*etik*) eta fonologiaz (fonemika-*emik*) aritzerakoan dauden datu mota desberdinei kasu eginez, gizarte-zientzien metodologian eztabaida emankorra sortu zen. Fonetikak hots fisikoaz aritzen den bitartean fonologiak hizkuntz-sistema jakin baten barruan adierazgarriak direnak soilik hartzen ditu kontutan (beti, adberbioa euskaraz, eta Betti izen propioa ingeleseraz, antzerakoak badira ere fonologikoki badago bereizterik adibidez). Ildo beretik joanda, etik ikuspegiak orokorrak, kanpotikoak, objetibotasunaren aldekoak, hastapenetatik analisisaleak, etab... lirarteke. *Emik*, berriz, kontrakoak. Pike-k azken ikuspegi hau defendituko luke M.Harris antropologoak lehenari ekingo liokeen bitartean (Harris, M. *El materialismo cultural*. Alianza. Madrid. 1982). Bion sintesi metodologikoa izango da Gizarte-ikerketa (Morin, Lapassade etab.) zeinak azterketa kuantitatiboaz gain ikertzailearen hurbilpen subjektibo eta inplikatu aldarrikatuko du. Kontzeptuen egokiera eta egoeren aldaketak eragiten dituen lan-aukera hau duzue, zehazkizunak zehazkizun, ikerketa honetarako hautatutakoa.

KULTUR GUTXIAGOTUAK ETA PENTSAKERAREN INDEPENDENTZIA

Fito Rodriguez Bornaetxea

Nekez uler daiteke izenburu honetan adierazi nahi izango genukeena alde zuzenetik kategorien moldaketaz hizkuntzek daukaten eragina behar bezala azaltzen ez den bitartean. Halere, guzti hori azalduta ere, ulermen egokiaren baitan disziplinarrekotasunaren premia dagoenez (ontologiaz, gizarte-hizkuntzalaritzaz zein ezagutzazko psikologiari buruzko zenbait erreferentzien jabe izan ahal izatearena hain zuzen) diskurtsoaren haria ez galtzarren erabiliko ditudan ezinbesteko aipamenak alboan agertzen saiatuko naiz. Horrela, pentsamentuaren bi prozedura desberdinak balira bezala, diskurtsoaren ildoak izango da alde batetik bilakatua oharretan oinarritzko errekurtsoak, exkurtsoetarako bidea, ematen diren bitartean. Mezuaz jabetzeko, ordea, aipatu bi erreferentziak osagarriak dira. Hona hemen.

Gizarte-zientzietan arazo honi buruzko planteamendu desberdinenen etorria:

Kultura eta, noski, gizarte edo gizaki desberdinen arteko desberdintasunaz aspaldidanik oharturik, gizarte-zientzietan planteaturiko galdera hauxe dugu: **zer-nolako erlazio mota dago kultura jakin batetan bertako gizartea eta bertako gizakien pentsamoldeen artean?**; edota beste era batez adierazia: **kultura bakoitzak zer-nolako baldintzak ezartzen dizkio bere baitan ekoizten den pentsakerari?...**

Honi erantzuteko, gizakia ulertu ahal izateko hain zuzen ere, gizarteaz zein kulturaz aritzeko, aurreko mendearen bukaeran antropologoek egindako ikerketa taxonomikoak ditugu. E.B.Taylor-ek (1871) lan egiten zuen naturalisten antzera, hau da, kulturen ezaugarriak sailkatu besterik ez zuen egiten. Izan ere, kultur fenomenoak biltzea eta taxutzea zen helburua, inola ere fenomeno haien artean inongo barne batasunik bilatu nahirik. L.Morgan (1877), berriz, gizarte antolakuntzaz aritu bazen ere, ez zen kultur ezaugarri fenomenikoetaz gehiegi saiatu. Aitzitik, Tayloregandik bereizturik, giza egituraketak zein eraldaketak ikertzea zuen helburutzat. Ikuspegi batean zein bestean, kulturen arteko konparaketa egin arren, **ez zen aintzakotzat hartzen kultura eta pentsamentuen arteko harremana**, ezta hizkuntza, hezkuntza edota hirigintza bezalako fenomenoek kultur-azterketa ere¹.

Baina gizakia isolaturik, gizaki gisa ulertzerik ez dagoen era berean, gizarte eta kultur sostengurik gabeko intelektua antzematea ere ez da erraza. Izan ere, ezagutzazko funtziotan kultur oinarriaren garrantziaz ohartzea dateke mende honetako gizarte-antropologiak ireki duen ate emankorrenetariko bat².

Hasiera batetan, aipatutako Taylor, G. Stanley Hall (1865) edo H.Spenceren eraginez (1888), ezagutzazko muga herri basatien eta garatuen artean (mendebaldarrak) ezartzen bazen ere, sasi-”darwinismo” hura gairatutako geratu zen mende honen hastapenetatik. F.Boas-en “Gizaki primitiboaren adimena” izenburuko ikerketa kaleratu zenetik (1911) kultura eta arrazaren artean zeuden gaizkiulertze eta nahasteak erabat argiturik agertu ziren. Garai hartatik aurrera kultur bereizketak genetikaren arabera ulertzerik ez ohi da onartu. Ez eta kultur-aldaketaz jabetzeko helerazketa genetikoaren eraginkortasunik, jakina. Areago, F.Boas-i buruzko aditua den Herskovitsi berari so eginez “arrazak kontzeptua zientziari ezarritako oztipoa besterik ez dela” esan beharko genuke guk geuk ere³.

Pentsamoldeen arteko bereizketaz aritzean hurbilketa biologizisten aurrean gizarteak duen garrantzia hasi zen azpimarratzen. Horrela E. Durkheimen itzalpean sortu ziren L.Lévi-Brühl-ek ikerketak eta “gizarte irudikapenak”

-
- 1- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "Kultur Etxeak egungo Gizarte Pedagogiaren eremuan". *Eusko Ikaskuntzaren XI. Kongresua*. Kultur Formulazio berriak. Euskal Herria eta Europa. Donostia. 503-506 or.
 - 2- IBÁÑEZ, J. (1988). "Cuantitativo/Cualitativo" in *Terminología Científico-Social*. Antrophos. Barcelona 218-232 or.
 - 3- HERSKOVITS, M. eta besteak (1965). *The Mind of Primitive Man*. The Free Press. N. York 10. or.
Kultur ekoizpenak aztertu ahal izateko arrazaren kontzeptuen antzutasunaz Georges Lapassaderen ekarpenak azpimarratzekoak dira. Gehiago jakin nahian ikus Rdgz. Bornaetxea, F. (1992) "Rap, trikitrixa zein bertsoaritzak G. Lapassaderen esku" in *Bertsolari* 7.zbk. Urria, 13-18. or.

kontzeptua. Honen arabera kultur mota bakoitzak mundu fisikoa era desberdinez irudikatu bide du, eta ondorioz, sortutako kultur emaitzak behar bezala ulertu ahal izateko baldintzagarriak diren aipatutako “gizarte-irudikapen” haiek aldeaz aurretik ezagutarazi egin behar dira⁴.

Ikuspegi soziologikoa honi kritikatu psikologiaren planteamenduak datozkigu, bai garapen psikologia baita “Gestalt” deritzana ere. Kritikak antzerakoak izan arren (gizarte basatietan sortutako gizakiak, desberdinak eta aldagaiak diren neurrian, zeren arabera eraldatzen diren jakin behar da...) oinarri desberdinetakoak dauzkagu. Garapen psikologikoa tokian tokiko hizkuntzei kasu egin behar izatearena azpimarratzen duen bitartean⁵ Gestaltetik hautemate (perzepzioa) prozedurei soilik garrantzia eman behar aldarrikatuko digu.

Adierazitako gizarte zientzien bilakera hau dela medio badugu gaur egun ezagueraren eraikuntzaz aritzerik kulturaren baitan biltzen diren osagarri desberdin bakoitzari behar den arreta eskainiz. Sintesi honetan iharduten aurkitzen dira, besteak beste, M. Cole edo J. Bruner⁶. Ildo honi atxekituz, eta hizkuntz gutxiagotutakoen kasu jakin batetaz (euskarari buruz alegia), ibili gara Euskal Herriko egoeraz gure ikerketa-ekarpenetara arakatzeko bertako E.H.U.ko irakasle batzuek⁷, honako hau aipatutako azterketa zati baten azalpena duzuelarik.

-
- 4- AMERIO, P. (1987). “Groupes, representations et identites sociales” in Perspectives cognitives et conduites sociales. Del Val. Fribourg.
Descamps, J.C. (1977). *L'Attribution et la catégorisation sociale*. Peter. Berne.
Moscovici, S. (1987). “Ideologie et representations sociales” in Sur Ideologies et Rep. Soc. Paris X. Nanterre.
- 5- Ikus “Garapen Psikologiaz”:
Vygotski, L.S. (1934). *Pensamiento y Lenguaje*. La Pléyade. Buenos Aires. 1983.ko argitarapeneko 93.or. eta
Wernwe, H. (1948). *Comparative psychology of mental development*. Science Ed. N. York. 1961ko argitarapeneko 225. or.
Ikus “Gestalt buruzko jarreraz”:
Kohler, W. (1925). *The mentality of apes*. Harcourt Brace. N. York
- 6- COLE, M.; MEANS, B. (1986). *Cognición y Pensamiento*. Cómo pensamos. Estudios comparados. Paidós. Buenos Aires.
BRUNER, J. (1991). *Actos de significado*. Más allá de la revolución cognitiva. Alianza. Madrid.
- 7- ISASI, X.; ERRIONDO, L.; RDGZ. BORNAETXEA, F. "El contexto de contacto de lenguas en las vías de aprendizaje de las formas de simbolización". Euskal Herriko Unibertsitateak finantziaturiko ikerketa (UPV 096.230-H053/91).

1. KULTURA ETA EZAGUTZA

Psikologiaren hastapenetatik, zehazkiagoak izatekotan W.Wundten lehenengo ikerketatik (1916), bikoiztasun oso nabarmenen aurrean aurkitzen ginen. Alde batetik gizakia genuen psikologiarako ikergai, zeharo bestetik berriz, gizarte jakin baten emaitza kulturalak (hizkuntza barne) hizkuntzalaritza zein antropologiaren azterketarako. Muga antzu hura gainditu nahian Michael Colek argitaratu zuen 1981an “ Garapen hurbilaren arloa, zeinean kulturak eta ezagutzak elkar eragiten duten”⁸. Bertan alde aurretiko saikera ugariak bilduz⁹ eta A.R. Luriak jorratutako bideari atxekiz¹⁰ tokian tokiko gizartearen hizkuntzak nahiz hezkuntza motak bertan ekoizten diren ezaguera moten ulerkuntzarako ezinbesteko gakoak bihurtzen dira. Ikuspegi honen arabera gizakiaren ezagutzazko garapena bertako kulturaz jabetzeko jorratu behar den prozeduren ondorio gisa antzematen da. Lehen aipaturiko gestaltzaleen antzera, aurretik biologiak ezarritako hautemate sistema orokorrak aurkitzearen ordez kultur aniztasunaren bidez hurbiltzen dira aipatu hautemate-oinarrietara. Pentsakera aniztasun haiek gainera, kulturak baldintzaturiko elkarren-eraginekin loturik azalduko lirateke. Ildo honek osatzen du Vygotskyk Uzbekistan hasitako ikerketak¹¹ antropologiaren “gertaera” edota “gizarte-espazioa” kontzeptuekin harremanetan ezartzen duen bitartean¹².

Ezagutzaren garapena gizakiengan, bada, norbera bere kultur testuinguruaz jabetzeko erabilitako prozeduren arabera ulertu behar izango da ezinbestean. Honela, hizkuntza/hezkuntza binomioak baldintzatuko luke pentsakeraren eraikuntza, eta zehazkiago izanik, pentsamentuaren oinarrian dauzkagun datuak prozesatzeko moldeak (kategoria) ere bai. Izan ere, errealitate fenomenoak sailkatu ahal izateko erabilitako erizpide ontologiko, semantiko edota gnoseologikoa eraginduak azalduko litzazkiguke alde aurretik bideratutako heziketaren arabera. Baina M.Colek baieztatutako honek duen garrantziaz behar bezain beste ohartzeko pausoz-pauso segi dezagun bere barne eduki guztia azalerazi arte.

8- COLE, M. (1981). “Where Culture and Cognition Create Each Other”, espainolez “La zona de desarrollo próximo: donde cultura y conocimiento se generan mutuamente” in *Infancia y Aprendizaje* 25. zbk (1984), 3-17. or.

9- COLE, M. (1977). *Cultura y Pensamiento*. Relación de los procesos cognitivos con la cultura. Limusa. Mexico.

10- LURIA, A.R. (1974). *Los Procesos Cognitivos*. Análisis Socio-históricos. Fontanella. Barcelona (1980)

11- Ikus Leontiev, A.N. in Wertsch, J.V. (ed.) (1981). *The concept of activity in Soviet psychology*. Sharpe. White Plains, 47 eta 61. or.

12- FORTES, M. (1977) “From child to adult: Studies in the anthropology of education. Natural History Press. N.York, 27-28. or.

2. EZAGUTZA ETA HIZKUNTZA

Euskaldunen artean ezaguna dugu oso B.Whorfen hizkuntz teoriak¹³. Beraien arabera Hizkuntz komunitate bakoitzak mundua era desberdin batez eskuratzen omen du (Hizkuntz erlatibitatearen hastapena); erabiltzen den hizkuntzan datza, gainera, desberdintasun horren aurrebaldintza (hizkuntz determinismoa).

Mende honen erdian hedatutako planteamendu hauek saiatu ziren Ameriketako Colon aurreko indiar hizkuntzen arteko konparaketa egiten eta, funtsean, kultur bereizketak hizkuntzen egitura diferentei leporatu zizkieten¹⁴. B. Whorf indiar hizkuntzaz aditua zen bitartean E. Sapir mende honetako bigarren hamarkadatik ari zen fonetika sinbolikoa lantzen eta ikerketa konparatua egiten munduan zehar.

Gaur egun, dudarik gabe, hipotesi honek adierazitakoari ezin zaio zentzu hertsian eutsi. Nekez onar daiteke hizkuntza eta esperientziaren artean inolako harreman eredugarritasunik dagoenik, ezta ezagutzaren garapena bera hizkuntzak soilik mugatzen duenik. Horrela balitz elkarren arteko edonongo ulermenik galerazi egin beharko genuke hastapenetatik, baita mota guztietako itzulpenaren ahaltsuna bera ezinbestean alboratu ere. Ezin da izan honako hau, beraz, lan honetarako aldarrikatu beharko genukeen bide teorikoa. Halere, planteamendu hauek atea ireki dizkiote gizarte zientzia berri bati: gizarte-hizkuntzalaritzari hain zuzen, zeren aipatutako ezintasunak agerian utzita ere, hizkuntzen erabilerak ezagutzako prozeduren aurrean duen garrantzia azpimarratu egin digute. Ildo honetatik zabaltzen den bide horri ekinez aurkituko dugu lagungarri beranduxeago, besteak beste, W. Labov eta M. Stubbs.¹⁵

Dena den, edozein unetan eta edozein eratan ere, tokian tokiko ezagueraren aldarrikapen honen aurka mota desberdinetako egiturazaleen eraso eta etorri ohi da ulergarritasun orokorraren defentsan. Gehienetan C. Lévy-Straussen itzalpetik¹⁶ hizkuntzek azaleratzen dituzten kultur-bereizgarritasunak, esan bezala, azalpentzat

13- Berriena Patziku Perurenak kaleratutako koloreei buruzko saiakera bada ere (Erein, Donostia 1992) erroek Txillardegiengana garamatzate (*Hizkuntza eta Pentsakera*. Etor. Donostia hamabost urte lehenago). Izan ere, Sapir-Whorf zaleek alegia, hizkuntz errealitatea aldarrikatu dutenek, koloreei buruzko kultur hautematea jorratu bide dute gehien. Ikus:

Heider, E.R. (1972). "Universals in color naming and memory" *Journal of Experimental Psychology*, 18. zbk, 10-20 or.

14- WHORF, B.L. (1956). *Language, thought and reality*. Wiley. N.York
BROWN, R. (1958). "Words and things". The Free Press. N. York

15- STUBBS, M. (1984). *Lenguaje y Escuela*. Cincel-Kapelusz. Madrid 64-81. or eta 133-142. or.
HUDSON, R.A. (1980). *La Sociolingüística*. Anagrama. Barcelona (1981) 25-28. or.

16- LEVI-STRAUSS, C. (1861). *Arte, Lenguaje, Etnología*. Siglo XXI. Mexico (1971) 130-138. or.

bestarik ez dute jotzen, hau da, beren aburuz, gizaki guztiei ezagutzazko egitura amankomun berberak legozkieke.

Hizkuntzalaritzaren eremuan N. Chomskyren ekarpena dugu emankorrena¹⁷. Honen arabera hizkuntza guztiek eduki badituzte egiturazko ezaugarri berdinak. Honetaz gain, esaera orok osagarri zehatz batzuetatik eta askotariko sistema arautzailearen bidez sort daitezken ezin da pentsatu ere egin hizkuntzak aipatutako sistema arautzaileak baino aberatsagorik izan daitezkeenik. Era berean, ezingo litzateke esan ezaguera mailak aurrekoiago ala sinpleagorik direnik.

Halere, ikusiko dugunez, gizakiek sistema haiek erabiltzen dituztenean egitura arautzaileak nola eskuratu eta beren funtzionamenduan nola aurreraten diren oraingoz ikergai den neurrian, kulturazte prozeduren azterketak jorragai duen gizarte eta gizakien arteko elkar eragiketaren prozeduren premia ezin da, ez eta planteamendu teoriko honetatik, inola ere baztertu. Aitzitik, gizarte zientzietan kultur gutxiagotuen ikerketarako ulergarritasun orokorraren esanahi hertsiaz lanegiteak bertako gizarte zein gizakien berezko aldagaiaz ez jabetzea ekar dezakenez, eta ondorioz, ustekabeen bada ere, horrek kultur zein hizkuntz normalizatuen bideak besterik gabe azpimarratzea dakarkigunez, planteamendu hauek adierazitako kultur minorizatuetatik sortutako praktika nahiz teoriaren galbae kritikotik pasatzeari ezinbestekoa deritzogu. Bestela, nahitanahiez, egindako iharduna kultur txikietako ordezkatzaren aldeko lana izan liteke.

Ildo hau, ordea, ez da atzo goizetik sortua¹⁸ eta etengabe saiatu gara azaltzen gizarte zientzietako foru desberdinen artean arlo honi ekiten dioten ekitaldietan¹⁹ baina, behar bada, oraingo honetan bere arlo teorikoan gehixeago azaltzeari onuragarri deritzogu.

18- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1983). "Hezkuntzaren Iker-Tresnak" I.P.E.S. Formazio Koadernoak. Bilbo

19- ISASI BALANZATEGI, X.; RDGZ. BORNAETXEA, F. (1991) "Euskararen Herritik Erdal Mundura" in *Elebitasuna eta Hizkuntz Jabekuntza*. XI. Congreso de la Sociedad Española de Lingüística Aplicada.

RDGZ. BORNAETXEA, F. (1991). "La référence spatiale (symbolique et physique) dans l'apprentissage scolaire de la deuxième langue" in 19. Congrès annuel S.P.A.Q. Montréal, Québec.

RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "Euskal-Herriko zenbait kasu ezagutzazko psikologiaren historiak jorratutako ildo klasikoen arabera ikerturik" in V Symposium de la Sociedad Española de Historia de la Psicología. Donostia.

RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "La importancia del espacio simbólico en la recuperación de las lenguas minorizadas" in O uso das línguas na perspectiva da Europa Comunitaria Seminario coordinado Departamento de Filología, Teoría da literatura e linguística galega da Universidade de Vigo e Associacimto galeda ga Lingua. Ourense.

RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "El contexto de contacto de lenguas en las vías de aprendizaje de las formas de simbolización" in X. Congreso Nacional de Pedagogía. Salamanca.

Goian adierazi bezala, ezagutzazko eraikuntzan tokian tokiko kultur zein hizkuntzen garrantzia azpimarratu nahi dutenen aurka jotzen du estrukturalismoaren ikuspegiak. Azken bide honetatik eratorria dugu F. Saussureren ekarpena (1916) zeinean hizkuntzaren ikerketarako eredu teoriko eta orokor baten premia aldarrikatzen den. Horretarako sortzen digu hizkuntza/hizkera binomioa. Funtsean, beraz, dagoen guztia sailkatu ahal izateko baina, “malgré-lui”, era estatikoegi batez.

N. Chomskyk (1967) ordea, ildo beretik joanez, eredu dinamikoagoa asmatuko du, izan ere, sortzaile/eraldatzailea; gaitasun hutsa (barne egiturari dagokiona)/ekoizpen-gaitasuna (azaleko egitura) binomioa. Horrela antzemango da arau multzo mugatu batetik abiatuz esaera multzo mugagabea sortzeko, ulertzeko eta eragiteko hiztun batek duen ahalmena. Horixe adieraziko digu gaitasuna kontzeptuak (competence). Ekoizpen-gaitasunak (preformance) berriz, hiztunaren jokaera enpirikoa azalduko du.

Gaitasun hutsari dagokio, bada, barne eta azalekoaren arteko egituren kontraesana: Gramatika. Honen arabera uler daitezke esanahiak eta ikurren arteko erlazioa; ulermen semantikoa/barne egitura eta irudikapen fonetikoa/azaleko egitura. Azken hauek, ondorioz, desberdinak izan arren ulermen semantiko berdinez eduki dezaketenez, ezin da barne egituretara heldu azaleko egituretatik soilik. Aitzitik, ezinbestekoa dateke eredu teorikoa (abstraktu/hipotetikoa) izatea ulermena behar bezala ziurtatzeko. Ezinezkoa dugu ekoizpen-gaitasunatik gaitasun hutsara, besterik gabe, pasa. Gaitasuna ezin da induzitu ekoizpen-gaitasunatik baizik eta ekoizpen-gaitasuna gaitasun ahalmenetik abiatu deduzitu egiten dela. Horrexegatik deritzogu Chomskyren teoriari “sortzailea”, eragiketa praktikoak alde aurreko gaitasun teoriko jakin batetik nola sortzen duen azaldu egiten baitigu. Horrexegatik, era berean, “eraldatzailea” dela diote, barne egiturak azaleko egituren forma nola hartzen duten argitu egiten duelako, hain zuzen.

Halere, Saussurentzat hizkuntza gizarte osoari bazegokion ere (nolabaiteko erakunde mota bat izanik), Chomskyrengan gaitasuna gizakiari dagokiola antzematen da. Azken honen teoria dinamikoagoa izan arren (sortzaile eta eraldatzailea izateagatik) gizarte hizkuntzalaritzaren ikuspegitik ordea, oraindik mugatuegia dirudi bere “sortze prozeduretan”. Hau da, matematikaren prozeduren antzera barnearen azalpenaren berri ematen digu besterik ez. Eraikuntzak nola eragiten diren alegia, baina inola ez ekoizpen prozeduren ardatzak zertan datzaten.

Bide induktibista hutsak agerian uzten baditu ere. Berari esker teoriaren premia inoiz baino garbiago aldarrikatzeko beharra izan arren, bere ereduak balio digu sistema noologikoak (ideietakoak, hain zuzen) ikertzeko, ez ordea sistema

soziologikoak ulertarazteko. Chomsky dela medio argiagoa daukagu semantikaren ardatzak, ez pragmatikarenak. Informazioaren tratamendua azalerazten digu, eta ez da gutxi gero!, baina gizarteratze zein kulturatze prozeduraz apenas ez digu berririk eskaitzen. Izan ere, hizkuntzalaritza hutsean goi mailakoa dugu, ez noski gizarte hizkuntzalari gisa.

Esanahia hizkuntza jakin batek dioena baldin badugu eta zentzua, hizkuntza horrek, bere testuinguruan, adierazten diguna, Chomskyren teoriak lehenengoari ekingo lioke besterik ez. Baina zentzua izendatu dugun bigarren kontzeptu horretaz jabetzeko beste bide bat jorratu behar izango dugu. Hauxe litzateke bere ekarpenaren muina eta, jakina, bere teoriaren muga ere bai. Bide honetatik joanda Chomskyren teoriaren kritikalako beste galdera orokorrak irekitzerik badago ere²⁰, oraingoz, gure ikerketaren atzean dagoena ulertu ahal izateko puntu honetan bertan geratzea dirudi egokiena.

Izan ere, ezagutzazko ekoizpen prozedurak aztertzerakoan guri gehien interesatzen zaiguna zentzua/ esanahia eta hizkuntza ezarria/ hizkuntza abstraktoaren arteko binomioekin lanegitea denez²¹ (eta ez Chomskyrenagan ez eta egiturazaleengana horretarako inolako ekarpenik aurkitzen denik) beste bide bat jorratzeari ekin behar izango diogu. Horretarako, eta orain arte azalduakoa berriro gogoratu, “Garapen hurbilaren arloa” hona erakartzeari ezinbestekoa deritzogu.

Lehen esan bezala, gizarte bakoitzak sortzen duen ikur-espazioaren kulturatze prozeduren bereganatzean datza bertako kidearen ezagutzazko ekoizpena. Hau da, horrelako bakoitzaren hizkuntz/hezkuntzaren binomioaren arabera sortuko da ezaguera mota bat ala bestea. Mundua kategorizatze informatzioen sailkapen mota batean besteetan baino gaiagoa ibiltzearena eta ondorioz, egokitutako hori eta ez besteak garatzearena. Beraz, ezagutzaren ekoizpenak ez dira guztiz askeak baizik eta kulturak garatzen duen leku-sozialaren menpekoak.

20- KRISTEVA, J. (1969.) *Semeiotiké*. Seuil. Paris. Sistema noologikoen ikerketarako biologiaren eredu aldarrikatzen du Chomskyren bezalako sistema itxiegietatik ihes egin nahian mundu fisikoak berak ezartzen dituen moduen arabera.

PASK, G. (1976). *Conversation Theory*. Elsevier. N.York. Vygotskiren teoriaren baliatze eta matematika garaikidearen laguntzaz (Spencer-Brown 1971) hizkuntzaren ikerketarako hemen proposatzen den bideak pragmatikaren arloa jorratzen du gehien mota guztietako gramatikaren kaltetan.

21- COLL, C. “Significado y sentido en el aprendizaje escolar” in *Infancia y Aprendizaje*, 48. zbk. 121-135. or.

Menpeko ezagutzazko ekoizpen hauexek, gainera, Vygotskyk ongi asko adierazten duenez²², bi ardatzen arabera garatuz doaz: Testuinguruan oinarritutako hizkuntz zehatz batetik destestuinguratzerara doan arloan alde batetik, eta tokiko hizkeratik mintzaira abstraktuetarako garatzen den bidean bestetik. Edo beste modu batez esanda, zentzuaren ulerkuntza hertsitik esanahi orokorraren konkistatzerara.

Guzti hau, ordea, ezin da antzeman hizkuntza bakoitzatik at, edota gure kasuan bezala, hizkuntz ukipen egoera jakin batetik at. Izan ere, aipatu bezala, hizkuntz gizarte egoerak moldatu eta, neurri handi batetan ere, baldintzatu egiten baitigu kulturazte prozeduren menpekota den ezagutzaren ekoizpena bera²³.

Horrexegatik, pentsakeraren heterogeneitateaz eta hizkuntz aniztasunen artean dauden harremanak behar bezala aritu ahal izateko, har dezagun beharrezkoa zaigun tartea. Jarraian duzue...

3. HIZKUNTZA ETA PENTSAKERA

Goian adierazi bezala ez dugu hemendik aldarrikatzen, Sapir-Whorfen antzera, hizkuntzak pentsamoldeak bideratzen dituenik. Aitzitik, luzez esplikatu dugunez, ontzat hartzen ditugu estrukturalisten aldetik nahiz Chomskyzaleen partetik horri buruz datozen kritikak. Alegia, hizkuntz determinismo mekanikoaren ahulezia teorikoa bistan denez ezin dela esan inongo hizkuntza besteren bat baino “garatuagoa” edota “egokia” izan daitekeenik. Bai ordea, Vygostky, Luria eta Leontievek frogatu zuten bezala, pentsamentu eskema unibersalistak gaintitu behar direla beren garapenerako oinarrian dauden ezagutzazko prozedurak kultur baldintzatzearen menpekotasuna onartuz²⁴.

Hauxe dela eta, egun garatzerik badugu bere garaian ez Vygostkyk ezta Luriak berak ere ondorioztatzerik izan ez zutena²⁵. Hizkuntzak ez ditu zuzenean

22- VYGOTSKY, L.S. (1934). *La imaginación y el arte en la infancia*. Akal. Madrid. 1982

23- HAUGEN, E. (1972). *The ecology of language*. Stanford University Press. California.

Sanchez Carrión, J.M. “La nueva sociolingüística y la ecología de las lenguas” *Eusko Ikaskuntza* (Aingeru Irigarairi omenaldia) Donostia 327-349. or.

24- LURIA, LEONTIEV, VYGOTSKY (1979). *Psicología y Pedagogía*. Akal. Madrid

25- TULVISTE, P. (1992). “Diversidad cultura y heterogeneidad en el pensamiento” *Apuntes de Psicología*. Sevilla 35. zbk. 7. or. “En los primeros años, Luria no pudo publicar estos datos recogidos entre 1931 y 1932, ya que se trataba de un momento difícil para la Psicología en Rusia, y en general para todas las áreas del pensamiento. En concreto, Luria tuvo problemas al ser acusado de buscar un tipo de pensamiento primitivo en el colectivo de campesinos soviéticos de Asia Central, así como de otros tipos de estúpidas críticas ideológicas. Por estas razones, Luria se vió obligado a abandonar la publicación de sus datos durante treinta años”.

pentsamoldeak baldintzatzen, jakina, baina kulturak bai, eta zehazkiago gizartearen egoera soziolinguistikoak berak. Hortxe dugu gakoa. Baina hobeto ulertarazteko, hona ekar ditzagun guztiz lagungarriak diren Peeter Tulviste irakaslearen ikerketak²⁶.

Jakina denez, Luriak eta Vygotskyk pentsamentuaren garapena baldintza sozio-historikopean kokatu ohi dute. Garapen psikologia klasikoaren arabera, Piageten teoriaren arabera esate baterako, ezagutza subjektu eta objekturen arteko elkarren eraginez eraikiz doan bitartean, sobietar psikologiak tartekatzen ditu harreman hartan bertako gizartea zein kulturen aurrebaldintzak²⁷, eta funtsean hizkuntzaren erabilera. Hau da, eskolatze zein alfabetatze edota hizkuntz normalizazioari buruzko bertako egoera medio hurbilduko dira ezagutzazko prozeduren bilakaera hartara. Piagetentzat ezagutza ekintzetan eta eragiketetan oinarritu bide da bere desarroilorako. Sobietarrek, kultur baldintzaren barnean hizkuntzaren egoera (gehienetan beren ikerketetan ikusi denez, hizkuntz ukipen egoera diglosikoa besterik ez dena) aipatzen dute ezinbezteko tartekari gisa. Piageten eraginez alde batetik eta, Stalinismoaren ondorioz bestetik (ikus 25. oharra), hizkuntz ukipen kultur egoera diglosiko horrek nola baldintzatzen duen pentsakeren ekoizpena ez da behar bezala aintzakotzat hartu. Ondorioz, ikertu ahal izateko Peeter Tulvisteren bezalako laguntzak eduki arte itxaron behar izan omen dugu.

Tulviste Luriaren ikaslea eta lankidea izan zen Moskuko Psikologia Fakultateko lehenengo promoziotik (hirurogeigarren hamarkadatik hain zuzen). Ezagutzaren garapenari buruz Uzbekistanen egindako antzerako ikerketak jarraitzerik izan zuen Siberiako Taimurreko Ganasanz herritarren artean, eta egun Estoniako Tartu Unibertsitatean dugu irakasle nahiz eta, era berean, EE.BB.etako Clark Unibertsitateko ikertzaile taldearekin aritu eta, horrexegatik besteak beste, M. Cole eta J. Brumerrekin harremanetan egon.

Tartuko Unibertsitatean aspaldidanik kultur semiotikari buruzko ikerketen tradizioa egonik²⁸ alde batetik, eta Ganasanztarrekin pasatutako egonaldiek bestetik eragiten zuten Tulvistengana aurreko sobietar psikologiaren ekarpena gizarte hizkuntzalaritzaren arabera birformulatuz²⁹. Horrela, bere ikerketek

26- TULVISTE, P. (1987). "The cultural-historical developement of verbal thinking". A psychological study. Valgus. Tallin

27- Gogoratu ezazue Vygotskiren lehengoetariko itzulpenak J.Piaget-en eranskin kritikoak eta guzti mendebaldartu zirela (ikus besteak beste, *Pensamiento y Lenguaje* 5. oharra).

28- LOTMAN, J. (1979). *Semiótica de la cultura*. (La escuela de Tartu) Cátedra. Madrid.

29- "Un pequeño grupo llamado Ganasanz que quizá debido a que tienen una alta estima sobre ellos mismos han preservado su propio lenguaje, cultura, etc.... La comunicación fué bastante fluida con este grupo étnico ya que los hombres, a diferencia de las mujeres que únicamente hablaban su lengua nativa, hablaban además el ruso". (op. cit. 25. oharra)

erabiltzen duten ikuspegi berri honen arabera, egun esan dezakegu kultur eta gizarte hizkuntzen egoerak baldintzatzen duela bertan ekoizten den pentsakera mota. Hau da, ildo honetatik, pentsamentuaren heterogeneitatearekin topo egiten dugunean gizarte ikertzailearen galderak izan beharko lirateke:

- Nola sortzen dira pentsakera aniztasun haiek?
- Zertan dira bereziak?
- Nola antzeman daitezke berezitasun haiek?
- Nola pasatzen da pentsakera batetik bestera?
- Nola hautatzen da pentsakera mota bat ala bestea erabiltzearena? (“metaezagutza”ren deskripzioa, hau da ezagutu ahal izatea zer-nolako ezaguera erabili beharra dagoen testuinguru bakoitzean...)

Izan ere, pentsakera desberdinak ekoizten direla ez hizkuntzaren eraginez egoera soziolinguistikoa onduz baizik, argitu ondoren irekitzen diren galdera berriei erantzuteko gizarte hizkuntz egoeraren deskripzioaz ulertu dena, eta ulertzen dena azaltzeari ezinbestekoa bihurtu zaigu. Hori bera zehazten saiatuko gara hurrengo ataltxoan.

4. GUTXIENGOEN KULTURAK, HIZKUNTZA GUTXIAGOTUAK ETA PENTSAKERA DIBERGENTEAK

Beraz, pentsamentua sortu, eraiki, garatu eta ekoiztu egiten baldin bada dagoen kulturaren arabera, eta era berean, baldintzagarriztat jotzen den kultura jakin batetat jabetzeko bertako egoera soziolinguistikoa nola ekoiztu zein birrekoizten den jakin behar baldin bada, ahal den neurrian, hori bera argitzea eta azaltzea ezinbestekoa daukagunez, kultura hitz horren atzean dagoen kontzeptu zehaztetik abiatzea litzateke oraingo honetan egokiena. Horretarako, eta kontzeptuari duen garrantzia aitortuz premiazkoa zaigun zehazkizuna lortuz saiatzen garen bitartean,

“...Estilos de habla y modos de pensamiento: todo lo que venimos diciendo se encuentra estrechamente relacionado con aspectos que han sido estudiados en la llamada lingüística social” (ibidem 13. or.)

Herriaren autokontzeptua dugu, hain zuzen ere, gizarte hizkuntzalaritza garaikideak gehien azpimarratzen duen faktoretariko bat (“hizkuntz komunitatearen trinkotasuna”). Ikus Sanchez Carrion, J.M. (1990) “Los espacios de la desigualdad: Patología social y conciencia lingüística” in Hizkuntza/Hezkuntza. UPV/EHU. Bilbo 15-44. or.

lehen aipatutako Lévi-Straussek (*La pensée sauvage*-1962) honetaz zioena gogoratu egingo dugu: “Kultura, funtsean, komunikazio era bat da”³⁰.

Baina antropologo guztiek azpimarratzen dutenez munduan komunikazio era desberdinak izanik³¹ gizarteetan zabalduena dugun egoera komunikazio ukipenarena dugu. Aipatutako egoera haiek deskribatu eta ulertarazteko erabili ohi da gizarte-zientzietan eredu ekologikoa³². Horren arabera, eta mota guztietako glotofagiak ekiditu nahian ukipen kulturetan komunikaziorako erabiltzen diren hizkuntzak definitzen dira minoritario/minorizatu binomioaz baliaturik³³.

Pare hori dela eta, gutxiengo baten hizkuntza erabat normalizaturik egon daiteke, eta berarekin ukipen egoeran aurkitzen dena baino txikiagoa izan arren (suomiera eta suediera adibidez) horrek ez luke esan nahi inolako ordezkapen prozeduran sarturik egon daitekeenik. Hizkuntza minoritarioa litzateke hori, besterik gabe. Alderantziz balitz, ordezkapenen zein atzerapen prozeduraz jota egongo balitz, hizkuntza eta kultura hori gutxiagotzen ari dela esango genuke. Hizkuntz gutxiagotua dela, minorizatu alegia. Eta hau hizkuntzari dagokion hiztun kopuruari so egin gabe, zeren hizkuntz handiak gaur egun gutxiagotuak dauden era berean (frantsesera Kanadan edota espainolera Puerto Rico...), arrazoi gehiagoz hizkuntz txiki asko minorizatuak dauzkagu ere bai.

Planteamendu honek hizkuntz ukipen egoeran aurkitzen diren gizarteak era dinamiko batez ulertzea erraztuko digu. Baita haietan pentsamentuaren ekoizpenerako erabiltzen den funtsezko tresna, hizkuntza/hezkuntza binomioa, antzematen eta operatibizatzen lagunduko ere.

30- Ez gara inolako sinplismotan ibili nahi. Badakigu jakin, kulturaz ulertzen dena zabala dela oso, Kroeber-Klueklon (1952) arakatu zuten bere definizioa (*Culture: A Critical Review of Concept and definition*) eta lan luzea egin behar izan zuten horretarako. Egun, ordea, kulturaren definiziorako hurbilpen orokorrak eginda ere, adibidez J. Azconak (1988) burututako lanak (*Para comprender la Antropología* 2. tomo, La Cultura. Verbo Divino, Estella.) Lévi-Straussek erabiltzen duen komunikazioaren zentzua dugu onartuena. Antzekoa gertatzen zaigu kultur ekoizpen definizioa argitzerakoan (Savranski, I. (1973) *La cultura y sus funciones*. Progreso. Moscu. 1983, 80. or.) zeinean berriro ere komunikazioarekin topo egiten dugun.

31- LEACH, E. (1981). *Cultura y Comunicación*. Siglo XXI. Madrid.

32- JANER MANILA, G. (1982) a *Cultura popular i ecologia del llenguatge*. Ceac. Barcelona.

33- MOLLA, T.; PALANCA, C.; VIANA, A. (1987). *Curs de Sociolingüística*. Bromera. Valencia. Euskaraz badago honetaz zenbait itzulpen “Munduko hizkuntzak” (J.L. Ormaetxea) “Irakaskuntza, hizkuntza eta gizarte” (E. Agirre) Jazten, Arrasateko aldizkarian argitaraturik. Aly, J. eta beste batzuk (1992). “Educations dans une langue minorisée”. Cahiers de Recherche Langues et cultures opprimées et minorisées. Université Paris VIII. Saint-Denis.

Halere, azken hauxe lortzeko oraindik gehiago zehaztu behar izango dugu hizkuntz ukipen egoeretan gizarte hizkuntzalaritzak eskaintzen dizkigun kontzeptuak. Besteak beste, elebiduntasun gehikorra nahiz kenkorra eta elebiduntasunaren kontzeptua bera.

Hizkuntz ukipenetan bertako hiztun batzuk hizkuntza bat baino gehiago erabiltzeko gai direnean elebitasun egoera dagoela esan ohi da³⁴. Halere, bistan denez eta goian aipaturikoaren arabera, elebitasun egoerak oso diferentek direnez, batipat bigarren hizkuntzak ikasteko Kanadako “Murgiltze” deritzaneko metodoa zabaldu zenetik, elebitasun egoerak sailkatu ahal izateko “kenkorra” eta “gehikorra” hitzak erabili dira³⁵.

Bigarren hizkuntza ikasteak ez baldin badu lehenengoa galtzea erakartzen, lortutako elebiduntasuna “gehikorra” dela esaten dute. Hau da, jatorrizko hizkuntza galdu gabe bigarren batekin gehitu egiten da ondare kulturala. Portaera hau gizarte prozeduraren bidez eskuratzen denean, eskolatzean hain zuzen, hiztunen jatorrizko hizkuntza ezin da gutxiagotua izan, bestela hizkuntz ordezkatzeari garatuz doa elebiduntasuna “kenkorra” bihurtuz. Hau da, hiztuna jatorrizko hizkuntza minorizatua galduz doa.

Guzti honek, noski, harreman zuzenean dago gizarte jakin hartan hizkuntza bakoitzak duen normalizazio statusarekin. Horrela hizkuntz ez-minorizatutako hiztunek eraman dezakete bere eskolatzeko prozedura bigarren hizkuntz gutxiagotutako batez (Quebec-en anglofonoak frantseseraz eskolarizaturik, esate baterako). Ez dute berea galduko eta bestea, ordea, ondo asko izango dute hartzerik. Alderantziz ordea, hizkuntz gutxiagotutakoak hizkuntz indartsuan eskolarizaturik berea galtzen dute eta bestea eskuratzeko zailtasunez ibiliko dira³⁶.

Beraz, hizkuntz ukipen egoeretan elebiduntasun gehikorra lortzeko eskolaratze prozedurak (alfabetatzea nahiz matematiken oinarriak eskuratzeari) gutxiagotutako hizkuntza ardatza delarik, eraman behar dira aurrera. Hau da, hizkuntza ez-minorizatuak hiztunek hizkuntza minorizatuak ikasi beharko lukete eta hizkuntz minorizatuak hiztunek baita hizkuntz gutxiagotuan ere lehenengo

34- MACKAY, W.F.; SIGUAN, M. (1986). *Education et bilinguisme*. Unesco/ Deauchaux- Niestlé. Lausanne, 11-14. or.

35- LAMBERT, W.E. (1975) “Culture and language as factors in learning education” in *Education of immigrants students*. A. Wolfgang. OISE. Toronto.

Rdgz. Bornaetxea, F. (1992) “Gaztelaren irakaskuntza euskal eskolan” in *Isilik* 15. zbk. 37. or.

36- SANCHEZ CARRION, J.M. (1987). *Un futuro para nuestro pasado*. Donostia, 158-164. or.

ikur eragiketak ikasi. Horrela, nahiz eta prozedura desberdinez, abiapuntua desberdina baita, lortutako hitzunek elebiduntasun gehikorren egoeran aurkituko lirarteke.

Baina zer-nolako onik ala txarrik dakarkio elebiduntasun gehikorra delako honek subjektu hauei? Izan ere, Kanadako “murgiltze” metodoa medio Hezkuntz zein Gizarte zientzietan, elebiduntasunari buruzko ikerketak era berri batez ikustatzerik badago³⁷ ere elebiduntasunak pentsamentuaren ekoizpenarekin duen harremana behar bezala zehazteko alde zuretik hurrerango binomio baten edukiaz jabetu behar izango gara: Elebitasun/Elebiduntasuna³⁸.

Horrela, Elebitasuna gizarte egoeraz aritzeko erabiltzen dugun bitartean, Elebiduntasun gisa ezagutuko dugu subjektuak informazioa prozesatzeko (egoera elebidunetan hizkuntza bat baino gehiago erabiltzeko gai den hitzuna, alegia) duen egitura kognitibo berezia. Elebiduntasuna, elebitasunaren antzera, beti hizkuntz gutxiagotuaren erreferentziatik ikustaturik, gehikorra ala kenkorra izan daiteke. Horren operatibizazio zehatza egin ahal izateko lantzen ibili gara X. Isasi irakasleak sortutako “elebiduntasunaren indizea” eta “elebiduntasunaren testa”³⁹.

Aipatutako ikerketaz behin baino gehiago ihardungo badugu ere, oraingo honetarako subjektu elebidunen pentsakeraren ekoizpenaz aritzeko bereziki erakarri nahi esango genuke hona. Izan ere, L. Balkanen ikerlanak kaleratu zirenetik⁴⁰ (1979) elebitasun egoeretan eskolarizatutako subjektuen pentsamentu ekoizpena bereziaz jabeturik gaude. Hau da, hizkuntz gutxiagotu batetan (elebiduntasun gehikorrean, noski) ikasteak ez dakar soilik ondoriozko hizkuntza bat gehiago jakitea, errealitatetik jasotako datuen barne antolaketarako malgutasun handiagoa edukitzea baizik.

Jakina denez, gauzak izendatzeko kode bat baino gehiago aukeratzeko erabili baldin badaiteke, mundu fisikoa eta hizkuntzaren artean elebarkarrek daukaten harreman hertsia ordez, erlazio plastikoagoa da elebidun gehikorrek egunerokotasunean etengabe lantzen duena.

37- CALVE, P. (1991) “Vingt ans d’immersion au Canada (1956-1990)”. *E.L.A.*, 82. zbk, 7-23. or.

38- HAMMERS, J. F. ; Blanc, M. (1983). *Bilinguisme et Bilinguisme*. Mardaga. Bruxelles

38- ISASI, X.; YENES, F.; LOPEZ JAUREGI, A.; ELOSUA, P. (1992) Elebiduntasunaz. Gizarte Psikologia eta Portaera Zientzien Metodologia Saila. UPV/EHUko Psikologia Fakultatea, Donostia.

40- BALKAN, L. (1979) *Los efectos del bilinguismo en las actitudes intelectuales*. Marova, Madrid, 1984.

Elebiduntasunaren indizea neurtzen denean⁴¹ gainera, adierazitako malgutasuna elebidun positiboaren pentsamentu dibergenterako joeraren berri ematen digu. Baina azken hau gehixeago azaltzea merezi duelakoan, hurrengo lerrotan honetaz arituko gara era zehatzago batez.

Ohizko testetan Adimen Koefizientea inferitzeko erabilitako pentsakera mota murriztegia behin baino gehiago izan da salaturik⁴².

Adimena pentsamentu konbergentez nahiz ezaguera sintetikoarekin parekatu ohi da. Hau da galdera jakin bati erantzun bat soilik bilatzen diona⁴³. Gure ikerketetan, ordea, joera kontrakoa azaltzen zaigu, hau da, elebiduntasun indizea zenbat eta positiboagoa den neurrian, emandako hitz zerrendetan normaltasun estatistikotik hainbat eta haratago aurkitzen diren subjektuak⁴⁴.

Beste hitzetan esanda, elebidun gehikorrak (+) pentsakera sortzaileagoa ekoizten dutela dirudi. Honek, mota desberdinetako ondorioak ateratzera garamatza, eta saiatuko gara ateraerazten behar denean eta beharko diren lekuetan dudarik ez, baina dagoeneko finka ditzagun pentsakera dibergentearen erabilera subjektu elebidunen aldetik ekoizpen berezia antzematen dela alde batetik, eta bestetik, horrek estimulu jakin baten aurrean informazio antolaketarako ohizkoak ez diren kategorizazioak eskatzen dituela.

Aipatutako guzti hau, noski, bai egiten ibili garen ikerketa aplikatuaren arabera (ikus 7. oharra), baita orain arte jorratutako ildo teorikoaren arabera ere ulerturik, zeren elebiduntasun indize positiboetan(+), elebiduntasun gehikorretan eskolatutakoen artean. Hau da, hizkuntz ukipen egoera jakin batean gutxiagotutako hizkuntzen hiztunengan izango genuke aurkitzerik adierazitako kategorizazio, edota pentsakeraren ekoizpen berezi hura. Halere, baldintzak eta

41- 91/92 ikasturtean zehar X.Isasi, L. Erriondo eta hirurok Elebiduntasunari buruzko mintegia zuzendu genuen Urola Bailaran eta Zarautzko Pedagogia Aholkularitegiarekin batera bertako eskola guztietan (Publiko, pribatu zein ikastola) 4., 5., 6., 7. eta 8. mailako D ereduko ikasleei "Elebiduntasunaren Testa" pasa genien norberaren subjektuaren Eleb. indizea hitz-jarriotasun oinarrituriko zenbait froga bidez kalkulatzeko asmoz..

$$\text{Eleb. Indizea} = \frac{\text{Euskararen hitz kopurua} - \text{Espainolezko hitz kopurua}}{\text{Euskararen hitz kopurua} + \text{Espainolezko hitz kopurua}}$$

42- BAKER, C. (1988). *Key Issues in Bilingualism and Bilingual Education*. Multilingual Matters, Clevedon. Euskaraz liburu honen bigarren atala itzulita dago, Baker, C. "Elebitasuna eta funtzionamendu kognitiboak" in Tantak, 5. zbk. 25-50. or

43- GILFORD, J.P. (1982). "Cognitive Psychology's Ambiguities" in *Psychological Review*, 89. zbk. 48-59.

44- TORRANCE, E.P. (1974). *Torrance Test of Creativitate Thinking*. Lexington Mass. Ginn

guzti, jaurtikitutako baieztapen honen ondorioak zehatz-mehatz argitzen saiatzea merezi duelakoan, oraingo honetako azken atalean aipatutako horri ekingo diogu.

5. KULTUR GUTXIAGOTUAK ETA PENTSAKERAREN INDEPENDENTZIA

Hasiera batetan, logikoa dirudi kultur ukipen egoeretan normalizatu gabeko hizkuntzetako (hizk. gutxiagotuetako) hitzunen emaitzak normalitate estadistikotik at egotearena. Izan ere, hizkuntza indartsuaren hitzunek moldatzen baitute estatistikaren normaltasuna izango dena eta.

Bestalde, baieztatutako honek azpimarratu eta frogatu egiten du lan honetan zehar orain arte azaldutakoa. Alegia, Kulturak, eta zehazkiago komunikazio egoera zehatzak, baldintzatzen badu ekoiztutako pentsakera, ezaguera bera antzemateko erabilitako iker-tresnak subjektuen emaitzetan isladatuko digu dagoen hizkuntz ukipen egoera eta, jakina, hizkuntz gutxiagotako hitzunen, beraien hizkuntzaren antzera, normalizatu gabeak bezala azalduko zaizkigu. Azken hau, era arrunt batez ulertzen bada ez gabiltza gaizki, zeren eta honek dituen ondorio kognitiboak ondorioztaraztea izango da gure hurrengo saiakera. Espero dezagun, gutxienez, aurrekoaren adina argia gera dadila.

Horretarako gogoratu behar izango dugu hastapenetan pentsamentua ekoizteko aurrebaldintza dugula datuak prozesatzeko sistema⁴⁵, informazioen sailkapenerako zirkuitoa⁴⁶ edota errealitatearen fenomenoak klasifikatzeko erabilitako kategorizazioa⁴⁷, eta hauxe dela hain zuzen, kulturaren galbaetik datorkigun eragina⁴⁸.

Metaezagutzaren historian aspaldidaniko erreferentziak dauzkagu Aristotelek, kategoriei buruz, bai logika baita metafisikan ere, maneiatu zituenak. Logikan kontzeptuak klasifikatu ahal izateko alde batetik, eta ontologian izaeraren eraikuntzaz zein ulerkuntzaz aritzeko bestetik. Bere eskemaren araberrako hamar kategoriak (berezkotasuna, kantitatea, kualitatea, harremana, lekua, denbora, egoera, jabekuntza, eragiketetasuna eta pasioa) eskolastikaren bidez helduko dira modernitatera Kantek birsailkatu arte (kantitatea, kualitatea, harremana eta

45- ARBID, M.A. (1976). *Cerebros, máquinas y matemáticas*. Alianza. Madrid.

Changeaux, J.P. (1983). *L'homme neuronal*. A. Fayard. Paris.

46- LURIA, A.R. (198). *Lenguaje y Pensamiento*. Fontanella, Barcelona.

47- BRUNER, J. (1986). *Realidad mental y mundos posibles*. Gedisa, Barcelona, 1989

48- LURIA, A.R.; YUDOVICH, F.I.A. (1978). *Lenguaje y desarrollo intelectual en el niño*. Pablo del Río. Madrid.

moduaren arabera). Bai Fichte, bai Hegel baita Marx edota Hartmann saiatuko dira birmoldatzen ezagueraren oinarriak ikertzeko egokienak izan zitezken errealtatea klasifikatzeko erizpide hauek, baina edozein eratan ere, kategorizazioaren garrantzia pentsamentuaren ekoizpenean etengabe izan dugu azpimarkaturik.

Izan ere, errealtatearen datuak ezaugarri fisikoen arabera multzokatzearen orde (hautemateari legokiokkeen sistema) beste motako ezaugarrien arabera (funtzionalitateaz adibidez...) bildu eta sailkatu egiten direnean, kategorien bidez ari dela kontzeptuak sortzen esan daiteke.

Bereizketa hau medio jakina denez, bai Luriak baita Vygostkik ere, pentsamentu ezarria eta abstraktuaren arteko bereizketa egiten zuten. Egun, ezagutzaren garapeneko teoriak, ordea, ez luke baieztapen hori horren erraz egingo⁴⁹. Kultur ikerketa erkaketan jorratutako bide honek klasifikatzeko erizpideen sorrera zein bilakaera aztertuz, hautematean oinarritutako sailkapenetatik eragiketasunean fondatutako multzokatzera nola pasatzen den argitu bide du⁵⁰. Horrela ustezko bi pentsamentu desberdinen arteko sasimuga ezabatuz, kategorizatzearen ekoizpenaren berri ematen digu. Funtsean, irizpide funtzionalen sorkuntza azalduz eta beren praktiketan hautatutako ikuspegi araberako klasifikazioetan alegia, errealtate berberaz aritzeko zenbat irizpide-mota diren erabilitakoak agertzen digute⁵¹.

Honek, aurreko garapen psikologiarekin alderatuaz, ikaragarriko aurrerapen teorikoa ekartzeaz aparte bideak irekitzen dizkigu kognitiboki behatzeko zer-nolako pentsakeraren ekoizpenak egiten diren sailkapenetan erabilitako irizpideen arabera.

Gure ikerketarako berebiziko garrantzia eduki badu honek, zeren, ikusiko dugunez, hizkuntz ukipen egoeretan elebakarrak (hizkuntz indartsuen hiztunak) eta elebidun negatiboek (-) errealtatea sailkatzean irizpide bakar bat erabiltzeko joera azalduko digute (txirotasun kognitiboa/iker-tresnaren menpekotasuna) elebidun gehikorrek (+) beren multzokatzetan irizpide bat baino gehiago erabilerarako portaera erakusten diguten bitartean (aberastasun kognitiboa/iker-tresnatik askeak).

49- BRUNER, J. (1990). *Actos de significado*. op. cit. Ikus 6. oharra 47-76. or.

50- BRUNER, J.S.; OLVER, R.; GREENFIELD, P. (1966). *Studies in cognitive growth*. Wiley, N.York, 286-316. or.

51- Ikus in Cole, M. *Cultura y pensamiento* op. cit. (9. oharra) Sharp/Colek Yucatanen egindako ikerketak, 103-120. or.

Kultur gutxiagotutako subjektu hauen portaera kognitiboa erabat lotuta agertzen da eguneroko komunikazio estrategietan erabili behar izaten duten joerarekin. Hau da, testuinguru bakoitzean eta edozeinen aurrean erabili beharreko hizkuntza hautatu behar izatea eta, bere kasuan berehalako autozuzenketa eta kode/hizkuntzaren aldaketa egin behar izatearena ere. Komunikaziorako landu behar izateko aukerazko gaitasun hau ongi asko ikertu du Kanadako adibideetan Mc.Gilleko irakaslea den Fred Genessek⁵². Hauxe medio, esan genezake bai afektiboki, bai hizkuntz pragmatikan baita ezagutzazko arloan ere elebidun gehikorrek(+) jorratu behar izan dituen portaeren bidez hain zuzen, gaitasun kognitibo malguagoa eta joriagoaren jabe egiten dela.

Izan ere, eta Vygostkik irekitako biderei atxekituz, hizkuntz ukipen egoeretan elebidun positiboak eguneroko komunikazio praktiketara (kultur pragmatikan) jarrera analitikoagoa landu behar izaten du elebakarrak edota elebidun negatiboak baino⁵³. Are gehiago, aipatutako portaera haiek direla medio, kultur gutxiagotutako subjektuek tankera kognitibo askeagoa eta sortzaileagoa ekoizten dutelakoan gaude⁵⁴. Horixe bera frogatu du “irudi sarkorraren” testa elebitasun egoera desberdinetan aplikatzeak –Witkin,H-1971–⁵⁵. Besteak beste, hori frogatzeko ere erabiltzen ari gara “elebiduntasun indizea” eta elebiduntasunaren testa” Euskal Herrian⁵⁶. Izan ere, geure eguneroko praktikaz teorizatu ahal izateak geu ere askeagoak eta sortzaileagoak egiten gaituelakoan gaude. Horregatik, eta ez da arrazoi gutxi, gero!, ekiten diegu mota hauetako ikerketei. Horregatik, guzti hori komunikatu ahal izateko hain zuzen ere, idazten dugu hau.

52- Baieztapen honen garrantziaz duela gutxi jabetu baginen ere, 1991ko udazkenean Montraleko Mc. Gill Unibertsitatean pasatutako egonaldia batetan hain zuzen (ikus *Isilik* 15. ean “Fred Geneserekin solasean”) eta 1992.an zehar horretaz sakontzeko Geneserekin bi alditan bildu baginen ere (Donostian zein Salamancan) honi buruzko lehenengo behapenak aspaldidanik argitaraturik zeuden:

Genesse, F; Tucker, G.; Lambert, W.D. (1975) “Communication Skills in Bilingual Children” *Child Development*, 46. zbk. 10-14. or.

53- IANCO-WORRAL, A.D. (1972) “Bilingualism and Cognitive Development”. *Child Development* 43., 390-400. or

54- CUMMINS, J. (1978) “Bilingualism and the Development of Metalinguistics Awareness” IANCO-WORRAL, A.D. (1972) “Bilingualism and Cognitive Development. *Child Development* 43., 390-400. or *Journal of Cross Cultural Psychology*, 9. zbk., 131-149. or.

PARADIS, M. (1978) “Metalinguistic Development of Children in Bilingual Education Programms: Data from Irish and Canadian Ukrainian-English Programs”. *Aspects of Bilingualism*, Hornbeam Press, Columbia.

55- Ikus Baker, C. “Elebitasuna eta funtzionamendu kognitiboa” op. cit. (42. ohar) 39-40. or.

Ikus Cole (9. oharra) 65-91. or.

Witkin, H. eta besteak (1971) “A manual for the Embedded figures Test”. *Consulting Psychologist Press*, California (Palo Alto).

56- Ikus 41. oharra.

6. KOMUNIKAZIOA, MINTZAIRA, HIZKUNTZA ETA HIZKERA

Informazioaren elkartrukaketa komunikazioa bada ere, ezin da esan bete-betean Mintzaira denik. Platonen *Cratylon* honi heltzen zion zuzen-zuzenean. Aristotelen *Poetika*, berriz, hizkuntza eta pentsamentuen arteko loturak aztertzen saiatu zen. Gure garaian, Saussure, Jakobson, Chomsky eta abar luze bat saiatu da aipatutako kontzeptuen arteko elkarloturak argitzen. Asko dago idatzita. Lan honen ulergarritasuna errazteko garrantzitsuena izan daitekeena, laburki esanda, azalduko dizuegu jarraian.

Greziarrentzat Mintzaira gizakiei zegokion ahalmena zen. Ez da, ordea, beti horrela uste izan pentsamentuaren historian. Montaignek, adibidez (*Essais*, II,12) animaliek, gizakiok bezala, hitzegin zezaketela zioen. Joera hau landuz Karl Von Frichek erleen “mintzaira” aztertzen saiatu zen. Berak jorratutako ildoari jarraituz, mende honetan etologian murgildutako zientzilariek animali desberdinen “mintzaira”ri buruzko datuak biltzen eta egituratzen ibili ziren Buffon zenari kontra egin nahiean. Jakina denez, Biologiaren aintzindariak animaliek ezin zutela hitzegin pentsatzekorik ez zutelako uste zuen.

Datu bilketa haiek medio ikerlari batzuek animalien artean nolabaiteko gizartea, kultura, berezko ikasketarako ahalmena bai eta mintzaira ere badagoela zioten.⁵⁷ Izan ere, animaleien artean komunikatzeko zeinu sistema adierazgarriak aurkitzerik bazegoela eta hori, berez, mintzaira ba omen zela baieztatzen zuten.

Ez du ematen, ordea, egun guzti hori horren erraz adieraz daitekeenik. Aitzitik, Homonimiaz ariko ginatke nolabaiteko “mintzaira” hori **animaliengan** antzeman nahi izatean zeren beren **kodeak mugatuak dira ez baitute historiarik**, hau da **heredentziaz jasotako sistemak** dira, funtsezko **elkarrizketarik gabekoak**. Beraz, mintzairarik ez.⁵⁸

Pentsamentuaren historian gai honi buruz jorraketa ugariak badaude ere⁵⁹ sailkatzerakoan ezarritako galdera honako hau izan da:

57- TINBERGEN, N. *Conducta social de los animales*.UTEHA.Mexico.1964.

- LORENZ, K. *Essais sur le comportement animal et humaine*.Seuil.Paris.1970.

- KORTLANDT, A. *Prothominid behavior in primates*.Symp.Zool. Soc.London.1963.

- KAWAMURA, S. *Cultural behavior in japanesse Monkkeys*. Biol Sc, 10.gehigarria.

58- HYPOLITE, J. "Information et Communication", in *Figures de la pensée philosophique*. P.U.F.2.tomoa.Paris.1971.

59- JAKOBSON, R. *Essais de linguistique générale*, Minuit. Paris. 1972.

- *Mintzairaren sorrera naturala ala artifiziala al da ?*

Artifizialtasunaren alde aintzinako Aristotele, modernitateko Descarte edota Chomsky garaikidea aurkituko genituzke. Naturalismoaren defendatzaileak izan dira, bestalde, Leibniz edo Condillac. Hirugarren bide bat, Enpirismo logikoa (L. Rougier, adibidez), galdera honetatik ihesi nahian, ez du mintzairaren sorreraz, ez eta, bere garapenaz arduratuko, berari dagozkion zereginetaz baizik.

Halere, eta orain arte aipatutako zehaztasuna gordez, defini dezagun Mintzairaz, Hizkuntzaz eta Hizkeraz ulertzen duguna.

GIZA-KOMUNIKAZIOA

Lore Erriondo Korostola

1. MINTZAIRA, HIZKUNTZA, HIZKERA

Orokorrean hizkuntzari buruz mintzo garenean gizatalde jakin batek elkarren arteko komunikaziorako darabilen kodeari esaten diogu. Egia esan, beste aldetik, mintzaira esan genezaiokela horri ere, baina, bereizketa nonbait bilatu behar eta, mintzaira guretzat, eta, ondorioz hau irakurtzen duenarentzat ere, modurik zabalenean ulertu behar da; mintzaira, besteak beste, errealitatea sinbolizatzeko gaitasuna izango litzateke, hizkuntza batean edo bestean edo norbanakoaren hizkeran eman daitekeena.

Mintzaira, zeinu eta ikurren bitartez, gizakiok errealitatea kodifikatzeko dugun sistema konplexuen ekoizpen ahalmena da. Honen helburua, berari buruzko ereduak sortzea litzateke batetik -errealitate kulturala-, eta sozialki kosmobisio horrekin bat datozen norbanakoen arteko komunikazioa eraikitzea bestetik¹.

Mintzaira, funtzio psikosozial modura ere defini daiteke, helburua komunikazioa izanik, modu bereziko (hitzegina, idatzia, keinuzkoa) sistema linguistikoa erabiltzen duena².

1- BUXO, M. J. (1983). Cuadernos de Antropología. Antropología Lingüística 3. Barcelona. 5. or.
2- RONDAL, J.A.; COMBLAIN, A. (1991). "L'apprentissage des langues étrangères: aspects psycholinguistiques". *Les Langues Modernes*. 85. zkia. 10. or.

Hona hemen Lecours eta lankideek 1.979.ean eginiko hizkuntzaren definizioa³:

“Hizkuntza, egoera psikikoen indibiduoarteko komunikazioa bideratzen duen nerbio-iharduera konplexuaren ondorioa da, hizkuntz komunitate bakoitzak berea duen konbentzioarekin bat datozen modu anitzeko zeinuen materialkuntzaren bidez egoera hauek sinbolizatzen dituelarik.”

Hizkuntza, sakonean aztertu izan den eite/esanahi arteko erlazio sistema modura ere defini izan da. Hizkuntzak, idatzia izan zein hitzezkoa edo keinuzkoa izan, esanahi unitateak, “kontzeptuak”, eite unitateekin uztartzen ditu arbitrarioki. Honela bada, unitate linguistiko sailak, “oinarrizkoenetatik” “konplexuenetara”, elkarren artean konbinatzen dira, maila fonetikotik hasi rasgo semantiko eta maila sintaktiko artean, modu jakin batean, kontsentsu inplizitoaren bitartez, komunikazioa ulergarria gerta dadin gizatalde batetarako, baina ulergaitza aldiz besteentzako⁴.

Zientzi desberdinen arabera, ez da akordiorik lortu, lehenengo hizkuntza edo lehen aztarna idatziak noizkoak eta nolakoak izan zirenari buruz. Era berean, lehenengo hizkuntza zer eta nolakoa izan zitekeen argitu dezakeen gizarte primitibo adierazgarririk ez da aurkitu. Onartuena den ikuspegia, hizkuntza piskanaka piskanaka sortu zenarena da, gauzak izendatzeko, emozioak adierazteko, denbora eta espazio harremanak kodifikatzeko, kausa eta ondorioaren logika azaltzeko eta iragana eta orainaren arteko harremanak azaltzeko bai eta etorkizuna planifikatzeko gertakizunen sekuentzia eraikitze⁵.

W. Von Humboldt, 60. hamarkadako hizkuntzalariak, hizkuntzaren azterketaren bitartez, pentsamentuaren prozesuak beha zitezkeela proposatu zuen. Honen oinarrian dagoen ideia, hizkuntza, antolaketa sinboliko sortzailea dela da.

Beranduago Tylor bilakaerazaleak, munduko hizkuntza guztiak oinarrian trebetasun intelektual bera adierazten dutela dio, nahiz eta maila gorena duten herriek gainontzekoak baino adierazpen ahalmen handiagoa lortu.

Hizkuntza, ikur sistema jakin bat barneratze⁶ko ohizko bitartekoa da; kultura ikasteko alegia, eta aritu ondoren, mundua irudikatze⁷ko modu hau, ezaugarri bereziaz jabetzen da. Aipatu ezaugarri hauek, ez dira mugigaitzak, baizik eta

3- LECOURE, R.; LHERMITTE, F. (1979). *L'aphasie*. Flammarion, Paris.

4- RONDAL, J.A.; COMBLAIN, A. (1991). "L'apprentissage des langues étrangères: aspects psycholinguistiques". *Les Langues Modernes*. 85. zkia. 10. or.

5- BUXO, M. J. (1983). Cuadernos de Antropología. Antropología Lingüística 3. Barcelona. 7. or.

denboraren poderioz aldatzen doazenak, egokitze beharren eta kultura zehatzen konplexotasunaren arabera. Hau dela eta hizkuntza, pentsamentu berriaren bitarteko nagusi bilakatzen da, beraren bitartez adierazten bait da gizakiaren konplexotasun kognitiboa bai eta errealitatea bera sozialki bizi; hau da, elkarren artean komunikatu⁶.

Kultura eta hizkuntzak garrantzi izugarria izan dute eta dute aintzinako eta egungo garunaren funtzioen aldaketan. Lehen esan bezala, gizakion hizkuntza giza-komunikazioa eta errealitatearen kognizioa hobetzeko garatzen da; hau da, ezagutza bilakatu eta gizarte konplexotasuna antolatu.

Kultura sistema, ikasia dena, garunean programatzen baldin bada, hizkuntzak, oinarritzkoa den bitarteko papera jokatzeko du garun eta kulturaren arteko harremanetan.

Chomskyk 1972.ean zioenaren arabera, hizkuntza, biologikoa, psikologikoa eta kulturazkoa den prozesu batek itxuratzen du, gizaki normal guztientzat berdinak diren berezko gramatikazko eta sintaktiko egituratan oinarriturik. Honela bada, berak dioenari jarraiki, hizkuntzak, garunaren kortexean eta beste leku batzuetan ematen diren neuronen arteko lotura mailan espezieak genetikoki zehaztua duen sistemaren agerpen funtzionalak besterik ez dira.

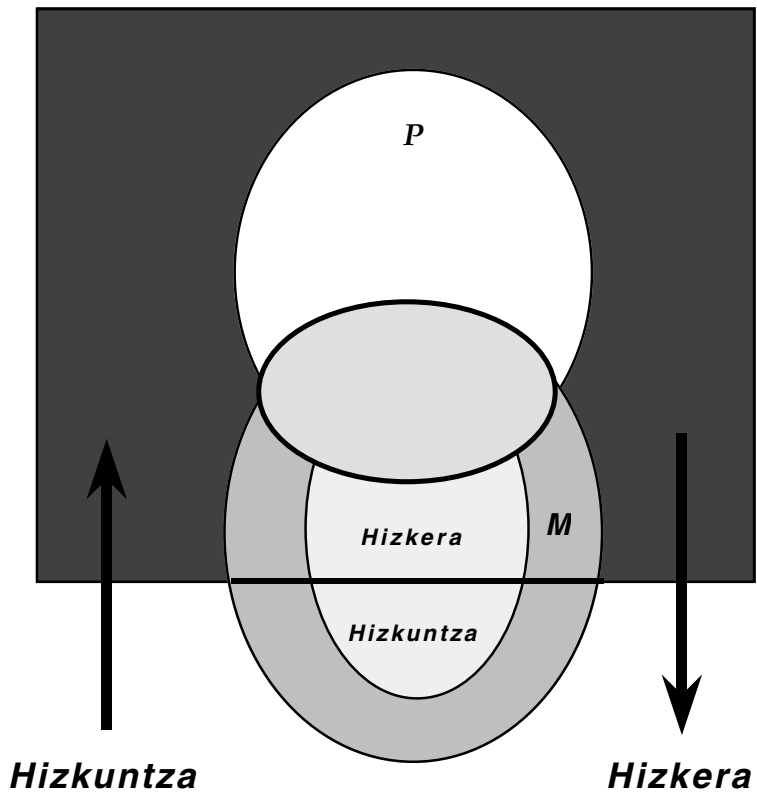
Honi jarraikiz, Lennenbergekek 1967an, zera zioen: ez dagoela aldaketarik gizakiengan, hizkuntzaren oinarritzko ezaugarri mailan, nahiz eta eredu fonetiko eta sintaktiko mailan aniztasun handia izan noski.

Lennenbergekek dioenarekin jarraituaz, mintzairaren biologiaren azken ikerketen arabera, hizkuntzaz jabetu ahal izatea adimena deritzogunetik nahiko aske dagoen garapen biologikoa da zeren eta haurra adibidez, arrazoinamendu ahalmena oraindik gutxi garatua duen garaiean egiten da hizkuntzaren jabe. Era berean, adimen eskasa izateak ez dakar berarekin hizkuntza eza. Bestetik, hizkuntza ezak, ez ditu trebetasun kognitiboak gutxitzen.

Honen arabera badirudi hizkuntza eta adimena, maila batean elkarrengandik askeak izan daitezkeela, baina honek ez du esan nahi konplexotasun kognitiboaren garapenean elkarrekiko erabat osagarriak ez direnik.

6- BUXO, M. J. (1983). Cuadernos de Antropología. Antropología Lingüística 3. Barcelona. 10 or.

Ondorengo diagramaren bitartez, mintzaira, hizkuntza eta hizkera kontzeptuen artean egiten ditugun bereizketak isladatzen saiatu gara.

1. Irudia: Mintzaira, Hizkuntza, Hizkera

Hizkuntza definitzerakoan Marine Yaguello-k⁷ dioskuna ekartzeari egoki deritzogu⁸. Horrek bost eremu diferentetan definitzen du hizkuntza: Hizkuntza

7- YAGUELLO, M. (1988). *Catalogue des idées reçues sur la langue*. Paris, 155. or.

8- Langue: 1) artificielle: par opposition à une langue naturelle, langue fabriquée (type espéranto), souvent à visée de communication internationale ou bien langage formel de l'informatique (fortran basic, etc.); 2) nationale: ayant un statut national, c'est à dire reconnue comme expression d'une ethnie faisant partie de la nation; 3) naturelle: dont la transmission, dans un cadre culturel donné, se fait dans des conditions qui semblent "naturelles"; elle n'est pas pour autant donnée par la nature; au sens le plus courant de ce mot, langue veut toujours dire langue naturelle: le français, le turc, etc.; 4) officielle: ayant un statut qui en fait le mode d'expression du gouvernement, de l'administration et souvent de l'école; ce n'est pas nécessairement une langue nationale; elle est souvent parlée par une minorité comme c'est le cas du français en Afrique. La coincidence de la langue officielle avec la langue nationale suppose une nation unifié de longue date; 5) véhiculaire: dont la diffusion est limitée à ses locuteurs natifs; c'est le cas des dialectes non standardisés et des petites langues (en nombre de locuteurs).

artifiziala, Hizkuntza nazionala, Hizkuntza naturala, Hizkuntza ofiziala, Ihardueneko hizkuntza eta hizkuntza gutxiagotua⁹. Emandako definizioen artean hedatuena eta onartuena hizkuntza naturalarena izango litzateke; kultura jakin baten eremuan belaunaldiz belaunaldi ohizko usadioan ematen eta irauten duen komunikaziorako kode amankomuna.

Beste esanahietatik, azkena azpimarratu dugu; izan ere, gaur egungo euskararen egoerari dagokiolakoan bait gaude. Hizkuntza gutxiagotua, jatorrizko hiztun multzoari dagokio eta mugatua den hizkuntza. Dena dela, emandako definizio guztietan bi ñabardura aipatu nahi genituzke:

- Definizio guztietan hizkuntz funtzioaren kontzeptua soma daiteke, eta
- Ez da agertzen inondik ere norbanakoaren aipamenik, eta ondorioz, hizkuntzak bete dezakeen barne-funtziorik.

Hizkuntzaren alderdi soziala oso da garrantzitsua, funtsezkoa esan genezake, baina hizkuntzaren betekizuna norbanakoaren garapenean erabakiorra da; hots, hizkuntzaren ikaskuntzak garapenean aldaketa kualitatiboa dakar. Azken hori da, hain zuzen ere, lan honetan gehien interesatzen zaiguna. Ondorengo pasarteetan hori aztertzeari lotuko gaitzaizkio.

2. PENTSAMENTUA ETA MINTZAIRA

Vygotsky-k *Pensamiento y lenguaje* liburuan¹⁰, mintzaira, pentsamentuaren bitarteko bezala azaltzen du, subjektuaren garapenean pentsamentu eta hizkuntzaren artean bilgunea ematen delarik, zeinen bitartez, pentsamentua mintzaira bilakatzen den eta mintzaira pentsamentu. Pentsamentua mintzaira bilakatzeko urratsa, ez da zuzenean ematen, baizik eta tartekoa den barne-mintzairak¹¹ bideratuko luke;

9- Jatorrizko testua irakurtzerakoan ikus daiteke gure erara euskaratu dugula. Literaltasuna baino edukiari ahalik eta estuen atxekirik izatea nahiago izan dugu.

10- VYGOTSKY, L.S. (1964). *Pensamiento y lenguaje*. Lautaro, Buenos Aires.

11- Barne-mintzaira ez da kanpoko mintzairaren barruko ikuspegia baizik eta funtzio berezia. Mintzaira izaten jarraitzen du, pentsamentua hitzekin uztartua dagoelako, baina kanpoko mintzaira hitzen bitartez adierazten den bezala, barne mintzairan hitzak pentsamentua bideratu hala hiltzen dira. Maila handi batean barne-mintzaira esanahien pentsamentua da. Pentsamentu bat komunikatu nahi denean, buruan dugu etengabe ideia, bere osotasunean, ez dago hizkuntza bezala unitate desberdinez osatuta. Hizketan ari denak minutu batzu behar ditu pentsatzen ari dena esateko, modu jarraian garatu behar bait du hizkuntza baina hontan ez bezala pentsamentua buruan daduka bere osotasunean. Pentsamentu eta hitzaren arteko erlazioa bizia da; pentsamentua hitzen bitartez jaiotzen da. pentsamenturik gabeko hitza ezereza da, eta hitzik gabeko pentsamentua itzalean dago, ez da ezagutarazten (Vygotsky-k, 1934ean).

nolabait ere, gramatikazko egiturarik ez duen pentsamentuaren eta artikulatutako adierazpenaren arteko bitarteko bilakatzen da. Vygotsky-ren arabera beraz, barne-mintzaira legoke eta hau da hain zuzen ere bere lanaren ideia nagusia. Gizakiaren garapenean barne-mintzaira haurra bere buruarekin hizketan hasten denean gertatzen da. Bere buruarekin hizketan hasten denean gainera, pertsonarteko arauak birsortzeari ekiten ari da; hau da, bere konzientziaren sorrerari hasera ematen.

Oso interesgarria deritzogu Vygotsky-ren ekarpenari (izan ere hauetatik abiatuko bait zen bere heriotzaren ondorengo 30-40 urtetan egun psikolinguistika deritzoguna).

Luria-ren ikuspegitik, giza-mintzaira eta konzientzia (hau da, errealitatea aktiboki aztertzeo gaitasuna) erabat uztarturik daude. Maila honetan Luria-rentzat hitzak bi funtzio ditu: bata, erreferentziala; hau da hitzak, objektua, ekintza, ezaugarri edo erlazio bat ordezkatzan du eta honen bitartez ezaguera belaunaldiz belaunaldi iragan daiteke. Bestea, hitzen esanahiari buruzkoa da¹².

Guzti honen inguruan, Benveniste-k ere¹³, pentsatzea eta hitzegitea berez ekintza desberdinak direla dio, baina uztarturik daudela behar praktikoa dela eta, nahiz eta bakoitzak eduki berezko aukera eta eremua. Mintzaira, hizkera den mailan, guk esan nahi duguna laguntzeko erabiltzen dugu bere ustetan. Esanahi hau, aipatzerakoan bakarrik itxuratzen da, hizkuntzaren bitartez, beste edozein espresio modura. Pentsamentuaren garapena, gizakien ahalmenei, kulturaren baldintza orokorrei, gizartearen antolaketari eta hizkuntzaren natura bereziari dago lotuta Benveniste-ren ustetan; baina pentsamentuaren aukera, mintzairaren ahalmenari lotzen zaio.

Europear neuropsikologian kokatuz gero, Lecours eta Lhermitte ditugu¹⁴. Hauen ustetan, gizakia mintzairaz jabetzeko arrazoia, beraien pentsamentuak komunikatu eta gainontzekoenak (hitzen bitartez adierazten direnean behintzat) ulertzea da. Oinarrizko motibapen honi erantzuten dio mintzairaren beharrak.

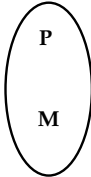
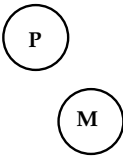
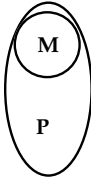
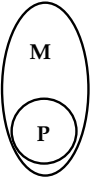

Mintzaira eta Pentsamentua elkar eraginda daudela gartsuki defendatzen dugu. Vygotsky-k esandakoari lotzen gatzazkio eta elebidunongan antzeman daitekelakoan gaude. Dena den Juan Mayor Sánchez-ek¹⁵ honi lotuta idatzikoari oso interesgarri deritzogu, *bereziki* lan horretan agertu zituen taulei. Ikus dezagun.

12- MANNING, L. (1992) *Introducción a la neuropsicología clásica y cognitiva del lenguaje*. Teoría, evaluación y rehabilitación de la afasia. Trotta, Madrid.

13- BENVENISTE, E. (1958). "Catégories de pensée et catégories de langue". *Rev. Etudes Philosophiques*, 4, 419-429.

14- LECOURE, R.; LHERMITTE, F. (1979). *L'aphasie*. Flammarion, Paris.

15- MAYOR SANCHEZ, J. (1980). "Pensamiento y Lenguaje". *Psicología General II*, 2. liburukia, 288-289. or.

1	2	3	4	5
				
$P \cap M = M = P$	$P \cap M = \emptyset$	$P \cap M = M$	$P \cap M = P$	$P \cap M = X$
$P \in M$ $M \in P$	$P \notin M$ $M \notin P$	$P \notin M$ $M \in P$	$P \in M$ $M \notin P$	$P \notin M$ $M \notin P$

2. Irudia: Mintzaira eta Pentsamentuaren arteko erlazioak. Venn-en diagramak.

Venn-en diagramak erabiliaz Mintzaira eta Pentsamentuaren arteko erlazioak bost era diferentetan ager daitezke:

Hortik abiatuta ondorengo bost proposamen hauek egin ditzakegu:

a) Pentsamentu eta Mintzairaren arteko *bateratasuna* -identitatea-. Diagraman lehenengo egoera.

b) Pentsamentu eta Mintzairaren arteko *erabateko bereiztasuna* -esklusioa-. Diagramako bigarren egoera.

c) Mintzaira Pentsamentuari dagokio, *Pentsamentuaren azpimultzo* bat da. Hirugarren egoera.

d) Pentsamentua Mintzairari dagokio, *Mintzairaren azpimultzo* bat da. Diagraman laugarren egoera.

eta e) Mintzaira eta Pentsamentuaren arteko ebakidura -X-; bati zein besteari dagokiona, Mintzaira eta Pentsamentuaren alderdi batzuk elkarrekiko lotura gabekoak direlarik. Diagramako bosgarren egoera.

Honela, bosgarren proposamenari atxekiz ondorengo esan dezakegu:

1. *Mintzairaren zerbait Pentsamentuari dagokio.*
2. *Pentsamentuaren zerbait Mintzairari dagokio.*
3. *Mintzairaren zerbait EZ dagokio Pentsamentuari.*
4. *Pentsamentuaren zerbait EZ dagokio Mintzairari.*

Pertsona batengan bi hizkuntza erroturik daudenean, elebiduna denean eta berorren haserako *hizkuntz-garapena* zein hizkuntzatan eman den ezagutzen dugunean, pertsona horren hizkuntz-portaeran *barne-eragiketak* zein hizkuntzatan egiten dituen edo mintzairarik gabeko funtzioak diren antzeman dezakegu.

Jatorrizko euskaldunen artean honako hau entzun ohi da: Nik hurrei, ezezaguneei ere, beti euskaraz egiten diet, besterik ez zait ateratzen. Haserraldietan, gaizki esaka paratzen denean, beti euskaraz, besterik ez daki eta.

Euskaldunberrien artean, nortzu linguistikoki jatorrizko euskaldunen osagarriak diren, beste hauek entzun daitezke: Aspaldidaniko lagun erdaldunekin egun euskaldunak izan arren gaztelaniaz egiten dut, euskaraz ezin dezaket. Badira zenbait gauza gaztelaniaz esan behar ditudanak horrela pentsatzen ditudalako, finean gaztelania nere lehenengo hizkuntza da.

Mintzaira, hizkuntza zehatzago, zenbait kasutan Pentsamentuaren euskarria dela frogatu daiteke. Hau da, hizkuntz-ukipeneko elebidunen artean Hizkuntzen eta Pentsamentuaren arteko erlazioak diferenteak dira bizi izaniko hizkuntz-garapenaren arabera. Elebidun tipologia bakoitzean hizkuntzen eta barne-eragiketen arteko erlazioak diferenteak dira.

3. MINTZAIRAREN GARUN-ANTOLAKETA

Garun-hemisferioen egitura fisikoki banatuta dago. XIX. mendeko fisiologoek hipotesien arabera, ahalmek (oinazea, atsegina, borondatea, etab.) garunaren kortexean kokatzen dira. Egundak, kokapen kontzeptu honek, egitura eragile konplexu sarea proposatzen du.

Dagoeneko Marc Daxek (1770-1837) eta Gustave Daxek (1815-1893), hizkuntz ekintzen erdigunea, ezkerreko hemisferioan kokaturik zegoenaren hipotesia aurkezten zuten. Ideia hau bera hartu eta berradierazi zuen Brocax (1824-1880). Honek, hizkuntza ezkerreko hemisferioak arautzen zuela baieztatu zuen, baina ekoizpena, hemisferio hontako lobulu frontalen mende dagoela zehatzago ere.

Neurolinguistikazko azterketek, hizkuntza eta hizkera funtzioekin zuzenean uztartuak dauden elkarketa eremu batzu zehaztu dituzte.

Mintzairaren eremuak, garun hemisferio jakin batean daude lateralizaturik¹⁶ eta hau gutxienez kasuen %95ean, ezkerrean izaten da. Subjektu eskumatien %99ak, ezkerreko hemisferioa du nagusi mintzairarako eta ezkertien artean %60ak, %15ak eskuinekoan lateralizaturik duelarik mintzaira eta gainontzeko %15ak, bi aldetan izanik¹⁷.

Garunaren eremu guztiak fibra sare elkarketa sendo batez lotuta daude. Garuna, guzti bat da, eta honela dabil; eremu zehatz batean lesio bat gertatuz gero, ondorioz, multzoak dituen potentzialitate funtzionalen eraldaketa gertatzen da.

Aitortu beharra dago era guztietara, azalaren multzoaren funtzionatze-konplexotasunaz gauza handirik ez dakigula, eta dakiguna baino gehiago dela ez dakiguna. Lesio berberak ez dituzte beti sintoma berdinak eragiten. Hizkuntzaren jabetzak zehazten ditu azalean eta azpiazalean funtzio desberdintasunak, eta ezin esan daiteke desberdintasun hauek berdin berdinak direnik lagun batetik bestera¹⁸.

Egun jakin badakigu, ezkerreko hemisferio barruan ere, komunikazio jokabideen antolaketa eta eguneratzean zati bakoitzaren ekarpen funtzionala ez dela bera inolaz ere. Garun-egitura batzu, eta batez ere garun-azaleko zenbait eremu, beste batzu baino garrantzitsuago agertzen zaizkigu funtzio linguistikoaren alderdi berezi batzu eusteko orduan. Aipatu eremu hauek, mintzairaren eremu modura izendatzen dira.

16- Lateralizazio hitza aipatzen dugunean, garunaren ezkerreko eta eskuineko hemisferioen funtzioen desberdinketaz ari gara.

17- DEUS YELA, J. (1992). "Localización neuroanatómica de la lesión en las afasias corticales y subcorticales mediante tomografía computerizada (TC)". *Rev. Logop. Fon. Audiol.*, XII, 3, 152-161.

18- BOUTON, Ch. (1976). *El desarrollo del lenguaje. Aspectos normales y patológicos*. Ed. de la Unesco. Paris.

Antolaketa honetan badute eraginik batetik subjektuaren ezaugarri berezkoa den esku-nagusitasuna eta bestetik kulturazkoak diren ikasketa maila, bigarren hizkuntza/en ezagutza, hauen kode idatzia...(Joanette-k; Lecours-ek, 1984ean).

Laburtuz esanda, ezker hemisferioak, hitzegiteko, irakurtzeko, idazteko, kalkulu matematiko eta hitzak ideiatzeko trebetasunak goberna litzake. Eskuineko hemisferioak bestalde, ikusitako irudiak, musikalitatea, arrazoinamendu holistikoa, kokapen espaziala, geometrikoki kopiatu eta marraztea eta emozioak sentitzea goberna litzake. Gorputz kailosoak berriz, bi hemisferioak aldi berean erabili ahal izatea bideratuko luke, bi aldeak lotzen bait ditu¹⁹.

Garun-banaketaren inguruan egindako azterketen emaitzek, garunaren erdialde bakoitzak bere kasa somatu, ikasi, oroitu eta sentitu dezakeela diote, baina badagoela desberdintasunik bien artean eta hau, iristen den informazioa bakoitzak duen jasotzeko moduan datza²⁰.

Mota honetako lanetatik, bi ikuspuntu desberdin azaltzen zaizkigu mintzairaren garapena azaltzerakoan: bata, hemisferioen *asimetria*²¹ haurren garapenari lotua dagoela diona; hau da jaio berritan bi hemisferioek ahalmen bera luketelarena. Bigarren iritzia, jaiotzeko unean bertan dagoeneko asimetria hau eraikia dagoenarena da²².

Ikuspegi kliniko kontutan harturik, Lenneberg (1964ean) da mintzairaren lateralizazioa piskanaka ezkerreko hemisferioan ematen dela diotenetatik adierazgarriena. Hauek lehen esan bezala, bi hemisferioek jaio berritan aukera berak dituztela proposatzen dute.

Gazzaniga²³ ere haurra garunaren alde bien ahalmen berekin jaiotzen denaren ustekoa da, eta eskuineko eskuaren erabilera nagusitzeak ezkerreko hemisferioak prozesamentu eremu garrantzitsuagoak eragiten dituela dio. Honek era berean, eskuineko eskuaren erabilera indartuko luke, modu honetan nagusitasun erlazioa eraikitzen delarik.

19- ESTEVEZ-GONZALEZ, A. (1992). "Lateralidad y asimetría funcional cerebral: fundamentos". *Rev. Logop. Fon. Audiol.*, XII, 3, 138-151.

20- SPRINGER, S.P.; DEUTSCH, G.(1990). *Cerebro izquierdo, cerebro derecho*. Gedisa, Barcelona.

21- Asimetria diogunean, garun-hemisferio bakoitzak gorputzaren beste aldea kontrolatzeaz ari gara.

22- MANNING, L. (1992). *Introducción a la neuropsicología clásica y cognitiva del lenguaje*. Teoría, evaluación y rehabilitación de la afasia. Trotta, Madrid.

23- GAZZANIGA, M. (1970). *The bisected brain*. Apleton, New York.

Hala ere badira iritzi hauen aurkako datuak non beha daiteken ezkerreko hemisferioa kaltetuta duten haurren artean, maizago agertzen direla hizkuntz nahasteak.

Badirudi sexuen artean ere desberdintasunak agertzen direla lateralizazioa dela eta. Honela askok diotenez, emakumezkoen trebetasun linguistikoen errepresentazioa, aldebikoagoa da gizonezkoena baino, nahiz eta hizkuntzaren jabetza eta erabileran ezkerreko hemisferioa nagusia izan.

Aitortu beharra dago, garun-azalaren multzoaren funtzionatze-komplexotasunaz gauza handirik ez dakigula, eta dakiguna baino gehiago dela ez dakiguna. Hizkuntzaren jabetzak zehazten ditu azalean eta azpiazalean funtzio desberdintasunak, eta ezin esan daiteke desberdintasun hauek berdin berdinak direnik batengandik bestearengana²⁴. Pentsa daiteke orduan norbanakoen artean badagoela desberdintasunik.

24- BOUTON, Ch. (1976). *El desarrollo del lenguaje. Aspectos normales y patológicos*. Ed. de la Unesco, Paris.

ELEBITASUNA: ARAZOA ETA AZTERGAIA

*Xabier Isasi Balanzategi
Lore Erriondo Korostola*

Hizkuntza da gizatalde baten ezaugarri nagusienetakoa; eta honen arabera, desberdina izan daiteke bakoitzak berarekin dakarren munduaren ikuspegia eta bera aztertzeko erizpideak. Honexegatik hizkuntzak, hiztunen arteko batasuna dakar eta beste hizkuntzetako hiztunen aurrean desberdintasuna. Hizkuntza bakoitza berari dagokion kulturaren oinarrian legoke kokatuta. Kultura hori sortu eta moldatzen duen herriak berak moldatzen du hizkuntza ere, egunerakotzen, hizkuntzari berezitasuna ematen. Hizkuntza da beraz herri-kontzientzia ematen duena.

Esan dezakegu *elebitasunaren arazoa* hizkuntzarekin batera agertu zela. Hizkuntzaren dohaia, adimenezko beste edozein gaitasun bezala, norbanakoaren ondare genetiko eta inguruaren eraginaren arteko ondorio bat da. Horrela gauzatzen da *norbanakoaren hizkera*, besteenarekiko desberdina eta, era berean amankomuna. Hizkuntzaren historia, garapenaren historia da; hots, munduko hizkuntza guztiak sorburu jakin batekoak omen dira, bilakaeraren kate horretan gaurko hizkuntza bat *hizkuntz-garapenaren* katenbegi bat baino ez da. Nonbait eta noizbait izan du bere aurrekoa eta, irautekotan, bere ostekoa ere izango du.

Kate berekoak izanagatik denbora eta usadioen jarioan elkarrengandik urruntzen dira eta zenbat eta urrunago orduan eta desberdinagoak dira. Etengabeko

aldatze prozesu horretan *hizkuntza berriak* hizkuntza zaharren garapena adierazten du, hizkuntza, azken buru, herriari lotzen zaio eta honek herria izateari eusten badio hizkuntzari eutsiko dio ere. Historian zehar desagerturiko hizkuntzek gure artean ez dauden herri eta kultura desagertuen berri ematen digute, hizkuntza horiek (*hizkuntza hilak*) ikastekotan gure aurreko denboraren jario jakin bat antzeman dezakegu, baina hizkuntza haien garapena *bizirik* dauden hizkuntzatan soma daiteke ere.

Hizkuntzen aniztasunak, bereizketak eta elkar ulertezinak ekarri ditu. Hizkuntzen arteko harremanak, ezinbestean, gatazkatsuak izan dira eta dira. Gatazka horiek maiz gizakiaren garapenaren ondorio bezala ulertu izan dira, hizkuntza bat inposatzea, besteekiko gailen izatea ezinbesteko *gertakizun naturala* bailitzan.

Herri edo gizatalde batek bere hizkuntza ahaztu eta beste bat hartzen badu, beste izakera bat nagusitzen zaio honekin batera; akulturazio prozesu batean sartzen da alegia. Zena izateari uzten dio eta beste hizkuntz honen izaera eta kultur ezaugarriez janzten da. Arrotza da bere buruarekiko.

Herri batean hizkuntza bat baino gehiago bizi direnean, herri horretan kultura zein hizkuntzetan egiten den markatuko du nagusitasun/menpekotasun harremana eta azken finean herri baten nortasun eta iraupena.

Mende honen hasieran, Luxemburgoko Bilkuraren ondorioz batipat, elebitasunari buruzko zenbait aurreritzi kaleratzen dira:

- *Elebiduntasunak elebidunaren hizkuntza batean edo bestean ondorio ezkorrak dakartza. Hiztegi urria, adierazpen-gaitasun eskasa edo eta hizkuntz-baliabide gutxiagotzea izan zitezkeen aurrekoaren adibide batzu.*

- *Eskolaldian elebiduntasunak atzerapen orokorra dakar.*

- *Elebiduntasunak ideien nahasketa sortzen du.*

- *Nortasunaren garapenean elebiduntasunaren eragina txarra da.*

Harez geroztik azterketa eta ikerketa asko egin izan dira, gehienak hizkuntzalari eta soziolinguisten eskutik. Baina azken hogeitako ikerlanak aztertzen baditugu, gero eta gehiago dira *elebiduntasuna* azal dezaketen *eredu teorikoak*. Ondoko taulan aipatzen ditugu bakan batzu adibide gisa.

1. Taula: Elebitasunari buruzko zenbait ikerketa.

URTEA	EGILEA	ZER
1928	Luxenburgoko Bilkura	<i>Elebitasuna/Elbiduntasunari</i> buruzko ikuspegi ezkorra.
1954	Ervin eta Osgood	<i>Elebidun konposatuak/elebidun koordinatuak.</i>
1963	Kolers	Hizkuntz sistema bereiztuak eta elkarren askeak elebidunengan.
1967	McNamara	
1968	Darlymple-Alford	
1970	Tulving eta Colotla	
1971	MacNamara eta Kushnirv	Ikerketa psikofisiologikoak.
	Genessee et al.	Hizkuntzen ikaskuntz hurrenkera eta garuneko hemisferioen betekizunak.
1978	Vaid eta Lambert	
1979		
1981	Soares eta Grosjean	
1973	Schank	Psikologia kognitiboa. <i>Kontzeptu menpekotasunari</i> buruzko teoria.
1976	MacLeod	Esanahaiaren irudikapena. Oroimenerako hizkuntza elebidunengan.

Orokorrean, urte luzez, *adituen* iritzia elebiduntasunarekiko oso ezkorra izan da. Azken buru, haien ustez, norbanakoaren garapenerako elebiduntasunak kalteak baino ez ditu ekartzen. Gaur egun ere soma daitezke gure artean elebiduntasunaren kontrako jarrerak eta joerak, bereziki, bi hizkuntzatako bat *hizkuntza gutxiagotua* denean. Are zehatzago, hizkuntz egoera edozelakoa izanda ere, oso hedatua den *eskola porrota* hizkuntzen arteko ukipen egoera ematen denean, *elebiduntasunaren* ondorio bezala aurkez daiteke.

Hau da, *hezkuntz eredu elebidunetan*, haur batengan ikaskuntzarako oztopoak somatzen direnean, oztopoen sorburua zein den jakin baino lehenago ereduaren

aldaketa aldarrikatzen da konponbide gisa. Hala ere orain artean ez da frogatu aldaketa horrek aipatu arazo horiek bideratzeko baliagarria denik.

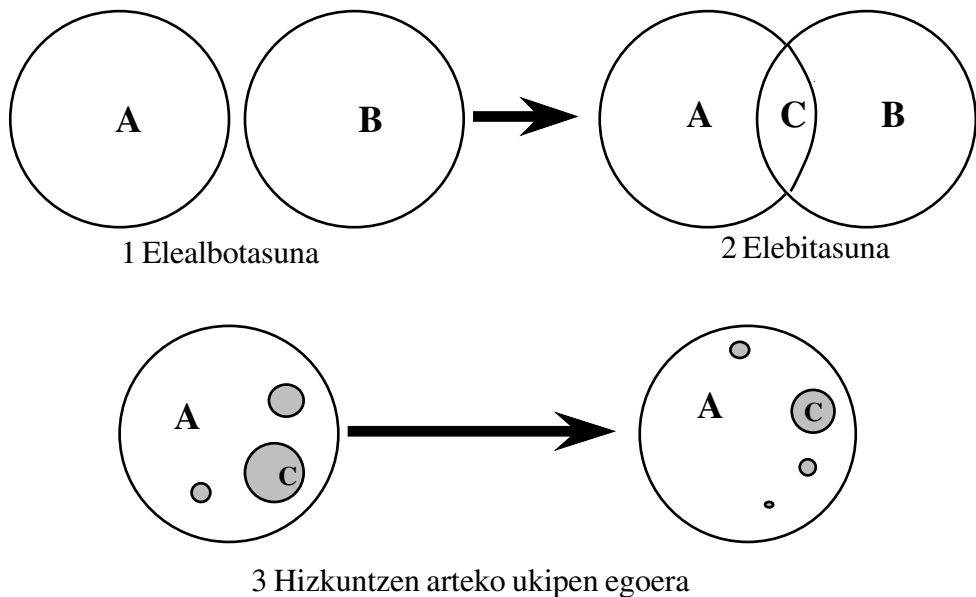
Kanadan *hizkuntz murgiltze ereduaz* izaniko 25 urtetako esperientziak, beste alderditik, hizkuntza aldaketa Hezkuntz Sistemaren bitartez posible ezezik emankorra eta onuragarri izan daitekeela erakusten du. Dena den hizkuntz egoera guztiak ez dira parekagarriak, *murgiltze metodoa* zein bere hizkuntz egoerari atxeki behar zaio arrakastatsua izan dadin. Izan ere, hizkuntzen *statusa* aldagai erabakiorra bait da hizkuntz eredu pedagogikoa ezartzerakoan; *murgiltze sistemak* darabilen *iharduerako hizkuntza* ikaslegoarena ez den hizkuntza delako, finean, egoera *gutxiagotuan* dagoen hizkuntzari dagokio. *Murgiltze programak*, besteak beste, hizkuntza *gutxiagotuaren* eskolaz kanpoko gabeziak gainditu behar ditu, eta, hori da, hain zuzen ere, iharduera pedagogiko horretan atalik zailena eta korapilotsuena.

1. ELEBITASUNA, HIZKUNTZEN ARTEKO UKIPEN EGOERA ETA ELEBIDUNTASUNA

Jorratu nahi dugun gaia hiru ikuspegi diferenteetatik gara dezakegu, lehen *soziologikoa*, non hizkuntza giza-talde bati dagokion; bigarrena *psikologikoa*, zeinek subjektuaren hizkuntz-garapena azaltzen duen; eta, azkenik, *matematikoa* zeinek hizkuntz-sareak eta hizkuntzaren erabilpen-tasa azal ditzakeen. Lehenik eta behin hizkuntza alor guztietan *gertakizun* bezala definitu behar dugu, bereziki berari atxeki zaizkion ezaugarrien bitartez. Diziplinartekotasunak, gehienetan argigarria bada ere, zenbait kasutan argitu baino nahastu egiten gaitu. Izan ere, hitzak kasu askotan berak izanagatik ere, ez bait dute eduki bera adierazten. Adibidez: *elebitasuna*, hitz honen inguruan gutxienez hiru iritzi desberdin bil daitezke: bat, *bi hizkuntza lurralde jakin batean zein bere barrutian edo nahasturik*; bi, *bi hizkuntza jakitea eta maila batean edo bestean biak erabiltzeko gaitasuna izatea*; eta, hiru, *hizkuntz-egoera jakin bat non bi hizkuntza elkarren ondoan izanik elkarri eragiten dioten*. Hortaz *elebitasunaz* mintzo garenean zehaztu behar dugu *zertaz* ari garen, edo, beste era batera esanda zein da darabilgun ikuspegia.

Aurrekoa zertxobait gehiago argitzeko esan genezake *soziolinguistek* gehienbat lehenengo eritziari heltzen diotela, *psikolinguistek* bigarrenari eta, azkenik *hizkuntzalariak* hirugarrenari. Hau errealitatean ez da horrela eta *hizkuntzaren gertakizuna* aztertzen denean ikuspegi desberdinak bata besteari lotzen zaizkio eta, osatu barik, gainjartzen dira. Horrela bada, soziolinguistak *hizkuntz-gaitasunaz* mintzo dira, psikolinguistak *hiztunen banaketaz* eta hizkuntzalariak *hizkuntz-funtzioaz*. Azken buru, ez dakigu *elebitasuna zer den*, edo *gizatalde jakin baten*

hizkuntz-eraketa berezia, edo pertsona baten egoera psikologikoa zein bi hizkuntzen arteko erlazio jakin bat.

3. Irudia: Hizkuntzen arteko ukipen egoera. Bilakaeraren adierazpide grafikoa. **B** motako hiztunak *elebiduntzen* direnenean **C** motakoak bilakatzen dira; **B** hizkuntzaren erabilpenak *gertaera segurua* izateari uzten dio eta azkenik **A** motako hiztunen menpe egongo da **B** hizkuntzaren erabilpena.

Zaila badirudi ere errealtatean are zailagoa izaten da; izan ere, ez bait ditugu aipatu *hizkuntzaren gertakizunarekin* arduratzen diren diziplina mota guztiak, hala nola, *Zuzenbidea, Medikuntza, Pedagogia, Filosofia, Matematika, ...* Egia esan zerrenda amaigabea izan liteke eta kasu bakoitzean berarizko ñabardurak erabiltzen dira.

Dena den ez da gure helburua inor nahastea, ez eta gutxiago ere, aitzitik, nahastea alde zuzenetik emana dagoela jakinik nahi duguna argitzea da. Oso sinplea delakoan *hizkuntzaren gertakizun* gaiari haseratik heltzea proposatzen dizuegu. Kasu bakoitzean erabil dezakegun erizpidea argituz ez da inolako arazorik *hizkuntzaren gertakizuna* bere zabaltasunean eta sakontasunean ulertzeko. Gatoz bada, arestian esandako hariari berriz ere heltzera.

Esaten genuenez *gaia* hiru ikuspegi diferenteetatik gara genezake, lehena *soziologikoa*, non hizkuntza giza-talde bati dagokion; bigarrena *psikologikoa*, zeinek subjektuaren hizkuntz-garapena azaltzen duen; eta, azkenik, *matematikoa* zeinek hizkuntz-sareak eta hizkuntzaren erabilpen-tasa azal ditzakeen. Horrela, eta lehen jarritako adibideari jarraiki, *ikusmira soziologikoetatik* elebitasuna eremu geografiko jakin batean bi hizkuntza batera izateari esango diogu; *ikuspegi psikologikoetatik*, elebitasuna baino *elebiduntasuna* nahiago eta, *norbanakoaren hizkuntz-egoerari* esaten diogu; eta, azkenik, *ikuspegi matematikoan*, elebitasuna zehazten dugu *hizkuntzen arteko ukipen egoeraz* mintzatzerakoan.

Honetan aipatu hiru ikuspegi hoiak darabilzkigu baina *ikuspegi psikologikoari* lehentasuna ematen diogu. Izan ere, gure hizkuntz egoera honetan hori izan bait da gutxien jorratu izan dena.

Elebiduntasunaz hitzegiterakoan, ikus dezagun lehenik eta behin nola defini izan den. Elebiduntasunari buruzko zenbait definizio jaso ditu Lewis Balkanek¹, hala nola:

- Haugen: “*elebiduntasuna*, hizkuntza bat erabiltzen duen norbaitek beste hizkuntzean esanguratsusak diren esaldi osoak adieraz ditzakeenean hasten da”.

- Von Weiss: “*elebiduntasuna*, hitzun bakar batek aktiboki zein pasiboki bi hizkuntzetan egiten duen zuzeneko erabilpena da”.

- Christopherson: “*elebiduna*, bi hizkuntza, hizkuntza bakoitzeko hitzun elebakarraren antzeko gaitasun mailarekin ezagutzen dituen norbait da”.

Hizkuntzen arteko ukipen egoeran, bi hizkuntz-giroen murgilean bizi garen elebidunok gure hizkuntz izaera bitan banatzen dugu. Gure *hizkuntz gaitasuna* ikuspegi *alboratu* batetik aztertzen digutenean hizkuntza honetan edo horretan eman dezakegunaren berri antzeman diezaigukete baina, horrela ez dira gure *hizkuntz egoeraren osotasunarekin* jabetzen. Hizkuntza bateko edo besteko hitzun elebakarraren parean jartzen gaituzte horrelako azterketak egiten direnean eta GU EZ GARA ELEBAKARRAK.

Orain artean eginiko ikerketa gehienetan *hizkuntz-portaera gertakari sozialtzat* hartua izan da; *hizkuntz-ikaskuntza*, *hizkuntzarekiko atxekimendua* edota *hizkuntz-garapena* ordea, norbanakoari dagozkion gertakariak direlarik.

1- BALKAN, L. (1979). *Los efectos del bilingüismo en las aptitudes intelectuales*. Marova, Madrid.

Gizarte *elebidunetan*, jakina denez, ematen diren hizkuntz-egoerak ugari eta kontrajarriak izan daitezke. Hizkuntzen arteko ukipen egoera ematen denean ere egoera jakin bati dagozkion ezaugarriak zehaztu behar ditugu. Izan ere, batetik bestera izan daitezkeen aldaketak erabakiorrak izan baitaitezke.

Hizkuntza gutxiagotuaren erabilpenaz hitz egiterakoan bi maila diferentetan mintza gaitzke: *gizarte mailakoarena* eta *norbanakoarena*. Gizarte mailako *hizkuntza gutxiagotuaren erabilpena* egoeraren aldagai objektiboek mugatua da; hizkuntza gutxiagotuaren *bizitasun demofuntzionala* zein den jakinik, eta bereziki, hizkuntz-egoeraren aldagai demolinguistikoak ezaguturik *hizkuntza gutxiagotuaren erabilpen sozialaren* mugak zeintzu diren jakin ditzakegu.

Portaeraren azterketa *normaltasunaren parametroetatik* egiten badugu norbanakoaren jokabidea *egoerarekiko moldatzailea* dela onartu behar dugu ezinbestean. Subjektuak ezin dezake bere isolamendutik, egoera bere osotasunean aldatu; aldatzeko joera erakutsi badezake ere gehienetan bere portaera egoerari egokitzen zaio. Horregatik *norbanakoaren hizkuntza gutxiagotuaren erabilpenak* erabilpen sozialaren isladapena behar du izan. Subjektuari ezin diezaiokegu egoerarekiko portaera *desegokia* eska bere baitan kontraesanak sortu gabe. *Norberaren hizkuntza gutxiagotuaren erabilpenak* erabilpen sozialak ezarririko mugak hausten baditu gizartearen aurrean *portaera ez-moldatzailearen* –*arbuigarriaren*– eremuan sartzen da.

Gure aburuz testuingurua funtsezkoa delarik hizkuntza gutxiagotuaren erabilpena bi maila diferente horietan aztertu behar da; zein bere aldetik eta erkaketak egiterakoan biak kontutan hartu behar ditugu.

Egoerarekiko subjektuen *portaera moldatzaileak* zorigaitzoko hizkuntz-egoerari irunarazten dio eta honek ezinbestean hizkuntza gutxiagotuaren desagerpena dakar. Ikuspegi honetatik hizkuntza gutxiagotuaren iraupenak subjektuengandik *portaera ez moldatzaileak* eskatzen ditu.

Honexegatik, borondate oneko zenbait euskaltzalek jaurtikitako *euskaldunon axolagabekeriari* buruzko epaia funtsagabekoa da. Are gehiago, euskaldun gehienek hizkuntz portaera euskararen aldekoa da, *erabilpen sozialak* dituen mugak hausten bait dituzte harik eta *portaera ez-moldatzaileen* eremuan sartu arte.

Horra hor *gurpil zoroaren* bi alderdi: joaniko hamarkaden euskararen *gorakada* zeina *norbanakoaren hizkuntz-portaeran* oinarritu zen, eta gaurko *hizkuntz-erabilpen soziala* edo *hizkuntz-egokipena* non *gehiengoaren* gizarteak norbanakoaren hizkuntza gutxiagotuaren erabilpenari muga estuak ezartzen dizkion.

Michel Paradis-ek² elebiduntasuna orokorrean, aldizka bi hizkuntza erabil ahal izateko ahalmena bezala definitu zuen. Errealitatean ez dela hain argia ere azpimarratu zuen eta hau dela eta, elebidun mota desberdinak daudela oharterazi eta hauek sailkatu zituen.

Elebiduntasunaren garapenean eragiten duten aldagai nagusienak, honako hauek dira: hizkuntza bakoitzaren jabetze-adina; hizkuntza hortaz/horietaz jabetzeko arrazoiak (baldintza soziologikoak) eta jabetze-moduak (desberdina da aldi bereko ikaskuntza izan edo bata bestearen ondorengoa; desberdina den bezala ikaskuntza hitzezkoa, idatzia edo/eta irakurria izan); erabilera moduak (zein mailatan eta zertarako erabiltzen ditugun hizkuntza bakoitza: ulermena, hitzezko edo idatzizko adierazpena eta irakurketa maila); erabilitako hizkuntza bakoitzaren balio afektiboa eta honen bilakaera; ospea alegia³.

2. ELEBIDUN MOTAK

1954. urtean egin zuten lehenbizikoz Ervin eta Osgood-ek *elebidun konposatu* eta *elebidun koordinatuen* arteko bereizketa⁴ (Arnau; Sebastian; Sopena-k, 1982.ean). Elebidun konposatuak lirateke bigarren hizkuntzaz lehenengoaren ingurumari berean jabetu direnak eta koordinatuak berriz, desberdinetan.

Balkan-ek⁵, gehiago zehaztuko ditu bi elebidun mota hauek. Bere ustetan, elebidun konposatuak, H2ko hitz berri bakoitza H1eko beste bati lotuta ikasten du. Honela, bi hizkuntzetan *itzulpen baliokidea* izeneko hitzen inpresio semantiko sistema jartzen da martxan. Elebidun mota hau batez ere eskolan eta metodo “klasikoen” arabera ikasitakoan artean ikus daiteke.

Bigarren elebidun mota, “koordinatua” deiturikoa alegia, H2az berezko egoeratan jabetu da eta askotan garai desberdinetan. H1eko unitate lexikoen inpresio semantikoak, H2ko “itzulpen baliokideengandik” puntu batean bederen desberdinak dira.

2- PARADIS, M. (1987). *The assessment of bilingual aphasia*. LEA, London.

3- LHERMITTE, R.; HECAEN, H.; DUBOIS, J.; CULIOLI, A. et TABOURET-KELLER, A. (1966). "Le problème de l'aphasie des polyglottes: remarques sur quelques observations". *Neuropsychologia*, 4, 315-329.

4- ARNAU, J.; SEBASTIAN, N.; SOPENA, J.M. (1982). "Estudio experimental del bilingüismo: revisión histórica I". *Anuario de Psicología*. 26

5- BALKAN, L. (1979). *Los efectos del bilingüismo en las aptitudes intelectuales*. Marova, Madrid.

Osgood eta bere lankideek diotenaren arabera, bi aldetako etengabeko itzulpenak, sistema koordinatua konposatua bilakatzea eragiten du. Benetazko elebidun koordinatuak, banaketa argia egiten du bi hizkuntzen artean, ikur bakoitzak berari lotuta duelarik adierazle eta adierazi berezia. Konposatuengan aldiz, bi hizkuntza desberdinetako adierazle biak adierazi bakar bat dute.

Elebidun konposatuengan, bi kode desberdinetan adieraz daitekeen esanahi bakar bat dago eta elebidun koordinatuengan aldiz, bi esanahiak antzekoak dira baina ez berdinak.

Balkanen aburuz, ezinezkoa da erabateko elebiduntasuna zentzu zorrotzean. Ezin eska diezaiokegu hiztun bati berak bizitako esperientzia osoa bi hizkuntzatan zuzenean eta aldaketarik gabe adieraztea. Aukerak, sintaxi arauak etab., desberdinak dira hizkuntza bakoitzean; hitzen balio afektiboa bera, desberdina da kultura bakoitzaren arabera bai eta bakoitzari dagozkion kontzeptuen garrantziaren arabera ere.

Elebidunetaz ari garenean, *elebidun orekatuaren* kontzeptua agertzen zaigu maizen. Elebiduntasuna orekatua dela diogu, hiztun batek bi berezko hizkuntza dituenean, biak ere, prestakuntza urtetan ikasiak, etengabe erabili dituelako, bai eta pentsamentua eta intentzioak eta egoera emotiboak adierazteko tresna bilakatu direlako bai hizkuntza bat zein bestea. Gizarte egoera, ikasketa maila, pentsamentu eta intentzio bereko hizkuntza bakoitzeko elebarkarrekina parekatzerakoan, elebidunak ez luke honexegatik gutxiagotua egon behar⁶.

Rondal eta Comblain-ek⁷ diotenez, orokorrean hiru elebiduntasun egoera antzeman ditzakegu: batetik, *eleparekotasuna* genuke. Honek, bi hizkuntzak, bakoitzeko jatorrizko hiztunak erabiliko lituzkeen modura darabiltza. Bigarrenik, *ekilinguismoa* genuke. Honek ere, bi hizkuntzen ezagutza orekatua adierazten du, baina aurreko kasuan ez bezala, egoera honetan dagoen hiztunak ez ditu erabiltzen H1a eta H2a inoiz ere ez hizkuntz bakoitzeko jatorrizko hiztunak bezala. Hemendik aurrera abiatuta, hirugarren egoerarekin egingo genuke topo, *sasielebiduntasunarekin* hain zuzen ere. Honek, puntako egoera adierazten du hiztun honek derrigorrez erabili behar bait ditu bi hizkuntzak ideia bakar bat adieraz ahal izateko, gai ez delarik hizkuntza bakar batean (H1 edo H2an) osoki eta behar hainbatean adierazteko.

6- BALKAN, L. (1979). *Los efectos del bilingüismo en las aptitudes intelectuales*. Marova, Madrid.

7- RONDAL, J.A.; COMBLAIN, A. (1991). "L'apprentissage des langues étrangères: aspects psycholinguistiques". *Les Langues Modernes*, 85, 1, 10-22.

Orainarte ikusitako elebidun motak kontutan hartuta, ez dugu pentsatu behar, guztiak aipatu hauetakoren batean sailkatu ditzakegunik; beti ere, tarteko kasu ugari izan baitaitezke. Izan ere, elebidun jakin bat koordinatua izan daiteke maila sintaktiko eta semantikoan eta menpekoa aldiz maila fonologikoan adibidez.

Elebiduntasunaren garapena aztertzerakoan, adinari loturiko bereizketa hau egin dezakegu: **aldibereko** elebidunak, elebidun **goiztiarrak** (haurtzaroan) eta elebidun **berantiarrak** (nerabezaroan edo beranduago)⁸. Badirudi elebidun berantiarrek goiztiarrek baino gehiago erabiltzen dituztela eskuineko hemisferioarekin lotutako estrategiak (Genesse; Vaid-ek, 1982.ean) nahiz eta erabat ziurtatuta ez egon honako hipotesi hau.

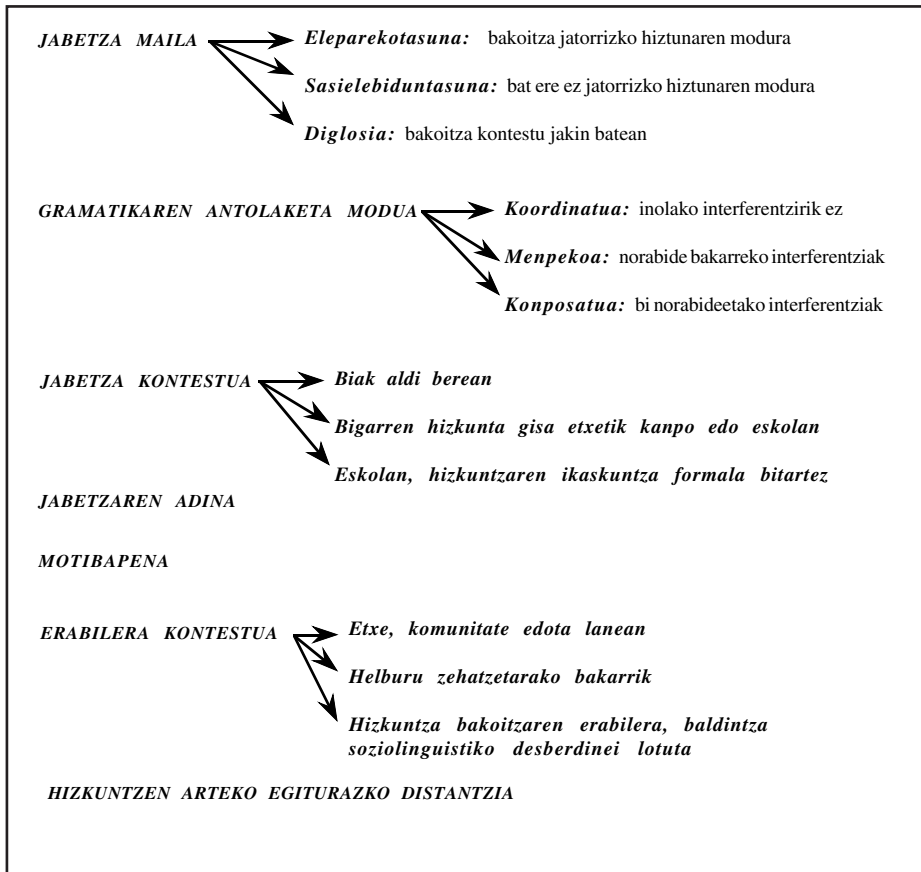
Obler (1981.ean) izan zen eskuineko hemisferioa bigarren hizkuntzaren ikaskuntzaren haseran inplikaturik zegoela proposatu zuen lehena. Hala ere, eta aurreraxeago esan bezala, egindako azterketek ez dute hipotesi hau baieztatu ez haur ez eta helduetan ere.

Bigarren hizkuntzaz modu natural eta ez-formalean jabetuz gero, ez da lateralizazio desberdintasunik agertzen H1 eta H2ren artean Galloway-ren ustetan⁹.

Gure ustez, oro har, elebidunak bi hizkuntzaren jabe dira. Batean edo bestean hitzegin dezakete eta edozein momentutan biak ulertu. Elkarraldatu eta nahastu ditzakete egitura linguistiko mailan (fonetikoa, fonologikoa, morfologikoa, sintaktikoa, lexikoa, semantikoa). Honek, uste eta galdera asko sorrarazi ditu. Ondoren hauetako batzu aztertzen saiatuko gara. Baina ikus ditzagun lehenik laburbilduta ondoko taulan, orain arte atal honetan aipatutako aldagaiak:

-
- 8- GALLOWAY, L. (1983). "Etudes cliniques et expérimentales sur la repartition hémisphérique du traitement cérébral du langage chez les bilingues: modèles théoriques". *Langages*, 42, 79-113.
- 9- GALLOWAY, L. (1983). "Etudes cliniques et expérimentales sur la repartition hémisphérique du traitement cérébral du langage chez les bilingues: modèles théoriques". *Langages*, 42, 79-113.

2. TAULA: Elebidunen arteko bereizketak eragiten dituzten aldagaiak (Paradis, 1989)

3. ELEBIDUNTASUNA ETA LATERALIZAZIOA¹⁰

Elebiduntasunaren neuropsikologiaren oinarritzko galderetako bat, ea gizabanakoaren bi hizkuntzek garunean isladapen berdina duten ala ez da. Hipotesi asko dira proposatutakoak, eta hauetako gehienak oraindik ere ez dute baieztapen empirikorik izan.

10- Lateralizazio hitza aipatzen dugunean, garunaren ezkerreko eta eskuineko hemisferioen funtzio desberdinetaz ari gara.

Pentsa daiteke, hizkuntza bakoitza, bere gaitasunak berak zuzentzen duela; hau da, gramatika bakoitza bereizturik gorde edo/eta prozesa daitekeela. Gaitasunaren eraldaketa zehatzak hizkuntza batean bakarrik gertatzen direla eta ez bestean froga badaiteke, orduan zentzuzkoa litzateke hizkuntza bakoitza egitura neurofuntzional desberdinpean dagoela pentsatzea.

Zenbait autorek, Pitres, Penfield, Pötzl, Minkowski, Veyrac, Ombredane, Gloning eta Gloning besteak beste, eleaniztunen hizkuntza bakoitzari zehazki bereiztutako guneak dagozkiela diote. Beste batzuren ustetan, Segalowitz kasurako, harrigarria litzateke elebiduntasunak eraginik ez izatea garunaren antolaketa. Lecours, Branchereau eta Joanne-k, elebakarren hizkuntzaren garuneko adierazpena ez dela eleaniztunetan denaren berdina diote. Lebrun-en ustetan (1976.ean), baliteke zirkuito neuronal berdin berdinak ez izatea elebidun jakin baten bi hizkuntzak zuzentzen dituen; are gehiago, baliteke modu desberdinean lateralizaturik izatea.

Zenbaiten ustetan, eleaniztunaren hizkuntza bakoitza, garuneko hizkuntzaren eremu bereko leku anatomiko desberdinetan isladatzen da. Beste ikuspuntu baten arabera, elebidunaren bi hizkuntzak hemisferio nagusiaren baina maila batean desberdinak diren eremuetan isladatzen dira, gainezarpen maila batez.

Vaid eta Genessee-ren ustetan¹¹, elebidunaren hizkuntza bakoitzaren antolaketa neurolinguistikoa, bestearen berdina da nahiz eta disoziazio kasu batzua agertu. Disoziazio kasu hauen arrazoiak, hizkuntzari dagozkionak dira batetik eta bestetik, jabetza ingurumariari dagozkionak.

Ikus dezagun orain nola islada daitezkeen bi hizkuntza garun berdin batean eta honen inguruan sortu diren hipotesi desberdinak. Gutxiarik lau hipotesi har daitezke haintzakotzat; hala nola:

1.- Sistema hedatuaren hipotesia, non hizkuntzak, desberdindu gaberik diren adierazpen mailan. Biak bat izango balira bezala har daitezke.

2.- Binako sistemaren hipotesia: hizkuntza bakoitzaren elementuak, banaturik gordetzen dira.

3.- Hiruparteko sistemaren hipotesia: bi hizkuntzatan berdinak diren itemak, bientzako berdina den egitura neural bakar batean adierazten dira, eta bakoitzarentzat desberdinak direnak, banaturik.

11- VAID, J.: GENESEE, F. (1980). "Neuropsychological Approaches to Bilingualism: a Critical Review". *Canadian Journal of Psychology*, 34, 417-445.

4.- Azpimultzoaren hipotesia: bi hizkuntzak modu berean gordetzen dira sistema kognitibo bakar batean, nahiz eta hizkuntza bakoitzaren elementuak konexio sare banatu bat osatu, eta sistema handiago batean, azpisistema bat.

Galloway-ren ustetan¹², gutxienez bi aldagai ortografiko lotzen zaizkio tratamendu hemisferiko diferentzialari: batetik, idazketa jakin batekin subjektuak duen erabilera eta bestetik idazketa mota. Aipatu beharra dago ortografia, mintzairaren bigarren mailako ikus-adierazpena dela eta idazketa jakin bat eskuineko hemisferioan kokatzeak ez du esan nahi inola ere hizkuntza hori horrela koka daitekeenik; izan ere, pentsamendu hedatuenari atxekiz ezkerreko hemisferioa nagusi bait da mintzairaren entzun-ahozko oinarritzko sisteman.

Baina dudarik gabe, eztabaidatuena izan den arazoa, oinarritzko lateralizazio bereizgarriaren hipotesiaren birformulazioarena izan da; elebidunen hizkuntzen isladapen edo/eta prozesamentuan partehartze handiagoa duela alegia, nagusia ez den hemisferioak. Hala ere, eskuineko hemisferioaren partehartzea zein eta nolakoa den ez dago erabat frogatuta oraindik. Ikus ditzagun bada, honen inguruan biltzen diren iritzi desberdinak.

3.1. Eskuineko hemisferioaren partehartzea elebidun /eleaniztunen hizkuntzen isladapen eta prozesamentuan

Ikuspuntu klasikoari jarraituaz, eskuin hemisferioak ez du eskumatiengan ahalmen linguistikorik. Bestelako eritzi bat da eskuineko hemisferioaren ahalmena, birtualki ezkerrekoarenaren berbera dela, baina ezkerreko hemisferio funtzionalak indargetzen duena. Ezkerreko hemisferioa gai ez denean, eragotzita gelditu delako, orduan hartzen ditu eskuinekoak bere gain ezkerrekoaren funtzioak. Hau honela izanez gero, legezkoa da orduan partehartze honen natura aztertzea. Egoera oraindik ere konplexuagoa bilakatzen da, elebidunen hizkuntzen garun lateralizazioa aztertzerakoan. Autore batzuren ustetan, bigarren hizkuntzaren prozesamentuan eskuineko hemisferioaren partehartzea handiagoa da. Beste batzuk berriz, elebiduntasunak garun nagusitasunaren garapena indartzen duela diote. Hirugarren batzuk aldiz, ez dute inolako desberdintasunik ikusten elebakar eta elebidunen artean, hizkuntzaren lateralizazioari dagokionean behintzat.

Hemendik abiatuta, M. Paradis-ek¹³, eskuineko hemisferioaren partehartzearen izaeraren inguruan egun arte bildu diren hipotesiak jaso ditu. Ikus ditzagun bada:

12- GALLOWAY, L. (1983). "Etudes cliniques et expérimentales sur la repartition hémisphérique du traitement cérébral du langage chez les bilingues: modèles théoriques". *Langages*, 42, 79-113.

13- PARADIS, M. (1989). *Evaluación de la afasia en los bilingües*. Masson.

1.- Heinberekoko partehartzearen hipotesia da lehena, eta honen arabera, bi hemisferioek informazioa modu berean prozesatzen dute, nahiz eta ezkerreko hemisferioaren partehartzea kuantitatiboki handiagoa izan daitekeen. Eskuineko hemisferioaren prozesamentua orduan erredundagarria litzateke.

2.- Bigarren hipotesia **kuantitatiboki osagarria den partehartzearena** litzateke. Honen arabera hemisferio bakoitzak estimulu berdinak modu berean prozesatzen ditu, ezkerreko hemisferioak partehartze handiagoa izanik. Lehenengo bi hauetan, enuntziatuaren alderdi berdinek, prozesamentu bera dute.

3.- Hirugarrena, **kualitatiboki paraleloa den partehartzearen** hipotesia genuke, estimulu bera hemisferio bakoitzak kualitatiboki modu desberdinean prozesatzen duela diona. Eskuineko hemisferioak lesioren bat jasanez gero, enuntziatuaren alderdi guztietan izango du eragina. Enuntziatuaren alderdi berdinek, prozesamentu desberdina dute.

4.- Laugarren hipotesia, **kualitatiboki bereizgarria den partehartzearena** izan daiteke. Honetan azaltzen denez, hemisferio bakoitza bere barruko ahalmen funtzionalen arabera estimulu konplexu baten alderdi desberdin baten prozesamentuan bereizten da. Eskuineko hemisferioak lesioren bat jasanez gero, enuntziatuaren alderdi batzuei eragin liezaieke. Enuntziatuaren alderdi desberdinek, prozesamentu desberdina dute.

Oraintsu, eskuineko hemisferioaren partehartzearen izaera ikusi dugu eta hemendik abiatuta ondoren, Paradis eta Lebrun-ek¹⁴ bilduta, eskuineko hemisferioak elebidunen hizkuntzen prozesamentuan duen partehartzearen inguruan sortutako hipotesi desberdinak azaltzeari lotzen gatzazkio:

1.- Batzuren ustetan, bigarren hizkuntza eskuineko hemisferioan isladatzen da;

2.- Beste batzurentzat berriz, bigarren hizkuntza bi aldetan isladatzen da;

3.- Hirugarren iritzi bat da bigarren hizkuntza, nahiz eta nagusiki ezkerreko hemisferioan lateralizaturik egon, lehenengo baina maila txikiagoan dagoela eta beraz konparatiboki partehartze handiagoa duela eskuineko hemisferioak bigarren hizkuntzan;

4.- Laugarrean ustea da bi hizkuntzak gutxiago lateralizaturik daudela;

14- PARADIS, M.; LEBRUN, Y. (1983). "La neurolinguistique bu bilinguisme". *Langages*, 72.

5.- Jasotako bostgarren iritzia, bi hizkuntzak ezkerreko hemisferioan berdin isladaturik daudenarena da eta beraz, ez dagoela desberdintasunik elebakar eta elebidunen artean.

4. ELEBIDUN/ELEANIZTUNEN HIZKUNTZEN ADIERAZPEN MODUA GARUNEAN

Elebidun/eleaniztunei buruz egiten den beste galderetako bat, adierazpen modua elebidun guztientzat berdina ote den da.

Alor honetan eginiko saiakera berri bakoitzak gero eta gehiago mugatu eta zehaztu du populazio elebiduna, honako aldagai hauek kontutan hartu beharrekoak direla frogatu delarik:

- Adina: honen arabera, nerabezaro ondoren ikasitako hizkuntza bat, ez dago lehenago ikasitakoa bezainbeste lateralizaturik. Hauxe bera diote Texas-eko Unibertsitateko Sussman, H.M.; Franklin, Ph. eta Simon T.-k¹⁵. Beraiek burutako azterketaren ondoren, elebidun goiztiarrek bi hizkuntzetan ezkerreko hemisferioa nagusia dela diote bai eta elebidun berantiarren jatorrizko hizkuntzan; ez aldiz bigarreanean.

McGill Unibertsitateko Vaid, J. eta Lambert W.E.-k¹⁶ berriz, gizonezko elebidun goiztiarren informazioaren prozesamentua aldebikoa dela diote, eta gizonezko elebidun berantiarrek bai eta emakume elebidunek ere (goiztiar zein berantiar), arinago prozesatzen omen dute informazioa eskuineko hemisferioan.

Boston-eko Unibertsitateko Walters, J. eta Zatorre, R.J.-k¹⁷ bestetik, elebidunek dituzten bi hizkuntzetatik zeinetaz jabetu diren lehenik ez duela halako garrantzirik diote, biak ere ezkerreko hemisferioak prozesatzen bait ditu.

- Garapenaldia: bigarren hizkuntza nagusitzen doan neurrian gradualki ezkerreko hemisferioan lateralizatzen doa. D.F. Sewell eta L. Panou-ren¹⁸ ustetan, jatorrizko hizkuntza bigarrena baina lateralizatuagoa omen dago.

15- SUSSMAN, H.M.; FRANKLIN, Ph.; SIMON, T. (1982). "Bilingual speech: bilateral control?". *Brain and Language*, 15, 125-142.

16- VAID, J. ; LAMBERT, W. (1979). "Differential cerebral involvement in the cognitive functioning of bilinguals". *Brain and Language*, 8, 92-110.

17- WALTERS, J.; ZATORRE, R.J. (1978). "Laterality differences for word identification in bilinguals". *Brain and Language*, 6, 158-167.

18- SEWELL, D. F.; PANOU, L. (1983). "Visual field asymmetries for verbal and dot localization tasks in monolingual and bilingual subjects". *Brain and Language*, 18, 28-34.

- Elebiduntasun mota: honen arabera, elebidun koordinatuen hizkuntzen adierazpena bereiztuta dago: eskuineko hemisferioa, elebidun konposatuak baino gehiago erabiltzen dutelarik.

- Testuingurua: honen bitartez azaltzen dena, eskuineko hemisferioak bigarren hizkuntzaren ingurumarian lehenengoan baino partehartze handiagoa duela da. H.G. Gordon-ek berriz¹⁹ lateralizazioa ohizko aldagaietatik (erabilera, irakurketa, sexua,...) askea dela dio.

- Modalitatea: irakurketa eta idazketaren bidez burutzen den bigarren hizkuntzaren irakaskuntzak, ezkerreko hemisferioaren partehartzea bultzatzen du; entzumenaren bitartez burutzen denean aldiz, eskuineko hemisferioaren partehartzea indartzen du.

- Hizkuntzaren berezitasuna: honen arabera, hizkuntza baten ezaugarri jakin batzuk, eskuineko hemisferioaren partehartzea indartu dezakete. B. Shanon-ek²⁰ alabaina, hebraiera eta ingeles hizkuntzen jabe ziren elebaker eta elebidunekin azterketa burutu ondoren, elebidunek hizkuntzak elebakarrek baino lateralizatuagoak dituztela dio. M.I. Barton; H. Goodglass eta A. Shai-k²¹ hebraiera ingeles hizkuntzen jabe diren elebidunekin hiru-hizkiko hitzen berrezagutzari buruzko azterketa burutu ondoren, honako ondorio honetara iritsi ziren: bai ingeles zein hebraierako estimulu alfabetikoak hemisferio nagusiak prozesatzen dituela.

- Egitura-arteko distantzia: badirudi oso egitura desberdina duten bi hizkuntza oso antzekoa dutenak baino modu banatuagoan isladatzen direla eta honetaz gain, oso gertu dauden bi hizkuntzetan baino parte handiagoa hartzen duela eskuineko hemisferioak.

Desberdindu beharra dago, hizkuntzaren adierazpen modua eta honen erabilera. Zantzu klinikoan arabera, eskumatien hizkuntzaren adierazpen guztia ia, ezkerreko hemisferioan ematen da (%95ean gutxienik), eskuineko hemisferioak ere hizkuntzaren erabilera normalean dudarik gabe parte hartzen duelarik. Zenbaitek

19- GORDON, H. W. (1980). "Cerebral organization in bilinguals. I. Lateralization". *Brain and Language*, 9, 255-268.

20- SHANON, B. (1982). "Lateralization effects in the perception of hebrew and english words". *Brain and Language*, 17, 107-123.

21- BARTON, M.I.; GOODGLASS, H.; SHAI, A. (1965). "Differential recognition of tachistoscopically presented english and hebrew words in righth and left visual fields". *Perceptual and Motor Skills*, 21, 431-437.

proposatzen duten bezala, eskuineko hemisferioa dela eta elebakar eta elebidunen artean desberdintasunik badagoela onartuz gero, badirudi desberdintasun hauen kakoa, estrategien erabileran legokela.

Orain arte ikusi dugun bezala eta literaturaren arakaketa egiterakoan ikusten denez, elebidun/eleaniztunei buruz aldagai berriak sartzen zaizkigu jokoan, hizkuntza desberdinak alegia. Eta hau dela eta, hipotesiak eta iritziak ere ugaltu egiten dira azaldu daitezken aukera desberdinak proposatuz. Honela, nahiz eta oraindik egiten diren zenbait baieztapen zientifikoki frogatu gabe egon erabat, proposamen modura behintzat mota askotako iritziak azaltzen dira. Hauetako batek diona da, ezkerreko hemisferioak ez duela partehartze bera elebidunaren hizkuntza guztietan. Paradis-en²² ustetan berriz, ezkerreko hemisferioaren partehartzea bera da bi hizkuntzetarako, kontutan hartzen badugu behintzat norbanakoen artean zein bakoitzaren baitan egon daitekeen eta dagoen aldakortasun maila, bai eta eskuragarri dagoen zantzu klinikoek adierazten dutena.

Iritzi hau bera azpimarratzen dute Alexander, Benson eta Stuss-ek (1989.ean). Beraien hitzetan, eskuineko hemisferioko gaitzek ere mintzaira, hizkuntza eta komunikazioan nahasteak sortzen dituela dakigun neurrian, elebidunek ere hizkuntzaren/en nahasketa sintoma hauek berak agertuko dituzte, baina elebakarren modu eta neurri berean. Gertatzen dena, elebidunek, elebakarrek ez bezala, bi hizkuntzen jabe direla da eta honexek, nahasketa sintomen aniztasun eta aldakortasuna eragin dezakeela, baina azken urtetan ageri diren iritzi sendo eta arrazoituenak jarraituz, hau bi hizkuntzen jabe izateak eragiten du hain zuzen ere, bakoitzean modu desberdinean agertu bait daitezke sintoma hauek; baina lehen aipatu bezala, elebakarren modu eta neurri berean, hizkuntza desberdinei lotuta eta ez elebidun izateagatik.

Hari honi beroni jarraituz eta psikologia kognitiboaren ekarpenak kontutan harturik bai eta zenbait azterketen emaitzak ere, subjektu bakoitzak berezkoa bakarrik duen garunaren funtzio antolaketa berezia duela esan daiteke. Bestetik, betebeharrak bateko eginkizunak ez du, halaber, aterabide edo estrategi bera ekartzen; izan ere, hiztunen arteko aldakortasun zabala behatu izan bait da. Badirudi erabilitako estrategiak adinaren arabera ere aldatzen joaten direla bakoitzaren baitan eta hau eginbeharraren naturari eta zailtasun mailari lotzen zaio noski, ezin bait dugu inor ezagukera bakarrarekin lotu²³.

22- PARADIS, M. (1989). "La lateralización cerebral diferencial en los bilingües: ¡Basta, por favor!". *Investigaciones Psicológicas*, 7, 95-105.

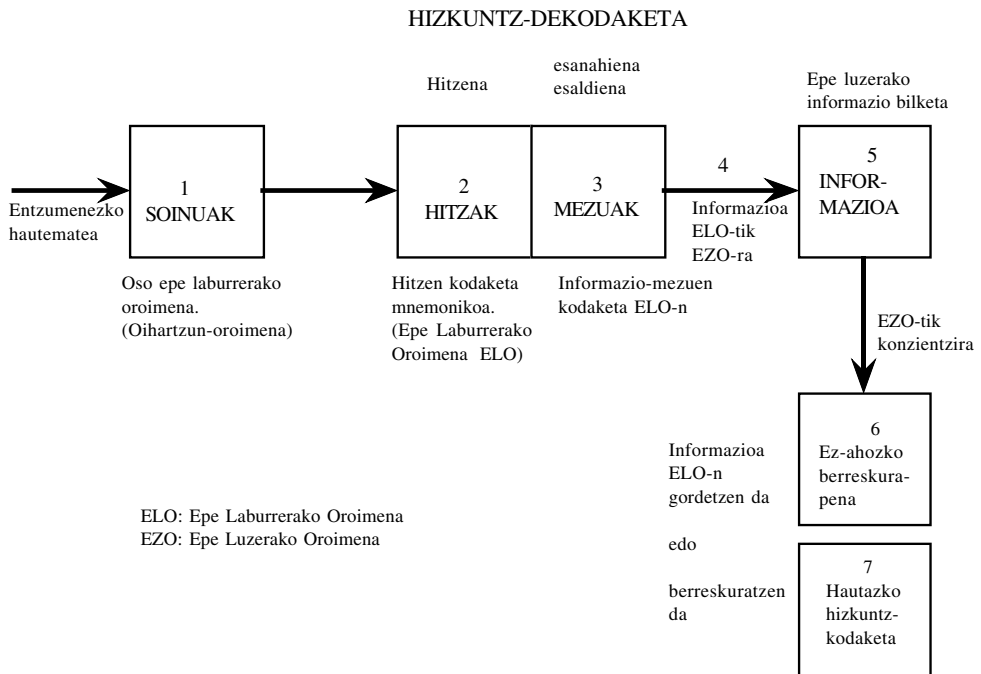
23- JOANETTE, Y.; ROCH LECOURE, A. (1984). "Cerveau et langage: nouvelles perspectives". *Meta*, 29, 1, 27-35.

HIZKUNTZ-OROIMENA ELEBIDUNONGAN

*Lore Erriondo Korostola
Xabier Isasi Balanzategi*

Gure ikuspegiz *hizkuntz-oroimena* eta *oroimen orokorra* ez dira izatez izaera desberdinekoak. *Hizkuntz-orimena* ez da *oroimen orokorreko* aparteko informazio biltegirik, funtsean sistema bereko osagaiak dira. Orokorrean komunikazio-prozesuan norbanakoarengan ematen diren gertakizunak ondorengo diagraman beha daitezke¹:

1- PARADIS, M. (1986). "Sobre la representación de dos lenguajes en un cerebro". *Rev. Logopedia Fon. Audiol.*, VI, 4, 178-203.

4. Irudia: Enkodaketa mnemonikoa eta hizkuntz-dekodaketa

Ahozko komunikazioa gauzatzen denean gure baitako sisteman ia aldiberean bi eragiketa diferente suertatzen dira: *enkodaketa mnemonikoa* eta *hizkuntz-dekodaketa*. Haserako momentu baten eta lipar batez soinuak *oihartzun-oroimenean* geratzen dira, horrela *berriz ere entzun daitezke*. Bigarren momentuan *hitzen dekodaketa* (esanahia) ematen da eta horren ondorioak (esanahia eta egitura) hurrengo eragiketetarako gordetzen dira epe laburrez. Hala ere, esaldia oso luzea denean, entzundako hitz guztietatik soilik bakan batzuk gordetzen dira *Epe Laburrerako Oroimen biltegian*.

Hirugarren momentuan esalditatik eratorritako *mezua* bere hartan gordetzen da, bere *euskarri* edo *egituretatik* bereizturik; azken buru, komunikazioa *informazio esanguratsuen trukean bait datza*. Segituan informazioa *Epe Luzerako Oroimen biltegian* sartzen da eta, orduan, lehen bildutako antzeko informazioari lotzen zaio bai eta geroan bil daitekeenari ere. Finean *Epe Luzerako Oroimen Kognitiboan* elkarri loturiko informazioak biltzen dira eta hortik, norbanakoaren aukeran, berreskura daiteke eta, nahi izatekotan, hitzetara ekarri ere.

Aurreko horrek komunikazio prozesurako dagozkion *barne-eragiketa* batzuk adierazten ditu orokorrean eta, bereziki, elebakarren hizkuntza bakar bat erabiltzen denean. Elebidunen kasuan, berriz, pentsa liteke badagoela halako *kontzeptu-oroimen* berezi bat. Izan ere, elebidunek *bi kode diferenteen* (bi hizkuntza) jabe direlarik, hizkuntzak bezainbeste *biltegi semantiko* bait ditu; elebidunen kasuan bi hain zuzen ere. *Biltegi* horien arteko lotura hizkuntza bateko eta besteko hitzen kontzeptuetan aurki daiteke².

Kolers-en ustetan (1968.ean), elebidunek garun-errepresentazio multzo bakar bat dute, baina pentsamentua modu desberdinean antolatzen dute, H1ean edo H2an ahoskatu.

Honi jarraikiz, elebidunak gutxienik hiru modutara antola ditzazke artxibu semantikoak (Weinreich-ek, 1953.ean; Paradis-ek, 1978.ean):

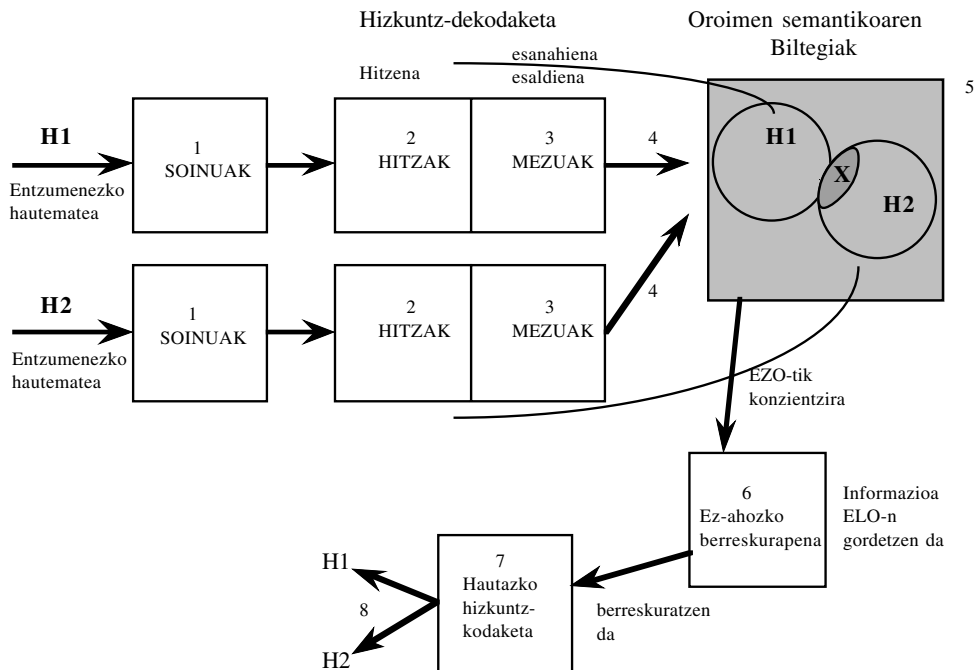
1.- Sistema koordinatua dela esaten da, bere bi hizkuntzak jatorrizko hitzunen modukoak direnean eta beraien artean interferentzirik agertzen ez denean.

2.- Sistema konposatua dela diote, bi hizkuntzetako esanahi unitateak berdinak baldin badira eta interferentziak bi norabideetakoak izan.

3.- Bigarren hizkuntzaren sistema lehenengoaren menpekoa dela diote, bigarren hizkuntzako esanahi unitateak lehenengoarenak direnean, norabide bakar bateko interferentziak agertzen direlarik.

Edozein hizkuntzetako hitz bakar batek testuingurutik isolaturik esanahi ugari adieraz dezake; hizkuntza berria ikastear gaudenean entzuten ditugun elkarrizketak ezin uler ditzakegu beren osotasunean, *hitzak* ulertzen ditugu baina, elkarrizketaren edukia ulertu ahal izateko, haien esanahi posibleen artean testuinguruari dagozkionak aukeratzen ditugu. Horrela, gazteleraz, “calle” bezalako hitzak, *bidea*, *herria*, *hiria*, ... eta antzeko kontzeptuak dakarzkigu gogora; euskaraz, sorburu bereko “kale” hitzak, lehen aipatu kontzeptuez gain *huts egitea*, *kale egitea* bezalako ideiak ekar diezaizkiguke, gazteleraz, ordea, beste ikuspegi batetik, *isildu* esanahiari lotu dakioke. Argi dago, beraz, zenbait kasutan halako eremu *amankomunak* eman daitezkeela baina, baita, hitz baliokideak izanagatik, elkarren artean inolako erlaziorik ez dutenak ere.

2- PARADIS, M. (1986). "Sobre la representación de dos lenguajes en un cerebro". *Rev. Logopedia Fon. Audiol.*, VI, 4, 178-203.

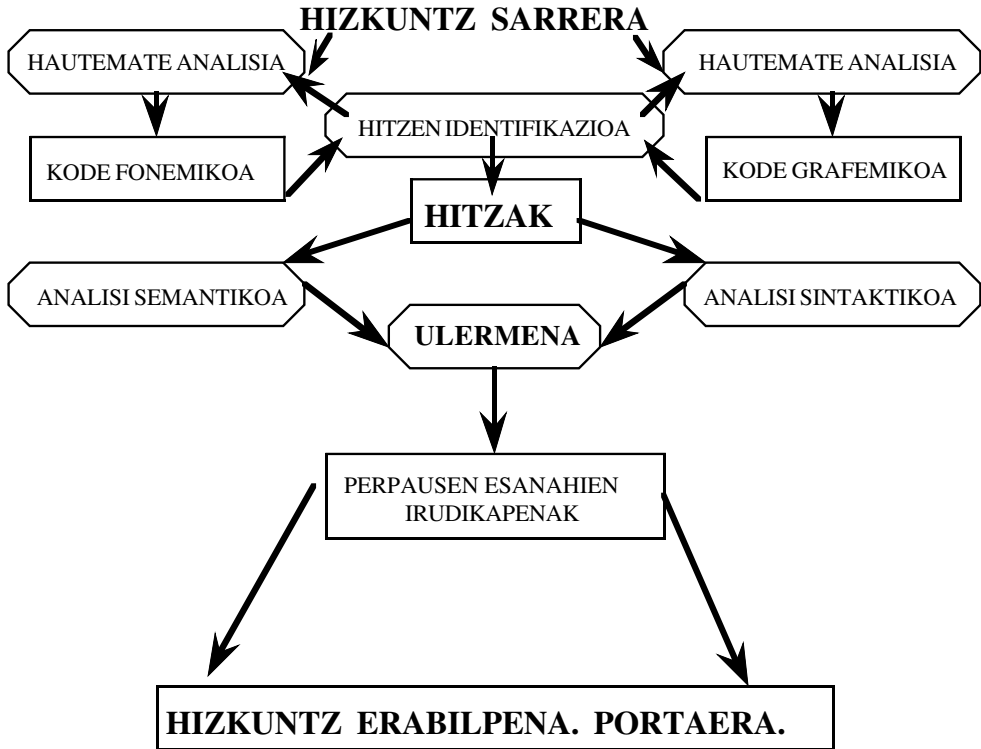
5. Irudia: Barne-eragiketak elebidunongan

5. irudi honetan, Paradis-en³ ereduari jarraiki, elebidunon *baitako eragiketak* adierazi nahi izan ditugu. Horretan, *komunikazio egoera* ematen denean, sarrera *-input-* desberdinak izan daitezke *igorlearen hizkuntzaren* arabera (H₁ ala H₂). Lehenbiziko pausoetan (1), *kodearen* identifikazioa ematen delarik, bigarren momentuan *identifikaturiko kodeari* dagozkion *dekodaketa arauak* -2. eta 3. urratsak- erabiltzen dira; aldiberean -5. urratsa- *elebidunaren oroimen semantiko biltegi*etan egituraturiko sistemak aurreko prozesuan eragiten du. Eta, azkenik, 6., 7. eta 8. urratsetan *komunikazioaren* azkenengo *barne-eragiket*etan gauzatzen dira, horietan, hain zuzen ere, elebidunak *mezuaren enkodaketarako hizkuntza* aukeratu behar du.

Aipatu bosgarren pausoan, *Oroimen semantikoko biltegi*etan, antzeman daiteke

3- PARADIS, M. (1986). "Sobre la representación de dos lenguajes en un cerebro". *Rev. Logopedia Fon. Audiol.*, VI, 4, 178-203.

elebidunen arteko diferentziak; hots, egitura horri dagokiarik elebidunak *konposatuak* edo *koordinatuak* izan daitezke. Norberaren *hizkuntz-garapenaren* arabera *barneko hizkuntzen arteko erlazioak* mota batekoak edo bestekoak dira, interakzioa eta menpekotasuna diferenteak izanik.

6. Irudia: Ulermenerako prozesuen eskema logikoa. (Arnau, Sebastian eta Sopena. 1982)

Ondoren, *Arnau, Sebastian eta Sopena*-k⁴ proposaturiko ulermen prozesuaren *eskema logikoa* laburtua eta egokitua ekartzen dizuegu. Autore horiek aipatu artikuluan honako hau esaten dute: *informazio biltze sistema bakarra darabilen eredia proposatzen dugu, baina biltegi horri heltzeko prozedura erabilitako hizkuntza naturalaren arabera gauzatzen da; horrela elebidunaren ezagutza bakar bat delarik hizkuntza jakin baten erabilpenak oroimenaren edukiak ekartzen ditu, zeintzuk beste hizkuntzaren bitartez, ekar badaitezkeen ere, ezin ekar bait daitezkeen horren modu zuzenean.*

4- ARNAU; SEBASTIAN; SOPENA. (1982). *Anuario de Psicología* 26. zkia., 19. or.

1. OROIMENA ETA HIZKUNTZEN IRAKASKUNTZA

Badirudi hizkuntzen irakaskuntza metodo derberdinen arabera, bi funtzio zerebral mota leudekeela modu desberdinean inplikaturik⁵.

Ez-ageriko oroimena⁶ aipatzerakoan, norberak modu automatikoan eskuragarri dituen eta konszienteki jabetzen ez den ezagutzaz ari gara.

Ageriko oroimena⁷ aldiz, norberak nahi duenean gogora erazi ditzakeen ezagutzaz dihardugu.

Jabetza inplizitoen ondorioa, prozesu automatikoak lirateke, eitea edo forma guretzat ezezaguna duten arauak osatzen dute; ez gara konszienteki ohartzen erabiltzen ditugun arauak. Ageriko oroimenean aldiz, arreta derrigorrezkoa da oroitzeko orduan eta informazio explizitua gogora ekartzerakoan.

Ez-ageriko oroimena agerikoa baino oinarritzokoago eta ohizkoagoa da; agerikoa, ahalmen berezia bezala har daiteke kontutan.

Badago galdetzerik ea konszienteki ikasitako egiturak automatikoak bilakatzen diren praktikaren poderioz edo eta inoiz ere automatikoki erabiltzea ezinezkoa izango den sistema mnesiko desberdin bat osatzen duten.

Badirudi berez jasotakoa, oroimen inplizito modura jasotzen dela eta ezin dela azalerazi jokabidearen bitartez ez bada. Bestetik, badirudi ikasitakoaren zenbait alderdi piskanaka piskanaka automatiko bilaka daitezkeela iharduera luze bati esker. Hizkuntzari dagokionean berriz, erantzuna desberdina izan behar duela pentsa daiteke, alderdi fonologiko edo morfosintaktikoak kontutan hartuz gero. Artikulazio keinuak adibidez, automatiko bilakatzen dira praktikaren poderioz.

Automatiko bilakatzen dena, ez da arauaren ezagutza explizitua, formulazioa, baizik eta bere aplikapena; hau da, hitz ilada zuzena modu zuzenean ekoizteko ahalmena da automatizaturik gelditzen dena. Guk ez ditugu gure perpaus gehienen oinarrian dauden arauak ezagutzen. Hizketan ikasten ari den haurraren argi eta garbi ikus dezakegu ageriko gramatikaren aztarnarik ere gabe ikasten duela hizketan.

5- PARADIS, M. "Implication de mécanismes mnésiques cérébraux différents selon les méthodes d'apprentissage". Communication présentée au *1er Congrès International Mémoire et Mémorisation dans l'Acquisition et l'Apprentissage des Langues*. Bruxelles, le 22 novembre 1991.

6- "Ez-ageriko oroimena", inplizitua dena adierazteko erabiliko dugu gure lanean

7- "Ageriko oroimena", explizitua dena adierazteko erabiliko dugu.

Hizkuntzen irakaskuntzan eginiko zenbait azterketek azaldu duten bezala, eta hau ederki dakite Herri honetan euskalduntzearen inguruan dihardutenek ere, zenbait ikaslek nahiz eta oso emaitza onak jaso eskolako galdeketa eta ariketetan, ez direla inguru naturalean elkarrizketari lotzeko gai. Honek erakusten diguna zera da, eskolan edo eskola inguruan hizkuntzen irakaskuntzarako ohizko metodoetan oinarrituta jasotako gaitasun gramatikala edo linguistikoa, hutsaren hurrena dela hizkuntzaren benetako ikaskuntza bermatu nahi izanez gero; eta kalean jasotako gaitasun komunikatiboa aldiz, behar-beharrezkoa dela, funtzio hau betetzen bait du eta honi eman behar zaiola beraz nagusitasuna. Hau honela izanik, bidean agertzen zaigun hurrengo oztopoa, jasaten dugun egoera diglosikoa bera da. Izan ere kalean maizago entzungo du gazteleraz hizketan euskaraz baino. Hontaz gainera, zenbait egoera jakinetan gainera behartuta egongo da gaztelera erabiltzera. Gertatu ere agian gerta dakioke (eta ez litzateke berria izango), ikasitakoa praktikan jartzeko asmotan jendeari euskaraz zuzendu eta hauek gazteleraz mintzatu euskaraz ez dakitelako edota antzeko egoeratan gazteleraz mintzatzea dagoelako ondo ikusita. Honela bada, hizkuntza normalizatuta dadukan herri batean gomendagarri dena ikusi, egoera diglosikoan ez da hain xamurra.

2. ITZULPENA ELEBIDUN/ELEANIZTUNENGAN

Badirudi itzultzeko gaitasuna eta bi hizkuntza hitzegitearena neuropsikologikoki behintzat askeak direla elkarren artean. Itzultzailearen gaitasunaz inplizitoki jabetu daiteke edota konszienteki ikasi.

Elebidun jakin batek zailtasunak edukiz gero hizkuntza batetik bestera eskatutako zerbaiten parekoa ekoizteko, hiru arrazoi eduki ditzake, lehena jatorri linguistikoa duena eta gainontzeko biak neuropsikologikoak. Lehenengoa, jatorri linguistikoari dagokio. Gerta daiteke hizkuntza bateko adierazpen batek ez izatea parekoa bestean, edo oso zaila izatea behintzat parekoa den adierazpen bat topatzea. Hau ez da gehienetan gertatzen dena zeren eta hurbilagoko edo urrutiagokoa baina gehienetan behintzat aurki daiteke pareko erantzuna. Hala ere askotan, subjektu elebidunak ezin du erantzun a proposa aurkitu. Batzutan badirudi zenbat eta gehiago bilatu, orduan eta urrutiago dagoela, topagaitza bilakatzen da. Beranduxeago aldiz, berez ateratzen da.

Honek baditu haseran esan bezala gutxienik bi erantzun neuropsikologiko. Batetik, pentsa daiteke hiztunak bere bi hizkuntzetako bat erabiltzen duenean bestea automatikoki indargetzen dela interferentziarik ez gertatzeko. Honen bitartez azalduko lirateke berreskuraketa selektiboak, segidazkoak eta aurkakoak⁸.

8- PARADIS, M.; LECOURS, A.R. (1979). "L'aphasie chez les bilingues et polyglottes". A. Lecours, F. Lhermitte et al. *L'aphasie-n*. Flammarion, Paris, 605-616.

Nahiz eta hizkuntza batean mintzatzen ari den bitartean bestea indargeturik egon, hizkuntza honen ulermena ez da inoiz ere indargetzen. Izan ere elebidunak ezin aukera bait dezake ez-ulertzea. Hau dela eta hain zuzen ere, zenbaitek pentsatu du, bi sistema zirela: bata ulermenerako eta bestea adierazpenerako⁹.

Bapateko itzulpenak ez du azken arau hau betetzen, une berean bi hizkuntzak ari bait dira erabiltzen eta parekoak batetik bestera eskaintzen etengabe; beraz ezin esan dezakegu kasu honetan hizkuntza batetan ari den bitartean bestea indargeturik dagoenik. Badirudi zaila gerta daitekeela bapateko itzulpenean pareko esaldi bat aurkitzea, itzuli beharreko esaldia epe laburrerako oroimenean (ELO) gordetzen den bitartean (hau da, bai esanahia zein forma edo eitea). Hau gainditu ahal izateko estrategia bat, epe laburrerako oroimenetik (ELO) jatorrizko hizkuntzatik esaldia aldentzea izan daiteke eta esanahia bakarrik gordetzea; honela, mezua bigarren hizkuntzan lehenengoaren interferentziarik gabe eman daiteke.

Pentsa daiteke beraz, hizkuntza batetik bestera itzultzeko gaitasuna eta hizkuntza bat edo bestea berezko jariorako aukeran izatea elkarrengandik askeak direla. Honekin jarraituz, esaldi baten bapateko itzulpenean dirudienez hiru sistema neurofuntzional daudela inplikaturik dio Paradis-ek¹⁰: batetik, iturri den hizkuntza edo H1-i eusten dion sistema; bigarrenik, itzuli beharrekoa edo H2-ri eusten diona eta azkenik iturri eta helburu diren hizkuntzen arteko konexioei eusten diena (H1etik H2ra). Laugarren sistema bat ere egon daiteke itzulpena beste norabidean egin behar izanez gero zeren eta kasuren batean (H2tik H1ra); hain zuzen ere Paradis eta lankideek 1982.ean¹¹ aztertutako subjektu batek, H1etik H2ra itzul zezakeen baina ez aldiz H2tik H1era. Honek adieraz dezakeena beraz, itzulpenari bi konexio sareek eusten diotela da, bat norabide bakoitzarentzat. Badirudi lau sistema hauek autonomoak direla elkarren artean baina selektiboki indargetzeko aukera ere badutela.

9- ALBERT, M.; OBLER, L.K. (1978). *The bilingual brain*. Neuropsychological and Neurolinguistics Aspects of Bilingualism. Academic Press, New York.

10- PARADIS, M. (1984). *Aphasie et traduction*. Meta, 29, 1, 57-67.

11- PARADIS, M.; GOLDBLUM, M.C.; ABIDI, R. (1982). "Alternate antagonism with paradoxical translation behavior in two bilingual aphasic patients". *Brain and Language*, 15, 55-69.

HIZKUNTZEN IKASKUNTZA

Lore Erriondo Korostola

1. HIZKUNTZEN IKASKUNTZA ETA BEREZKO GARAPENA

Orain arte, hizkuntzaz, bere jabetzaz, kokapenaz etab. ihardun dugu, gizakiok hizkuntza berezkoa izango bagenu bezala; gizakiaren izaera biologikoan oinarrituz berorren garapenari darion dohaia izango balitz bezala hain zuzen ere. Baina jakin badakigu ez dela horrela, gizakiaren egitura neurologikoa ezinbestekoa izanagatik, ez dela nahikoa hizkuntza bereganatzeko. Hizkuntza ezinezkoa da aipatu egitura neurologikoa ematen ez bada, baina gizakiongan hizkuntza agertzeko, egitura honetaz gain, funtsezkoa da gizakien arteko hizkuntz harremana. Hizkuntzarik gabeko gizartean ez litzateke inolako gizaki hiztunik garatuko. Horrela, hizkuntzaren berezko ikaskuntza aztertzerakoan argi eta garbi bereiztu beharko genuke egitura neurologikoari dagokiona eta kultura eta giza-harremanei dagokiena. *Naturala eta kulturakoa edo naturala eta historiakoa zein biologikoa eta soziala haurraren garapen psikologikoen azterketetan nahasteak ezinbestean gertakizunen interpretazio okerrak eta gaizki ulertzeak baino ez dakartza (Vygotsky, L.S-k. 1930-1991)*

Mintzairaren azterketek, zenbaitetan alboratuta egon den subjektu hitzuna berreskuratu du piskanaka eta gure asmoa hau kontutan edukitzea da; beraz, ez

genuke mintzairaren edukiaz bakarrik aritu behar baizik eta honen erabilera ere aztertu, duen garrantzia emanaz¹.

Kontutan hartu beharko genuke zer den egitura neurologikoari lotuta dagoena eta zer kultura garapenari. Honexegatik ezinbestekoa deritzogu ondorengo lerrotan hizkuntz ikaskuntzaren ikuspegi teorikoa jorratzeari.

Hizkuntz ikaskuntzaren prozesua *hizkuntz-trebetasunen* arabera beha daiteke. Subjektu jakin baten hizkuntz-gaitasuna ebaluatzerakoan, bere hizkuntz-trebetasunak neurtu ohi dira. *Ulermena, mintzamena, irakurmena eta idazmena* neurtuaz, subjektuen hizkuntz-gaitasunaren berri izan dezakegu. Bestalde, *berezko garapenaren* azaleko azterketa egiten badugu, ondorengo esan dezakegu:

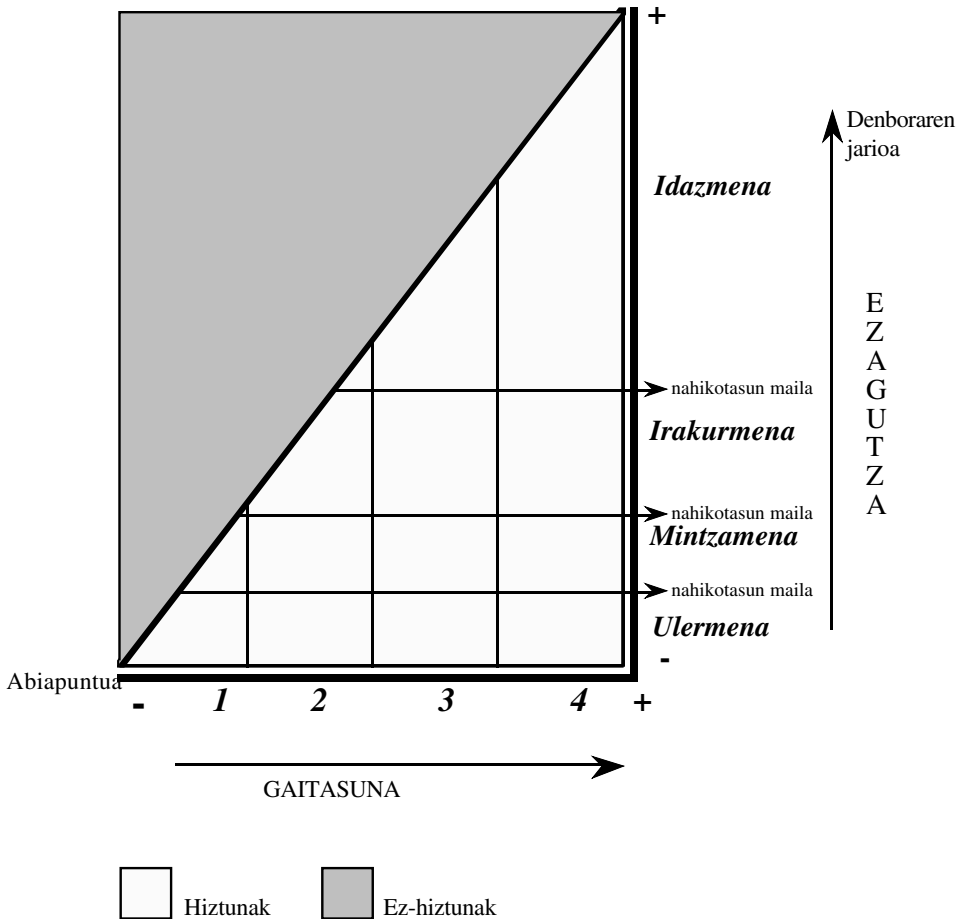
1. Gizakiaren berezko garapenari darraion hizkuntz ikaskuntzan hizkuntz-trebetasunen artean erabateko hurrenkera beha daiteke; hots, hizkuntz-egoera normalizatuan eta berezko garapenari dagokiolarik hizkuntz-trebetasunak adierazitako hurrenkerari darraio.

2. Hurrenkera horri atxekiz, batetik bestera igarotzeko aurreneko hizkuntz trebetasunaren *nahikotasun maila izatea* ezinbestekoa da.

Agian honek aparteko azalpena beharko luke. *Nahikotasun mailak* ez du adierazten dagokion trebetasunean alderdi guztiak ezagutu eta menperatzen direnik; horren esanahia bestelakoa da. Ez daukagu jakiterik norbanakoaren "nahikotasun maila" zein den zehaztasun osoz; izan ere, norbanakoaren garapenean aldagai anitzek eragiten bait du. Onartzen dugu, oster, Vygotsky-ren ikuspegi genetiko-sozialari jarraiki, epealdi desberdinetan banatzen dela berezko ikaskuntza. Hau da, hitzegiten dela ulertzen hasia izan eta gero; irakurtzen dugula mintzatzen dakigunean eta idazten irakurtzeko gauza garenean, eta ez aldrebes.

Horiek horrela, ondorengo irudia proposatzen dugu:

1- DEL RIO, M.J.; VILASECA, R. (1988). "Sobre la adquisición y el desarrollo del lenguaje". Peña Casanova, J. *Manual de Logopedia-n*. Masson, Barcelona.

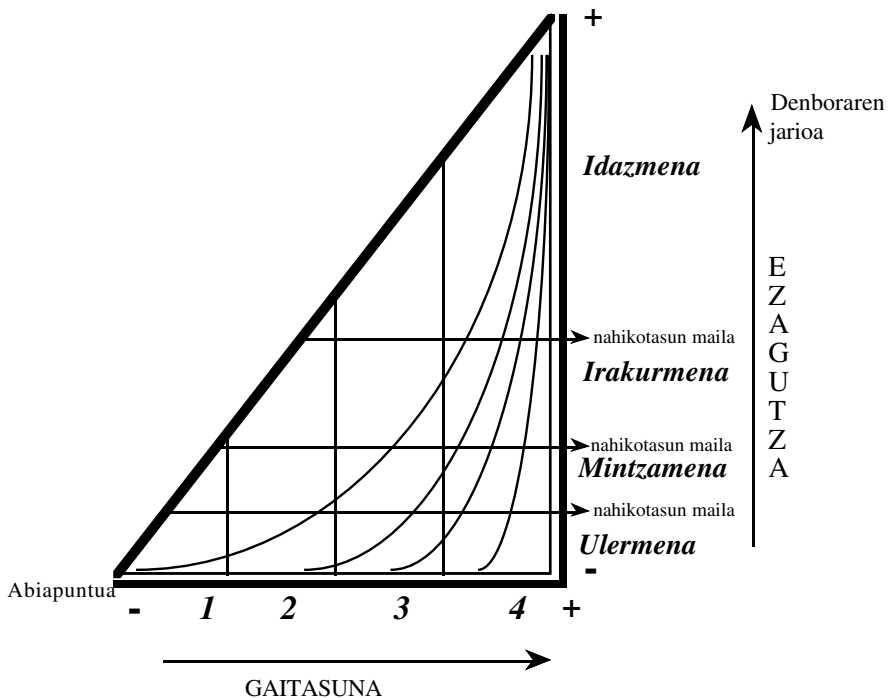
7. Irudia: Hizkuntzaren berezko garapena. Eredu normalizatua.

Abzisen ardatzak, haserako egoera adierazten du; abiapuntua alegia. Abiapuntu hau, norbanakoaren gaitasunak, inguruko hizkuntza, hizkuntz-giroa eta baldintza sozio-kulturalen funtzioa da.

Ordenatuen ardatzan, funtsezko hizkuntz-trebetasunak agertzen dira, esandako hurrenkeran; hala nola: ulermena, mintzamena, irakurmena eta idazmena. Batetik bestera pasa ahal izateko, nahikotasun maila gaiztatea ezinbestekoa da.

Ardatzek definituriko eremuan, norbanakoaren garapen funtzioa eraiki daiteke; beraz, garapen funtzioa, marra lerromakurra izaten da kasu guztietan.

Hizkuntz trebetasunen arabera bereizturiko barruti desberdinetatik igaro behar delarik, batetik bestera emandako denborak, subjektuen arteko diferentziak adierazten ditu. Abiapuntu okerrenetik hasten direnek (1 zenbakiz adierazten dena irudian), luzeago eman behar dute barruti batetik bestera; hori espero dezakegu bederen. Ikus dezagun ondorengo grafikoan, nolakoa izan daiteken bakoitzaren bilakabidea, abiapuntu desberdinetatik abiatuz gero. Esan bezala, marra lerromakurrak dira guztiak eta honetaz gainera, zenbat eta abiapuntu hobeia izan, orduan eta zuzenagoa da lerro hau, ondorengo adibidean ikus dezakegun bezala. Bestetik bertan ere grafikoki antzeman daiteke zenbat eta makurragoa izan marra, hainbat luzeagoa dela, eta honek, denbora gehiagoren beharra adieraziko luke. Ikus dezagun bada:

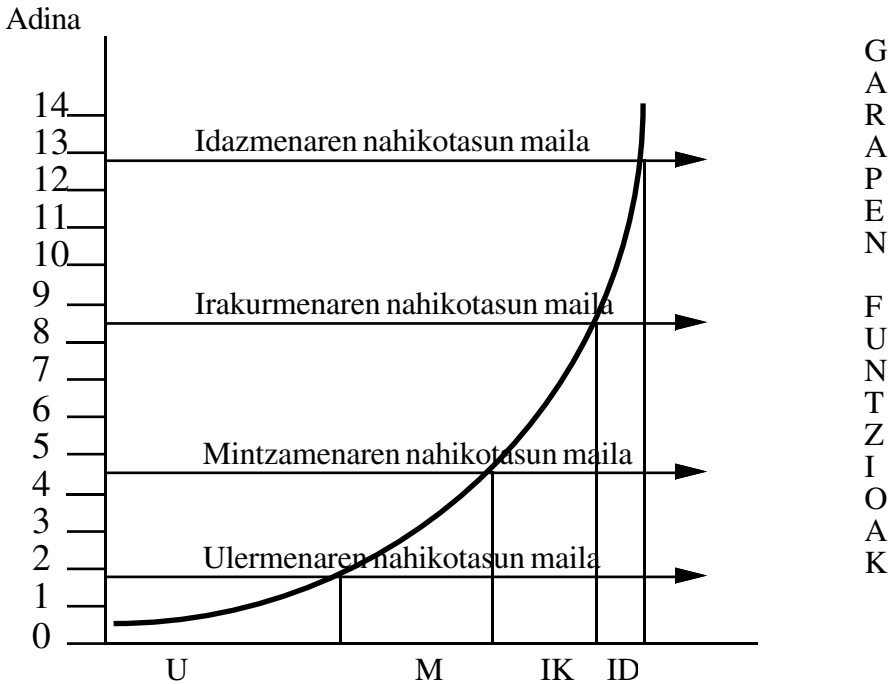

8. Irudia: Berezko garapenaren bilakabideak (Kurbak).

Hirukiaren goi-mailara iristen direnak, hiztun osoak izango lirateke; hau da, beheko hizkuntz trebetasun guztiak menperatzen dituzte (ulermena, mintzamena, irakurmena ete idazmena). Baina behe-mailan daudenak, ez dituzte goiko hizkuntz trebetasunak menperatzen, ezin dugu esan beraz hiztun osoak direnik

hurrenkera honi jarraikiz goi mailaraino iritsi artean. Honetarako, bakoitzak bere bide propioa egingo du, azkeneko grafikoan agertu ditugun adibideen modura; hau da batzu besteez baino denbora gehiago beharko dute puntu berera heltzeko aipatutako bakoitzaren abiapuntua markatzen duten aldagaiek eraginda.

Ardatz kartesianotan honela adieraz genezake orainarte esandakoa:

U= Ulermena
 M= Mintzamena
 IK=Irakurmena
 ID=Idazmena

9. Irudia: Berezko hizkuntz garapena.

2. BIGARREN HIZKUNTZAREN IKASKUNTZA ETA JABETZA PROZESUA

Hizkuntzen irakaskuntzan diharduten irakasleek ere gero eta maizago erabiltzen dute neuropsikologiari dagokion literatura gida modura, baina kontu handia eduki behar da, bertan azaltzen diren zenbait eragiketa teoriko hizkuntzen ikaskuntzako metodologiari aplikatzerakoan hauek gehienetan eta guk egindako literaturaren berrikusketan ikus ahal izan dugun bezala, hipotetikoak bait dira eta behin baino gehiagotan ere, kontraesan ugari dituztenak².

Lenneberg-ek (1967.ean) eskuineko hemisferioak lehenengo hizkuntzaren jabetzan duen partehartzea azpimarratu zuen. Antzerako moduan Brown-ek (1977.ean) ezkerreko hemisferioan hizkuntzaren mailakako lateralizazioaren hipotesia azaltzen du.

Ondoren Albert eta Obler-ek³, bigarren hizkuntzaren ikaskuntzan eta elebidunengan orokorrean, eskuineko hemisferioak partehartze handiagoa duela diotela ere ikusi dugu dagoeneko.

Gordon eta Weide⁴ ere iritzi berekoak dira; hau da, indoeuropear hizkuntzetako hiztun elebakarrek mintzamina, ulermena eta irakurketarako beharrezkoak dituzten garun-prozesuak, ezkerreko hemisferioan daudela kokatuta; baina beste hizkuntza bat/batzuren ezagutzak, garunaren bi hemisferioen inplikazioa eskatuko lukela.

Kokapenari dagokionean beraz, pentsa daiteke, bigarren hizkuntza bat lehenengoaz jabetu ondoren ikasten hasten denean, bigarren hizkuntza honen ikasketak ez diola jatorrizko hizkuntzaren prozesu berari jarraitzen. Batetik, garun-garapena une desberdinean aurkitzen da eta bestetik dagoeneko lehen ez zeuden elementu kognitibo berriek hartzen dute parte. Adibidez, nabarmena izaten da nerabezaroa baino lehen edo ondoren ikasitako hizkuntzen arteko ahoskera desberdintasuna⁵. Hemendik abiatuta, bigarren hizkuntza irakasterakoan bai eta hizkuntza/k berreskuratzeko plangintzatan erabilitako egitarau eta metodologiaren

2- PARADIS, M. (1989). "La lateralización cerebral diferencial en los bilingües: ¡Basta, por favor!". *Investigaciones Psicológicas*, 7, 95-105.

3- ALBERT, M.; OBLER, L.K. (1978). *The bilingual brain*. Neuropsychological and Neurolinguistics Aspects of Bilingualism. Academic Press, New York.

4- GORDON, H.W.; WEIDE, R. (1983). "La contribution de certaines fonctions cognitives au traitement du langage, à son acquisition et à l'apprentissage d'une langue seconde". *Langages*, 73, 45-56.

5- GORDON, H.W.; WEIDE, R. (1983). "La contribution de certaines fonctions cognitives au traitement du langage, à son acquisition et à l'apprentissage d'une langue seconde". *Langages*, 73, 45-56.

barnean erabilgarri gisa proposatu zituzten haur errimak, musika, dantza edota ikus-espazial trebetasunetan oinarritutako teknikak⁶. Adibide modura, guztiok gogora dezakegu irakaskuntza mailan ere (bigarren zein modernoak deituriko hizkuntzatan) bolada batean abesti zaharren doinu ezagunak erabili zirela irakatsi beharreko edukien hitzak beraiei egokituz; honela, errazago sartuko omen ziren buruan segurtatzen omen zen. Baina ikus ditzagun ondoren, honen inguruan sor daitezken zalantza edo kontraesanak:

1. Ez dago segurtatzerik, “eskuin hemisferioko estrategiak” erabiliz gero, honi dagozkion ariketa bitartez ikasitakoa nahitanahiez eskuineko hemisferioak prozesatuko duenik.

2. Ez dirudi pedagogikoki ez eta psikologiaren ikuspegitik begiratuta ere egokia denik hurbilpen edo estrategia bera erabiltzea ikasle guztiekin; izan ere, ikasleek ezagukera⁷ desberdinak eduki ditzaketela kontutan harturik, batzurentzat baliagarria izan bait daiteke, ez ostera besteentzat.

3. Bigarren hizkuntzaren ikaskuntzan eskuineko hemisferioa inplikaturik egoteak, ez du esan nahi eskuineko hemisferioa erabiltzea denik bigarren hizkuntza ikasteko modurik onena edo biderik errezena.

4. Ezkerreko hemisferioaren nagusitasun ezak batzuren ustetan hitzmoteltasuna sortarazten duela kontutan harturik (Sommers eta Brady-k, 1975.ean; Shenker-ek, 1979.ean), eta hauxe bera dela hain zuzen ere azalpen bezala erabiltzen dena hizkuntzaren trebetasunen jabetzan haurtzaroan gertatzen diren atzerapen kasuak azaltzeko (Le May eta Geschwind-ek, 1978.ean); hau aintzakotzat hartu beharko da bigarren hizkuntza irakasteko erabili beharreko estrategien plangintza egiterakoan. Hauek, ezker lateralizazioaren aldekoak izatea zaindu beharko da alegia (baina honek ez du esan nahi, lehen eskuineko hemisferioarekin ikusi dugun bezala, derrigorrez, erabilitako estrategiek ezkerreko hemisferioa inplikatzen dutenik). ***Honela bada, mota guztietako ariketa kognitiboak erabil daitezke, ustez alde eta hemisferio desberdinak*** (bai ezker zein eskuinekoa ere) ***kontutan dituenak***, baina hauek burutu ahal izateko hizkuntza (gramatikaren erabilera hain zuzen ere, fonologia, morfologia, sintaxia, semantika) ezkerreko hemisferioak prozesatzen du.

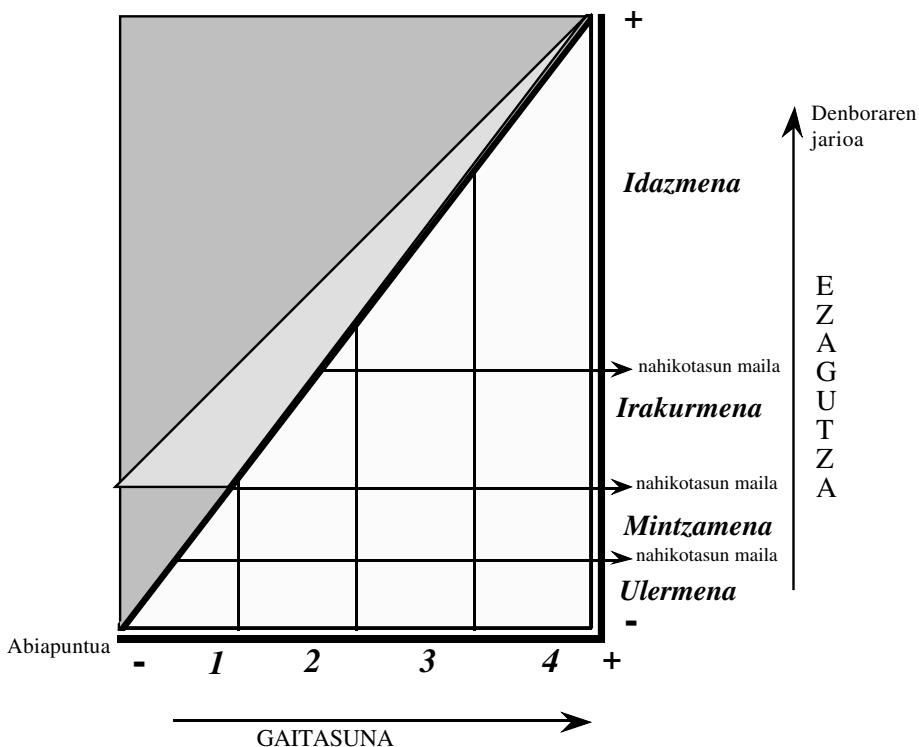
Bigarren hizkuntzaren ikaskuntzan eskuineko hemisferioa inplikaturik egoteak beraz, eta hala da, ez du esan nahi eskuineko hemisferioa erabiltzea, bigarren hizkuntza ikasteko modurik eraginkorra denik (Paradis-ek, 1989.ean).

6- ALBERT, M.; OBLER, L.K. (1978). *The bilingual brain*. Neuropsychological and Neurolinguistics Aspects of Bilingualism. Academic Press, New York.

7- Ezagukera hitza erabiliko dugu lan honetan “estilo kognitiboaz” ulertzen duguna adierazteko.

Dagoeneko ikusi dugu eskuineko hemisferioak lehenengo hizkuntzaren prozesamentuan ere parte hartzen duela normalean; neurri honetan berean bada hartuko du parte bigarren hizkuntzaren prozesamentuan ere, baina ez gehiago. Eta honi loturik, elebidun batzu, hizkuntzaren prozesamentuan eskuineko hemisferioan oinarritutako estrategien erabileraz ari bagara, (Gordon eta Weide-k, 1983.ean; Vaid-ek, 1983.ean) ez gara ari elebidunek bakarrik (edo elebidun taldeek) berezkoa duten ezaugarri bat aztertzen baizik eta elebakar batzu ere berea dutena; zeren eta lehen esan bezala, hau, bakoitzaren ezagukeraren baitan dago eta ez dago frogaturik estilo hau elebidunengan elebakarrengan baino maizago ematen denik (Paradis-ek, 1989.ean).

Hizkuntzaren berezko garapena aztertzerakoan proposatutako hiruki bera erabil dezakegu orain esandako hau argiago adierazteko. Hara:

- Hizkuntzaren berezko garapena
- Kulturazko hizkuntz-garapena

10. Irudia: Hizkuntzaren berezko garapena / Kultura bidezko hizkuntz-garapena.

Oraingo hiruki honetan ikus dezakegun bezala, gainjarri dugun kultura bidezko hizkuntz-garapena adierazten duen hirukiaren abiapuntua, irakurmenean oinarritzen da. Honekin zera adierazi nahi dugu: hizkuntza ikasteko ohizko metodoak, irakurmenean oinarritzen direla; eta beraz, grafikoki nabarmen gelditzen dena, ulermena eta mintzamina ez direla lantzen da eta beraz, ez-hiztunen eremuan jarraitzen dute. Irakurmenean oinarritutako metodoen bitartez hizkuntzaz jabetzen saiatzen denak, puntu batetik aurrera lortuko du irakurtzen duena maila batean ulertzea, baina beti ere lortuko duena, irakurketaren ulermena izango da eta ez hizkuntzarena, zeren eta hizkuntza hau ez du entzun, ez ulertu ez eta mintzatu ere.

Honekin ikustarazi nahi duguna, gaitasun gramatikala komunikatzeko nahikoa ez dela da eta helburua komunikatzea baldin bada behintzat, berezko garapenaren hirukian agertzen den bidea urratu behar dela hiztun osoa bilakatu ahal izateko. Hitztunaren hirukian sartzen hasten denean bakarrik lortuko du hau, aurrekoarekin batera ulermena eta mintzamina lantzearen bitartez. Honekin beraz ez dugu ukatzen bigarren abiapuntu honetatik hasten den norbait hizkuntzaz jabetuko denik, baina hau ezagutzaren arlo guztiak landu ondoren lortuko luke. Honela beraz, kultur bidetik abiatzen denak, abiapuntua edozein izanda ere, ezingo du hiztun oso bilakatu irakurmen eta idazmenaren bitartez soilik baizik eta gainontzekoak ere –ulermena eta mintzamina alegia– landu beharko ditu. Ordurarte ezingo du bere burua hiztun osotzat hartu.

Ohizko hiztun batek ekoiztutako edozein perpausek, zerbait adierazi nahia agertzen du. Lehenengo hizkuntzaren ikaskuntzan ere, gauza bera gertatzen da: haurrak motibazio handia du adierazi nahi duena esateko eta esaten zaiona ulertzeko. Hau da hain zuzen ere bigarren hizkuntzen ikaskuntzako gaur egun arteko metodo guztien hutsunea, eta honi heldu behar zaio hizkuntzen irakaskuntzan zein hauen berreskuraketan ere, ahalik eta eraginkorrena izatea nahi badugu behintzat.

Bigarren hizkuntza bat zeharkako metodoen bitartez (deduktibo, analitikoa) eta gramatikazko itzulpenean oinarrituta ikasi edota metodo zuzenaren bitartez (induktiboa, egoerari lotutakoa, ikusentzunezkoa eta egitura osokoa), ikasitako hizkuntzaren isladapenak desberdina izateko aukera guztiak ditu, bakoitzean inplikaturik dauden trebetasun kognitiboak direla medio.

Bigarren hizkuntzaz metodo zuzenaren bitartez jabetzeko prozesuak, lehen hizkuntzaren jabetzaren ezaugarria den ikasketaren antza du. Bertan, subjektuarentzat garrantzitsuena esanahia da batetik eta mezua komunikatzeko (edo jasotzeko) intentzioa bestetik. Honela, jabetzen da egituraz, moduz ere jabetzen da baino ia-ia ondorio bat bezala, helburua beti ere komunikazioa delarik.

Esan beharrik ez dago ikasgelan ez dela honela gertatzen, gehienetan behintzat. Bertan esaldiak, bere izaera galtzen du; hau da, komunikatzearen intentzioa, egoera errealitatetik nahiko urrun bait dago.

Beraz, badirudi ikasteko modurik onena, eraginkorrena behintzat, baldintza naturaletara ahal bezainbeste hurbiltzea litzatekeela eta dagoeneko teknika batzu honetan saiatu dira.

Ikusentzunezko metodoak adibidez, errepikaketan oinarrituta dauden metodo audiolingualetako elkarriketei zentzua eman die eta inguru jakin batean kokatu ditu. Azken hauek, *audiolingualak* alegia, egituraz arduratu bait dira, egitura ariketei garrantzi nagusia emanez.

Estrukturoglobal eta ikusentzunezko metodoak, alderdi semantiko eta pragmatikoa gehitu dute, egoerari indarra emanaz; hau da, azaltzen den esaldia, kontextu baten barruan agertu behar duela adieraziaz, eta hau, irudi batez hornitzen delarik gainera. Era guztietara, azken hauetan ere lehen esan bezala mezua komunikatzeko intentzioaren hutsunea agertzen zaigu berriro, gainontzeko metodo guztietan bezala. Hutsune hau bete nahiean sortu zen *hurbilpen komunikatiboa* deritzan irakas-metodoa. Azken honek garrantzia mezuari ematen dio eta ez hainbeste formari. Bertan ikaslea komunikatu beharreko egoeran jarri behar dela proposatzen da; zerbait komunikatu nahi/behar izatea eragin behar zaio.

Orainarte ikusitako guzti honek metodorik onena zein den erabakitzearen bidean jartzen gaitu, baina ezin da besterik gabe honelako afirmazioarik egin. Ezin dugu esan honako edo halako metodoa denik bigarren hizkuntza ikasteko metodorik onena baizik eta kasu bakoitza banaka aztertu beharra dugu (berreskuraketan batez ere), honako aldagai hauek kontutan hartu behar ditugularik:

- *Adina*: 6 urte beherakoa den edota 15 urtetik gorakoa. Lehenengo kasuan garuna heltzen ari da oraindik eta bigarreanean aldiz, ikasketa garunaren heldutasuna burutu ondoren ematen da. Kasu batean edo bestean egon, maila kognitiboa ere desberdina izango da.

- Aurretik duen *esperientzia*: *heziketa maila, alfabetakuntza maila, idazketa sistema*.

- Bakoitzaren *ezagupena*: analitikoa, ezagutza zehatzetan oinarritzen dena, edo globala, estrategia inplizitoetan oinarritzen dena.

- **Helburuak:** ulertu, hitzegin irakurri edo/eta idatzi, zeren eta gaitasun desberdinak garun-azaleko eremu desberdinak ere inplikitzen dituzte.

- **Gelako ikasle kopurua:** ez bait da gauza bera 6 ikaslerekin edo 30ekin aritzea. Testuinguru komunikatiboa ez da 30 pertsonen artean gauzatzen, talde txikietan baizik.

- **Ikastaroaren iraupena**
- **Ikastaroaren trinkotasuna**
- **Bitartekoak** erabiltzeko aukera etab.

Guzti hauek kontutan eduki beharrekoak dira irakaskuntzan arrakasta lortu nahi izanez gero.

3. HIZKUNTZEN ARTEKO UKIPEN EGOERAKO IRAKASKUNTZA

Euskaldunak edo Euskaldukoa edota antzerako hitzak erabili izan badira ere, hizkuntz egoera kontutan harturik *Euskararen hiztun taldeaz* aritzea zehatzagoa delakoan gaude. Azken finean edozein ikerketa edo azterketa egiten dugunean zehaztasuna eskatzen dugu; hau da, kontzeptuen interpretapenarik argiena, sinpleena eta onartuena izatea. Hori horrela, hizkuntza (Euskara) erreferentzia delarik zein erizpide hizkuntza bera baino hoberik? Hortaz euskararen hiztunak sailkatzeko bi aldagai erabili ditugu: jatorrizko hizkuntza eta beste hizkuntza baten ezagupena, erdararena alegia. Proposatutako sailkapena eta kode adierazleak ondorengoak izango lirateke:

3. Taula: Euskararen hiztun taldeak jatorrizko hizkuntzaren arauera.

JATORRIZKO HIZKUNTZA

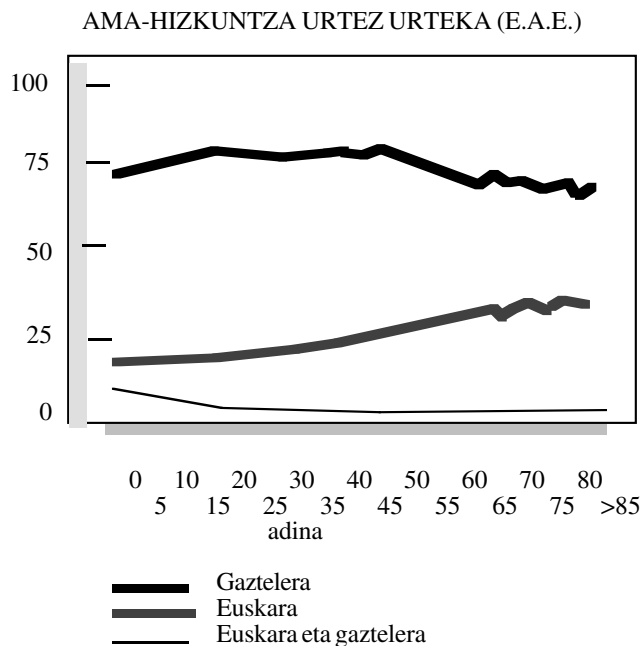
HIZTUN TALDEAK	Euskara soilik	Euskara lehen	Euskara eta erdara batera	Euskara bigarrena
ELEBAKARRAK	Euskaldun hutsak	—————	—————	—————
ELEBIDUNAK	—————	Jatorrizko euskaldun elebidunduak	JATORRIZKO ELEBIDUNAK	Jatorrizko erdaldunak elebidunduak
HIZKUNTZEN ARTEKO ERLAZIOA	Euskara hizkuntza bakarra	$H_1 = \text{Euskara}$ $H_2 = \text{erdara}$	$H_a \ \& \ H_b$ Euskara zein erdara	$H_1 = \text{erdara}$ $H_2 = \text{euskara}$

Aurreko taula horretan ikus daitekeenez lau hiztun talde diferente dago. Ez dugu esango hiztun osoak diren ala ez, une honetan ikerketa eta azterketetan erabili behar den terminologia zein den adieraztea interesatzen bait zaigu. Honela, bada, euskalduntzen diren helduen artean Euskara beti bigarren hizkuntzatzat (H_2) jotzen dugun bitartean, elebidunen artean Euskara, lehenengo, bigarren edo aldibereko hizkuntza izan daiteke, hurrenez hurren, H_1 , H_2 eta H_a/H_b .

Eskolaz ari garenez gero, berari dagozkion subjektuen azterketari ekingo diogu. Oso bereizketa sinplea eginez, jaiotzeko hizkuntzen arabera, hiru hiztun talde osa ditzakegu:

- * Euskaldunak (euskaldungoa)
- * Elebidunak (elebidungoa)
- * Erdaldunak (erdaldungoa)

Kasu bakoitzean eskolarako **abiapuntua diferentea** dela begibistakoa da eta eskolan diferentzia horiek desagertu edo aregotu daitezke; honetaz, aurrerago mintzatuko gara. Orain, behin hiztungoaren sailkapena definiturik, nola banatzen diren ikus dezagun:

11. Irudia: (1989) 1.986 Urteko Erroldaren araberako Euskal Autonomi Elkarteko Azterketa Demolinguistikoa. Soziolinguistikazko Mapa. Eusko Jaularitza, Lehendakaritza Sailak. Gasteiz. 47. orrialdea.

Goiko irudian agertzen denez, euskaldungoa urtez urte txikituz doan bitartean, elebidungoa handituz doa. Joera hori gure ustez azken urteotako daturik aipagarrienetarikoa bat izango litzateke. Euskara orain artean, gizartean zatikaturiko gertarea bezala definitzen zen; egun, zatikatze hori euskaldunenganaino ailegatu da: ia ez dago euskalduna izaterik, elebiduna baizik. Horrela omen da Euskal Herriko hizkuntz errealitatea eta horren baitan lehen aipatutako *abiapuntuaz* zeozer gehiago esan nahi dugu:

Hiztun taldeak elkarren artean diferenteak direlarik, ez da berdina euskalduna, elebiduna edo erdalduna izatea. Arestian euskararen euskarri sozialaz mintzatu garenean, horri dagozkion ezaugarriak aipatu ditugu eta horiek beroriek dira euskaldungoa definitzen dutenak. Oraingo honetan ez gara populazio helduaz ari baina ume euskaldunei, aipatutako zenbait populazio-ezaugarri dagokielakoan gaude; hala nola, baserri girokoa, klase sozialari begira erdi mailakoa eta guraso alfabetugabeak (euskaraz jakina).

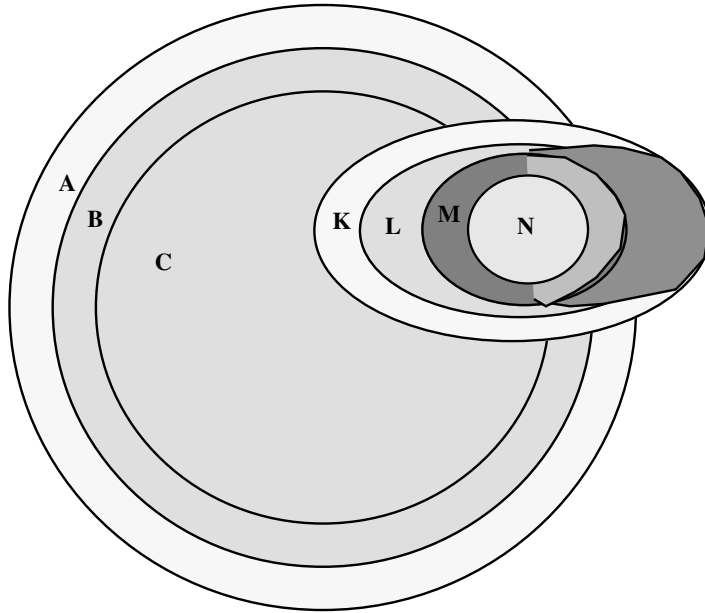
Izatez, euskaldungoa da ongien definiturik agertzen zaigun giza taldea, alderdi batetik hizkuntzagatik eta, bestetik, hizkuntzari loturik dauden faktoreengatik (kultura, gizarte-maila,...). *Hizkuntzak definitzen du geroko ikaskintzaren oinarria*; hots, edozein umeren ikaskintza, hizkuntza jakin baten eremuan gauzatuko delarik, haurren oinarrizko hizkuntza zein den kontutan hartu behar izango da⁸.

Elebidungoa definitzea zaila suertatzen zaigu, ez bait dakigu horri dagozkion faktoreak, zehaztasun osoz bederen, zeintzu diren, hizkuntzena kenduta. Erdaldungoaren kasuan ordea denetarik dagoenez, gizatalde “normalizatua” denez, ez dugu uste definitzeak merezi duenik ere. Dena den ondorengo adierazpide grafikoan hizkuntz ukipen egoeran hiztun tade diferenteen definizioak ematen saiatuko gara.

8- .../..., ce n'est pas la bilinguïté qui est responsable des échecs scolaires, mais les facteurs socio-structuraux, socioculturels et socio-psychologiques qui conduisent à une bilinguïté soustractive.

.../... nous avons montré que pour créer une situation additive dans le cas d'une bilinguïté soustractive, il fallait que l'éducation valorise L1 dans la société entière et encourage son emploi dans le plus grand nombre de fonctions possibles à l'école et à la maison.” (Hamers & Blanc 1.983, *Bilinguïsmes et Bilinguïté* 333. orr.)

HIZKUNTZ-UKIPENA, EUSKARAREN EGOERA

- A. Hizkuntza normalizatuari (gaztelaniari) dagokion hiztun-multzoa. Ulertu eta hitz egiten dutenak.
- B. Hizkuntza nagusiaren hiztun multzoa (ulertu, hitz egin eta irakurri).
- C. Hizkuntza nagusiaren hiztun multzoa (ulertu, hitz egin, irakurri eta idatzi) –Hiztun osoak–
- K. Elebidun Pasiboak (2. hizkuntza ulertzen dutenak).
- L. Elebidun Aktiboak (Ulermena eta Mintzamina).
- M. Elebidun Aktiboak (Uler, Mintza eta Irakurmena).
- N. Elebidun Osoak. Bi hizkuntzatan HIZTUN OSOAK.

12. Irudia: Hizkuntz ukipena. Euskararen egoera.

Sasoi batean genetistei kasu egin izan bagenie, ikastetxe pribatuko neska-mutilak *berez* azkarragoak direla esango genukeen baina, zorionez, egun badakigu jakin ere, kasu baterako, aldagai ekonomiko eta kulturalak, adimenaren garapenean eragiten dutela eta, sorburua (genetika) funtsezkoa izanagatik, ez dela *berez* geroko adimena definitzen duena.

Era berean guk ez dugu esango haur euskaldunak besteak baino bizkorragoak direnik, ezta gutxiago ere, bai ostera ume euskaldun gehienek (guztiak ez esatearren) gutxienik bi hizkuntza ikasi behar dituztela eta gehienetan (guztietan seguruenik) ikasten dituztela ere. Gauzak horrela, bada, haurtzaroko hizkuntzen ikaskintzan, *egoerak* eragiten duela esan dezakegu; are gehiago, *egoera* erabakikorra delarik, berorrek behartuta ikasten dutela bigarren hizkuntza.

Dena den, horiek dira Euskal Herrian dauden hiztun taldeak, garrantzitsuenak bederen. Eta esandako *egoeraren* alderdia den Hezkuntza Sistema jakin bateko subjektuak horiek direlarik, azter ditzagun bada, batera hiztun taldeak eta eskola.

1979. urtean sartzten da euskara irakaskuntza sisteman. Elebitasun Dekretuaren bitartez⁹.

Hala ere, bereziki zaintzen da gaztelaniak ez dezan honegatik erasorik edo aurkako eraginik jaso¹⁰.

Hauek horrela, hurrengo urratsa euskara eskolatan sartzeko bidea finkatzea izan zen eta hau A, B eta D ereduaren bitartez gauzatu zen¹¹.

9- REAL DECRETO 1.049/1979, de 20 de Abril, por el que se regula la incorporación de la lengua vasca al sistema de enseñanza en el País Vasco (B.O.C.G.P.V. nº 27, de 25 de Mayo de 1979)

La diversidad de las lenguas habladas en España es un patrimonio cultural de valor inapreciable que, en conformidad con lo dispuesto en el artículo tercero de la Constitución, ha de ser objeto de especial respeto y protección. Tal fundamental precepto constitucional conduce a la necesidad de incorporar la enseñanza de cada una de dichas lenguas al sistema educativo, dentro de los marcos territoriales de las respectivas Comunidades Autónomas, con el fin de hacer efectivo el derecho de cada ciudadano al conocimiento y uso de su lengua materna, así como al de poder recibir las enseñanzas en la misma. Todo ello sin perjuicio de que el sistema educativo ha de procurar lograr que los escolares adquieran el pleno dominio del castellano, lengua oficial del Estado, que todos los españoles tienen el deber de conocer y el derecho a usar. (Gure hizkuntz-egoera dela eta, legeak eta aginduak jatorrizko hizkuntzan agertzea erabaki dugu. Izan ere gaztelera bait da legearen indarra dakarrena eta ez euskara).

10- ORDEN del Ministerio de Educación y Ciencia, de 3 de Agosto de 1979, que desarrolla el Real Decreto 1,049/1979, de 20 de Abril, por el que se regula la incorporación de la Lengua Vasca al sistema de enseñanza del País Vasco (B.O.C.G.P.V. nº31, de 16 de Noviembre de 1979)

2. La enseñanza de la Lengua Vasca o el desarrollo de programas escolares en la misma no supondrán, en ningún caso, disminución de los niveles que los alumnos deban alcanzar, de acuerdo con los programas vigentes, en el dominio oral y escrito del castellano, lengua oficial del Estado.

Tampoco excluirán la obligación de impartir la enseñanza de un idioma extranjero, tal y como determinan los planes de estudio de cada nivel educativo.

11- Ikus dezagun legeak nola definitu zituen oraindik ere indarrean jarraitzen duten eredu hauek:

DECRETO 138/1983, de 11 de Julio, del Departamento de Educación y Cultura, por el que se regula el uso de las lenguas oficiales en la enseñanza no universitaria en el País Vasco (B.O.P.V. nº 108, de 19 de Julio de 1983).

El Estatuto de Autonomía para el País Vasco establece que el euskara, lengua propia del Pueblo Vasco, tendrá, como el castellano, carácter de lengua oficial en la Comunidad Autónoma del País Vasco, y que todos los habitantes tienen derecho a conocer y a usar ambas lenguas.

DISPONGO:

CAPITULO I

Actividades docentes

Artículo primero- El uso en la enseñanza de las lenguas oficiales en los niveles educativos de Preescolar, E.G.B., F.P., B.U.P. y C.O.U. en los Centros Docentes sitos en la Comunidad Autónoma del País Vasco, se realizará de acuerdo con lo dispuesto en el presente Decreto.

Artículo segundo- La enseñanza del euskara y del castellano serán materias obligatorias en todos los Centros de los niveles a que se refiere el artículo primero.

Artículo tercero.-1. El uso de las lenguas oficiales en la enseñanza no universitaria se hará tomando como referencia los modelos de enseñanza bilingüe A,B y D descritos en los Anexos I y II del presente Decreto.

2. En todo caso se garantizará la continuidad del proceso de euskaldunización de los alumnos que ya lo han iniciado.

3. El Departamento de Educación y Cultura procederá a la implantación de los modelos de enseñanza bilingüe B y D a que se refiere el párrafo primero, previa petición o aceptación de un número de padres o tutores de los alumnos del Centro suficiente para que éstos puedan formar al menos un grupo de acuerdo con los ratios establecidos por el Departamento para el nivel correspondiente y teniendo en cuenta las posibilidades de profesorado y el plan de euskaldunización que establezca dicho Departamento.

ANEXO I

Para Preescolar y E.G.B.

Modelo A.- Todas las materias -exceptuando el euskara- se impartirán básicamente en castellano. El euskara se impartirá como cualquiera de las otras materias comunes, dedicándosele semanalmente las horas que establezca el Departamento de Educación y Cultura. Cuando los alumnos hubieran adquirido una buena práctica en la utilización del euskara, en los niveles superiores de E.G.B. se podrán impartir en euskara algunos de los temas de otras materias.

Modelo B.- Tanto la lengua castellana como el euskara se utilizarán para impartir las otras materias. La lengua castellana se utilizará, en principio, para materias tales como la lectura y escritura y las matemáticas. El euskara para las demás materias: las experiencias, plástica y dinámica sobre todo. Además el euskara y el castellano se trabajarán como materias de aprendizaje dedicándoseles por semana las horas que el Departamento de Educación y Cultura establezca.

Modelo D.- Todas las materias - exceptuando la lengua castellana- se impartirán básicamente en euskara, trabajándose este también como materia de aprendizaje, dedicándosele para ello por semana las horas que establezca el Departamento de Educación y Cultura.

Hizkuntza ofizialek irakaskuntza ez-unibertsitarioan izango duten erabilera, jarraian deskribatzen diren **irakaskuntza elebiduneko A, B eta D eredu**en arabera izango da. X ereduaren izenaren pean, gaur egun euskara ikasten ez duen ikasle goa bernesartzen da. Ez da irakaskuntza elebiduneko eredu bat.

Eskolaurre eta O.H.O.rako

A. Eredua: **Irakasgai guztiak** -euskara bera izan ezik- **gaztelaniaz** emango dira funtsean. Euskara ikasgai-modura beste edozein gai bezala emango da, Hezkuntza Sailak erabaki dezakeen ordu kopurua eskainiz astero eginkizun horri. O.H.O.ko goimaletan beste irakasgaietako zenbait gai ere **euskaraz landu ahal izango dituzte, baldin eta ikasleak beren euskara-mailan nahiko trebatuak baleude.**

B. Eredua: Bai gaztelania eta bai euskara, biak beste irakasgaiak lantzeko erabiliko diren hizkuntzak dira. **Gaztelania, berez, irakurketa-idazketa eta matematika bezalako irakasgaietarako erabiliko da. Euskara beste arloetako gaiak lantzeko: esperientziak, plastika eta dinamika bereziki.** Euskara eta gaztelania irakasgai-eran ere landuko dira, astero, eginkizun horri Hezkuntza Sailak erabaki dezakeen ordu-kopurua eskaini beharko zaiolarik.

D Eredua: **Ikasgai guztiak** -gaztelania ezik- **euskaraz** landuko dira funtsean. Euskara bera ere irakasgai-moduan landuko da, astero eginkizun horri Hezkuntza Sailak erabaki dezakeen ordu kopurua eskaini beharko zaiolarik. **Gaztelania, eskolako beste edozein irakasgai bezala emango da eskolaketaren hasieratik.**¹²

La lengua castellana se impartirá desde el inicio de la escolarización como cualquiera de las otras materias escolares.

ANEXO II

Para B.U.P.-C.O.U. y F.P.

Modelo A.- Todas las materias excepto la Lengua y Literatura Vasca y las Lenguas Modernas se impartirán básicamente en lengua castellana. El euskara tendrá tratamiento de materia común y obligatoria, dedicándosele por semana las horas que establezca el Departamento de Educación y Cultura. Con grupos de alumnos que hayan adquirido buen conocimiento del euskara se podrán trabajar algunos temas también en euskara.

Modelo D.- Todas las materias, exceptuando la Lengua y Literatura Castellana y las Lenguas Modernas, se impartirán básicamente en euskara, impartándose este también como materia de aprendizaje al igual que la lengua castellana, siguiendo para ello los programas y horarios que establezcan por el Departamento de Educación y Cultura.

12- Euskal Estatistika-Erakundea (EUSTAT) (1989) Irakaskuntzaren Estatistika Estadística de la Enseñanza. Bilbao (guk azpimarraturik)

Goiko paragrafoetan agertzen denari jarraituz, Legeak *subjektuei* hizkuntz eskubideak bermatzen dizkiela jakin eta gero, O.H.O.-rako hizkuntz ereduak definitzen dira. *Irakaskuntza elebiduneko hizkuntz ereduak*, jakina denez hiru dira, hots definitutako hiztun taldeak beste. Agian lehenengo pausoa *irakaskuntza elebiduna* zer den azaltzea izan beharko litzateke eta horretarako definiziorik zabalena hartuko dugu: bi hizkuntza aldiberean zein elkarren segidan, une edo aldi jakin batean eta proportzio desberdinetan erabiltzen dituen edozein Hezkuntza Sistema, irakaskuntza elebiduntzat joko dugu¹³, hizkuntza biak irakaskuntzarako erabiltzen dira eta haietariko bat normalean ikaslearen lehenengo hizkuntza izaten da.

Horiek horrela hiru irakaskuntz klase posible izan daitezke:

1. Bi hizkuntza batera inolako erizpide eta mailakatze prozesuari jarraitu gabe erabiltzen direnean.

2. Hasieran ikasleagoaren lehenengo hizkuntza (H1) erabiliar bigarren hizkuntza (H2) ikasgai bezala ematen dena harik eta ikasleek, bigarren honetan, behar den hizkuntz gaitasuna lortu arte, gero, aurreragoko ikasketak bigarren hizkuntzan jaso ahal izateko.

3. Hasieratik eta hein handi batean irakaskuntza gehiena ikasleagoaren bigarren hizkuntzan ematen da, lehenengo hizkuntza geroxeago ikasgai eta hezkuntz-hizkuntza bezala sartzan delarik¹⁴

Ikusten denez tipologia horretan ez dira sartzan ez A ez eta D hizkuntz ereduak ere, izan ere hizkuntz eredu horietan bigarren hizkuntza (euskara edo gaztelera) ez bait da irakaskuntzan erabiltzen.

Legeak definituriko hizkuntz ereduak aztertzerakoan hiztun talde diferenteak erreferentzi ditugula gogorarazi nahi genuke, hots, hasieratik ikasle bakoitzaren *curricula* edo hezkuntz-bilakaera berez diferentea dela, familiaratik Hezkuntz Sistemara dagoen aldea alegia (Ikus Eranskinean doazen A, B eta D ereduak)

13- "... Par education bilingue nous entendons tout système d'enseignement dans lequel, á un moment variable et pendant un tmepe et dans les proportions variables, simultanément ou consécutivement, l'instruction est donnée dans aux moins deux langues, dont l'unew est normalement la première langue de l'élève." (ibidem. 301. orr. -haiek azpimarkaturik)

14- "Compte tenu de notre définition, la plupart des programmes d'éducation bilingue peuvent se reduire à trois grands types:

1. L'enseignement est donnée parallèlement dans deux langues, avec ou sans décalage dans l'emploi de ces langues;

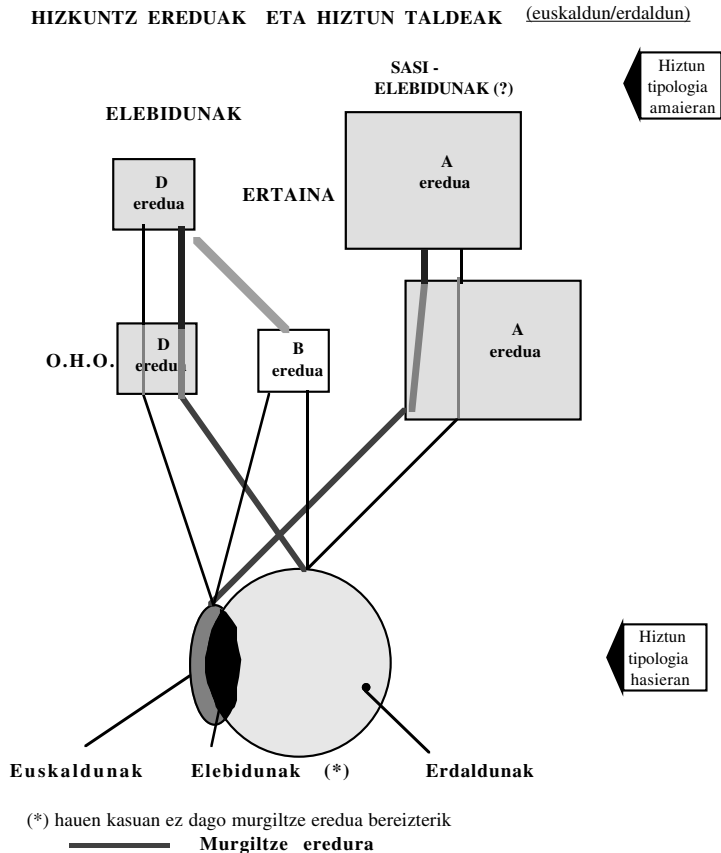
2.L'enseignement est d'abord donnée dans la L1 de l'élève qui reçoit des cours de seconde langue jusqu'à ce qu'il soit en mesure de poursuivre ses études dans cette deuxième langue;

3. La plus grande partie de l'enseignement se fait initialment dans la seconde langue des élèves, leur première langue étant introduit ulterieurment d'abord comme matière scolaire, ensuite comme moyen d'instruction." (ibidem 301. orr.)

euskararen helburu eta edukiei buruzko Aginduak). Zeinak eskolaratzean senditaratean ikasitakoa oinarri dakarte eta horrek neurri batean behintzat haien arteko diferentziak zehazten ditu.

Gure aztergaiari gagozkiolarik A eta D ereduak zein bere aldetik, erdaldungo eta euskaldungoaren *beretzko* hizkuntz ereduak direla esango genuke. Nahasketak berriz B ereduan antzeman ditzakegu; batetik, gaztelania irakurketa eta idazketarako hizkuntzatat aukeratzen da eta, bestetik, hizkuntzen erabilpena ikasgaien arabera proposatzen da, gure ustez, *ikasgai teknikoak* gazteleraz eta *giza alorrekoak* euskaraz, *nolabaiteko balorazioa edo hizkuntzekiko aurreritzia sortaraziz*.

Hariari lotuz horri buruzko aipamenak gero egingo ditugu eta orain Hezkuntz Sistemak hiztunek egin ditzaketen ibilbide diferentek aztertuko ditugu.

13. Irudia: Hizkuntz ereduak eta hiztun taldeak.

Guk aipaturiko ereduak (A eta D) hizkuntz murgiltze eredutzat hartuko ditugu; hau da, hiztun talde jakin batenganako hizkuntz-murgiltze ereduak. Horrela, aurreko orrialdean grafikoki adierazi nahi izan dugu hiztun talde desberdinek (euskaldunak/erdaldunak) egin dezaketen ibilbidea, eta jakina, definizioz O.H.O.tik Ertainetara *Murgiltze Eredutik* jotzen dutenak, elebidun bilakatuko dira.

Irudian ikus daitekenez, hasierako hiztun klaseetatik amaierako beste hiztun klaseetara pasatzen da. Nabarmena bada ere esan dezagun: Hezkuntz Sistemak hizkuntzen egoeran eragiten du. Hortaz irudian agertzen denari ñabarduraren bat edo beste egin behar zaio:

-Hezkuntza Sistemak hiztun taldeetan duen eragina diferenta da; ***euskaldunen kasuan, edozein eredutan (-A-n, B-n zein D-n-) emaitza berdina (ez bera) izango da: ELEBIDUNDUKO DIRA, baina haien “elebiduntasuna” diferentea izango da hizkuntz ereduaren arauera. Egindako ikerketen arauera ELEBIDUN OREKATUAK D EREDUKOAK DIRELA esango genuke, gainontzeko kasuetan elebiduntasun kenkorra izan daitekeelarik. Antzerakoa gerta dakioke (hasierako tipologiako) elebidungoari.***

-Erdaldunek Hezkuntz Sistemako ereduari jarraiki, elebidunduko dira D ereduan, B ereduak benetako sasi-elebidunak izango lirateke eta A ereduan elebidunduko balira jakin behar izango genuke euskarari hizkuntza moderno horietako baten izan den; hau da, gure aburuz, ez dago bigarren hizkuntza bat *menperatzerik* horrelako hizkuntz ereduari jarraituz. Lortzen dena, ez dago ukatzerik, zera da, euskararenganako hurbiltasuna eta ezagutza minimoa.

- B ereduari buruz ere zeozer esan behar dugu, *B* hizkuntz ereduari “irakasmunduan euskararen erabilera zuzena bideratu eta **sustatzeko**” sortu dutelakoan, horko ikasleak O.H.O. amaitzean *D* edo euskal eredura joko duela suposatzen dugu (agian gehiegi). Errealitatean B.B.B. edo L.H. (Ertainetan) jarraipenik ez duenez O.H.O. mailan aztertu behar dugu eta horri lotuko gaitzaizkio.

Gure irudian elebidungoak edozein hizkuntz eredura jo dezake, ondorioak diferentek direlarik. Baina agian gogoetarik aipagarriena B hizkuntz ereduan izaten den hizkuntz tratamendu diferenteei buruzkoa izan daiteke. Nonbait hori egin dugunez azkenengo aipamenean horri buruzko epaia emango dugu.

3.1. Hizkuntz murgiltze ereduak

“Murgiltze sistema” iharduera pedagogiko bezala ulerturik eta besterik ezean, edozein umeri ezar dakiok. Edonolaz ere erreferentziatzen beti eta beti ere hizkuntzak hartuko dira, hots, “murgiltze” izateko, iharduera pedagogikoaren hizkuntza eta umeen hizkuntza diferentek izan behar dira. Beraz eta hitz zehatzez edozein iharduera pedagogikoa “murgiltze” ereduak izan daiteke baldin eta ikaslearen lehenengo hizkuntza bestelakoa bada.

Hortaz egun “Eskola Publikoa” deritzen hori orain artean euskaldungoarentzako murgiltze eredutzat jo dezakegu, gaztelarako murgiltze ereduak, alegia. Salbuespenak salbuespen, murgiltze sistema horretatik pasaturiko haur euskaldunek O.H.O. amaitu eta gero lortzen dute gaztelaraz erdaldunen pareko hizkuntz gaitasuna. Esan behar da lehenengo eskola publikoan (eta orain “X” ereduak) euskaldunenganako hizkuntz murgiltze sistema bortitza erabiltzen dela, izan ere hiztunen (euskaldunen) hizkuntza ez baita sartzen ezta ikasgai bezala ere.

Bi hitzetan esanda hau izango litzateke egungo egoera. Unibertsitate mailan sartuz gero, egoera okerrera aldatzen da. Egundak, Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatean, eta honetan bakarrik dago zenbait gai euskaraz ikasteko aukera, baina ez gehiago.

Eskola utzi eta ez dugu helduen euskalduntze eta alfabetatzea ahazten. Gizartea euskalduntzeko ahaleginetan sortu ziren, Ikastolen modura, helduak alfabetatu eta euskalduntzeko mugimenduak, herriaren behar bati erantzunaz.

Batetik, euskararen aurka garai batean izandako erasoengatik euskara galdu zuten gazteak eta bestetik sortu berriak ziren Ikastoletara beren seme-alabak bidaltzen zituzten gurasoek bai euskaldun zein erdaldunek ere, euskarak zuen garrantziaz ohartu eta 1965. urtean ekin zitzaion Alfabetatze kanpainari lehenik eta 1967-68an, euskalduntzearenari. Honetarako 1968an Euskaltzaindiak Alfabetatze Batzordea sortu zuen. Alfabetatze eta euskalduntzearen zereginari ekiteko sortu zen A.E.K. (Alfabetatze Euskalduntze Koordinakundea). Beranduago, euskalduntzea eta alfabetatzea zabaltzen eta sendotzen joan zen heinean sortu zen H.A.B.E. (Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntze Erakundea) Elkarte Autonomoan.

Baina guzti hauekin ere, eskola da (zentzu zabalean) momentu honetan euskalduntzeaz arduratzen den bakarra, ez du inolako kanpo-laguntzarik. Honekin esan nahi duguna zera da, eskolak bakarrik, ingurua, gizartea, balioak, motibapena, erabileraren beharra etab. kontutan hartu gabe, ezin duela euskaldundu. Eskolatik

kanpo euskara erabiltzeko beharrik sortzen ez den bitartean alegia, eskolak bakarrik ezingo du hau lortu. Iñaki Larrañagak (1990.ean) dioen bezala, gizarte bati ezin esan dakioke ibil dadila, hankak moztuta dituenean, edota pertsona edo gizarte bati ezin eska dakiokela normaltasunez bizi dadila, aurre-baldintza edo bitartekoak finkatu gabe dituenean.

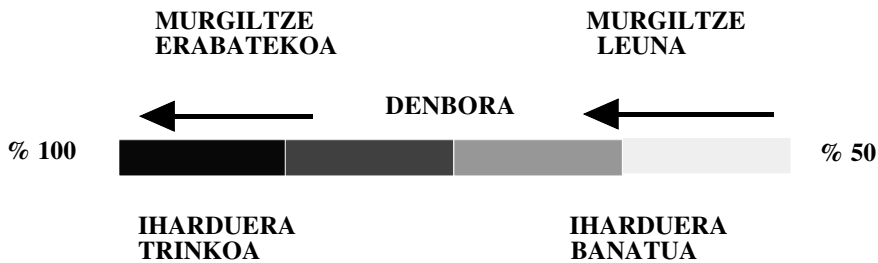
Murgiltzearen azalpen hariari lotuz, gogoratu beharko genituzkeen irakas-prozedura honi dagozkion funtsezko ardatzak: *adina, trinkotasuna eta iharduera*. Jakinaenez, murgiltzetaren faktore definigarri bakarra, ikaslegoaren ez den beste hizkuntzan aritzean datza. Baldintza hori betetzen ez denean, ezin esan zentzu estuan murgiltze eredua denik. Hորratio, murgiltze ereduetan hezkuntz-hizkuntza ikaslegoaren hizkuntza arrotza edo bigarren hizkuntza behar du ezinbestean.

HIZKUNTZAREN MURGILEAN, MURGILTZE SISTEMA, MURGILTZE PROGRAMA. Hizkuntzen arteko ukipen egoeran, Murgiltze Sistema Eskolaldian HIZKUNTZA GUTXIAGOTUAREN berreskurapenerako tresna bezala uler badaiteke ere, funtsean Bigarren hizkuntzaren ikaskuntzarako iharduera berezia baino ez da. Kasu honetan ikaskuntz-iharduerako hizkuntza HIZKUNTZA GUTXIAGOTUA DA.

ADINA

TRINKOTASUNA

14. Irudia: Murgiltze ereduen oinarriko ardatzak.

Aipatu ardatzak, irudian agertzen direnak hain zuzen ere, hurrenez hurren azaltzen ditugu.

3.1.1. Adina

Ikaslegoaren adinak definitzen du aurreneko murgiltze mota. Horrela, eskolaldia hasi eta sei urte bitartean ezartzen denean, *murgiltze goiztiarra* esaten diogu. 6-12 urte bitartean denean berriz, *erdi-mailako murgiltzea* deritzogu, eta azkenik, 12 urtetik aurrera, *murgiltze berantiarra*.

Haseratik eta etengabeko murgilketa denean *erabateko murgiltzeaz* hitz egin behar dugu eta azken hau, hain zuzen ere, adinari dagokion eredurik eraginkorrena daukagu. Izan ere, urterik urteko iraunkortasuna ikaskuntzaren faktorerik erabakiorrena baita. Hortaz, aukeran jarrita, hauxe izango litzateke gomendaturiko eredu. Horrek ez du esan nahi besteak, besterik gabe baztertu behar ditugunik, are zehatzago, *murgiltze goiztiarra*, *erdi-mailako murgiltzea* edota *murgiltze berantiarra* ezartzerakoan, plangintza bereziak burutzeari ezinbestekoa deritzogu; hots, murgilketa prozedura horiek hizkuntza arrotza edo bigarren hizkuntzaren ikaskuntzarako, behin-behineko eredu bezala ulertu behar ditugu.

Adierazi behar ez bagenu ere, hizkuntza jakin baten eskola-orduek, ez dute berez, murgiltze eredu definitzen. Bigarren edo hirugarren hizkuntzaren irakaskuntzarako berezko iharduera pedagogikoa eta murgilketa ez datoz bat. Adibidez, ingelesaren irakaskuntza gure eskolatan, kontrakoa frogatu ezean, ez da inolako murgilketa, gauza bera esan dezakegu gaztelearen edo euskararen irakaskuntzari buruz dagozkion hizkuntz ereduetan.

3.1.2. Trinkotasuna

Trinkotasunaz ari garenean, egoeran indarrean dauden bi hizkuntzen erabileraz ari gara. Bi hizkuntza horiek, ikaslegoarena eta hezkuntz-iharduerarena eskolak ematerakoan nola banatzen diren, definitzen dute murgiltze ereduaren *trinkotasun maila*. Hobeto ulertzeko, hezkuntz-hizkuntza (ikaslegoaren hizkuntz arrotza) baino besterik erabiltzen ez denean, *murgiltze erabatekoa* ezartzen dela diogu. Ikaslegoaren hizkuntzaren erabilera zabala denean, aurreneko ikas-mailatan bereziki, *murgiltze leunaz* hitz egin behar.

Trinkotasuna denboraren banaketari lotzen bazaio ere, geroxeago ikusiko dugunez, ez dagokio bakarrik denboraren banaketari, aipatu bi hizkuntzen erabilera estratigiari baizik.

3.1.3. Iharduera

Aurrekoan esan dugun moduan, behin adina eta trinkotasunaren auziak ebatsi eta gero, hizkuntzen erabileraren denbora banaketak definitu behar ditugu. *Iharduera trinkoa* dela esango dugu, hizkuntzen arteko banaketa oso modu zehatzean gauzatzen denean, bai denboran, irakaslegoan zein espazio fisikotan egiten denean. Honetan nolabait, *murgiltze goiztiarra*, *erdi-mailako murgiltzea* edota *murgiltze berantiarra* adibide gisa jar litezke. Aurreneko hiru hilabetetan hizkuntza bakar bat, murgiltze ereduaren hezkuntz-hizkuntza esaterako, eta ondorengo hilabetetan haren erabilera *leuntzeari*, *iharduera trinkoa* esango genioke. Hizkuntzen banaketa eskola-orduen edo ikasgaien arabera egiten denean, “B” hizkuntz ereduarena kasurako, *iharduera banatua* dela esan dezakegu.

Jakina denez, *banatua* edo *trinkoa* izatearen artean, anitz aukera dago. Hala ere, orokorrean, *iharduera zenbat* eta *trinkoagoa* izan, orduan eta eraginkorragoa dela frogatuta dago.

Laburbilduz, murgiltze eredu zenbat eta *goiztiarrago*, *iraunkorrago*, *trinkoago* eta *iharduera trinkoagoaz* izan, orduan eta eraginkorragoa dela berresten dugu. Dena den, gogoan izan, faktore guzti horiek manipularriak direla murgiltze ereduak behar duen plangintza egiterakoan.

ELEBIDUNTASUNAREN NEURKETA

Xabier Isasi Balanzategi

Lambert-en zenbait ideiatan oinarriturik elebiduntasunaren neurketarako tresna bat prestatzeari ekin diogu. Hizkuntzen arteko ukipen egoera ematen denean elebidunen artean dauden diferentziak aztertzeko tresna baliagarria izan daiteke.

Hamers & Blanc (1983) ikertzaileek beren *Bilingualité et bilinguisme* liburuan *elebiduntasunaren* neurketarako prozeduraz idatzitakoaren haritik honela laburbilduko genuke:

1. Hizkuntzen arteko erkaketei buruzko neurketak.
2. Hizkuntz-gaitasunei buruzko testak.
 - 2.1. Hizkuntz-gaitasuna jatorrizko hizkuntzan.
 - 2.2. Hizkuntz-gaitasuna bigarren hizkuntzan.
 - 2.3. Hizkuntz-portaeraren neurketak.
 - 2.3.1. Ahozko enkodaketa eta dekodaketa eginkizunetan erantzunerako denbora.
 - 2.3.2. Hizkuntza bateko edo besteko osatu gabeko hitzak osatzea denbora neurtuz.
 - 2.3.3. Hizkuntzen arteko oreka/menpekotasuna neurtzeko frogak. Froga hauen sorburua hitzen arteko loturan datza. Subjektuek, elebidunek, hizkuntza bateko hitz batzuei, denbora tarte mugatu batean, beste hizkuntzan ahalik eta ordain gehien eman behar dute; hizkuntza batean eta bestean emandako hitz-kopuruen arteko diferentziak hitz-jarioratasun handiko hizkuntza zein den adieraziko digu. Hortaz *hitz-jarioratasunaren* adierazle bat izan daiteke.
 - 2.3.4. Erlojupeko itzulpen frogak.
 - 2.4. Konposatu/koordinatu dimentsioari buruzko testak.
 - 2.5. Hizkuntz-historiari buruzko galdesortak.

Dena den edozein neurketarako prozedura hautatzerakoan elebitasunaren egoera zein den kontutan hartu behar izango dugu.

Elebidunok, bereziki hizkuntzen arteko ukipen egoeran murgildurik bizi garenok, bi hizkuntzatan ihardun behar izaten dugu. Hizkuntza jakin bat zein neurritan erabiltzen dugun aldagai edo faktore anitzen menpe dago, batipat, ingurune soziolinguistikoak eta norbanakoaren hizkuntz-gaitasunak definituko dute une jakin batean eta tokian tokiko erabiltzen den hizkuntza.

Lan honetan hizkuntz-egoera zehaztea baino, jakin nahi dugu norbanakoaren joera zein nolakoa den dakizkien bi hizkuntzen artean. Ez da gure asmoa subjektuen hizkuntz-gaitasuna neurtzea; izan ere neurketa hori luzea eta neketsua izateaz gain anitz aldagaien menpe bait dago. Esandako joera antzemateko oso oinarri sinplea jarri dugu: *subjektuen elebiduntasuna*, hizkuntza batean eta bestean iharduteko gaitasuna alegia.

Euskal Herriko elebidunak bi hizkuntzatan mintzo daitezke; hau da euskaraz esaten dutena erdaraz, neurri batean edo bestean, esateko gauza dira, eta, aitzitik, erdaraz adierazten dutena euskaraz, neurri jakin batean, adierazteko gauza dira.

Gakoa hau da, zein da elebidun jakin batengan bi hizkuntzen arteko erlazioa. Beste era batera esanda, hizkuntza bateko hitz baten aurrean beste hizkuntzako zenbat ordain emateko gauza den. Badakigu honetan subjektuen oroimenak eragiten duela, baina, elebidun bat hizkuntza batean oroimen onekoa bada bestean ere izango da. Hortaz ez da *oroimen alorreko* froga bat, hizkuntzen arteko erlazioei buruzkoa baizik.

1. ELEBIDUNTASUN INDIZEA

Elebiduntasunaren adierazle bezala honako neurri hau hartu dugu:

$$E.I. = \frac{H_1 - H_2}{H_1 + H_2}$$

Elebiduntasunaren Indizeak (E.I.) hizkuntza batekiko edo bestearekiko oreka/desoreka adierazten du. Demagun H_1 eta H_2 , hurrenez hurren, euskarari eta gaztelerari dagozkion elebidun baten *hizkuntz-gaitasunak* direla, orduan horrela kalkulaturiko puntuazioak batekotan emanda agertuko litzaizkiguke. Horrela, adibide gisa, hiru kasu aipa ditzakegu:

1.- $H_1 = 0$ (euskararen *hizkuntz-gaitasuna*) zero denean:

$$E.I. = \frac{0 - H_2}{0 + H_2} = \frac{H_2}{H_2} = -1$$

Kasu hau *erdaldun elebakarrena* da. Euskararen hizkuntz-gaitasuna zero delarik haien *elebiduntasun Indizea* minus bat da.

2. $H_1 = H_2$ Hizkuntza bateko eta besteko *hizkuntz-gaitasunak* baliokideak direnean:

$$E.I. = \frac{H_1 - H_1}{H_1 + H_1} = \frac{H_2 - H_2}{H_2 + H_2} = \frac{0}{2H_1} = \frac{0}{2H_2} = 0$$

Honako *Elebiduntasun Indizea* elebidun *orekatuei* legokieke, zero alegia. Izan ere ez bait dago inongo *hizkuntz-gaitasunik* ez duen hiztunik.

3.- $H_2 = 0$ (gazteleraren *hizkuntz-gaitasuna*) zero denean:

$$E.I. = \frac{H_1 - 0}{H_1 + 0} = \frac{H_1}{H_1} = 1$$

Hau da lehenengoaren kontrakoa, *euskaldun elebakarrena* alegia. Euskararen hizkuntz-gaitasuna edozein izanda ere, gaztelerarena zero delarik haien *elebiduntasun Indizea* bat da.

Ondorioz *Elebiduntasun Indizeak (E.I.)* minus bat eta plus baten arteko balioak har ditzake. Batekotan baino ehunekotan eman izan nahi bagenu honela utziko genuke *Elebiduntasun Indizearen* formula:

$$E.I. = \left(\frac{H_1 - H_2}{H_1 + H_2} \right) \times 100$$

Hau da, erabiltzen ditugun puntuazioak - 100 *erdaldun bakarraren* kasuan eta 100 (*euskaldun elabakarrarena*) artekoak dira. Honetan ere *zero erabateko orekaturiko elebiduneei* dagokie.

2. ELEBIDUNTASUNARI BURUZKO TESTA (EBT)

Elebiduntasunari Buruzko Testa (EBT) bi hizkuntzen (Euskara/gaztelera) arteko erlazioa neurtzeko tresna bezala eratuta dago. Funtsean, emandako *hitz estimuluen* aurrean hitz *erakarpenean*¹ datza; hau da, hizkuntza bateko eta besteko ekoizpena. Haserako froga pilototarako unibertsitateko ikasleak hartu baditugu ez da bakarrik hurbiltasunagatik, funtsezko arrazoiak beste batzuk izan dira, besteak beste, *euskaldun gaituak* izatearena. Elebidun hauek unibertsitate aurreko ikasketa guztiak edo gehienak euskaraz eginak dituzte.

Beste alderditik edozein gauza egin baino lehen jakin nahi izan dugu zeintzu hitz dira *maizen* erabiltzen direnak. Horretarako eta subjektuei (Zorroagako *Euskal Adarreko 45* ikasle) *inolako azalpenik eman gabe* BOST MINUTUTAN ZEHAR bururutzen zitzaizkien EUSKARAZKO hitzak idaztea eskatu genien, jarraian ondoko ikaskideekin bateriko orriak trukatu, buelta eman eta ONDORENGO BOST MINUTUTAN ZEHAR gauza bera eskatu zitzaien baina GAZTELERAZ. Horrela **taldearen** bi hitz zerrenda lortu ditugu, euskaraz eta gaztelera. Subjektu kopuru bera eta, hizkuntza batean eta bestean emandako denbora tarte berdina izan denez, **taldeak** hizkuntza batean eta bestean duen hitz-jarioa neur dezakegu emandako hitz kopuruak zenbatuz. Kontrakoa espero bazitekeen ere hitz-jarioa askozaz zabalagoa eta oparora izan da gaztelera euskaraz baino. Hau da gaztelera hitz diferente gehiago eta kalitate handiagoko hitzak eman dituzte.

Hala ere haserako momentu honetan ez da gure helburua hitz-jarioaren azterketa egitea *maiztasun handieneko hitzak* bilatzea baizik. Hitz horiekin, hain zuzen, eratu nahi dugu *ELEBIDUNTASUNAREN NEURKETARAKO FROGA*, beraz funtsezko erizpidea **hitzik arruntenen** erabilpenean datza; hots, elebidunen berezko hitz-jarioan, hizkuntza batean eta bestean, gehien erabiltzen diren hitzak. Oinarria hori delarik hitzen aukeraketan hizkuntza diferentetako antzerako eremu semantikoko baina hizkuntzen arteko distantziarik handieneko hitzak bilatu nahi izan ditugu.

Ondorengo orrialdeetan *birritan edo gehiagotan* agerturiko hitz zerrendak jarri ditugu, lehenengo euskaraz eta gero gaztelera. Hitzen aurrean agertzen den zenbakia *maiztasunari* dagokio; hau da zenbat pertsonak idatzi du ondoan agertzen den hitza. Ikus daitekeenez maiuskulaz idatzi ditugu ordenagailutan

1- Hitz erakarpina: emandako estimuluak norberari dakarkiokeen hitz multzoari dagokio. Estimulurik ez dagoenean hitz erakarpen askea esaten diogu; emandako estimulari estuki lotu behar zaionean, ostera, hitz erakarpen bideratua. Gure kasuan ez da askea ez era bideratua ere, tarteko bat baino. Jarrirako hitz estimulua kinada moduan ulertu behar da; hots, abiapuntu eta lana errazteko hitza.

analisiak egin ahal izateko, baina ortografiari dagokionez erabilitakoa, akatsak barne, bere hartan ekarri ditugu hona.

Hitz estimuluak Unibertsitateko *Euskal Adarreko* 45 ikaslek buruturiko *hitz erakarpen askeko* frogatik atereak dira. Ikasleek tutik ere jakin gabe, hiru minututan lehenengo Euskaraz eta gero Gazteleraz ahalik eta hitz gehien idatzi behar zituen. Helburua ez zen, jakina, pertsona baten *hitz ekoizpen maila* neurtzea, hitzen maiztasuna aztertzea baizik. Horrela taldean birritan edo gehiagotan ageturiko hitz zerrenda plazaratzeari interesgarria deritzogu.

EUSKARAZ

40 ETXEA	12 SAGARRA	8 GALTZERDIA	6 AITONA
32 MAHAIA	12 NESKA	8 EGUNA	5 ZUTABEA
31 AULKIA	12 LAINOA	8 BESOA	5 ZAPIA
29 ZUHAITZA	12 ITSASOA	8 BASOA	5 TELEFONOA
29 MENDIA	12 IRRATIA	8 ATERKIA	5 TEILATUA
27 ARKATZA	12 GELA	8 ANAIA	5 SUKALDEA
26 TXAKURRA	12 GALTZAK	8 AITA	5 PERTSONA
26 EGUZKIA	11 URA	8 KALKULAGAILUA	5 PAPERA
24 BEGIA	11 MUTILA	7 ZIGARROA	5 OSABA
24 ATEA	11 LIBURUA	7 ZERUA	5 OINA
23 ZAPATA	11 LEHIOA	7 POLTSA	5 LEIHOA
23 ILEA	11 EDALONTZIA	7 ORRIA	5 KLARIONA
21 LOREA	11 BURUA	7 ORDENAGAILUA	5 ITURRIA
19 TELEBISTA	11 BETAURREKOAK	7 OGIA	5 HOTZA
18 ESKUA	10 HONDARTZA	7 LURRA	5 HOSTOA
17 BELARRA	10 HERRIA	7 ELURRA	5 GEZURRA
16 KATUA	10 ERAZTUNA	7 DENDA	5 ESNEA
16 ARGIA	10 BOLIGRAFOA	7 BIZIKLETA	5 EMAKUMEA
15 ZALDIA	10 AMA	7 BEROKIA	5 BIGOTEA
15 EURIA	9 LAGUNA	7 BELARRITAKOA	5 BIDEA
14 SUDURRA	9 KARPETA	7 BEHIA	5 BELARRIA
14 OHEA	9 ILARGIA	7 AUTOBUSA	5 BEHATZA
14 KOTXEA	9 HARRIA	6 TRENA	5 ARGAZKIA
14 ERLOJUA	9 GIZONA	6 PRAKAK	5 ARDOA
14 ARBELA	9 AHOA	6 PLATERA	5 AMONA
14 ALKANDORA	8 TXERRIA	6 MOTORRA	5 ALABA
13 JERTSEA	8 TABERNA	6 HODEIA	4 PILOTA
13 HANKA	8 KALEA	6 AXOTA	4 PARETA
12 TXORIA	8 IBAIA	6 ALKONDARA	4 ORDUA

4 MAKILA	3 METXEROA	2 UDA	2 IZEBEA
4 MAILUA	3 LOTSA	2 TXOKOLATEA	2 IPURDIA
4 LEPOA	3 KUADERNOA	2 TXIMISTA	2 ILUNTASUNA
4 LEHOIA	3 KAZADORA	2 TXIMELETA	2 ILOBA
4 LARANJA	3 KALKULADORA	2 TXAPELA	2 IKASTETXEA
4 KLASEA	3 KAIOLA	2 TXAMARRA	2 IDAZTORTZA
4 KAMIOIA	3 ITSASONTZIA	2 TINTA	2 HOSPITALA
4 JANARIA	3 IRAKASLEA	2 SEMAFOROA	2 HONDARRA
4 IZARRA	3 IGELTSOA	2 SAGUA	2 HIZKUNTZA
4 IKASTOLA	3 HORTZA	2 SAGARDOA	2 HITZAK
4 IKASLEA	3 HIZKIA	2 PULSERA	2 HEGAZKINA
4 HORMA	3 HERIOTZA	2 PRAKA	2 HATZAMARRA
4 HAURRA	3 GURASOAK	2 PLAZA	2 HARITZA
4 HAIZEA	3 GOXOKIA	2 PELIKULA	2 GURPILA
4 GOSARIA	3 GORPUTZA	2 PEGATINA	2 GOZOKIA
4 GALTZERDIAK	3 GIZAKIA	2 OTSOA	2 GORROTOA
4 GALTZA	3 GAUA	2 ORDULARIA	2 GONA
4 ESKOLA	3 GARAGARDOA	2 OLATUA	2 GOMA
4 EGIA	3 EGURRA	2 ODEIA	2 GOILAREA
4 BORRAGOMA	3 EDARIA	2 NEGARRA	2 GERRIKOA
4 BOLTSA	3 DISKA	2 MUNDUA	2 GELTOKIA
4 BEROA	3 BOTILA	2 MUKIZAPIA	2 GAIA
4 BEGIAK	3 BONBILA	2 MINUTUA	2 FUTBOLA
4 BASERRIA	3 BELTZA	2 MINGAINA	2 FRAKAK
4 AUTOA	3 BELDURRA	2 MAITASUNA	2 FRAKA
4 AURPEGIA	3 BELAUNA	2 MADARIA	2 FOLIOA
4 ARMAIRUA	3 BALOIA	2 LUMA	2 FLAUTA
3 ZUBIA	3 AZKAZALA	2 LOGUREA	2 FILMEA
3 ZINEMA	3 ARRATOIA	2 LIMOIA	2 EUSKERA
3 ZEZENA	3 AMODIOA	2 LARROSA	2 ESTUTXEA
3 ZELAIA	3 ALDAPA	2 LAPIKOA	2 ERREGELA
3 ZAPATAK	2 ZOROA	2 LAKUA	2 ERLEA
3 UMEA	2 ZENBAKIA	2 KRISTALA	2 ERDERA
3 UDALETXEA	2 ZAPATILLA	2 KOLETA	2 EMAKUME
3 TXALUPA	2 ZAPATILAK	2 KAMISETA	2 DISKETEA
3 SUGEA	2 ZAPATILA	2 KALIMOTXOA	2 DENBORA
3 SUA	2 ZAKARRONTZIA	2 KAKA	2 BUFANDA
3 SEMEA	2 ZAHARRA	2 KAFESNEA	2 BOTEILA
3 PULTSERA	2 XAGUA	2 IZOTZGAILUA	2 BIZITZA
3 ORDENADOREA	2 URTEA	2 IZOTZA	2 BIHOTZA
3 OINETAKOAK	2 UNTZIA	2 IZENA	2 BEROGAILUA
3 MUSIKA	2 UDAREA	2 IZEKOA	2 BEREKILA

2 BEHORRA	2 AZERIA	2 ARIMA	2 AHIZPA
2 BEDARRA	2 ARREBA	2 ARDIA	2 AFARIA
2 BASURDEA	2 ARRAINA	2 ANIMALIA	2 ABEREA
2 BASTOIA	2 ARKAITZA	2 AMAMA	

Talde bera, egun berean eta frogak elkarren segidan eginak izanagatik Gaztelera-zko zerrendan antzeman daiteke hitzak ez direla maiztasun berekoak. Adibidez Euskaraz *etxea* 40k idatzi zuzen bitartean bere erdal ordaina *casa* 29k baino ez zuten idatzi. Hala ere gaiak edo hitz multzoak oso antzekoak direla esan daiteke.

GAZTELERAZ:

37 MESA	15 GATO	10 PANUELO	7 TIO
29 SILLA	15 AUTOBUS	10 DEDO	7 SOFA
29 CASA	14 MAR	10 ANILLO	7 PUEBLO
28 PELO	14 HOJA	10 AMIGO	7 PAN
25 COCHE	14 CARPETA	9 TREN	7 NIÑO
24 PANTALON	14 CALCULADORA	9 PLAYA	7 ESTRELLA
23 RELOJ	13 LLUVIA	9 PARED	7 COLLAR
22 ZAPATO	13 FLOR	9 ORDENADOR	7 COCINA
21 PERRO	12 TELEVISION	9 LUZ	7 CIGARRO
21 JERSEY	12 RADIO	9 LUNA	7 CALLE
21 CAMA	12 OJOS	9 LAMPARA	7 BRAZO
20 NARIZ	12 GAFAS	9 CUCHARA	7 AVION
20 MONTE	12 CIELO	9 CUADERNO	7 ABUELA
20 LAPIZ	12 CAMION	9 CAZADORA	6 ZAPATOS
20 BOLIGRAFO	11 SUELO	9 CABEZA	6 TECHO
20 AGUA	11 PIERNA	8 VINO	6 SABANA
19 PUERTA	11 PIE	8 RIO	6 ROSA
19 MANO	11 PENDIENTE	8 PLUMA	6 NIEVE
18 VENTANA	11 PADRE	8 PLATO	6 MECHERO
18 SOL	11 MADRE	8 PEZ	6 MANZANA
18 NUBE	11 GOMA	8 MOTO	6 MADERA
18 CALCETIN	11 FUEGO	8 ESTUCHE	6 LORO
17 LIBRO	11 CABALLO	8 DISCO	6 HIERBA
17 CAMISA	11 BOCA	8 CUADRO	6 FRIGORIFICO
16 PIZARRA	11 BAR	8 COMIDA	6 FALDA
16 ARMARIO	10 UÑA	8 BICICLETA	6 ESPEJO
16 ARBOL	10 TENEDOR	8 ALFOMBRA	6 ESCALERA
15 PAJARO	10 PULSERA	7 TORMENTA	6 CUCHILLO
15 OJO	10 PAPEL	7 TIZA	6 CINTA

6 CARRETERA	4 TELEFONO	4 CEBOLLA	3 NIKI
6 CABRA	4 SOMBRERO	4 BUTACA	3 NEGRO
6 BARCO	4 SIRENA	4 BOTELLA	3 METRO
6 ABRIGO	4 SEMAFORO	4 BOLSO	3 LENTEJA
5 ZAPATILLA	4 SAL	4 BOLSA	3 LECHUGA
5 VASO	4 RAYO	4 BLANCO	3 LECHE
5 TRUENO	4 RATON	4 BEBIDA	3 LAGRIMA
5 TINTA	4 PLATANO	4 BALCON	3 JIRAFÁ
5 TIERRA	4 PISCINA	4 ARENA	3 JABON
5 TIENDA	4 PIERNAS	4 ARAÑA	3 IGLESIA
5 TIA	4 PERIODICO	4 AIRE	3 HIJO
5 SUEÑO	4 PELICULA	3 ZORRO	3 HABITACION
5 PROFESOR	4 PATATA	3 ZAPATILLAS	3 GRANIZO
5 PRIMO	4 NARANJA	3 VIOLIN	3 FUSIL
5 PIEDRA	4 MUSICA	3 VERDE	3 FREGONA
5 PERA	4 MUJER	3 VACA	3 ESTOMAGO
5 PENDIENTES	4 MESILLA	3 UÑAS	3 ESTACION
5 PANTALONES	4 MELON	3 TIMBRE	3 ESCUELA
5 OREJAS	4 MELOCOTON	3 TABACO	3 ESCOPETA
5 OREJA	4 MEDICO	3 SOBRINO	3 ENEMIGO
5 MANTA	4 MEDIAS	3 SILLON	3 ELEFANTE
5 HERMANO	4 LIMON	3 SERVILLETA	3 DISCOTECA
5 CHAQUETA	4 LEON	3 SACAPUNTAS	3 DINERO
5 CORDON	4 LADRON	3 RODILLA	3 DEDOS
5 CONEJO	4 HOSPITAL	3 RELAMPAGO	3 CHAMARRA
5 CINTURON	4 HORMIGA	3 PRIMA	3 CURA
5 CINE	4 HOMBRE	3 POSTER	3 CUERDA
5 CERDO	4 HERMANA	3 POLLO	3 CUELLO
5 CENICERO	4 GANCHO	3 PLAYERA	3 CORTINA
5 CAMISETA	4 FOLIO	3 PLATA	3 COLOR
5 CALCETINES	4 ESCOBA	3 PISTOLA	3 COLETA
5 BOTAS	4 DIENTE	3 PINTURA	3 CIUDAD
5 BOTA	4 DESPERTADOR	3 PIJAMA	3 CERVEZA
5 BIGOTE	4 CHIMENEA	3 PIANO	3 CAZADOR
5 BALON	4 CHICO	3 PERSONA	3 CASTAÑA
5 AMOR	4 CHICA	3 PERSIANA	3 CASERIO
5 AJO	4 CRISTAL	3 PEREJIL	3 CARTEL
5 ABUELO	4 CORBATA	3 PARAGUAS	3 CARCEL
4 VIENTO	4 CORAZON	3 OSCURIDAD	3 CARA
4 UVA	4 COLCHON	3 ORO	3 CAMINO
4 TRAPO	4 CLASIFICADOR	3 ODIO	3 CALOR
4 TOMATE	4 CLASE	3 NOTA	3 CAJON

3 CAFE	2 SANDALIAS	2 OBEJA	2 GENTE
3 BOSQUE	2 SALUD	2 NUBES	2 GARBANZO
3 BOMBILLA	2 SALTO	2 NOVIA	2 FUNDA
3 BOLI	2 SALIR	2 NIQUI	2 FRUTERO
3 BIBLIOTECA	2 SALA	2 NIÑA	2 FRIO
3 BATA	2 ROTULADOR	2 NIDO	2 FRENTE
3 BARRO	2 ROPA	2 MUSLO	2 FLORES
3 BARBA	2 ROJO	2 MURCIELAGO	2 FIGURA
3 BALLENA	2 ROCA	2 MUÑECO	2 FELICIDAD
3 AZUCAR	2 RIFLE	2 MOTOCICLETA	2 EXAMEN
3 AVESTRUZ	2 RIDICULEZ	2 MONTAÑA	2 ESTUDIANTE
3 AUTOPISTA	2 RIA	2 MONJA	2 ESTROPAJO
3 ANIMAL	2 REVISTA	2 MOCHILA	2 ESTANTERIA
3 ALUMNO	2 REUNION	2 MIEDO	2 ESPERANZA
3 ALMOHADA	2 RESTAURANTE	2 MENTIRA	2 ESPADA
3 AGUJERO	2 RANA	2 MENTE	2 ENFERMERA
3 AGUILA	2 RAMA	2 MEDIA	2 EDIFICIO
2 ZUMO	2 QUESO	2 MARMOL	2 DUCHA
2 VERDURA	2 PUPITRE	2 MARIPOSA	2 DIBUJO
2 UNIVERSIDAD	2 PUNTA	2 MARCO	2 DESPACHO
2 TRIPA	2 PUERROS	2 MANOS	2 DADO
2 TORRE	2 PSIQUIATRA	2 LOBO	2 CHOCOLATE
2 TOPO	2 PORTAL	2 LETRA	2 CHALECO
2 TOALLA	2 POLO	2 LENGUA	2 CUÑADO
2 TIESTO	2 POLICIA	2 LAZO	2 CUÑADA
2 TIEMPO	2 PLASTICO	2 LAVADORA	2 CULO
2 TELE	2 PISO	2 LABIOS	2 CULEBRA
2 TELA	2 PIÑA	2 JERSEI	2 CUEVA
2 TEJADO	2 PINO	2 JAULA	2 CUESTA
2 TEATRO	2 PINCEL	2 JARRA	2 CUERPO
2 TAXI	2 PIMIENTO	2 JAMON	2 CUARTO
2 TANQUE	2 PERCHA	2 ISLA	2 CRUZ
2 SOPA	2 PELIGRO	2 HUMO	2 CREMA
2 SONRISA	2 PEDAGOGIA	2 HOTEL	2 COSA
2 SOLDADO	2 PATATAS	2 HIJA	2 CORDERO
2 SIDRA	2 PARQUE	2 HIERRO	2 COPA
2 SERPIENTE	2 PALOMA	2 HELICOPTERO	2 COMPAS
2 SELVA	2 PAISAJE	2 GUITARRA	2 COMEDOR
2 SECRETARIA	2 PAIS	2 GUERRA	2 COJIN
2 SARTEN	2 PACIENCIA	2 GRANADA	2 CERILLA
2 SANGRE	2 OSO	2 GORRO	2 CEREZA
2 SANDIA	2 OCEANO	2 GORDURA	2 CEPILLO

2 CENIZA	2 CANSANCIO	2 BORRADOR	2 AUTOMOVIL
2 CAZUELA	2 CAMPO	2 BILLETE	2 ATUN
2 CAZA	2 CAMISON	2 BICI	2 ASCENSOR
2 CASCO	2 CAMARERO	2 BESTIA	2 ARROZ
2 CARTULINA	2 BUTANO	2 BASO	2 AMISTAD
2 CARTON	2 BURRO	2 BARANDILLA	2 ALGODON
2 CARTERA	2 BUITRE	2 BAÑO	2 AJOS
2 CARNE	2 BUFANDA	2 BAÑERA	2 AEROPUERTO
2 CAMELO	2 BOTON	2 AZUL	2 ACTOR
2 CAPUCHA	2 BORRAGOMA	2 AYUNTAMIENTO	

Egindako azterketa honetan gure subjektu guztiak elebidunak izateaz gain Unibertsitatean euskaraz ikasten ari zirela gogorarazi behar dugu. Are zehatzago, bik ezik gainontzekoak unibertsitate aurreko ikasketa guztiak euskaraz burutu dituzte. Horrela *euskaldun kualifikatuak* direla esan dezakegu. Behin hitz kopuruak zenbatu eta gero honako emaitza hauek atera genituen:

4. Taula: Elebiduntasunari Buruzko Testa (EBT), hitz kopuruaren zenbaketa eta sailkapena.

HIZKUNTZA	Orotariko hitz kopurua		Hitz diferenteak		Maiztasunaren batazbestekoa	Desb. estandarra
		%		%		
EUSKARA	1703	40,57	299	37,84	5,696	5,918
GAZTELERA	2495	59,43	491	62,16	5,000	4,933
GUZTIRA	4198	100,00	790	100,00		

Orokorrean taldearen emaitzek erakusten dute *erakarpen askeko* froga honetan Gaztelera ekoizpenak ugariago eta kalitate hobea duela Euskarakoak baino. Hitz kopuru gordina Gaztelera euskaraz baino handiagoa bada ere diferentzia handiagoa da hitz diferentien kopuruak aztertzen baditugu. Nahiz eta kasu honetan taldea eta hizkuntzaren azterketa helburua izan, esan dezakegu gure subjektu gehienek hitz gehiago eman zutela Gaztelera euskaraz baino; hots, emankoragoak Gaztelera euskaraz baino.

Kuantitatiboki diferentziak begi bistakoak dira baina sakonago aztertutik, erakutsitako Euskara Gaztelera baino urriagoa dela antzeman daiteke Euskarako hiztegia Gaztelera baino urriagoa baita. Beste alderditik Gaztelera askozaz formalago (estandarizatuagoa) agertzen zaigu. Esaterako *galtza(k)/praka(k)/fraka(k)*, edo *belarra/bedarra*, edo *lehioa/leioa* edo *hodeia/odeia*. Bata zein bestean hiztegi arrunta erabiltzen bada ere Gaztelera zabalago eta aberatsagoa dela dudarik ez dago, aztertu bestela senideak, koloreak edo gorputzaren atalak kasurako.

Goiko taulan agertzen diren datuez baliatuz **taldeari dagokion Elebiduntasunaren Indizea** kalkula dezakegu bi eratara hain zuzen, emandako orotariko hitz kopuruak bat, eta bestea, idatzitako hitz diferenteen kopuruen arabera. Ikus dezagun:

$$E.I. = \frac{H_1 - H_2}{H_1 + H_2} = \frac{1703 - 2495}{1703 + 2495} = 0,1887$$

Hau da, H_1 eta H_2 hurrenez hurren euskaraz eta gazteleraz emandako hitz kopuruak direlarik, *Elebiduntasun Indizea* -0,1887 da; taldearen *Elebiduntasun Indizeaz* hitzegiterik balego, gazteleraren aldeko *elebiduntasunaz* mintzatuko ginateke. Elebitasun egoera desorekatuaren aurrean gaude eta euskara da *hizkuntza gutxiagotua*.

$$E.I. = \frac{H_1 - H_2}{H_1 + H_2} = \frac{299 - 491}{299 + 491} = -0,2430$$

Orotariko hitz kopuruak erabili beharrean, emandako *hitz diferente kopuruak* erabiltzen baditugu, desoreka areagotu egiten da. Neurturiko *jarioaren* arabera (euskararena gehi gaztelerarena), elebidun hauek gazteleran %24 gehiago eman dute euskaraz baino.

Froga hori abiapuntua zela eraiki genuen *Elebiduntasunari buruzko Testa (EBT) gidaturiko hitz-erakarren froga* bezala, banaka zein taldeka erabil daitekeena eta **hizkuntzen arteko menpekotasun erlazioak aztertze**ko. Argi gera bedi beraz, ez dugula helburutzat hitzunen hizkuntz gaitasuna neurtzea, ez Euskararena ez eta Gaztelerarena ere, baizik eta hizkuntzen arteko **diferentzia** hitzunengan. Azken buru, eginkizun bera izan da hizkuntza batean eta bestean behaturiko diferentzia aztertzen ari garen hizkuntzen arteko nolabaiteko desorekaren berri ematen baitugu. Badakigu jakin subjektuen oroimenak, irudimenak, eta, orohar gaitasun psikikoek mota honetako eginkizunetan eragiten duela baina **kontrakoa frogatu ezean bi hizkuntzatan berdin eragiten dute**, eta, horrexegatik, ezin esan hizkuntzen arteko desorekaren sorburuak direnik. Desorekaren sorburua, duda izpirik gabe, hitzunen *hizkuntz garapenean eta hizkuntz inguruan* bilatu behar dugu.

2.1. Testaren fidagarritasuna

Eraturiko testaren fidagarritasuna aztertzeko, Urola eskualdean bildutako informazioaz baliatzen gara, ondorengo tauletako datuaz hain zuzen ere:

5. Taula: EBT-ren hitz estimuluaren araberako sailkapena.

Hitz estimulua	Batazbesteko aritmetikoa	Desbidazio estandarra	Baliorik txikiena	Baliorik handiena	Subjektu kopurua	Aurkezpen hizkuntza
Hermano	12,77	7,21	0	51	1626	Euskara
Nariz	12,39	7,22	0	39	1626	Euskara
Caballo	13,78	8,09	0	45	1626	Euskara
Pantalón	12,36	6,96	0	40	1626	Euskara
Sol	11,05	6,62	0	60	1626	Euskara
Aita	14,49	8,19	0	91	1624	Gaztelera
Begia	11,63	7,26	0	45	1622	Gaztelera
Txakurra	14,00	8,23	0	44	1625	Gaztelera
Alkondara	11,88	7,17	0	44	1624	Gaztelera
Mendia	12,08	7,96	0	47	1626	Gaztelera

6. Taula: EBT-ren Elebiduntasun Indizeak eta kategoria semantikoaren estatigrafoak.

ELEBIDUNTASUN INDIZEAK ETA KATEGORIA SEMANTIKOEN ESTATISTIKOAK

Eleb. Indize Or.	-.41	19.20	-100.00	100.00	1609
Senideak	-5.01	29.88	-100.00	100.00	1607
Gorputz atalak	4.66	28.79	-100.00	100.00	1606
Animaliak	-.39	27.97	-100.00	100.00	1611
Jantziak	3.63	28.76	-100.00	100.00	1608
Natura	-1.33	32.64	-100.00	100.00	1612
Batazb. Indizea	.24	18.84	-86.67	100.00	1597

Fidagarritasuna testaren barneko trinkotasuna delarik SPSS/PC+ v4.01 programa bildumaz lagundurik *RELIABILITY* azterketa egin dugu. Ondorengo taulan azpiprograma horri dagokion bariantza analisiaren ateraldia ekarri dugu hona.

7. Taula: EBT-ren fidagarritasun azterketa.

SOURCE OF VARIATION	SUM OF SQ.	DF	MEAN SQUARE	Q	PROB.
BETWEEN PEOPLE	597760.1135	1617	369.6723		
WITHIN PEOPLE	331102.80000	14562	22.7375		
BETWEEN MEASURES	17902.6638	9	1989.1849	787.364	.000
RESIDUAL	313200.1362	14553	21.5213		
TOTAL	928862.9135	16179	57.4116		

GRAND MEAN = 12.6471

RELIABILITY COEFICIENTS N OF CASES = 1618.0 N OF ITEMS= 10 ALPHA= .9418

Gainmarkaturik agertu dugu **Cronbach-en fidagarritasun indizea** (0.9418). Balio hori nahikoa baino hobea dela esan behar da.

3. ELEBIDUNTASUNARI BURUZKO FROGA

Bizkaiko Lea-Artibai Hego Euskal Herriko udalerrri euskaldunena delarik UROLA KOSTA bigarrena dugu. Hala ere biztanleriari begira askozaz pisutsuagoa da azken hau Bizkaikoa baino. *Soziolinguistikazko Mapa* (1990) argitarapenari kasu ginez Urola Kostan 11 udalerrri biltzen dira; hurrengo taulan ikus dezagun:

8. Taula: Urolako udalerrrien deskripzioa.

UDALERRIA	BIZTANLERIA	JATORRIZKO EUSKALDUNAK	EUSKALDUN PROPORTZIOA	IA-EUSKALDUN PROPORTZIOA
AIA	1771	.98	.91	.04
AIZARNAZABAL	540	.96	.94	.19
AZKOITIA	10704	.74	.75	.09
AZPEITIA	13205	.85	.85	.05
BEIZAMA	175	1.00	.97	.12
ERREZIL	764	.99	.95	.01
GETARIA	2335	.94	.92	.03
ORIO	4290	.78	.79	.08
ZARAUTZ	16404	.64	.68	.14
ZESTOA	3592	.84	.83	.07
ZUMAIA	8064	.60	.67	.16
UROLA	61826	.85	.84	.09

Ikus daitekeenez eskualdeko populazioaren %85a jatorrizko euskalduna da eta 2 urtetik gorakoen artean %84a *euskal hiztuna*. Hego Euskal Herriko populazioaren %2.38a baino ez bada biltzen Urola Kostako euskaldunek lurralde bereko euskaldungoari begira %9.30a osatzen dute². Hau da 10 euskaldunetatik ia ia bat Urola Kostan bizi daitekeela esan genezake.

Ikuspegi horretatik *geografikoki euskal* (euskararen) lurraldeetako bihotzean gaudela dudarik ez dago. Hizkuntz-egoera zehatzago aztertzeko lehen aipatu *Soziolinguistikazko Mapan* erabiltzen diren zenbait adierazle estatistiko agertzen ditugu.

9. Taula: Euskararen egoerari buruzko adierazle estatistikoak.

UDALERRIA	1	2	3	4
AIA	93,51	10,31	3230,00	356,00
AIZARNAZABAL	97,31	21,31	1810,71	396,43
AZKOITIA	101,33	60,95	270,93	162,97
AZPEITIA	99,44	87,26	525,04	460,73
BEIZAMA	96,57	21,14		
ERREZIL	95,95	5,41	11833,33	666,67
GETARIA	98,49	29,91	1057,35	321,08
ORIO	101,13	50,43	323,03	161,08
ZARAUTZ	97,09	58,08	184,49	110,37
ZESTOA	99,47	20,99	408,90	86,30
ZUMAIA	100,60	70,19	161,71	112,83

Taulan agertzen diren adierazle estatistikoak hurrenez hurren:

1. *Eutsi-indarra*. Jatorrizko hizkuntza euskara, bakarrik ala ez, dutenetatik ehuneko zenbatek hitz egiten duen ongi euskaraz.

2. *Gara-indarra*. Jatorrizko hizkuntza euskara, bakarrik ala ez, dutenetatik ehuneko zenbatek hitzegiten eta idazten duen ongi euskaraz³.

2- 1986. urteko Udal-Erroldaren arabera Hego Euskal Herrian 2.592.363 biztanle zeuden eta hauetatik 565.263 euskaldunak omen.

3- Soziolinguistikazko Mapa (1990) 139. or.

ERAKAR-INDARRAK

3. *Ahozko erakar-indar aktiboaren indizea:* Jatorrizko hizkuntzaz erdaldun direnetatik, euskaraz ongi hitzegiten duen biztanleen ehunekoa.

4. *Idatzizko erakar-indar aktiboaren indizea:* Jatorrizko hizkuntzaz erdaldun direnetatik, euskaraz ongi idazten duen biztanleen ehunekoa⁴.

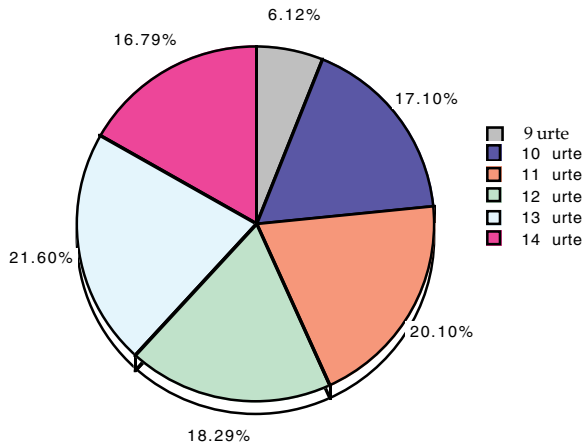
10. Taula: Urola-Kosta eskualdeko euskal eredutako (D) eskolak. 4. OHO / 8. OHO

	4. OHO	5. OHO	6. OHO	7. OHO	8. OHO	%	Guztira
IK1	69	68	78	76	81	20,56	372
IK 2	91	99	96	103	126	28,47	515
PR 1	24	31	34	28	38	8,57	155
PR 2	21	40	42	38	39	9,95	180
PB 1	24	26	41	32	37	8,84	160
PB 2	9	13	7	10	14	2,93	53
PB 3	17	26	26	34	31	7,41	134
PB 4	8	11	12	10	7	2,65	48
PB 5	7	4				0,61	11
PR 3	33	32	39	36	41	10,01	181
Ehunekotan	16,75	19,35	20,73	20,29	22,89	100,00	
GUZTIRA	303	350	375	367	414		1809

Zarautzko PATEk lagundurik, aipaturiko eskola eta ikastetxeko irakasleekin hainbat bilera eginez, Elebiduntasunari Buruzko Testa (EBT) aplikatu izan zen 91/92 ikasturtean. Esan behar dugu, irakasle horien laguntzarik gabe gure ikerketa hau ezinezkoa zitekeela; beraz, gure eskerrik beroenak honetan parte hartu duten irakasle/ikasle eta partaide orori.

Bildutako galdesorta guztietatik behin akatsak zuzendu eta gero, baliagarriak ziren galdesorta kopurua 1.629 suertatu zitzaizkigun. Gero agertuko ditugun analisisetan, kopuru desberdinak ikus daitezke erantzun ezak edo missing arazoak bide. Gure aburuz, kopuru hau nahikoa baino erabat adierazgarria da aztertzen ari garen populazioarekiko. Jakina denez, gure populazioa 9-14 urte bitarteko euskal hezkuntzako haur euskaldunena da. Argiago ikus dadin, ondorengo sektore diagraman urtez-urtekako banaketa agertzen da:

4- Soziolinguistikazko Mapa (1990) 157. or.

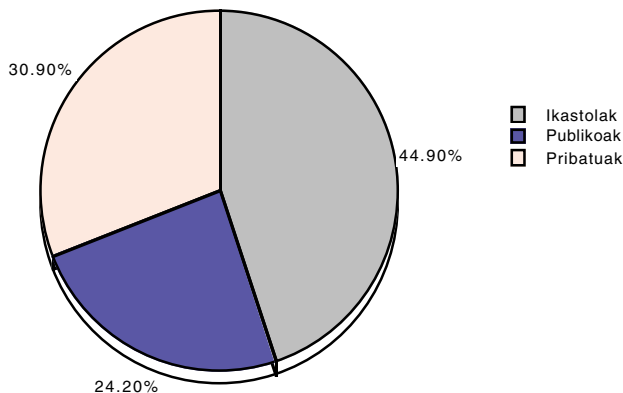

15. Irudia: Hiztunen adin-banaketa.

Bederatzi urtekoen taldea (%6,12) ezik gainontzeko adin-taldeen banaketa nahiko orekatua da, taldeen artean 13 urtekoena (%21,60) garrantzitsuena delarik. Hori horrela egin nahi ditugun analisietarako ondo dagoela esan dezakegu; hots, taldeen arteko konparagarritasuna, taldeen tamainari dagokiolarik, ziurtatuta dago ez baitago desoreka nabarmenik.

Labur-labur deskribaturik, gure laginaren %49,8 mutilak ziren eta %50,2 neskak. Bataz besteko adina, 12,37 urtekoa suertatu zitzaigun, esaten genuenez guztiak 9-14 urte bitartekoak zirela.

Laginaren deskribaketari jarraiki ondorengo irudian gure laginaren hezkuntz ereduen banaketa aurkezten dizuegu:

16. Irudia: Laginaren hezkuntz-ereduen banaketa.

Behaturiko hezkuntz ereduen banaketa ez dagokio Euskal Herriko banaketa orokorrari baina euskal ereduko hezkuntz ereduen banaketa orokorretik oso gertu dagoelakoan gaude. Izan ere, kontutan hartu behar da gure haur guztiak ikastoletako edo soilik D eredutakoak direla, pribatuak zein transferitutakoak.

Liburu honen hirugarren kapituluan azaldutakoaren haritik gure lagineko subjektuen artean hiztun talde desberdinak aurkitu ditugu ere. Erabilitako irizpideak hurrenez hurren **jatorrizko hizkuntza** eta gertueneko **hizkuntz giroa** izan dira. Horrela, ondorengo elebidun motak berezi ditugu:

1- **Hizkuntzen ikastadinaren** arabera

1.1.- *Jatorrizko euskaldun elebidun goiztiarrak*: euskaraz hitzegiten 3 urte baino lehenago ikasi eta gero gaztelera ikasten dutenak.

1.2.- *Aldibereko elebidunak*: 2 urte baino lehenago euskaraz eta gaztelera hitzegiten ikasi dutenak.

1.3.- *Jatorrizko erdaldun elebidun goiztiarrak*: gaztelera hitzegiten 3 urte baino lehenago ikasi eta gero euskara ikasten dutenak.

Jakina denez gure subjektuen adina dela eta, ez dago *elebidun berantiarrik* izaterik.

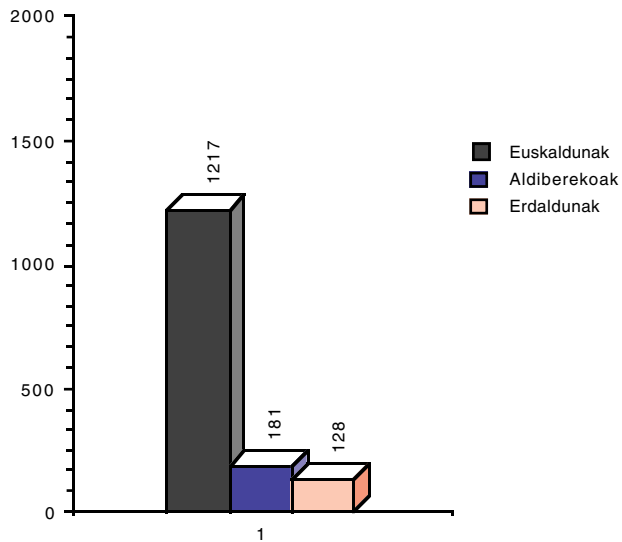
2- **Barne-funtzioen eta gertueneko hizkuntz giroaren** arabera:

2.1.- *Erabat euskaldunak*: bi gurasoak euskaldunak izaki hizkuntz alorreko *barne-funtzio* guztiak euskaraz egiten dituztenak.

2.2.- *Euskaldun soilak*: lehen aipaturiko bi baldintzetako bat edo biak betetzen ez dituztenak.

Esandako hiztunen sailkapenak ondorengo analisietan erabiliko ditugu. Gure ustez, liburu honen alderdi teorikoan adierazi moduan tipologia horiek esanguratsuak dira eta hizkuntz-garapenerako adierazgarriak. Dena den, analisisiei heldu baino lehenago, laginaren deskribaketa borobilduko dugu.

Jorraturiko hiztun tipologiari atxekiz bi histograma desberdin aurkezten ditugu. Kontrakoa pentsa baliteke ere gure lagina ez da erabat trinkoa. Hau da, nahiz eta *jatorrizko euskaldunak* gehiago nabarmena izan beste taldeen pisua, *aldibereko elebidunak eta jatorrizko erdaldunak*, nahiko esanguratsua dela uste dugu.

17. Irudia: Hitzunen banaketa jatorrizko hizkuntza eta bigarren hizkuntz ikastadinarean arabera.

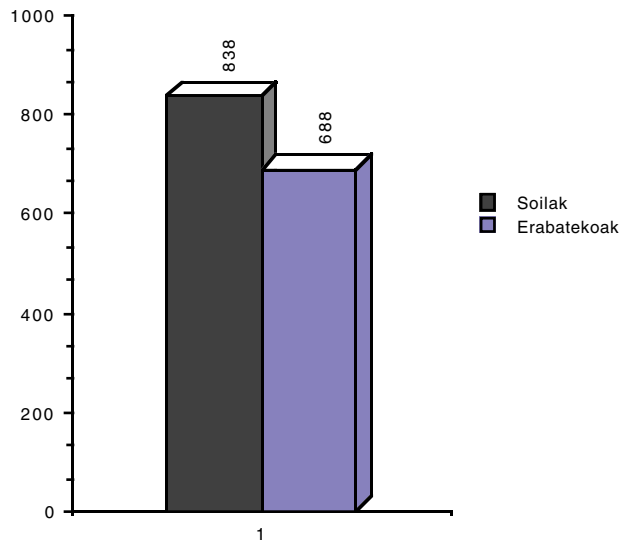
Gogoan izan *jatorrizko euskaldunak* edo *jatorrizko erdaldunak* esaten dugunean gure kasuan ***jatorrizko euskaldun/erdaldun elebidun goiztiarrak*** adierazi nahi dugula. Irudian agertzen diren zenbakiak zenbaki gordinak dira eta haien arteko desoreka oso nabarmena da.

Gure lan honetan erabilitako bigarren hiztun tipologiaren banaketa azaldu baino lehenago *barne-funtzioa* eta *inguruko hizkuntz giroa* zertan datzan berriz azaltzea komenigarria dela uste dugu. Bigarrenetik hasita, *inguruko hizkuntz giroa*, gurasoen ohizko hizkuntzari dagokio, biak euskaldunak izanik etxeko ohizko hizkuntza euskara dela suposatuz.

Barne-funtzioak, izatez haurrak berez darabiltzan zenbait buru-eragiketa dira, gure kasuan, ostera, haurrek, pentsatzean, ametsetan, haserraldietan eta zenbakizko arrazoinamenduan erabiltzen duten hizkuntzari dagozkio. Arestian azaldu dugunez hizkuntz garapen normalizatuan, *barne-hizkuntza* lehenengo bi urteetan jabeturiko lehenengo hizkuntza izan ohi da. Horrela *barne-funtzioetako* hizkuntz-euskarria *barne-hizkuntza* delakoan gaude.

Esanak esan ondorengo histograman lehen aurkezturiko hitzunen bigarren tipologia erabili dugu. Agian *erabat euskaldunak* eta *euskaldun soilak* izendatzea ez da izan gure ideia bikainetariko bat, baina tira, besterik bururatu ezean adierazi

nahi dugunerako balio du. Dena den *erabat euskaldunak* esaterakoan ez dugu esan nahi besteak baino euskaltzalegoak direnik linguistikoki talde diferentetakoak baizik.

18. Irudia: Hiztun tipologiaren araberako banaketa.

Ikusten denez erabilitako irizpideari atxekiz gure lagina erdibitzen da ia. Harrigarria, beharbada, erabateko euskaldunak euskaldun soilak baino gutxiago izatea litzateke gure aburuz.

11. Taula: Hiztun eta elebidun tipologia.

Jatorrizko	Euskaldun elebidunak	Aldibereko elebidunak	Erdaldun elebidunak	Guztira
Euskaldunak soilik	562	148	128	838
Erabateko euskaldunak	655	33		688
Guztira	1217	181	128	1526

Aurreko taulan ikus daitekeenez, elebidunak ez dira berdin banatzen ezarritako hiztun kategoriatan. Euskaldun elebidunen gehiengoa (655) erabateko euskaldun bezala agertzen zaigun bitartean, aldibereko elebidun eta erdaldun-elebidunen

artean, erabateko euskaldunen pisua oso txikia edo hutsaren hurrena da. Jatorrizko hizkuntz-garapenak nonbait eraginkorki definitzen du geroko hitzun izaera; hau da, abiaburua geroko hizkuntz portaeraren aureslerik fidagarriena dela esan dezakegu.

4. EMAITZEN AZTERKETA

Atal honetan Elebiduntasunari Buruzko Testa (EBT) aplikapenaren ondorioak bere alderdi kuantitatiboan jorratuko ditugu gehienbat. Erabilitako hitz estimuluak, hizkuntzako bosna, ondorengoak izan dira:

Gaztelerazkoak, zeintzuri euskaraz ordainak eman behar zitzaizkien, hurrenez hurren, HERMANO, NARIZ, CABALLO, PANTALON, SOL.

Euskarazkoak, zeintzuri gazteleraz ordainak eman behar zitzaizkien, hurrenez hurren, AITA, BEGIA, TXAKURRA, ALKONDARA, MENDIA.

Ageri denez, hitzak kategori berekoak dira euskararenak eta gaztelerarenak; ez ordea, elkarren itzulpenak. Hau da, jarritako baldintza kategori berekoak izatea bazen ere, itzulpenak oroimenean izan zezakeen eragina baztertu nahi izan dugu; beste alderditik, hizkuntzen arteko homofoni eza bilatu nahian, hizkuntzen arteko distantziarik handiena ezartzen saiatu gara. Adibidez: *anaia, neba/hermano, aita/padre*, eta ez *koinatu/cuñado-a, ama/madre*; edo beste hauek, *zaldia/caballo, txakurra/perro* baina ez *katua/gato, arratoia/rata*.

12. Taula: Hizkuntz ekoizpenaren batazbestekoak hitz estimuluka eta ikasmailaka

GAZTELERARI EUSKARAZ						EUSKARARI GAZTELERAZ				
IKASMAILA	HERMANO	NARIZ	CABALLO	PANTALON	SOL	AITA	BEGIA	TXAKURRA	ALKONDARA	MENDIA
OHO 4.	10,61	9,49	9,82	10,20	8,19	11,16	8,78	10,11	9,89	8,03
OHO 5.	10,67	11,50	13,69	10,88	9,43	11,70	9,37	13,28	9,96	9,30
OHO 6.	12,77	12,96	13,63	11,85	10,41	13,89	11,31	13,25	12,02	11,39
OHO 7.	12,86	15,02	17,36	14,74	11,47	16,64	14,62	18,27	15,51	13,12
OHO 8.	17,19	17,68	18,84	16,41	14,28	19,79	16,64	19,76	16,89	16,01

Esaten genuenez gure testa funtsean ekoizpen froga baino ez da. Goiko taulan ikasmaila bakoitzean batazbestez haurrek hitz estimulu horien aurrean ekartzen dituzten hitz kopuruak dauzkagu. Taularen edukia aztertzen badugu, ikasmailen araberrako garapena hitz estimulu guztietan antzeman daiteke, honetan

azpimarratuko genuke 7. eta 8. ikasmailetan ematen den garapen bizkorra, bereziki gazteleraren kasuan. Orohar, aurreneko ikasmailetan hizkuntzen arteko erkaketa eginez, ekoizpen tasa orekatuak beha daitezke, ondorengo ikasmailetan ostera, oreka hori hautsi egiten da gazteleraren aldeko desoreka emanaz.

Taularen edukia, gure laginaren ezaugarriak zeintzu diren ahaztu gabe, erabilgarria izan daiteke agerturiko egoera eta ikasmailetako haurren ekoizpen tasak ebaluatzeko. Dena den, horretarako ondorengo taula zehatzago eta erabilgarriagoa da.

15. Taula: Batazbesteko ekoizpen tasak ikasmailaka.

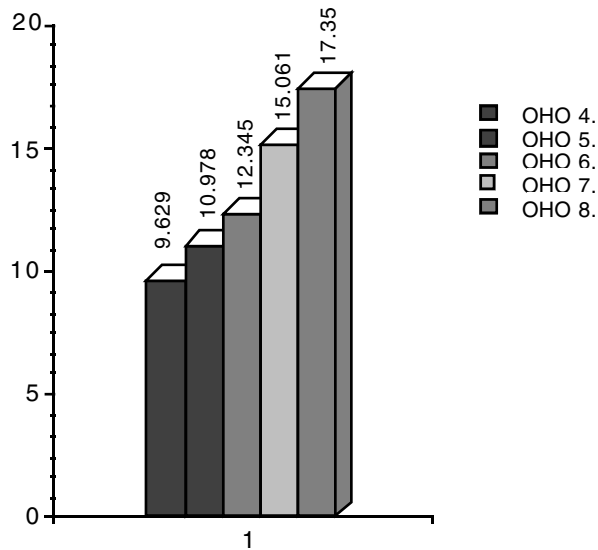
	batazbestekoa	desbidazioa	b. txikiena	b. handiena
OHO 4.	9,629	1,017	8,03	11,16
OHO 5.	10,978	1,578	9,30	13,69
OHO 6.	12,345	1,130	10,41	13,89
OHO 7.	15,061	2,019	11,47	18,27
OHO 8.	17,350	1,729	14,28	19,79

Goiko taulari jarraiki, erabilitako froga honetan *hitz-ekoizpeneko normaltasunaren behe/goi mugak* baliorik txikienak eta handienak direlako horiek adierazten dute. Esaterako, 5. mailakoen arteko edozein haurren ekoizpen tasak, 9,30 eta 13,69ren artekoa behar du, zehatzago, $10,978 \pm 1,578$ baliotariko bat beharko luke; hots, batazbesteko aritmetikoak (10,978) eta desbidazio estandarrak (1,578) definitzen duten tarteko balio bat.

4.1. Adina eta ikasmailaren araberako garapena

Arestian ezarritako hiztun tipologiei jarraiki, hemendik aurrera euskara eta gazteleraren ekoizpen tasak eta elebiduntasun indizearen garapena jorratuko ditugu.

Hasteko eta lehen agerturiko taulari lotuta, ekoizpen tasen banaketa ekartzen dugu ondorengo histogramara:

19. Irudia: Ekoizpen tasen banaketa ikasmailaka.

Orokorrean OHO 4. eta 8. ikasmailen artean batzbesteko ekoizpen tasa ia bikoizten da, hitz-erakarpn froga honen emaitzei atxekiz bederen. Mailaz mailako bilakaera oso argi beha daiteke eta, bereziki 7. eta 8. ikasmaitan ematen dena. Azkenengo ikasmaita horietan ematen da, hain zuzen ere, garapenik bizkorrena eta horretan, geroxeago ikusiko dugunez, gazteleraren eragina erabakiorra dela pentsa dezakegu.

Elebiduntasun Indizea eta adinaren arteko erlazioa aztertzerakoan, bariantza analisia egin dugu. Bereizturiko taldeak jatorrizko euskaldunak, aldibereko elebidunak eta jatorrizko erdaldunak dira, ondorengo taulan agertzen den moduan:

14. Taula: Jatorrizko hizkuntzaren araberrako hiztun taldeen arteko konparaketa.

ALDAKUNTZAREN SORBURA	LIBERTADE GRADUAK	BERREDUREN BATURA	BATAZBESTEKO KOADRATIKOAK	F RATIO	F PROB.
TALDEEN ARTEKOA	2	34414,7075	17207,13538	51,9192	0,0000
TALDEEN BAITAKOA	1524	505092,6020	331,4256		
OROTARA	1526	539507,3095			
TALDEA	KOPURUA	BATAZBESTEKO ARITMETIKOA	DESBIDAZIOA TIPIKOA	FERRORE ESTANDARRA	
EUSKALDUNAK	1218	1,7887	18,3742	0,5265	
ALDIBEREKOAK	181	-7,3568	14,4208	1,0719	
ERDALDUNAK	128	-12.8508	21,1456	1,8690	
OROTARA	1527	-0,5225	18,8028	0,4812	
BARIANTZEN HOMOGENOTASUNARI BURUZKO TESTA					
COCHRANS C = MAX. BARIANTZA/SUM (BARIANTZAK) =				0,4504,	P = 0,000
BARTLETT-BOX		F	=	11,6500	P = 0,00
BARIANTZA HANDIENA/BARIANTZA TXIKIENA				2,150	

Gure hipotesiei eutsiz jatorrizko euskaldunengan, elebidunengan ere, gaztelaren nagusitasuna antzeman daiteke. Hau da, lehenengo hizkuntza (H1), gaztelera jatorrizko erdaldunengan eta euskara jatorrizko euskaldunengan hizkuntza nagusia da eta, jatorrizko elebidunengan ostera, gaztelera (Ha dei dezakeguna). Hala ere jatorrizko euskaldunengan halako orekarako joera beha daiteke.

Jarritako estimuluaren aurrean bereizturiko elebidun mota hauek oso argi agertzen dira talde desberdin bezala egindako frogari jarraiki.

15. Taula: hizkuntzen ikastadina eta orotariko ekoizpen tasak.

	EKOIZPEN-TASAK euskaraz	EKOIZPEN-TASAK gaztelaraz	BATAZBESTEKOEN ARTEKO DIFERENTZIAK "t" balioak	PROBABILITATEA
EUSKALDUNAK	64.2467	63.58	1.16	.248
ALDIBEREKOAK	63.2431	73.88	-8.06	/2.000
ERDALDUNAK	47.7109	62.27	-8.68	.000

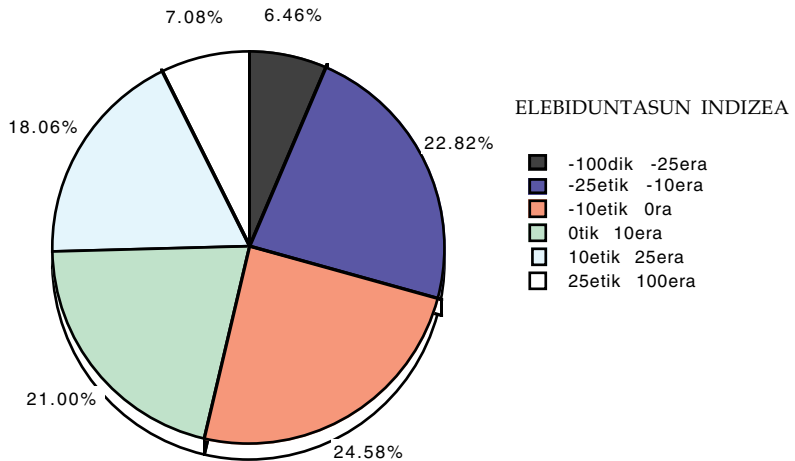
Euskararen orotariko ekoizpen-tasak aztertuz jatorrizko euskaldunak dira kasu guztietan euskarazko emaitzik oparoenak agertzen dituztenak nahiz aldibereko elebidunekiko diferentzia estatistikoki esanguratsua ez izan. Aparteko taldea jatorrizko erdaldunena da dudarik gabe, hauek erakusten dute emaitzik urriena ez bakarrik euskarazko ekoizpenean, erdarazko ekoizpenean ere. Elebidun talderik orekatuena, taulan argi ikusten denez, jatorrizko euskaldun elebidunena delarik, haien euskarazko eta gazteleraazko ekoizpenetan ez da diferentziarik antzematen egindako azterketa estatistikoan. Gainontzeko taldeetan, azterketa estatistikoak hizkuntz desberdinen arteko diferentziak argi eta nabarmenki azalerazen ditu; kasu hauetan, gazteleraazko emaitzak euskarazkoarenak baino askoz ere oparoagoak dira.

Elebiduntasun Indizearen ibiltartea jakina denez, -100 eta 100 artekoa da. Egin dugun banaketa, sei tarteetan izan da; honakoak hain zuzen ere:

16. Taula: Elebiduntasun Indizearen tarteak eta elebidun motak.

ELEBIDUNTASUN INDIZEA	ELEBIDUN MOTA
-100dik -25era -25etik -10era -10etik zerora zerotik 10era 10etik 25era 25etik 100era	GAZTELERAREN ALDEKO ELEBIDUNA ELEBIDUN OREKATUA (gazteleraarekiko joera) ELEBIDUN OREKATUA ELEBIDUN OREKATUA ELEBIDUN OREKATUA (euskararekiko joera) EUSKARAREN ALDEKO ELEBIDUNA

Proposaturiko sailkapen honetan gehienak elebidun orekatuak izatea tarteen zabalera desberdinetan datza. Muturretako tarteen zabalera, definitutako ibiltartearen hiru laurdenetakoa den bitartean beste tarteen tamainak, hurrenez hurren, 15 eta 10 puntutakoa dira. Banaketa erabat simetrikoa egin beharrean gure datuekiko doikuntza egin izan gura dugu. Doikuntza esaterakoan, behaturiko banaketari egokipena esan nahi dugu. Izan ere, ondorengo sektore diagraman antzeman daitekeenez subjektu gehienak ibiltarteko erdiko gunean pilatzen direlarik, bereizketa zorrotzagoa egin ezean, ez genuke haien arteko diferentziarik azalaraztea lortuko.

20. Irudia: Hitzunen banaketa Elebiduntasun Indizearen arabera

Horra hor aipatu tarteen banaketa gure laginan. Zirkuluaren azpiko bi sektoreak ikusirik ELEBIDUN OREKATUAK duten pisuarekin erraz jabetu daiteke. Muturretako taldeak, gaztelararen aldeko elebidunak (% 6,46a) eta euskararen aldeko elebidunak (% 7,08a) pisurik txikieneko taldeak badira ere kualitatiboki esanguratsuak direlakoan gaude. Elebidun hauek desorekatuak direlarik hizkuntza batean edo bestearen garapenean arazoak izan ditzaketela uste dugu.

Arestian esan dugunez Elebiduntasuna urterik urte garatuz doa, gure kasuan euskararen aldeko elebiduna izatetik gaztelararen aldeko elebiduna izatera. Ondorengo analisisetan horretan zuzen geundenentz aztertu nahi izan dugu.

17. Taula: Elebiduntasun indizearen garapena ikasmailaka.

ALDAKUNTZAREN SORBURA	LIBERTADE GRADUAK	BERREDUREN BATURA	BATAZBESTEKO KOADRATIKOAK	F RATIO	F PROB.
TALDEEN ARTEKOA	4	9316.6328	2329.1582	6.3972	0,0000
TALDEEN BAITAKOA	1602	583274.0275	364.0912		
OROTARA	1606	592590.6603			

TALDEA	KOPURUA	BATAZBESTEKO ARITMETIKOA	DESBIDAZIOA TIPIKOA	FERRORE ESTANDARRA
OHO 4.	200	2.6070	21.3105	1,5069
OHO 5.	343	2.6815	18,3061	0,9884
OHO 6.	311	-0.5684	19.3261	1,0959
OHO 7.	354	-1.4478	17,8652	0,9495
OHO 8.	399	-3.5078	19,4033	0,9714
OROTARA	1607	-0,4031	19,2090	0,4792

BARIANTZEN HOMOGENOTASUNARI BURUZKO TESTA

COCHRANS C = MAX. BARIANTZA/SUM (BARIANTZAK)	=	0,2444	P = 0,000
BARTLETT-BOX	F	=	2.407 P = 0,00
BARIANTZA HANDIENA/BARIANTZA TXIKIENA			1.423

Taulan, behekaldean, ikasmailak, ikasle kopuruak eta dagozkion Elebiduntasun Indizeak agertzen dira. Aurreneko ikasmaila (OHO 4.a) eta atzenengo ikasmailaren (OHO 8.a) arteko Elebiduntasun Indizeak, zeinu diferentetakoak dira. Are gehiago, desoreka handiagoa da kasu batean bestean baino; hau da, gazteleraren aldeko joera 8. mailakoen artean batetik, eta, euskararen aldeko joera 4. mailakoen artean bestetik tamaina diferentetakoak izateak, izandako bilakaera adierazten digu. Azken buru, genion bezala, gazteleraren ikaskuntz garapena azkenengo ikasmailatan bizkorra eta eraginkorra den bitartean, euskararena motela eta urria da.

Gure subjektuen artean eginiko bereizketak berriro gogoraziz, honako hiru aldagaien arabera gauzatu ditugu, hizkuntzaren ikastadina, hizkuntzaren *barne-funtzioak* eta etxeko hizkuntza. Azkenengo kasu honetan aldagai erabakiorra gurasoen hizkuntza zelarrik, lagina bi multzotan banatu dugu: bi gurasoak euskaldunak zituztenak (n1 = 1302) eta gurasotariko bat edo biak erdaldunak zituztenak (n2 = 312).

18.Taula: Gertueneko hizkuntz-giroa eta ekoizpen tasak.

	GAZTELERAZKO EKOIZPENA	EUSKARAZKO EKOISPNEA	DIFERENTZIA "t" balioa	PROBABILITATE
EUSKALDUNAK	63,92	64,58	-1,18	0,239
EZ EUSKALDUNAK	64,77	53,42	10,45	0,000
DIFERENTZIA "T" BALIOA	0,42	6,34	-----	-----
PROBABILITATEA	0,68	0,00	-----	-----

Berriro ere behaketa honek berresten du behin eta birritan ikusi izan duguna, etxeko hizkuntz egoerak haurren ekoizpen-gaitasuna eraginkorki definitzen duela alegia. Gaztelaren kasuan, honetan berriz ere, ez dago diferentzia esanguratsurik bi taldeen artean ($p = 0,68$), bai, ordea, euskarazkoan ($p = 0,00$). Era berean, talde orekatua euskaldunena da, hizkuntza desberdinetako ekoizpen tasen arteko diferentzia esanguratsurik ez du agertzen eta ($p = 0,239$). *Ez-euskaldunak* deiturikoak, ostera, gaztelaren alde desorekatuak dira nabarmen ($p = 0,000$).

19. Taula: *Euskaldunak/Ez-euskaldunak*, Elebiduntasun Indizeak eta haien arteko erkaketa.

<i>t-test</i>	ELEBIDUNTASUN INDIZEA				
	kasu kopurua	batazbestekoa	desbidazio standarra	<i>t</i> balioa	probabilitatea
<i>Ez-euskaldunak</i>	305	-9,9507	19,2	-9,65	0,000
<i>Euskaldunak</i>	1298	1,8705		18,0	

Ildo honetatik eta atal honi amaiera emateko *Elebiduntasun Indizearen* arabera, argi dago *ez-euskaldunak*, gurasoetariko bat edo biak erdaldunak dituztenak, elebidun desorekatuak izan daitezkeela, aurreko batazbesteko aritmetikoen arteko erkaketa giterakoan ikus daitekeenez.

5. EMANDAKO HIZTEGIAREN AZTERKETA

Atal honi erantsita, Urola bailaran egindako azterketan bildutako hitz zerrendak aurkezten ditugu. Zerrendetako hitzak idatzitako ehundaka hitz guztietatik ateratako lagina baino ez da. Gogoan izan, guk egindako froga, idatzizko froga zela; hortaz, bildutako hitzak, bere hartan agertzeari egoki deritzogu, akats ortografikoak barne. Beste aldetik, honek azterketa sakonagoa beharko luke. Dena den, irakurlearen esku utziko genuke momentuz bigarren mailako irakurketa egitea.

Lehenbiziko eranskinean, hiruk edo gehiagok idatzitako hitzak, alfabetikoki ordenatuta agertzen dira ezkerreko zutabean; eta eskuinekoan, hiztegien araberrako zuzenak direnak. Hau da, 9-14 urte bitarteko hurrek ezarritako hitz estimuluen aurrean maizen erabiltzen dituzten hitzak eta haiek idazten dituzten moduan jarri ditugu lehenengo zutabean; bigarrenagoan berriz, akats ortografikoak zuzendu, artikulua kendu, singularrean jarri eta aditzak infinitibora ekarri ditugu.

Irakurleak ikus dezakeenez, hizkuntza bakoitzerako zerrenda bana dauka. Genionez, azterketa sakonagoa egiteke, zenbait irizpide azaltzea baino ez dugu egingo. Azterketa kuantitatiboan, gazteleraren ugaritasuna aski frogatuta geratu delarik, oraingo azterketa kualitatiboan hurrenez hurren honako hau esan dezakegu:

- Gure ustez, gaztelerak gehiago eragiten du euskarari, azken honek gaztelerari baino. Ez-ohizko maileguak adibidez, horren berri ematen digute, euskarari idatzitakoan artean: *belozidada, bizabuelo, delfina, entradak, grande, inkomodoak, madrina, media, morenatu, obediente,...* Gaztelerari emandako hitzetan, berez euskarari direnak agertzea, hizkuntzen arteko nahasketa delakoan gaude; hau da, gaztelera erabili beharrean, euskara erabili dutela. Gure aburuz, gaztelerari kasuan, ez dago euskarari eragin nabarmenik, bai ordea, ortografia mailan. Haur askok gaztelerari idazterakoan, euskarari dagokion arau ortografikoak erabili dituztelako, hala nola: *aiudar, eskalar, galtzetin, kaballo, kotxe, makina, nuebo, saltxitxa,...* Beste kasuetan, arau ortografikoak dagokienez, hizkuntzen arteko bereizketa egin nahian, hurren nahasketa antzeman daiteke adibidez gisa, b eta v ren arteko nahasketa: *aveja, avuelo, varato, viquini, voca, vragas...*

- Euskarari emandako hitzak, beste alderditik, idatzizko froga bati dagozkionak baino ahozko froga batetik ateratakoak direla dirudite. Ikusi bestela *aitite, aizpe, alkondarie, askaskala, blusie, bustena, gerrikue, ...*

- Hiztegiari azterketa egiterakoan esan genezake ere euskarari emandako hitzak, orohar, arruntagoak direla gaztelerari baino. Honetan, eskolari eragina

begibistakoa da, euskararen hiztegia, etxekoa edo ohizko harremanetakoa den bitartean, gaztelerarenak, *kultoagoa* dirudi. Horretarako, hitzak multzokatu eta gero, erderaren kategori semantiko kopurua euskararena baino haundiagoa dela nabarmentzen da. Dena den, irakurleak bere azterketa egin dezake.

20. Taula: Aditzak, adjektiboak eta koloreak euskaraz eta gazteleraz.

HIZKUNTZA	ADITZAK	ADJEKTIBOAK	KOLOREAK
EUSKARAZ	83 (% 39,52)	150(% 41,66)	12
GAZTELERAZ	130(% 60,48)	210(% 58,34)	13
OROTARA	213(%100,0)	360(%100,0)	25

Guk egin duguna, eta bigarren eranskinean ekarri ere, aditzak, koloreak, eta adjektiboak zenbatzea izan da (ikus 17. taula). Esan dezagun ere euskararen kasuan oso irizpide malguak erabili ditugula eta, horrexegatik, hainbat mailegu kaxkar onartu ere; esaterako, aditzetan, *bainatu, doblatu, molestatu,...* adjektiboetan, *domatua, guapoa, intelijentea,...* Jakina, zerrenda multzo horietan neska-mutikoez idatzitako aditz, adjektibo eta kolore **diferenteak** ipini ditugu. Dagokionean (*) delako ikurra jarri dugu hitz horrek beste hizkuntzan bere ordaina ez duela adierazteko. Horrela euskarazko aditzen artean soilik % 19ak dira erdal ordainik gabekoak, gazteleraz, ostera, euskal ordainik gabekoak erdia baino gehiago dira, % 52a hain zuzen ere. Adjektiboen artean berriz, euskaraz apenas laurden bat (% 27a) dira gaztelerako baliokiderik ez daukatenak; gazteleraz ordea, aditzetan bezala, erdia baino gehiago (% 54a) dira euskal ordainik gabekoak.

Arestian esan dugu gaztelerazko hiztegia ugariagoa dela euskarazkoa baino; orain, azterketa kualitatibo bide, erabilitako euskara gaztelera baino arruntagoa eta urriagoa dela esan dezakegu. Dena den alderdi honetan ez dugu gure ikerketa amaitutzat eman, gure helburutariko bat, besteak beste, *hiztegi normatibo* bat eratzea delarik. Horren bitartez jakin genezake ikasleen garapena zein nolakoa den urterik urte edo ikasmilaz ikasmila.

GAIZKI

ABEJAS
 ABESTRUZ
 ABETA
 ABETOS
 ABIERTOS
 ABISPAS
 ABLAR
 ABRIGA
 ABRIGADO
 ABRIGOS
 ABUELAS
 ABUELOS
 ABUEO
 ABUJA
 ABUJERO
 ABUJEROS
 ABULOS
 ACER
 ACUL
 ACULES
 ACHA
 ACHINAUS
 ADIESTRADO
 ADMIRACION
 ADOPCION
 ADORNOS
 AFILADOS
 AGILA
 AGRADECIDO
 AGTISMATISMO
 AGUELA
 AGUELO
 AGUILAS
 AGUJEROS
 AIJADA
 AIJADO
 AITA
 AITONA
 AITZA
 AIUDANTE
 AIUDAR
 AIZPA
 AJUSTADA
 ALABA
 ALAMBRES
 ALBOL
 ALCON
 ALEGRES

ONGI

ABEJA
 AVESTRUZ
 ABETO
 ABETO
 ABIERTO
 AVISPA
 HABLAR
 ABRIGO
 ABRIGAR
 ABRIGO
 ABUELA
 ABUELO
 ABUELO
 AGUJA
 AGUJERO
 AGUJERO
 ABUELO
 HACER
 AZUL
 AZUL
 HACHA
 ACHINADO
 ADIESTRAR
 ADMIRAR
 ADOPTAR
 ADORNO
 AFILAR
 AGUILA
 AGRADERECER
 ASTIGMATISMO
 ABUELA
 ABUELO
 AGUILA
 AGUJERO
 AHIJADA
 AHIJADO
 PADRE
 ABUELO
 ROCA
 AYUDANTE
 AYUDAR
 HERMANA
 AJUSTAR
 HIJA
 ALAMBRE
 ARBOL
 HALCON
 ALEGRE

GAIZKI

ALFILERES
 ALGODO
 ALMACENES
 ALTA
 ALTAS
 ALTOS
 ALTOS
 ALLUDAR
 AMA
 AMAESTRADO
 AMAMA
 AMAPOLAS
 AMARILLA
 AMARILLOS
 AMBRIENTO
 AMIGAS
 AMIGOS
 AMO
 ANAIA
 ANCHA
 ANCHOS
 ANDA
 ANIMALES
 ANIMALEZ
 ANIMALIAK
 ANORA
 ANORAC
 ANORACA
 ANTENAS
 ANTEOJOS
 ANTEPASADOS
 ANTIAJOS
 ANTIGUA
 ANTIJOS
 ANTIOJOS
 ANTXO
 ANTXOA
 AÑOS
 APARATOS
 ARAÑAS
 ARBOLA
 ARBOLE
 ARBOLES
 ARBOLEZ
 ARBOLITOS
 ARBOR
 ARBUSTOS
 ARDILLAS
 ARREGLA

ONGI

ALFILER
 ALGODON
 ALMACEN
 ALTO
 ALTO
 ALTO
 ALTO
 AYUDAR
 MADRE
 AMAESTRAR
 ABUELA
 AMAPOLA
 AMARILLO
 AMARILLO
 HAMBRIENTO
 AMIGA
 AMIGO
 AMAR
 HERMANO
 ANCHO
 ANCHO
 ANDAR
 ANIMAL
 ANIMAL
 ANIMAL
 ANORAK
 ANORAK
 ANORAK
 ANORAK
 ANTENA
 ANTEOJO
 ANTEPASADO
 ANTEOJO
 ANTIGUO
 ANTEOJO
 ANTEOJO
 ANCHHO
 ANCHOA
 AÑO
 APARATO
 ARAÑA
 ARBOL
 ARBOL
 ARBOL
 ARBOL
 ARBOL
 ARBOL
 ARBUSTO
 ARDILLA
 ARREGLAR

ARROS	ARO	BEBE	BEBER
ARRUGADA	ARRUGAR	BECINO	VECINO
ARRUGAS	ARRUGA	BEHIAK	VACA
ARTERIAS	ARTERIA	BELARRA	HIERBA
ASPERA	ASPERO	BENAS	VENA
ATADO	ATAR	BER	VER
ATAJOS	ATAJO	BERDE	VERDE
AUELA	ABUELA	BERDEA	VERDE
AUELO	ABUELO	BERDES	VERDE
AUJERO	AGUJERO	BERDEZ	VERDE
AVEJA	ABEJA	BESTIDO	VESTIDO
AVEJAS	ABEJA	BESTIMENTA	VESTIMENTA
AVES	AVE	BESTIR	VESTIR
AVUELA	ABUELA	BESTIRSE	VESTIR
AVUELO	ABUELO	BETERINARIO	VETERINARIO
AZOL	AZUL	BEXA	BEIGE
AZULES	AZUL	BIAJANTE	VIAJANTE
		BIAJAR	VIAJAR
		BIAJE	VIAJE
BACA	VACA	BIBORA	VIBORA
BACAS	VACA	BIBOTES	BIGOTE
BAGABUNDO	VAGABUNDO	BICHOS	BICHO
BAGO	VAGO	BIDA	VIDA
BAINAS	VAINA	BIEJA	VIEJO
BAINO	BAÑO	BIEJO	VIEJO
BAJADA	BAJAR	BIENTO	VIENTO
BAJOS	BAJO	BIGOTES	BIGOTE
BAKA	VACA	BIJILAR	VIGILAR
BAKAS	VACA	BINIETA	BIZNIETO
BAKERO	VAQUERO	BINIETO	BIZNIETO
BAKEROS	VAQUERO	BIQUINI	BIKINI
BALIENTE	VALIENTE	BISABUELAS	BISABUELA
BALONES	BALON	BISABUELOS	BISABUELO
BALLAS	VALLA	BISAGUELA	BISABUELA
BALLE	VALLE	BISAUELA	BISABUELA
BANADOR	BAÑADOR	BISAUELO	BISABUELO
BANCOS	BANCO	BISERA	VISERA
BANOS	BAÑO	BISNIETA	BIZNIETO
BAÑOS	BAÑO	BISNIETO	BIZNIETO
BAQUEROS	VAQUERO	BISON	VISON
BARATA	BARATO	BISTA	VISTA
BARES	BAR	BITXOS	BICHO
BARRANCOS	BARRANCO	BIXERA	VISERA
BARRANKO	BARRANCO	BIZABUELA	BISABUELA
BASERRIAK	CASERIO	BIZABUELAS	BISABUELA
BASKO	VASCO	BIZABUELO	BISABUELO
BASTONES	BASTON	BIZAUELO	BISABUELO
BASURDEAK	JABALI	BIZNIETA	BIZNIETO
BATAS	BATA	BIZTA	VISTA
BATAZ	BATA	BLAKO	BLANCO
BATONES	BATON	BLANC	BLANCO

BLANCA	BLANCO	CABALLITO	CABALLO
BLANCAS	BLANCO	CABALLOS	CABALLO
BLANCOS	BLANCO	CABANAS	CABAÑA
BLANK	BLANCO	CABAÑAS	CABAÑA
BLANKO	BLANCO	CABECA	CABEZA
BLUSAS	BLUSA	CABEZON	CABEZA
BLUSERIA	CAMISERIA	CABLES	CABLE
BLUZA	BLUSA	CABRAS	CABRA
BODAS	BODA	CACHORRA	CACHORRO
BODI	BODY	CACHORRITA	CACHORRO
BOKA	BOCA	CACHORRITO	CACHORRO
BOLAS	BOLA	CACHORROS	CACHORRO
BOLCAN	VOLCAN	CADERAS	CADERA
BOLSILLOS	BOLSILLO	CAERSE	CAER
BONITA	BONITO	CAJONES	CAJON
BONITAS	BONITO	CALBO	CALVO
BONITOS	BONITO	CALBOSO	CALVO
BORDADOS	BORDADO	CALCETAS	CALCETA
BORDAS	BORDAR	CALCETINES	CALCETIN
BOSKE	BOSQUE	CALZETIN	CALCETIN
BOSQUES	BOSQUE	CALZETINES	CALCETIN
BOTAS	BOTA	CALZONCILLOS	CALZONCILLO
BOTAZ	BOTA	CALZONES	CALZON
BOTINAS	BOTIN	CALZONZILLOS	CALZONCILLO
BOTINES	BOTIN	CAMINOS	CAMINO
BOTONE	BOTON	CAMIONES	CAMION
BOTONES	BOTON	CAMISAS	CAMISA
BOTONEZ	BOTON	CAMISETAS	CAMISETA
BRACO	BRAZO	CAMISITA	CAMISA
BRAGAS	BRAGA	CAMISIONES	CAMISON
BRAGAZ	BRAGA	CAMIZETAS	CAMISETA
BRAKO	BRAZO	CAMPAMENTOS	CAMPAMENTO
BRAZOS	BRAZO	CAMPIN	CAMPING
BRILLANTES	BRILLANTE	CAMPOS	CAMPO
BRONCAS	BRONCA	CANCONCILLO	CALZONCILLO
BRONKA	BRONCA	CANCONCILLOS	CALZONCILLO
BRONKAS	BRONCA	CANCONZILLOS	CALZONCILLO
BRONQUIOS	BRONQUIO	CANPING	CAMPING
BUEI	BUEY	CANSADA	CANSADO
BUEN	BUENO	CANTERAS	CANTERA
BUENA	BUENO	CANZONCILLO	CALZONCILLO
BUENOS	BUENO	CANZONCILLOS	CALZONCILLO
BUFANDAS	BUFANDA	CANZONZILOS	CALZONCILLO
BUO	BUHO	CANZONZILLOS	CALZONCILLO
BURROS	BURRO	CANZONZIYOS	CALZONCILLO
BUSO	BUZO	CAPATOS	ZAPATO
		CAPTUS	CACTUS
		CARACOL	CARACOL
		CARINOSO	CARIÑOSO
		CARNEROS	CARNERO
		CARRERAS	CARRERA

CARRETERAS	CARRETERA	COLORINES	COLOR
CASADORA	CAZADORA	COLLI	COLLIE
CASARSE	CASAR	COME	COMER
CASAS	CASA	COMINACION	COMBINACION
CASERIOS	CASERIO	COMO	COMER
CASEROS	CASERO	COMPRAS	COMPRA
CASETAS	CASETA	CONEJA	CONEJO
CASITA	CASA	CONEJOS	CONEJO
CASITAS	CASA	CONJUNTIBITIS	CONJUNTIVITIS
CASTAÑAS	CASTAÑO	CONTAMINADO	CONTAMINAR
CASTAÑOS	CASTAÑO	COÑADO	CUÑADO
CASTIGOS	CASTIGO	COÑEDO	CUÑADO
CATALEJOS	CATALEJO	COQUER	COCKER
CATARATAS	CATARATA	CORCHETAS	CORCHETE
CATIUSCAS	CATIUSCA	CORDEROS	CORDERO
CATIUSKAS	CATIUSCA	CORDILLERAS	CORDILLERA
CATXORRO	CACHORRO	CORDONES	CORDON
CAVEZA	CABEZA	CORRE	CORRER
CAZADORAS	CAZADORA	CORTA	CORTO
CAZADORES	CAZADOR	CORTAS	CORTO
CEGERA	CEGUERA	CORTOS	CORTO
CEJAS	CEJA	COSAS	COSA
CELEBRO	CEREBRO	COSIDA	COSER
CERDA	CERDO	COSTILLAS	COSTILLA
CERDITO	CERDO	COSTURAS	COSTURA
CERDOS	CERDO	CREMAIERA	CREMALLERA
CEREZAS	CEREZA	CREMALLERAS	CREMALLERA
CERRADO	CERRAR	CRISTALES	CRISTAL
CERRADOS	CERRAR	CRISTALINA	CRISTALINO
CIEGA	CIEGO	CRUCES	CRUZ
CIEGOS	CIEGO	CRUZES	CRUZ
CIERBO	CIERVO	CUADRADA	CUADRADO
CIERBOS	CIERVO	CUADRADOS	CUADRADO
CIERVOS	CIERVO	CUADRITOS	CUADRO
CIGEÑA	CIGUEÑA	CUADROS	CUADRO
CINTURONES	CINTURON	CUBITO	CUBO
CITURON	CINTURON	CUEBA	CUEVA
CLAROS	CLARO	CUEBAS	CUEVA
CLAVELES	CLAVEL	CUELO	CUELLO
COCHES	COCHE	CUELLOS	CUELLO
CODOS	CODO	CUERBO	CUERVO
COJER	COGER	CUESTAS	CUESTA
COJONES	COJON	CUEVAS	CUEVA
COKER	COCKER	CUIDA	CUIDAR
COLI	COLLIE	CULEROS	CULERO
COLINAS	COLINA	CULEROZ	CULERO
COLORADOS	COLORADO	CULOS	CULO
COLOREADA	COLOREADO	CULLADO	CUÑADO
COLORES	COLOR	CUNADA	CUÑADA
COLORIDA	COLORIDO	CUNADO	CUÑADO
COLORIN	COLOR	CUÑADAS	CUÑADA

CUÑADOS	CUÑADO	EBEREST	EVEREST
CHABOLAS	CHABOLA	EKOLOGIA	ECOLOGIA
CHACETA	CHAQUETA	ELEFANTES	ELEFANTE
CHAKETA	CHAQUETA	ELURRA	NIEVE
CHALECOS	CHALECO	EMBRA	HEMBRA
CHALEKO	CHALECO	ENBRA	HEMBRA
CHALETES	CHALET	ENCARGOS	ENCARGO
CHAMARRA	ZAMARRA	ENEMIGA	ENEMIGO
CHAMARRAS	ZAMARRA	ENEMIGOS	ENEMIGO
CHAMPIÑONES	CHAMPIÑON	ENFERMEDADES	ENFERMEDAD
CHANCLETAS	CHANCLETA	ENZUCIAR	ENSUCIAR
CHANDALS	CHANDAL	ERIDO	HERIDO
CHANDAR	CHANDAL	ERMANA	HERMANA
CHAPAS	CHAPA	ERMANAS	HERMANA
CHAQUETAS	CHAQUETA	ERMANASTRA	HERMANASTRA
CHICOS	CHICO	ERMANASTRO	HERMANASTRO
CHOZAS	CHOZA	ERMANO	HERMANO
CHUBASCERO	CHUBASQUERO	ERMANOS	HERMANO
		ESCALADORES	ESCALADOR
		ESCLEROTICA	ESCLEROTICO
		ESCURSION	EXCURSION
		ESKALADORES	ESCALADOR
DA	DAR	ESKALAR	ESCALAR
DEDOS	DEDO	ESKELETO	ESQUELETO
DEPORTIBO	DEPORTIVO	ESPERMATOZOIDES	ESPERMATOZOIDE
DEPORTIBOS	DEPORTIVO	ESPLANADA	EXPLANADA
DEPORTIVAS	DEPORTIVO	ESTALAMITAS	ESTALAGMITA
DEPORTIVOS	DEPORTIVO	ESTATUAS	ESTATUA
DESIERTOS	DESIERTO	ESTERNOKLEIDOMAS	ESTERNOCLEIDOMAS
DESPIERTO	DESPERTAR	ESTRECHA	ESTRECHO
DESPIERTOS	DESPERTAR	ESTRELLAS	ESTRELLA
DEVIL	DEBIL	ETIQUETAS	ETIQUETA
DIBERSION	DIVERSION	EVERES	EVEREST
DIBERTIDO	DIVERTIDO	EVERETZ	EVEREST
DIBUJOS	DIBUJO	EXCURSIONES	EXCURSION
DIENTES	DIENTE	FABRIKA	FABRICA
DIOTRIA	DIOPTRIA	FAJAS	FAJA
DISABUELA	BISABUELA	FALDAS	FALDA
DISABUELO	BISABUELO	FAMILIARES	FAMILIAR
DISCUSIONES	DISCUSION	FEA	FEO
DOBLADILLOS	DOBLADILLO	FEOS	FEO
DOGERMAN	DOBERMANN	FIESTAS	FIESTA
DOMADO	DOMAR	FINA	FINO
DOMESTICADO	DOMESTICAR	FINOS	FINO
DOMESTICO	DOMESTICAR	FLAKO	FLACO
DOMINGOS	DOMINGO	FLOREADA	FLOREADO
DORMIDOS	DORMIR	FLORES	FLOR
DORMILONES	DORMILON	FLOREZ	FLOR
DOVERMAN	DOBERMAN	FLORIDA	FLOREADO
		FORES	FLOR
		FOSTERRIER	FOX-TERRIER

FOTOGRAFICA	FOTOGRAFICO	GLOBULOS	GLOBULO
FRESAS	FRESA	GOANTES	GUANTE
FRESCA	FRESCO	GOANTEZ	GUANTE
FRESKO	FRESCO	GOLPEADO	GOLPEAR
FRIA	FRIO	GOMAS	GOMA
FRORES	FLOR	GONAS	FALDA
FRUTAS	FRUTA	GORBATA	CORBATA
FRUTOS	FRUTO	GORDOS	GORDO
FUENTES	FUENTE	GORRIA	ROJO
		GOTAS	GOTA
		GRANDES	GRANDE
		GRANJAS	GRANJA
GABARDINAS	GABARDINA	GRANOS	GRANO
GABAS	GAFA	GRILLOS	GRILLO
GAFAS	GAFA	GRISES	GRIS
GAFITAS	GAFA	GRUESA	GRUESO
GAFOTAS	GAFO	GRUNON	GRUÑON
GAINA	CIMA	GUANTES	GUANTE
GALCETIN	CALCETIN	GUARDAS	GUARDAR
GALCETINES	CALCETIN	GUARDIAS	GUARDIA
GALINA	GALLINA	GUEBOS	HUEVO
GALSETINES	CALCETIN	GUESOS	HUESO
GALTZETINES	CALCETIN	GUSANOS	GUSANO
GALZETIN	CALCETIN	GUSTA	GUSTAR
GALZETINES	CALCETIN	GUSTAN	GUSTAR
GALZONCILLOS	CALZONCILLO	GUSTO	GUSTAR
GALLINAS	GALLINA		
GANNA	GANAR		
GANCONCILLOS	CALZONCILLO		
GANTXO	GANCHO	HABUELA	ABUELA
GANTZONTZILOS	CALZONCILLO	HABUELO	ABUELO
GANTZONTZILLOS	CALZONCILLO	HAIJADA	AHIJADA
GANZONCILOS	CALZONCILLO	HAIJADO	AHIJADO
GANZONCILLOS	CALZONCILLO	HAIRE	AIRE
GANZONSILLOS	CALZONCILLO	HAMIGOS	AMIGO
GANZONZILLO	CALZONCILLO	HANDAR	ANDAR
GANZONZILLOS	CALZONCILLO	HARBOL	ARBOL
GANZOZILLOS	CALZONCILLO	HARBOLES	ARBOL
GARRAPATAS	GARRAPATA	HARRIAK	PIEDRA
GATITA	GATA	HAY	HABER
GATITO	GATO	HAYAS	HAYA
GATITOS	GATO	HERMANAS	HERMANA
GATOS	GATO	HERMANOS	HERMANO
GEMELAS	GEMELA	HERMITA	ERMITA
GEMELOS	GEMELO	HERMITAS	ERMITA
GERSEI	JERSEY	HERMOSOS	HERMOSO
GERSEIS	JERSEY	HERNIO	ERNIO
GIÑAR	GUIÑAR	HIERBAS	HIERBA
GIÑO	GUIÑO	HIERNA	YERNO
GIRAFÁ	JIRAFÁ	HIERNO	YERNO
GLANDULAS	GLANDULA	HIERVA	HIERBA

HIJAS	HIJA	JABALIES	JABALI
HIJOS	HIJO	JABALIS	JABALI
HILOS	HILO	JAMSTER	HAMSTER
HIMALAIA	HIMALAYA	JANSTER	HAMSTER
HOJALES	OJAL	JARDINES	JARDIN
HOJAS	HOJA	JARSEI	JERSEY
HOJO	OJO	JASTER	HAMSTER
HOJOS	OJO	JEMELAS	GEMELA
HOMBRERAS	HOMBRERA	JEMELOS	GEMELO
HOMBRES	HOMBRE	JENTE	GENTE
HOMBROS	HOMBRO	JERCEI	JERSEY
HOMOPLATOS	OMOPLATO	JERSE	JERSEY
HONBRE	HOMBRE	JERSEI	JERSEY
HONBRO	HOMBRO	JERSEIS	JERSEY
HOREJA	OREJA	JERSEYS	JERSEY
HOREJAS	OREJA	JERTSE	JERSEY
HORMIGAS	HORMIGA	JERTSEI	JERSEY
HORMONAS	HORMONA	JESEI	JERSEY
HUEBOS	HUEVO	JIRAFAS	JIRAFÁ
HUERTAS	HUERTA	JOBEN	JOVEN
HUERTOS	HUERTO	JOSTURAS	COSTURA
HUESOS	HUESO	JUEGA	JUGAR
HUEVOS	HUEVO	JUEGOS	JUEGO
HUEZOZ	HUESO	JUGETON	JUGUETON
IELO	HIELO	KABALLO	CABALLO
IERBA	HIERBA	KABAÑAS	CABAÑA
IERVA	HIERBA	KABEZA	CABEZA
IGADO	HIGADO	KALCETIN	CALCETIN
IGLESIAS	IGLESIA	KALCETINES	CALCETIN
IHERBA	HIERBA	KALOR	CALOR
IJA	HIJA	KALZETIN	CALCETIN
IJAS	HIJA	KALZETINES	CALCETIN
IJO	HIJO	KALZONCILLOS	CALZONCILLO
IJOS	HIJO	KALZONZILLOS	CALZONCILLO
ILO	HILO	KAMINO	CAMINO
ILLOBA	SOBRINO	KAMINOS	CAMINO
IMALAYA	HIMALAYA	KAMISA	CAMISA
IMPERMETROPIA	HIPERMETROPIA	KAMISAS	CAMISA
INBIDIOSO	ENVIDIOSO	KAMISETA	CAMISETA
INBIERNO	INVIERNO	KAMISETA	CAMISETA
INCHADO	HINCHAR	KAMISON	CAMISON
INSEKTOS	INSEKTO	KAMIXETA	CAMISETA
INSEKTOS	INSEKTO	KAMIZA	CAMISA
INSETOS	INSEKTO	KANCONCILLO	CALZONCILLO
IPERMETROPIA	HIPERMETROPIA	KANCONCILLOS	CALZONCILLO
IPOPOTAMO	HIPOPOTAMO	KANGURO	CANGURO
IZQUIERDA	IZQUIERDO	KANISA	CAMISA
		KANOSO	CANOSO
		KANTERA	CANTERA

KANTERAS	CANTERA	LAGRIMAL	LACRIMAL
KANZONCILLOS	CALZONCILLO	LAGRIMAS	LAGRIMA
KANZONZILLO	CALZONCILLO	LAGUNAS	LAGUNA
KARA	CARA	LARGA	LARGO
KARNE	CARNE	LARGAS	LARGO
KASADO	CASADO	LARGOS	LARGO
KASERIO	CASERIO	LAS	LA
KASERIOS	CASERIO	LAVIOS	LABIO
KATALEJO	CATALEJO	LECHUGAS	LECHUGA
KAZADORA	CAZADORA	LEGAÑAS	LEGAÑA
KLABELES	CLAVEL	LEJANA	LEJANO
KOLA	COLA	LEJANOS	LEJANO
KOLOR	COLOR	LENGUAS	LENGUA
KOLORADO	COLORADO	LENTES	LENTE
KOLORES	COLOR	LENTILAS	LENTILLA
KOLOREZ	COLOR	LENTILLAS	LENTILLA
KOMPAÑERO	COMPAÑERO	LEONES	LEON
KONADO	CUÑADO	LEOPRADO	LEOPARDO
KONEJO	CONEJO	LEOTARDOS	LEOTARDO
KORBATA	CORBATA	LETRAS	LETRA
KORTA	CORTO	LETXUGA	LECHUGA
KORTO	CORTO	LEVIS	LEVI'S
KORTOS	CORTO	LIBROS	LIBRO
KOSTURERO	COSTURERO	LICRA	LYCRA
KOTXE	COCHE	LIEBRES	LIEBRE
KREMAILERA	CREMALLERA	LIKRA	LYCRA
KRISTALINO	CRISTALINO	LIMPIA	LIMPIAR
KRUZ	CRUZ	LINDA	LINDO
KRUZES	CRUZ	LINPIO	LIMPIO
KUADRADA	CUADRADO	LISA	LISO
KUADRADO	CUADRADO	LOBOS	LOBO
KUELLO	CUELLO	LOKATZA	LODO
KUERPO	CUERPO	LORAK	FLOR
KUESTA	CUESTA	LOREA	FLOR
KULEROS	CULERO	LORITO	LORO
KULO	CULO	LUNARES	LUNAR
KUNADO	CUÑADO	LLANURAS	LLANURA
KUÑADA	CUÑADA	LLEGUA	YEGUA
KUÑADO	CUÑADO	LLEGUAS	YEGUA
		LLERBA	HIERBA
		LLERVA	HIERBA
		LLOORANDO	LLOORAR
LABA	LAVAR	LLORO	LLOORAR
LABADORA	LAVADORA	LLUBIA	LLUVIA
LABIOS	LABIO		
LACRIMALES	LACRIMAL		
LADRA	LADRAR	MADAstra	MADRAstra
LADRIDOS	LADRIDO	MADE	MADRE
LAGARTIJAS	LAGARTIJA	MADERAS	MADERA
LAGARTOS	LAGARTO	MADRAsta	MADRAstra
LAGOS	LAGO	MADRAstro	PADRAstro

MADRINO	PADRINO	MONTANAS	MONTAÑA
MAKINA	MAQUINA	MONTANERO	MONTAÑERO
MAKINAS	MAQUINA	MONTAÑAS	MONTAÑA
MALAS	MALA	MONTAÑEROS	MONTAÑERO
MALLAS	MALLA	MONTAZO	MONTE
MAMI	MAMA	MONTECILLO	MONTE
MANATIALES	MANATIAL	MONTECITO	MONTE
MANCHADO	MANCHAR	MONTES	MONTE
MANCHAS	MANCHA	MONTEZ	MONTE
MANDA	MANDAR	MONTITO	MONTE
MANGAS	MANGA	MORADOS	MORADO
MANOPLAS	MANOPLA	MORAS	MORA
MANOS	MANO	MORAU	MORADO
MANTAL	DELANTAL	MORENA	MORENO
MANZANAS	MANZANA	MOSCAS	MOSCA
MANZANOS	MANZANO	MOSQUITOS	MOSQUITO
MAON	NAHON	MOTADO	MOTEADO
MARAVILLOSOS	MARAVILLOSO	MOTXILA	MOCHILA
MARCAS	MARCA	MUCHA	MUCHO
MARES	MAR	MUCHOS	MUCHO
MARGARITAS	MARGARITA	MUELAS	MUELA
MARIOD	MARIDO	MUERDE	MORDER
MARIPOSAS	MARIPOSA	MUERE	MORIR
MARRO	MARRON	MUGER	MUJER
MARRONES	MARRON	MUJERES	MUJER
MATORRALES	MATORRAL	MUSCULOS	MUSCULO
MEDIAS	MEDIA	MUSLOS	MUSLO
MEDIAZ	MEDIA	MUTSOS	MUCHO
MEJILLAS	MEJILLA		
MELLIZOS	MELLIZO		
MENBRANA	MEMBRANA		
MESAS	MESA		
MESETAS	MESETA	NARANJAS	NARANJA
METAS	META	NARIC	NARIZ
METROS	METRO	NARIS	NARIZ
MINAS	MINA	NARIZA	NARIZ
MINERALES	MINERAL	NATURA	NATURALEZA
MINIFALDAS	MINIFALDA	NEGRA	NEGRO
MOBER	MOVER	NEGRAS	NEGRO
MOCASINES	MOCASIN	NEGROS	NEGRO
MOCOS	MOCO	NERBIO	NERVIO
MODERNA	MODERNO	NERBIOSO	NERVIOSO
MOFLETAS	MOFLETE	NICI	NIKI
MOFLETES	MOFLETE	NICIS	NIKI
MOKO	MOCO	NICKY	NIKI
MOKOS	MOCO	NICTILANTE	_____
MONA	MONO	NICTITANTE	_____
MONOS	MONO	NIDOS	NIDO
MONT	MONTE	NIEBE	NIEVE
MONTAINA	MONTAÑA	NIETAS	NIETA
MONTANA	MONTAÑA	NIETOS	NIETO

NIEVLA	NIEBLA	OMBROS	HOMBRO
NIKIS	NIKI	OMBROS	HOMBRO
NIKY	NIKI	ONBLIGO	OMBLIGO
NINA	NIÑA	ONBRO	HOMBRO
NINAS	NIÑA	OPERACIONES	OPERACION
NINO	NIÑO	OREJAS	OREJA
NINOS	NIÑO	OREJERAS	OREJERA
NIÑAS	NIÑA	ORMIGA	HORMIGA
NIÑOS	NIÑO	ORMIGAS	HORMIGA
NIQUI	NIKI	ORRIBLE	HORRIBLE
NIQUIS	NIKI	ORTERA	HORTERA
NIVAL	NIVEL	ORTERO	HORTERA
NOBIA	NOVIA	OSCUROS	OSCURO
NOBIO	NOVIO	OSKURA	OSCURO
NOMBRES	NOMBRE	OSOS	OSO
NUBES	NUBE	OTSOAK	LOBO
NUBEO	NUEVO	OVEJAS	OVEJA
NUECES	NUEZ		
NUERO	NUERA		
NUEVA	NUEVO	PABO	PAVO
NUVE	NUBE	PADER	PADRE
NUVES	NUBE	PADRASTA	PADRASTRO
		PADRASTO	PADRASTRO
		PADRASTRA	PADRASTRO
		PADRAZO	PADRE
		PADRECITO	PADRE
OBEJA	OVEJA	PADRES	PADRE
OBEJAS	OVEJA	PADRINA	PADRINO
OBEJERO	OVEJERO	PAGA	PAGAR
OBULO	OVULO	PAISAJES	PAISAJE
OCEANOS	OCEANO	PAJARITAS	PAJARITA
OCICO	HOCICO	PAJARITOS	PAJARO
OIDOS	OIDO	PAJAROS	PAJARO
OJA	HOJA	PALAS	PALA
OJALATA	HIJALATA	PALETAS	PALETA
OJALES	OJAL	PALOS	PALO
OJAS	HOJA	PANKREA	PANCREAS
OJAZITO	OJO	PANTALO	PANTALON
OJAZO	OJO	PANTALONES	PANTALON
OJAZOS	OJO	PANTALONESCORTO	PANTALON
OJEANDO	OJEAR	PANTALONEZ	PANTALON
OJERAS	OJERA	PANTANOS	PANTANO
OJILLO	OJO	PANTIS	PANTY
OJILLOS	OJO	PANTYS	PANTY
OJITAS	HOJA	PANUELO	PAÑUELO
OJITO	OJO	PANUELOS	PAÑUELO
OJITOS	OJO	PAÑUELOS	PAÑUELO
OJON	OJO	PAPAITO	PAPA
OJOS	OJO	PAPARABUELA	TATARABUELA
OKULISTA	OCULISTA	PAPELES	PAPEL
OMBRE	HOMBRE	PAPI	PAPA
OMBRERAS	HOMBRERA		

PAPITO	PAPA	PESTALLAS	PESTAÑA
PARIENTES	PARIENTE	PESTANA	PESTAÑA
PARKE	PARQUE	PESTANAS	PESTAÑA
PARPADOS	PARPADO	PESTAÑAS	PESTAÑA
PARTES	PARTE	PETALOS	PETALO
PARTXE	PARCHE	PETROLIO	PETROLEO
PASAMONTAÑAS	PASAMONTAÑA	PEZES	PEZ
PASARLO	PASAR	PEZTANAS	PESTAÑA
PASEOS	PASEO	PEZTAÑA	PESTAÑA
PASTORES	PASTOR	PEZTAÑAS	PESTAÑA
PASTOS	PASTO	PEZUNAS	PEZUÑA
PATAS	PATA	PEZUÑAS	PEZUÑA
PATATAS	PATATA	PICOS	PICO
PATITO	PATO	PIEDRAS	PIEDRA
PATOS	PATO	PIEDROSO	DEDREGOSO
PATUCOS	PATA	PIERNAS	PIERNA
PECAS	PECA	PIES	PIE
PECES	PEZ	PIJAMAS	PIJAMA
PECHOS	PECHO	PINARES	PINAR
PEGA	PEGAR	PINCHOS	PINCHO
PELICULAS	PELICULA	PINGINO	PINGUINO
PELITOS	PELO	PINOS	PINO
PELOS	PELO	PINTAOJOS	—————
PELUKA	PELUCA	PINTO	PINTAR
PENDIENTES	PENDIENTE	PINZAS	PINZA
PEÑAS	PEÑA	PIÑAS	PIÑA
PEQUENA	PEQUEÑO	PIOJOS	PIOJO
PEQUENO	PEQUEÑO	PIRINEOS	PIRINEO
PEQUENOS	PEQUEÑO	PISTAS	PISTA
PEQUEÑA	PEQUEÑO	PITILIN	PITO
PEQUEÑAS	PEQUEÑO	PITITO	PITO
PEQUEÑOS	PEQUEÑO	PLAIERA	PLAYERA
PERALES	PERAL	PLAIERAS	PLAYERA
PERAS	PERA	PLALLERAS	PLAYERA
PERDICES	PERDIZ	PLANCHADA	PLANCHAR
PERRAS	PERRA	PLANETAS	PLANETA
PERRAZA	PERRA	PLANTAS	PLANTA
PERRAZO	PERRO	PLANTXA	PLANCHA
PERRECHICOS	SETA	PLAYERAS	PLAYERA
PERRITA	PERRA	POLITICA	POLITICO
PERRITAS	PERRA	POLIZIA	POLICIA
PERRITO	PERRO	POLOS	POLO
PERRITOS	PERRO	POLLITO	POLLO
PERRON	PERRO	POLLITOS	POLLO
PERRONA	PERRA	POLLOS	POLLO
PERROS	PERRO	POLLUELO	POLLO
PERRUCHO	PERRO	PONI	PONY
PERSONAS	PERSONA	POSTES	POSTE
PERTXA	PERCHA	POTORRA	POTORRO
PESTAINA	PESTAÑA	POTORRIN	POTORRO
PESTAINAS	PESTAÑA	POTROS	POTRO

POTXORRA	POTORRO	RINOSERONTE	RINOCERONTE
POZOS	POZO	RINOZERONTE	RINOCERONTE
PRADERAS	PRADERA	RIÑONES	RIÑON
PRADOS	PRADO	RIOS	RIO
PRAKAK	PANTALON	ROBLES	ROBLE
PRECIOSOS	PRECIOSO	ROCAS	ROCA
PRIETA	PRIETO	RODILA	RODILLA
PRIMAS	PRIMA	RODILLAS	RODILLA
PRIMOS	PRIMO	ROJA	ROJO
PRISMATICOS	PRISMATICO	ROJOS	ROJO
PUEBLOS	PUEBLO	ROKA	ROCA
PUEDE	PODER	ROKAS	ROCA
PUNTES	PUENTE	ROMBOS	ROMBO
PUERROS	PUERRO	ROPAS	ROPA
PULGAS	PULGA	ROSAS	ROSA
PULMONES	PULMON	ROTA	ROMPER
PULPOS	PULPO	ROTO	ROMPER
PUNTITO	PUNTO	RPA	ROPA
PUNTOS	PUNTO	RROPA	ROPA
PUÑOS	PUÑO		

QUEMADO	QUEMAR	SALBAJE	SALVAJE
QUERERTE	QUERER	SALBAJES	SALVAJE
QUERIDA	QUERER	SALIBA	SALIVA
QUERIDO	QUERER	SALIENTES	SALIENTE
RAIAS	RAYA	SALTA	SALTAR
RAICES	RAIZ	SALTONES	SALTON
RAIZES	RAIZ	SALTXITXA	SALCHICHA
RALLAS	RAYA	SANDALIAS	SANDALIA
RAMAS	RAMA	SEKAR	SECAR
RANAS	RANA	SELVAS	SELVA
RATAS	RATA	SEMEA	HIJO
RATONES	RATON	SEÑOR	SEÑOR
RAYAS	RAYA	SENTIDOS	SENTIDO
RAYOS	RAYO	SERPIENTES	SERPIENTE
RAZAS	RAZA	SETAS	SETA
REBAJAS	REBAJA	SETER	SETTER
REDONDA	REDONDO	SILLAS	SILLA
REDONDOS	REDONDO	SINPATICO	SIMPATICO
REFLEJOS	REFLEJO	SOBRINAS	SOBRINA
REFUGIOS	REFUGIO	SOBRINOS	SOBRINO
REGALADO	REGALAR	SOLTERA	SOLTERO
REGALOS	REGALO	SOMBREROS	SOMBRERO
RESERVAS	RESERVA	SONBRERO	SOMBRERO
REYES	REY	SOSTENAK	SOSTEN
RIACHUELOS	RIACHUELO	SOSTENAS	SOSTEN
RIATXUELO	RIACHUELO	SOSTENES	SOSTEN
RIMEL	RIMMEL	SUABE	SUAVE
RIMEN	RIMMEL	SUCIA	SUCIO
		SUEGROS	SUEGRO

SUJETADOR	SUJETADOR	TXAMARRAS	ZAMARRA
SUJETADORES	SUJETADOR	TXANDAL	CHANDAL
		TXANDALA	CHANDAL
		TXANDAR	CHANDAL
		TXANKLETAS	CHANCLETA
TALLERES	TALLERE	TXAPAS	CHAPA
TATARABUELAS	TATARABUELA	TXAQUETA	CHAQUETA
TATARABUELOS	TATARABUELO	TXIKI	PEQUEÑO
TATARAUELA	TATARABUELA	TXINPANCE	CHINPANCE
TATARBUELO	TATARABUELO	TXITA	CHITA
TEJAS	TEJA	TXITXARRO	CHICHARRO
TELAS	TELA	TXORIAK	PAJARO
TELEBISION	TELEVISION	TXULETA	CHULETA
TERRENOS	TERRENO	TXULO	CHULO
TETAS	TETA	TXUTXO	CHUCHO
TIAABUELA	_____		
TIAABUELA	_____		
TIABUELA	_____	UANTES	GUANTE
TIAS	TIA	UAU	_____
TIBURONES	TIBURON	UAUUAU	_____
TIENDAS	TIENDA	UESO	HUESO
TIENE	TENER	UESOS	HUESO
TIENEN	TENER	UEBOS	HUEVO
TIGRES	TIGRE	UMANO	HUMANO
TIOABUELO	_____	UÑAS	UÑA
TIOABUELO	_____	UÑAZ	UÑA
TIOS	TIO		
TOMATES	TOMATE		
TONTA	TONTO		
TOPOS	TOPO	VACAS	VACA
TORCIDOS	TORCIDO	VAJO	BAJO
TOROS	TORO	VALLES	VALLE
TRABAJA	TRABAJAR	VAQUERA	VAQUERO
TRABIESO	TRAVIESO	VAQUEROS	VAQUERO
TRAJEDEBANO	TRAJEDEBAÑO	VARATO	BARATO
TRAJES	TRAJE	VE	VER
TRILLIZOS	TRILLIZO	VECES	VEZ
TRISABUELA	TATARABUELA	VECINOS	VECINO
TRISABUELO	TATARABUELO	VEGETALES	VEGETAL
TRISTES	TRISTE	VEMOS	VER
TRONCOS	TRONCO	VENAS	VENA
TRONKO	TRONCO	VEO	VER
TRUCHAS	TRUCHA	VERDES	VERDE
TRUENOS	TRUENO	VERDURAS	VERDURA
TXABOLA	CHABOLA	VESTIDOS	VESTIDO
TXABOLAS	CHABOLA	VESTIRSE	VESTIR
TXAKETA	CHAQUETA	VIEJOS	VIEJO
TXALEKO	CHALECO	VIQUINI	BIKINI
TXALEKOS	CHALECO	VISABUELA	BISABUELA
TXALET	CHALET	VISABUELO	BISABUELO
TXAMARRA	ZAMARRA	VOCA	BOCA

VONITO	BONITO	ZAPATILA	ZAPATILLA
VRAGAS	BRAGA	ZAPATILAS	ZAPATILLA
		ZAPATILLAS	ZAPATILLA
		ZAPATOS	ZAPATO
		ZAPATOZ	ZAPATO
XIRA	SIRA	ZARZAMORAS	ZARZAMORA
		ZARZAS	ZARZA
		ZEBRA	CEBRA
		ZERDO	CERDO
YERBA	HIERBA	ZIERRA	SIERRA
YERNA	YERNO	ZINTURON	CINTURON
YORAR	LLORAR	ZIRA	SIRA
		ZORRA	ZORRO
		ZORROS	ZORRO
		ZUHAITZA	ARBOL
ZANAHORIAS	ZANAHORIA		
ZAPATA	ZAPATO		
ZAPATAS	ZAPATO		
ZAPATAZ	ZAPATO		

GAIZKI

ABARKETAK
 ABERATZA
 ABEREA
 ABRIGOA
 ABRIGOAK
 ADISKIDE
 ADORNOAK
 AGINA
 AGINAK
 AGOA
 AHARIAK
 AHATA
 AHIOA
 AHIZPAK
 AHO
 AHOAREN
 AHOZAPAIA
 AHULKIA
 AHUNDIA
 AHUNDIAK
 AHURPEGIA
 AIATA
 AISPA
 AITAK
 AITAORDEA
 AITAORDEKO
 AITAORDEKOA
 AITAORDEZKOA
 AITAREN
 AITITE
 AITON
 AITONAK
 AITONAMONAK
 AITITITE
 AIZEA
 AIZPA
 AIZPAK
 AIZPE
 ALCONDARA
 ALGODOI
 ALKONDAIA
 ALKONDARAK
 ALKONDARIE

ONGI

ABARKA
 ABERATSA
 ABEREA
 BEROKIA
 BEROKIA
 ADISKIDEA
 ADORNUA
 HAGINA
 HAGINA
 AHOA
 AHARIA
 AHATEA
 AHOA
 AHIZPA
 AHOA
 AHOA
 AHOSAPAIA
 AULKIA
 HANDIA
 HANDIA
 AURPEGIA
 AITA
 AHIZPA
 AITA
 AITORDEA
 AITORDEA
 AITORDEA
 AITORDEA
 AITA
 AITITA
 AITONA
 AITONA
 AITONAMONA
 AITITA
 HAIZEA
 AHIZPA
 AHIZPA
 AHIZPA
 ALKONDARA
 ALGODOIA
 ALKONDARA
 ALKONDARA
 ALKONDARA

GAIZKI

ALPARGATAK
 ALPERRA
 ALTOA
 ALTUE
 AMAK
 AMAKA
 AMAORDEKOA
 AMAORDEZKOA
 AMAREN
 AMONAK
 AMORRAIA
 AMURRAINA
 ANAHIA
 ANAI
 ANAIAK
 ANAIAORDEKOA
 ANAIAREN
 ANAIARREBAK
 ANAIORDEKOA
 ANAITXO
 ANAITXOA
 ANALLA
 ANDERENOA
 ANDEREÑO
 ANDI
 ANDIA
 ANDIAK
 ANDRA
 ANDRAGAIA
 ANIDRIDO
 ANIMALI
 ANIMALIAK
 ANIMALIENA
 ANKA
 ANKAK
 ANKAKO
 ANKAKOIA
 ANKETAN
 ANTIEJOAK
 ANTIJOAK
 ANTIJODUNA
 ANTIOJOAK
 ANTIOJUAK

ONGI

ALPARGATA
 ALFERRA
 ALTUA
 ALTUA
 AMA
 HAMAKA
 AMAORDEA
 AMAORDEA
 AMA
 AMONA
 AMUARRAINA
 AMUARRAINA
 ANAIA
 ANAIA
 ANAIA
 ANAIAORDEA
 ANAIA
 ANAIARREBA
 ANAIORDEA
 ANAIA
 ANAIA
 ANAIA
 ANAIA
 ANDEREINO
 ANDEREINO
 HANDIA
 HANDIA
 HANDIA
 ANDRE
 ANDREGAIA
 ANHIDRIDO
 ANIMALIA
 ANIMALIA
 ANIMALIA
 HANKA
 HANKA
 HANKA
 HANKA
 HANKA
 ANTIOJUA
 ANTIOJUA
 ANTIOJUDUNA
 ANTIOJUA
 ANTIOJUA

ANTZUMEA	ANTXUMEA	ARTZA	HARTZA
AOA	AHOA	ARTZEA	HARTU
APARATOAK	APARAILUA	ARTZEKO	HARTU
APARATUA	APARAILUA	ARTZEN	HARTU
APOSTUAK	APOSTUA	ASALA	AZALA
ARABEA	ARABIARRA	ASERREA	HASERREA
ARAGI	HARAGIA	ASERRETU	HASERRETU
ARAGIA	HARAGIA	ASI	HASI
ARAZOAK	ARAZOA	ASIA	HASI
ARBOLAK	ARBOLA	ASIEN TOA	AULKIA
ARBOLETAN	ARBOLA	ASKARRA	AZKARRA
ARDIAK	ARDIA	ASKASALA	ATZAZALA
AREBA	ARREBA	ASKASALAK	ATZAZALA
ARGI	ARGIA	ASKASKALAK	ATZAZALA
ARGIAK	ARGIA	ASKAZALAK	ATZAZALA
ARGITZUA	ARGITSUA	ASKOTAKOA	ASKO
ARGIYE	ARGIA	ASKOTAKOAK	ASKO
ARIA	HARIA	ASKUREA	AZKUREA
ARITZ	HARITZ	ASTEROIDEAK	ASTEROIDEA
ARITZA	HARITZA	ASTO	ASTOA
ARKUME	ARKUMEA	ASTOAK	ASTOA
ARKUMEAK	ARKUMEA	ASTOKUMEA	ASTAKUMEA
ARMARIOA	ARMAIRUA	ASTROAK	ASTROA
ARMARIOAN	ARMAIRUA	ASTRONAUTAK	ASTRONAUTA
ARNAS	ARNASA	ASTUA	ASTOA
ARNAZ	ARNASA	ASTUE	ASTOA
ARNAZA	ARNASA	ATA	AITA
ARPEGIA	AURPEGIA	ATERATZEKO	ATERA
ARPEIA	AURPEGIA	ATERATZEN	ATERA
ARPOA	ORPOA	ATITXE	AITITA
ARRAIA	ARRAINA	ATTITTA	AITITA
ARRAIN	ARRAINA	ATTITTE	AITITA
ARRAINAK	ARRAINA	ATTONA	AITONA
ARRAK	ARRA	ATXIS	———
ARREBAK	ARREBA	ATXITXE	AITITA
ARREPA	ARREBA	ATXIZ	———
ARRIA	HARRIA	ATZA	HATZA
ARRIAK	HARRIA	ATZAK	HATZA
ARROA	HARROA	ATZAKALAK	ATZAZALA
ARROKAK	ARROKA	ATZAZALAK	ATZAZALA
ARROPA	ERROPA	ATZAZKALA	ATZAZALA
ARROPAK	ERROPA	ATZITZE	AITITA
ARROSA	LARROSA	AUA	AHOA
ARROXA	LARROSA	AUNDIA	HANDIA
ARTERIAK	ARTERIA	AUNTZA	AHUNTZA
ARTU	HARTU	AUNTZAK	AHUNTZA

AUNTZUMEA	ANTXUMEA	BASA	BASOA
AURPEGI	AURPEGIA	BASAHUNTZA	BASAUNTZA
AURPEGIAN	AURPEGIA	BASATURDEA	BASURDEA
AURPEGIAREN	AURPEGIA	BASERRIAK	BASERRIA
AURPEGIKO	AURPEGIA	BASERRIAN	BASERRIA
AURRA	HAURRA	BASERRIKOA	BASERRIA
AZABA	OSABA	BASKALDU	BAZKALDU
AZAKALAK	AZAZKALA	BASOAK	BASOA
AZARRATU	HASERRETU	BATEKIN	BAT
AZAZALAK	AZAZKALA	BATEN	BAT
AZAZKALAK	AZAZKALA	BATEZ	BAT
AZERRETU	HASERRETU	BATZUK	BAT
AZKARRAK	AZKARRA	BAZAORDEA	BASURDEA
AZKASKALA	AZKAZALA	BAZAUNTZA	BASAUNTZA
AZKAZAL	AZKAZALA	BEATZA	BEHATZA
AZKAZALAK	AZKAZALA	BEATZAK	BEHATZA
AZKAZKALA	AZKAZALA	BECAINA	BEKAINA
AZKAZKALAK	AZKAZALA	BEGI	BEGIA
AZPIGONA	AZPIKOGONA	BEGIAK	BEGIA
AZPIKO	AZPI	BEGIAN	BEGIA
AZPIKOERROPAK	AZPIKOERROPA	BEGIEN	BEGIA
AZTOA	ASTOA	BEGIRA	BEGIRATU
		BEHARZAK	BEHATZA
		BEHATZ	BEHATZA
		BEHATZAK	BEHATZA
BAGINA	IZAN	BEHEKO	BEHE
BAINUJANTZI	BAINUJANTZIA	BEHI	BEHIA
BAJOA	BAXUA	BEHIAK	BEHIA
BAJUA	BAXUA	BEHOR	BEHORRA
BAKERO	BAKEROA	BEIA	BEHIA
BAKEROAK	BAKEROA	BEIZA	BEHIA
BAKEROK	BAKEROA	BEKAINAK	BEKAINA
BAKERUAK	BAKEROA	BEKAÑA	BEKAINA
BAKERUEK	BAKEROA	BEKAÑAK	BEKAINA
BAKERUK	BAKEROA	BEKEROAK	BAKEROA
BANADOREA	BAINUJANTZIA	BELARIA	BELARRIA
BANU	BAINUA	BELAR	BELARRIA
BAÑADOREA	BAINUJANTZIA	BELARIAK	BELARRIA
BAÑATU	BAIÑATU	BELARRAK	BELARRA
BAÑO	BAINUA	BELARRI	BELARRIA
BAQUEROA	BAKEROA	BELARRIAK	BELARRIA
BAQUEROAK	BAKEROA	BELARRITAKOAK	BELARRITAKOA
BARATZAK	BARATZA	BELAUN	BELAUNA
BARAZKIAK	BARAZKIA	BELAUNAK	BELAUNA
BARRABILAK	BARRABILA	BELOZIDADEA	ABIADURA
BARRUKO	BARRU	BELTSA	BELTZA

BELTZ	BELTZA	BIETZAK	BEHATZA
BELTZAK	BELTZA	BIGOTEA	BIBOTEA
BELTZU	BEZTU	BIGOTEAK	BIBOTEA
BELLARRA	BELARRA	BIGUINA	BIGUNA
BENAK	ZAINA	BIGUNAK	BIGUNA
BENUS	VENUS	BIHETZAK	BEHATZA
BEORRA	BEHORRA	BIHOTZ	BIHOTZA
BER	BI	BIHOTZAK	BIHOTZA
BERAITONA	BERRAITONA	BIKIAK	BIKIA
BERAMONA	BERRAMONA	BIKINI	BIKINIA
BERDE	BERDEA	BILDOTXA	BILDOTSA
BERDEAK	BERDEA	BILDOTZA	BILDOTSA
BERDURAK	BARAZKIA	BILDURTI	BILDURTIA
BEREKOA	BERE	BILOBAK	BILOBA
BERMUDAK	BERMUDA	BILLOBA	BILOBA
BERO	BEROA	BILLOBAK	BILOBA
BEROAK	BEROA	BIORRA	BEHORRA
BERODUNA	BEROA	BIOTZA	BIHOTZA
BEROGAILU	BEROGAILUA	BIOTZAK	BIHOTZA
BEROTSUA	BERO	BIR	BI
BEROTZEKO	BEROTU	BIRA	BI
BEROTZEN	BEROTU	BIRAITONA	BIRRAITONA
BEROTZUA	BERO	BIRAMONA	BIRRAMONA
BERRI	BERRIA	BIRIKAK	BIRIKA
BERRIAK	BERRIA	BIRIKIAK	BIRIKA
BERUA	BEROA	BIRITXIAK	BIRIKA
BESOAK	BESOA	BISABUELOA	BIRRAITONA
BETAGINA	LETAGINA	BISAITONA	BIRRAITONA
BETAGINAK	LETAGINA	BISAMONA	BIRRAMONA
BETAURREKO	BETAURREKOA	BISARRA	BIZARRA
BETAURREKOAK	BETAURREKOA	BISKARRA	BIZKARRA
BETAURREKODUNA	BETAURREKOA	BISKIA	BIKIA
BETAZALAK	BETAZALA	BISKIAK	BIKIA
BETEA	BETE	BIURRIA	BIHURRIA
BETETA	BETE	BIXERA	BISERA
BETIKO	BETIKOA	BIXKIA	BIKIA
BETILAK	BETILEA	BIXKIAK	BIKIA
BETILEAK	BETILEA	BIZABUELA	BIRRAMONA
BETORTZAK	BETORTZA	BIZABUELO	BIRRAITONA
BEZOA	BESOA	BIZABUELOA	BIRRAITONA
BEZOAK	BESOA	BIZERA	BISERA
BIAITONA	BERRAITONA	BIZERRA	BIZARRA
BIAMONA	BERRAMONA	BIZIKLETAK	BIZIKLETA
BIDAIK	BIDAIA	BIZIKLETAN	BIZIKLETA
BIETZ	BEHATZA	BIZITZEKO	BIZI
BIETZA	BEHATZA	BIZKAR	BIZKARRA

BIZKAREZURRA	BIZKARREZURRA	BUSTAN	BUZTANA
BIZKARHEZURRA	BIZKARREZURRA	BUSTANA	BUZTANA
BIZKERRA	BIZKARRA	BUSTENA	BUZTANA
BIZKIA	BIKIA	BUSTIA	BUSTI
BIZKIAK	BIKIA	BUZTAN	BUZTANA
BLARRIA	BELARRIA	BUZTENA	BUZTANA
BLUSAK	BLUSA	BUZTIA	BUSTI
BLUSIE	BLUSA		
BLUZA	BLUSA		
BODIA	BODYA		
BOLKANA	SUMENDIA	CALCETINAK	GALTZERDIA
BOMBILA	BONBILA	CALTZETINA	GALTZERDIA
BONAVENTURA	BONAVENTURE	CAMISETA	KAMISETA
BONBILLA	BONBILA	CAMISOIA	KAMISOIA
BORBILA	BOROBILA	CAMIXETA	KAMISETA
BOROBIL	BOROBILA	CANTZONTZILLOAK	KALTZONTZILLOA
BOROBILDUA	BOROBILA	CARRERAK	LASTERKETA
BOROBILDUNA	BOROBILA	CARTERA	KARTERA
BOROBILLA	BOROBILA	CASADORA	KAZADORA
BORROKAK	BORROKA	CEBRA	ZEBRA
BOSKIAK	BOSKIA	CINTUROIA	GERRIKOA
BOTAK	BOTA	COCODRILOA	KOKODRILOA
BOTATZEKO	BOTA	COLORE	KOLOREA
BOTINAK	BOTINA	COLOREA	KOLOREA
BOTOIAK	BOTOIA	COLOREAK	KOLOREA
BOTOIAREKIN	BOTOIA	COLOREDUNA	KOLOREA
BOTOIDUNAK	BOTOIA	COMETA	KOMETA
BOTOILA	BOTOIA	CONEJUA	KONEJUA
BOTOLLAK	BOTOIA	COÑATA	KOINATA
BOTOREKIN	BOTA	COPETA	KOPETA
BRAGAK	BRAGA	CREMA	KREMA
BRILLANTEA	DISTIRA	CUBOA	KUBUA
BRONKAK	BRONKA	CULEROAK	CULEROA
BRONKIOAK	BRONKIOA	CUÑATUA	KOINATUA
BUFANDAK	BUFANDA	CHANDALA	TXANDALA
BUFANDIE	BUFANDA	CHANDARRA	TXANDALA
BUITREA	PUTREA		
BURMUIN	BURMUINA		
BURRUKA	BORROKA		
BURRUKAK	BORROKA	DA	IZAN
BURRUKAN	BORROKA	DAGO	EGON
BURRUKATU	BORROKATU	DAGOEN	EGON
BURU	BURUA	DAUKA	EDUKI
BURUAN	BURUA	DAUZKA	EDUKI
BURUKO	BURUA	DEBILA	AHULA
BUSOA	BUZOA	DELFINA	IZURDEA

DELFINAK	IZURDEA	EGOTEN	EGON
DENDAK	DENDA	EGUALDIA	EGURALDIA
DENDAN	DENDA	EGUKIA	EGUZKIA
DENDARIA	DENDA	EGUN	EGUNA
DEPORTEKO	DEPORTEA	EGURALDI	EGURALDIA
DEPORTIBOAK	DEPORTEA	EGUSKI	EGUZKIA
DESERTUAK	DESERTUA	EGUSKIA	EGUZKIA
DIBUJOA	MARAAZKIA	EGUZKI	EGUZKIA
DIBUJOAK	MARRAZKIA	EGUZKIAREN	EGUZKIA
DINOSAURIOA	DINOSAUROA	EGUZKIKO	EGUZKIA
DINOSAURIOAK	DINOSAUROA	EGUZKITAKO	EGUZKIA
DIOSIDOA	DIOXIDOA	EGUZKITAKOAK	EGUZKIA
DIOXIDO	DIOXIDOA	EGUZKITSU	EGUZKITSUA
DIRA	IZAN	EGUZKITXOA	EGUZKITSUA
DIRU	DIRUA	EGUZKITZUA	EGUZKITSUA
DIRUDUNA	DIRUA	EGUZKIYE	EGUZKIA
DISDIRA	DISTIRA	EGZUKIA	EGUZKIA
DISDIRATSUA	DISTIRA	EHUNAK	EHUNA
DISFRAZA	MOZORROA	ELASTIKOAK	ELASTIKOA
DISTIRATSUA	DISTIRA	ELATUA	IZOZKIA
DITIAK	DITIA	ELAZTIKOA	ELASTIKOA
DITU	UKAN	ELBIA	EULIA
DITUENAK	UKAN	ELEFANTEAK	ELEFANTEA
DIZDIRA	DISTIRA	ELETRIZITATEA	ELETRIZITATEA
DIZDIRAK	DISTIRA	ELUR	ELURRA
DIZDIRATSUA	DISTIRA	ELURRETAKO	ELURRA
DOBLADILLOA	DOBLADILOA	EMA	EMEA
DOBLATUA	DOBLATU	EMASTEA	EMAZTEA
DOMATUA	DOMATU	EMATEKO	EMAN
DOMINISTIKU	DOMINISTIKUA	EMATEN	EMAN
DORDOKA	DORTOKA	EMATUTUA	EMAN
DOTOREAK	DOTOREA	ENERGIA	ENERJIA
DU	UKAN	ENTRADAK	SARRERA
DUENA	UKAN	EPELAK	EPELA
DUNA	UKAN	ERABILTZEKO	ERABILI
		ERAKUSTEKO	ERAKUTSI
		ERAMATEKO	ERAMAN
		ERASTUNA	ERAZTUNA
ECLIPSEA	EKLIPSEA	ERAZTUNAK	ERAZTUNA
EDERRAK	EDERRA	ERDI	ERDIA
EGAZKINA	HEGAZKINA	ERDIAN	ERDIA
EGAZTIAK	HEGAZTIA	ERDIKOA	ERDIA
EGINDAKOAK	EGIN	EROSIAK	EROSI
EGITEA	EGIN	EROSITAKOAK	EROSI
EGITEKO	EGIN	ERRADURA	FERRA
EGITEN	EGIN	ERRADURAK	FERRA

ERREDURAK	ERREDURA	ETXEKOAK	ETXEA
ERREGALATUAK	ERREGALATU	ETZAIA	ETSAIA
ERREGALIAK	ERREGALIA	EUDIA	EURIA
ERREKAK	ERREKA	EURI	EURIA
ERRELOJOA	ERLOJUA	EUZKIA	EGZKIA
ERRELOJUE	ERLOJUA	EZKU	ESKUA
ERRETA	ERRE	EZKUA	ESKUA
ERRETZEA	ERRE	EZKUKO	ESKUA
ERROMAKO	ERROMA	EZPAINAK	EZPAINA
ERROPAK	ERROPA	EZPAZIOA	ESPAZIOA
ERROPEKIN	ERROPA	EZTABAIDAK	EZTABAIDA
ERTETZEN	IRTEN	EZTUA	ESTUA
ES	EZ	EZTUAK	ESTUA
ESCOLA	ESKOLA	EZUR	HEZURRA
ESKOAK	ESKUA	EZURRA	HEZURRA
ESKOLAKO	ESKOLA	EZURRAK	HEZURRA
ESKONDU	EZKONDU		
ESKU	ESKUA		
ESKUAK	ESKUA		
ESKUBIA	ESKUINA	FALANGEAK	FALANJEAK
ESKUKO	ESKUA	FALOPIOREN	FALOPIO
ESKULARRUAK	ESKULARRUA	FAMILI	FAMILIA
ESKUSABALA	ESKUZABALA	FAMILIAKO	FAMILIA
ESNE	ESNEA	FAMILIAKOA	FAMILIA
ESPAINA	EZPAINA	FAMILIAKOAK	FAMILIA
ESPAINAK	EZPAINA	FAMILIARRA	FAMILIA
ESPAINARRA	ESPAINIARRA	FAMILIARRAK	FAMILIA
ESPANA	ESPAÑA	FAMILIKOA	FAMILIA
ESPANAK	EZPAINA	FARINGEA	FARINJEA
ESPAÑAK	EZPAINA	FESTAK	FESTA
ESPARTAK	ESPARTINA	FLAKOA	FLAKUA
ESPASIOA	ESPAZIOA	FLORESTENTEA	FLUORESZENTEA
ESPAZIOAN	ESPAZIOA	FRAILE	FRAILEA
ESPERMATOZOIDEAK	ESPERMATOZOIDEA	FRAKAK	FRAKA
ESPINILAK	ESPINILA	FRESKOAK	FRESKOA
ESTARRIA	EZTARRIA	FRUITUAK	FRUITUA
ESTE	ESTEA	FUTBOLEAN	FUTBOLA
ESTEAK	ESTEA	FUTBOLEKO	FUTBOLA
ESTOMAGOA	URDAILA		
ESTUAK	ESTUA		
ESTULA	EZTULA		
ESURRA	HEZURRA	GABA	GAUA
ESURRAK	HEZURRA	GABERDINA	GABARDINA
ETXEAK	ETXEA	GAISTOA	GAIZTOA
ETXEAN	ETXEA	GAIXTOA	GAIZTOA
ETXEKO	ETXEA	GAIZTEA	GAIZTOA

GAIZTO	GAIZTOA	GAUSAK	GAUZA
GAIZTUE	GAIZTOA	GAUZAK	GAUZA
GALAKSIA	GALAXIA	GAZTAINONDO	GAZTAINONDOA
GALAXIAK	GALAXIA	GEMELOAK	BIKIA
GALESTIAK	GARESTIA	GERRIKO	GERRIKOA
GALOPEAN	GALOPEA	GERRIKUE	GERRIKOA
GALTERDIAK	GALTZERDIA	GERTZEA	JERTSEA
GALTSETAK	GALTZERDIA	GERUSA	GERUZA
GALTSETINA	GALTZERDIA	GIHARREAK	GIHARREA
GALTZAK	GALTZA	GILTZAK	GILTZA
GALTZALUZEAK	GALTZA	GILTZURRUNAK	GILTZURRUNA
GALTZAMOTXAK	GALTZA	GIRAFa	JIRAFa
GALTZAMOTZA	GALTZA	GIZAKI	GIZAKIA
GALTZAMOTZAK	GALTZA	GIZAKIAK	GIZAKIA
GALTZATXOAK	GALTZA	GIZONAK	GIZONA
GALTZERDI	GALTZERDIA	GIZONAREN	GIZONA
GALTZERDIAK	GALTZERDIA	GIZONEZKOA	GIZONA
GALTZERDIK	GALTZERDIA	GLOBULO	GLOBULOa
GALTZETA	GALTZERDIA	GLOBULU	GLOBULOa
GALTZETAK	GALTZERDIA	GOANTAK	GUANTEA
GALTZETINA	GALTZERDIA	GOANTEA	GUANTEA
GALTZETINAK	GALTZERDIA	GOANTEAK	GUANTEA
GALTZETINEK	GALTZERDIA	GOI	GOIA
GALTZETIÑAK	GALTZERDIA	GOIAN	GOIA
GALTZONTZILOAK	GALTZONTZILOA	GOIZ	GOIZA
GALTZONTZIOAK	GALTZONTZILOA	GOIZEA	GOIZA
GAMELUA	GANBELUA	GOLPE	GOLPEA
GANTSONTSILOAK	GALTZONTZILOA	GONAGALTZA	GONA
GANTSONTZILOAK	GALTZONTZILOA	GONAK	GONA
GANTZONTSILOAK	GALTZONTZILOA	GONIE	GONA
GANTZONTZILO	GALTZONTZILOA	GORPUTZ	GORPUTZA
GANTZONTZILOA	GALTZONTZILOA	GORPUTZAREN	GORPUTZA
GANTZONTZILOAK	GALTZONTZILOA	GORPUTZEAN	GORPUTZA
GANTZONTZILOK	GALTZONTZILOA	GORPUTZEKO	GORPUTZA
GANTZONTZILLOAK	GALTZONTZILOA	GORRI	GORRIA
GANTZONTZILLOK	GALTZONTZILOA	GORRIAK	GORRIA
GANTZOTZILOAK	GALTZONTZILOA	GORROAK	GORROA
GARBIAK	GARBIA	GORRUE	GORROA
GARBITZEKO	GARBITU	GOXOA	GOZOA
GARESTIAK	GARESTIA	GRANATE	GRANATEA
GAREZTIA	GARESTIA	GRANATEAK	GRANATEA
GARRIA	GERRIA	GRANDE	HANDIA
GARRIKOA	GERRIKOA	GRANOAK	GRANOa
GASTEa	GAZTEa	GRANODUNA	GRANOa
GATZETAK	GALTZERDIA	GRIPE	GRIPEa
GAUETAN	GAUA	GRISAK	GRISA

GRIZA	GRISA	HAUNDI	HANDIA
GUANTAK	GUANTEA	HAUNDIA	HANDIA
GUANTEAK	GUANTEA	HAUNDIAGO	HANDIA
GUANTEK	GUANTEA	HAUNDIAK	HANDIA
GUANTIAK	GUANTEA	HAUNTZA	AHUNTZA
GURASO	GURASOA	HEGO	HEGOA
GURASOAK	GURASOA	HELATUA	IZOZKIA
GURUINAK	GURUINA	HELAAU	IZOZKIA
GUSTOKOAK	GUSTOKOA	HEMEA	EMEA
		HERRADURAK	FERRA
		HERRE	ERRE
		HESKA	ESKATU
HAGINAK	HAGINA	HESTE	ESTEA
HAHOA	AHOA	HESTEA	ESTEA
HAIREA	AIREA	HESTEAK	ESTEA
HAITONA	AITONA	HESTEGORRIA	ESTEGORRIA
HAIZE	HAIZEA	HESTELODIA	ESTELODIA
HAIZPA	AHIZPA	HESTEMEHARRA	ESTEMEHARRA
HAMONA	AMONA	HESTEMEHEA	ESTEMEHARRA
HANAI	ANAIA	HESURRAK	HEZURRA
HANAIA	ANAIA	HEURIA	EURIA
HANDI	HANDIA	HEZUR	HEZURRA
HANDIAGO	HANDIA	HEZURRAK	HEZURRA
HANDIAK	HANDIA	HIERRA	IHARRA
HANDIEGIAK	HANDIA	HILE	HILEA
HANDIENA	HANDIA	HILEAK	HILEA
HANKADUNA	HANKA	HILEDUNA	ILEDUNA
HANKAK	HANKA	HILETXOAK	ILEA
HANKAKO	HANKA	HILOBA	ILOBA
HANKAKOA	HANKA	HILLOBA	ILOBA
HAOA	AHOA	HIPOPOTAMOAK	HIPOPOTAMOA
HARAGI	HARAGIA	HIRUKIAK	HIRUKIA
HARGIA	ARGIA	HIRUSKIA	HIRUKIA
HARINA	IRINA	HISEBA	IZEBA
HARIYE	HARIA	HIZOZKIA	IZOZKIA
HARNASA	ARNASA	HIZPIA	IZPIA
HARREBA	ARREBA	HIZPIAK	IZPIA
HARRI	HARRIA	HIZTARRA	IZTERRA
HARRIAK	HARRIA	HODEIAK	HODEIA
HARTZAILEA	HARTU	HODIAK	HODIA
HARTZEKO	HARTU	HONA	ONA
HARTZEN	HARTU	HONDARTSA	HONDARTZA
HASERREAK	HASERREA	HONDARTZARA	HONDARTZA
HATZAK	HATZA	HORDEA	ORDEA
HAUA	AHOA	HORI	HORIA
HAUDIA	HANDIA	HORIAK	HORIA

HORRATZA	ORRATZA	ILUNTZEAN	ILUNA
HORTZAK	HORTZA	ILLARGIA	ILARGIA
HOSTADARRA	OSTADARRA	ILLE	ILEA
HOSTO	HOSTOA	ILLEA	ILEA
HOSTOAK	HOSTOA	ILLEAK	ILEA
HOTZ	HOTZA	ILLERRA	IHARRA
HOTZAK	HOTZA	ILLETSUA	ILEA
HOTZIK	HOTZA	ILLOBA	ILOBA
		ILLOBAK	ILOBA
		ILLUNA	ILUNA
		ILLUNTASUNA	ILUNTASUNA
IBAIA	HIBAIA	INBIDIA	BEKAIZKERIA
IBAIK	HIBAIA	INDARTZUA	INDARTSUA
IBILALDIAK	IBILALDIA	INDIOAK	INDIOA
IBILTZEKO	IBILI	INGLESA	INGELES
IBILTZEN	IBILI	INGURUAN	INGURUA
IDIAK	IDIA	INKOMODOAK	INKOMODOA
IERRA	IHARRA	INTZA	IHINTZA
IERRA	IHARRA	IÑORRA	INOR
IGERILEKUAK	IGERILEKUA	IÑURRIA	INURRIA
IHERRA	IHARRA	IPINTZEKO	IPINI
IKASLEAK	IKASLEA	IPODROMOA	HIPODROMOA
IKASTOLARA	IKASTOLA	IPOPOTAMOA	HIPOPOTAMOA
IKASTOLARIK	IKASTOLA	IPUR	IPURDIA
IKUILU	IKUILOA	IPURDIK	IPURDIA
IKUILUA	IKUILOA	IPURMASALLA	IPURMASAILA
IKULONDO	IKUILONDOA	IRAKASLEAK	IRAKASLEA
IKULUA	IKUILOA	IREKIA	IREKI
IKULLUA	IKUILOA	IRIA	HIRIA
IKUSTEKO	IKUSI	IRIKITA	IREKI
ILARGI	ILARGIA	IRRINTZI	IRRINTZIA
ILARGIAK	ILARGIA	ISAINDU	USAINDU
ILARGIYE	ILARGIA	ISARRA	IZARRA
ILATARGIA	ILARGIA	ISARRAK	IZARRA
ILE	ILEA	ISEBA	IZEBA
ILEAK	ILEA	ISEKO	IZEKO
ILERRA	IHARRA	ISERDIA	IZERDIA
ILETARGIA	ILARGIA	ISIKO	IZEKO
ILETSUA	ILEA	ISKOA	IDISKOA
ILETXOAK	ILEA	ISKUA	IDISKOA
ILETXUA	ILEA	ISOTZA	IZOTZA
ILETZUA	ILEA	ISPI	IZPIA
ILEZ	ILEA	ISPIA	IZPIA
ILOBAK	ILOBA	ISPIAK	IZPIA
ILUNAK	ILUNA	ISTARRA	IZTERRA
ILUNTZEA	ILUNA	ISTARRAK	IZTERRA

ISTERRA	IZTERRA	JASKERA	JAZKERA
ISTERRAK	IZTERRA	JASTEKO	JANTZI
ISTUAK	ISTUA	JASTEN	JANTZI
ITSASO	ITSASOA	JATEKO	JAN
ITSUSIAK	ITSUSIA	JATEKOA	JAN
ITXASOA	ITSASOA	JATEN	JAN
ITXIA	ITXI	JAZTEKO	JANTZI
ITXITA	ITXI	JERSEA	JERTSEA
ITXUA	ITSUA	JERSEIA	JERTSEA
ITXUSIA	ITSUSIA	JERTSE	JERTSEA
ITXUSIAK	ITSUSIA	JERTSEAK	JERTSEA
ITZEGIN	HITZEGIN	JERTSIA	JERTSEA
IXKUA	ESKUA	JERTSIE	JERTSEA
IXTUAK	ESTUA	JERTXEA	JERTSEA
IZAR	IZARRA	JERTZEA	JERTSEA
IZARDIA	IZERDIA	JERTZEAK	JERTSEA
IZARRAK	IZARRA	JERTZIA	JERTSEA
IZEBAK	IZEBA	JETSEA	JERTSEA
IZEDIA	IZADIA	JINASIA	GIMNASIA
IZERRAK	IZTERRA	JIPIA	HIPPIA
IZIKOR	IZEKO	JIRAFIE	JIRAFIA
IZKUA	ESKUA	JOATEKO	JOAN
IZORRAK	IZARRA	JOLAS	JOLASA
IZOZKIAK	IZOZKIA	JOLASAK	JOLASA
IZPI	IZPIA	JOLASEAN	JOLASTU
IZPIAK	IZPIA	JOLASTEKO	JOLASTU
IZPIDUNA	IZPIA	JOLASTEN	JOLASTU
IZPITSUA	IZPIA	JOSITA	JOSI
IZTARRA	IZTERRA	JOSTAILUAK	JOSTAILUA
IZTARRAK	IZTERRA	JOSTARRATZA	JOSTORRATZA
IZTERRAK	IZTERRA	JOSTEA	JOSI
IZTUA	ISTUA	JOSTEKO	JOSI
IZTUAK	ISTUA	JOSTORROTZA	JOSTORRATZA
		JOSTU	JOSI
		JOSTUN	JOSTUNA
		JOSTUNAK	JOSTUNA
JAKINTZUA	JAKINTSUA	JOSTURA	JOSKURA
JAMSTERRA	HAMSTERRA	JOTZEKO	JO
JANARIAK	JANARIA	JOZTARRATZA	JOSTORRATZA
JANSTERRA	HAMSTERRA	JOZTORRATZA	JOSTORRATZA
JANTSI	JANTZI	JUPIETR	JUPITER
JANTZIAK	JANTZIA		
JANTZITA	JANTZI		
JANTZITZEKO	JANTZI		
JARTZEKO	JARRI		
JARTZEN	JARRI		

KALERA	KALEA	KOLORE	KOLOREA
KALTXETINAK	GALTZERDIA	KOLOREAK	KOLOREA
KALTZERDIAK	GALTZERDIA	KOLOREDUN	KOLOREA
KALTZETAK	GALTZERDIA	KOLOREDUNA	KOLOREA
KALTZETINA	GALTZERDIA	KOLOREDUNAK	KOLOREA
KALTZETINAK	GALTZERDIA	KOLOREKOA	KOLOREA
KALTZETIÑAK	GALTZERDIA	KOLORETAKOA	KOLOREA
KALTZONTZILLOAK	GALTZONTZILLOA	KOLORETAKOAK	KOLOREA
KALTZONTZILLOAK	GALTZONTZILLOA	KOLORETSUA	KOLOREA
KAMELLOA	GANBELUA	KOLORETSUAK	KOLOREA
KAMISA	ALKONDARA	KOLORETZUAK	KOLOREA
KAMISETAK	KAMISETA	KOMETAK	KOMETA
KAMISETIE	KAMISETA	KOMODOAK	KOMODOA
KAMIXETA	KAMISETA	KONATA	KOINATA
KAMIXOIA	KAMISOIA	KONATUA	KOINATUA
KAMIZETA	KAMISETA	KONEJOA	KONEJUA
KANGUROA	KANGURUA	KONJUNTOA	MULTZOA
KANTSONTZILLOAK	GALTZONTZILLOA	KONTINENTEAK	KONTINENTEA
KANTZONTZILLOAK	GALTZONTZILLOA	KOÑADUA	KOINATUA
KANTZONTZILLOAK	GALTZONTZILLOA	KOÑATA	KOINATA
KANTZONTZIOAK	GALTZONTZILLOA	KOÑATUA	KOINATUA
KARBONO	KARBONOA	KORIKA	KORRI
KARRERAK	KARRERA	KORRIKA	KORRIKA
KARRERATAKO	KARRERA	KOSTELASIOAK	KONSTELAZIOA
KARRERATAKOA	KARRERA	KREMAIERA	KREMAILERA
KARRERISTAK	KORRIKALARIA	KREMAILERA	KREMAILERA
KARROA	GURDIA	KREMAK	KREMA
KARROAK	GURDIA	KREMALERA	KREMAILERA
KASADORA	KAZADORA	KREMALLERA	KREMAILERA
KASKABARRA	KAZKABARRA	KREMALLERAREKIN	KREMAILERA
KATARRO	KATARROA	KREMALLERIE	KREMAILERA
KATARRUE	KATARROA	KRMAILERA	KREMAILERA
KATILAGOA	KARTILAGOA	KULERAK	KULEROA
KATIUSKAK	KATIUSKA	KULEROAK	KULEROA
KATOA	KATUA	KULEROK	KULEROA
KATTAGORRIA	KATAGORRIA	KUÑATUA	KOINATUA
KATU	KATUA	LABA	LABEA
KATUAK	KATUA	LAGOA	LAKUA
KENTZEKO	KENDU	LAGUN	LAGUNA
KIRATZA	KIRATSA	LAGUNAK	LAGUNA
KIROL	KIROLA	LAGUNTZAILE	LAGUNTZAILEA
KOETEA	SUZIRIA	LAGUNTZEKO	LAGUNDU
KOILAREA	KOILARA	LAINO	LAINOA
KOINADUA	KOINATUA	LAINOAK	LAINOA
KOKOTSA	KOKOTZA	LAINOTSU	LAINOTSUA
KOLEROAK	KUJLEROA	LAINUA	LAINOA

LAINUAK	LAINOA	LENGUSIÑA	LEHENGUSINA
LAIÑOAK	LAINOA	LENGUSOA	LEHENGUSUA
LAIÑOAK	LAINOA	LENGUSU	LEHENGUSUA
LAKARRAK	LAKARRA	LENGUSUA	LEHENGUSUA
LAN	LANA	LENGUSUAK	LEHENGUSUA
LANAK	LANA	LENGUSUE	LEHENGUSUA
LANAZKOA	LANA	LENGUSUINA	LEHENGUSINA
LANDARE	LANDAREA	LENGUSUTXIKIA	LEHENGUSUTXIKIA
LANDAREAK	LANDAREA	LENGUSUTXIKIAK	LEHENGUSUTXIKIA
LANGUSUA	LEHENGUSUA	LENGUZINA	LEHENGUSINA
LANOA	LAINOA	LENGUZU	LEHENGUSUA
LAÑOAK	LAINOA	LENGUZUA	LEHENGUSUA
LAÑOAK	LAINOA	LENTILLAK	LENTILA
LAÑUA	LAINOA	LEOHIA	LEHOIA
LARANJAK	LARANJA	LEOIA	LEHOIA
LARINGEA	LARINJEA	LEORRA	LEHORRA
LARREAN	LARREA	LEORTEA	LEHORTEA
LARROSAK	LARROSA	LEOTARDOAK	LEOTARDOA
LARRUZKOAK	LARRUA	LEOTARDUAK	LEOTARDOA
LASAIK	LASAIA	LEPAUZTAIA	LEPAUSTAIA
LASTERKETAK	LASTERKETA	LEPOLUZEA	LEPALUZEA
LATZAK	LATZA	LERDUA	LERDOA
LAUKIAK	LAUKIA	LERDUE	LERDOA
LAUZKIAK	LAUKIA	LEUNA	LEHUNA
LAZTOA	LASTOA	LEVI'S	LEVIS
LEBIS	LEVIS	LEVISAK	LEVIS
LECHUGA	LETXUGA	LEWIS	LEVIS
LEENGUSUA	LEHENGUSUA	LIBURUAK	LIBURUA
LEGIK	LEHIA	LIKRA	LYKRA
LEGUNA	LEHUNA	LISOA	LEUNA
LEHENGUSIA	LEHENGUSUA	LISOAK	LEUNA
LEHENGUSIN	LEHENGUSINA	LISTOA	AZKARRA
LEHENGUSINAK	LEHENGUSINA	LISTUE	AZKARRA
LEHENGUSIÑA	LEHENGUSINA	LODIK	LODIA
LEHENGUSOAK	LEHENGUSUA	LOKARRIAK	LOKARRIA
LEHENGUSU	LEHENGUSUA	LOKATSA	LOKATZA
LEHENGUSUAK	LEHENGUSUA	LORAK	LOREA
LEHENGUSUTXIKIAK	LEHENGUSUTXIKIA	LORATUAK	LORATUA
LEHENGUZUA	LEHENGUSUA	LORE	LOREA
LEHORTEAK	LEHORTEA	LOREAK	LOREA
LEHOTARDOAK	LEOTARDOA	LORITOA	LOROA
LEIOA	LEIHOA	LOTARDOAK	LEOTARDOA
LENGOSUA	LEHENGUSUA	LURRAK	LURRA
LENGUSIN	LEHENGUSINA	LUSEA	LUZEA
LENGUSINA	LEHENGUSINA	LUSEAK	LUZEA
LENGUSINAK	LEHENGUSINA	LUZE	LUZEA

LUZEAK	LUZEA	MERKEAK	MERKEA
LUZIA	LUZEA	MERKURI	MERKURIO
		METEORITOAK	METEORITOA
		METEOROAK	METEOROA
		MIKROBIOAK	MIKROBIOA
M&	—	MIMATUA	MIMATU
MADRINA	AMANDREA	MINGAIN	MINGAINA
MAHIA	MAHAIA	MINGANA	MINGAINA
MAHONA	—	MINGINA	MINGAINA
MAITATZEKO	MAITATU	MINGIÑA	MINGAINA
MAIXUA	MAISUA	MIÑA	MINA
MAKINAK	MAKINA	MODERNOAK	MODERNOA
MANDO	MANDOA	MOFETAK	MOFETA
MANDOAK	MANDOA	MOFLETAK	MASAILA
MANDUA	MANDOA	MOFLETEA	MASAILA
MANDUE	MANDOA	MOFLETEAK	MASAILA
MANGA	MAHUKA	MOKIAK	MUKIA
MANGALUZZEA	MAHUKALUZZEA	MOKO	MOKOA
MANTAK	MANTA	MOKOAK	MOKOA
MANTSOA	MANTXOA	MOKOSOA	MUKIZUA
MANTZOA	MANTXOA	MOKOZ	MOKOA
MARCA	MARKA	MOKUA	MOKOA
MARKAK	MARKA	MOKUAK	MOKOA
MARROIA	MARROIA	MOKUEK	MOKOA
MARRADUNAK	MARRADUNA	MOKUK	MOKOA
MARRAK	MARRA	MONOA	TXIMINOA
MARRAZKIAK	MARRAZKIA	MONTATZEKO	MONTATU
MARRAZKIDUNAK	MARRAZKIDUNA	MORATUA	MOREA
MARRAZKIEKIN	MARRAZKIA	MORAU	MOREA
MARROI	MARROIA	MORAUAK	MOREA
MARROIAK	MARROIA	MOREAK	MOREA
MARTITZ	MARTITZA	MORENA	BELTZARANA
MARTIZ	MARTITZA	MORENATU	BEZTU
MASAI	MASAI	MORENATZEKO	BEZTU
MASAILAK	MASAILA	MORENO	BELTZARANA
MATRILAK	MATRILA	MORENOA	BELTZARANA
MEDIA	GALTZERDIA	MORIE	MOREA
MEDIAK	GALTZERDIA	MOSALA	MOTXALA
MEHEAK	MEHEA	MOSKORRA	MOZKORRA
MENDI	MENDIA	MOSTU	MOZTU
MENDIAK	MENDIA	MOTSAK	MOTZA
MENDIAN	MENDIA	MOTXA	MOTZA
MENDIKO	MENDIA	MOTXAK	MOTZA
MENDIRA	MENDIA	MOTZ	MOTZA
MENDITIK	MENDIA	MOTZAK	MOTZA
MERCURIO	MERKURIO	MOXALA	MOTXALA

MOZTUA	MOZTU	NASALAK	SUDUR
MOZTUTA	MOZTU	NEGUAN	NEGUA
MUKIAK	MUKIA	NEGURAKO	NEGUA
MUNDUE	MUNDUA	NERBIO	NERBIOA
MUSKERAK	MUSKERRA	NERBIOAK	NERBIOA
MUSKERRAK	MUSKERRA	NERBIOSOA	URDURIA
MUSKIRA	MUSKERRA	NESKAK	NESKA
MUSKIRAK	MUSKERRA	NIK	NI
MUSKIZA	MUSKERRA	NIKI	NIKIA
MUSKIZAK	MUSKERRA	NIKIAK	NIKIA
MUSKULOAK	MUSKULO	NIKIYE	NIKIA
MUSKULUA	MUSKULO	NIRE	NI
MUSKULUAK	MUSKULO	NIREAK	NI
MUSOA	MUSUA	NOBIA	ANDREGAIA
MUSU	MUSUA	NOBIOA	SENARGAIA
MUSUSAPI	MUSUZAPIA	NORMALAK	NORMALA
MUSUSAPIA	MUSUZAPIA		
MUSUSULOAK	MUSUA		
MUSUZAPI	MUSUZAPIA		
MUSUZULO	MUSUA	OBEDIENTEA	ZINTZOA
MUSUZULOAK	MUSUA	OBULBIDEAK	OBULBIDEA
MUTIL	MUTILA	OBULUA	OBULO
MUTILAK	MUTILA	OBULUAK	OBULO
MUTILEN	MUTILA	OBULUTEGIA	OBULTEGIA
MUTILLA	MUTILA	ODEIA	HODEIA
MUTULA	MUTILA	ODEIAK	HODEIA
MUTUR	MUTURRA	ODOL	ODOLA
MUXALA	MOTXALA	OHIALA	OIHALA
MUZKIRA	MUSKERRA	OHILOA	OILOA
MUZKIRAK	MUSKERRA	OHINAK	OINA
MUZKIZAK	MUSKERRA	OIALA	OIHALA
MUZKULOAK	MUSKULO	OIARRA	OILARRA
MUZU	MUSUA	OIER	OIHER
MUZUA	MUSUA	OILA	OILOA
MUZUZAPIA	MUSUZAPIA	OILARRAK	OILARRA
		OILO	OILOA
		OILOAK	OILOA
		OILLARRA	OILARRA
		OILLOA	OILOA
NABEAK	ONTZIA	OINAK	OINA
NAIK	NIKE	OINETAKOAK	OINETAKOA
NARANJA	LARANJA	OKOTSA	OKOTZA
NARANJAK	LARANJA	OLATUAK	OLATUA
NARRATZA	NARRATSA	OLFATOA	USAIMENA
NARRUSKOAK	NARRUA	OLLARRA	OILARRA
NARRUZKO	NARRUA	OLLOA	OILOA
NARRUZKOAK	NARRUA		

ON	ONA	PANASKO	PANA
ONAK	ONA	PANASKOA	PANA
ONDARRA	HONDARRA	PANASKOAK	PANA
ONDARTZA	HONDARTZA	PANAZKO	PANA
ONDARTZARA	HONDARTZA	PANAZKOA	PANA
ONEKOA	ONA	PANAZKOAK	PANA
ONTZA	HONTZA	PANELOA	PAINOLUA
OPORRAK	OPORRA	PANOLOA	PAINOLUA
OPORRETARA	OPORRA	PANTALOAIA	GALTZA
ORDEZKOAITA	AITORDEA	PANTANOA	ZINGIRA
ORDEZKOAMA	AMORDEA	PANTIAK	PANTIA
ORGANO	ORGANOA	PANTORRILA	AZTALA
ORGANOAK	ORGANOA	PAÑOLOA	PAINOLUA
ORIA	HORIA	PAÑUELOA	PAINOLUA
ORIAK	HORIA	PAÑUELOAK	PAINOLUA
ORKATILLA	ORKATILA	PAÑUELUA	PAINOLUA
ORTZA	HORTZA	PAPELA	PAPEREA
ORTZAK	HORTZA	PAPELEZKO	PAPEREA
OSABAK	OSABA	PARIENTEA	AHAIDEA
OSIGENOA	OXIGENOA	PARIENTEAK	AHAIDEA
OSONOA	OZONOA	PARTE	ZATI
OSTOA	HOSTOA	PARTEA	ZATI
OSTOAK	HOSTOA	PARTXE	PARTXEA
OTSA	HOTSA	PARTXEAK	PARTXEA
OTZA	HOTZA	PASATU	PASA
OTZOA	OTSOA	PASATZEKO	PASA
OXIGENO	OXIGENOA	PATANA	ZINGIRA
OXIJENOA	OXIGENOA	PATITOA	AHATEA
OZABA	OSABA	PATOA	AHATEA
OZABAK	OSABA	PATRIKAK	PATRIKA
OZKARBI	OSKARBI	PEKAK	PEKA
OZONO	OZONOA	PEKAKIN	PEKA
		PEKAREKIN	PEKA
		PEKOSOA	PEKA
		PELIKULAK	PELIKULA
PADRINOA	AITAJAUNA	PELIROJOA	ILEGORRIA
PAGOAK	PAGOA	PELIRROJOA	ILEGORRIA
PAILASOA	PAILAZOA	PERRA	ZAKURRA
PAINELUA	PAINOLUA	PERRAK	ZAKURRA
PAINOLOA	PAINOLUA	PERRETXIKOAK	PERRETXIKOA
PAINUELOA	PAINOLUA	PERSONA	PERTSONA
PAINULOA	PAINOLUA	PERTSONAK	PERTSONA
PALETAK	PALETA	PERTZONA	PERTSONA
PAKAK	PRAKA	PESTAINAK	BETILEA
PANAK	PANA	PESTANAK	BETILEA
PANAKO	PANA	PESTAÑAK	BETILEA

PETATXOAK	PETATXOA	POLTXIKOAK	POLTSIKOA
PETOA	PETOA	POLTXIKOAREKIN	POLTSIKOA
PETODUNAK	PETOA	POLTXIKUA	POLTSIKOA
PETXOA	BULARRA	POLTXIKUE	POLTSIKOA
PETXUA	BULARRA	POLTZIKO	POLTSIKOA
PEZTAINAK	BETILEA	POLTZIKOA	POLTSIKOA
PEZTAÑAK	BETILEA	POLTZIKOAK	POLTSIKOA
PINTTOA	PINTOA	PONDEKOA	————
PINTZAK	PINTZA	PONI	PONYA
PINU	PINUA	PONIA	PONYA
PINUA	PINUA	PONIAK	PONYA
PIÑUA	PINUA	PONIYE	PONYA
PIÑUAK	PINUA	PONTEKUA	————
PIPAK	PIPA	PONY	PONYA
PIPER	PIPERRA	POSA	POZA
PISCINA	PISZINA	POTOKA	POTOKOA
PISTINA	PISZINA	POTOLA	POTOLOA
PISTINARA	PISZINA	POTOLAK	POTOLOA
PITITOA	PITILINA	POTOLO	POTOLOA
PITITUA	PITILINA	POTRO	POTROA
PITOA	PITILINA	POTROAK	POTROA
PITUITARI	PITUITARIA	POTTOKAK	POTTOKA
PIZTINA	PISZINA	POTXOKA	POTTOKA
PIZTINARA	PISZINA	PRACA	PRAKA
PIZUA	PISUA	PRACAK	PRAKA
PLAIA	HONDARTZA	PRAKABAKEROAK	PRAKABAKEROA
PLAIK	HONDARTZA	PRAKAK	PRAKA
PLAIARA	HONDARTZA	PRAKALUZEAK	PRAKA
PLAIERAK	PLAIERA	PRAKAMOTXAK	PRAKA
PLAIRA	HONDARTZA	PRAKAMOTZA	PRAKA
PLAKETAK	PLAKETA	PRAKAMOTZAK	PRAKA
PLALLERAK	PLAIERA	PRAKETA	PRAKA
PLANETAK	PLANETA	PRENDA	JANTZIA
PLANTXATUAK	PLANTXATU	PRINTZAK	PRINTZA
PLAYA	HONDARTZA	PULMOIA	BIRIKA
PLAYERAK	PLAIERA	PULMOIAK	BIRIKA
POLITAK	POLITA	PULTSERAK	PULTSERA
POLITTE	POLITA	PULTZERA	PULTSERA
POLO	POLOA	PUNTEA	————
POLOAK	POLOA	PUNTEKO	————
POLOLOAK	POLOLOA	PUSKATUA	PUSKATU
POLTSIKO	POLTSIKOA	PUSKATUAK	PUSKATU
POLTSIKOAK	POLTSIKOA	PUSKATUTA	PUSKATU
POLTSIKUA	POLTSIKOA	PUZKATU	PUSKATU
POLTXIKO	POLTSIKOA	PUZKATUAK	PUSKATU
POLTXIKOAK	POLTSIKOA		

RAIA	MARRA	SEKATU	LEHORTU
RAIADUNAK	MARRADUNA	SEKOA	LEHORRA
RAIATUA	MARRA	SEME	SEMEA
RAIATUAK	MARRA	SEMEAK	SEMEA
RAYOA	IZPIA	SENAR	SENARRA
RAYOAK	IZPIA	SENDAGAIAK	SENDAGAIA
RINOCERONTEA	RINOZERONTEA	SENDIKOA	SENDIA
RINOSERONTEA	RINOZERONTEA	SENIDE	SENIDEA
RIO	HIBAIA	SENIDEAK	SENIDEA
ROSA	LARROSA	SENITARTEKOAK	SENITARTEKOA
ROSAK	LARROSA	SERUA	ZERUA
RRIENDAK	RIENDAK	SESENA	ZEZENA
RUSOAK	ERRUSIARRA	SETA	PERRETXIKOA
		SIKINA	ZIKINA
		SIKINKERIA	ZIKINKERIA
		SILLA	AULKIA
SABALA	ZABALA	SIMPATIKOA	SINPATIKOA
SABALAK	ZABALA	SINOSITIS	SINUSITISA
SAGARONDOA	SAGARRONDOA	SINTSOA	ZINTZOA
SAINA	ZAINA	SINTUROIA	GERRIKOA
SAINAK	ZAINA	SINTZOA	ZINTZOA
SAINDU	ZAINDU	SIRAZKO	SIRA
SAKILA	ZAKILA	SOINEKO	SOINEKOA
SALBAJEA	BASATIA	SOINEKUA	SOINEKOA
SALBAJEA	BASATIA	SOKAK	SOKA
SALDI	ZALDIA	SOL	EGUZKIA
SALDIA	ZALDIA	SOLARRAK	SOLARRA
SALDIKUMEA	ZALDIKUMEA	SONBRILA	EGUZKITAKOA
SALDUNA	ZALDUNA	SONEKOA	SOINEKOA
SALTAMONTEA	MATXINSALTOA	SORBALDAK	SORBALDA
SALTO	SALTOA	SOSTENA	EUSKARRIA
SALTOAK	SALTOA	SOSTENAK	EUSKARRIA
SANDALIAK	SANDALIA	SU	SUA
SAPATAK	ZAPATA	SUABEA	LEUNA
SAPATILAK	ZAPATILA	SUDUR	SUDRRA
SAPATILLAK	ZAPATILA	SUDURA	SUDRRA
SAPIA	ZAPIA	SUDURAUNDI	SUDURRANDIA
SAPOA	ZAPOREA	SUDURAUNDIA	SUDURRANDIA
SAPOREA	ZAPOREA	SUDUREZURRA	SUDURREZURRA
SARRIOA	————	SUDURHANDIA	SUDURRANDIA
SATARRA	ZATARRA	SUDURHAUNDI	SUDURRANDIA
SATARRAK	ZATARRA	SUDURHEZURRA	SUDURREZURRA
SATELITE	SATELITEA	SUDURREKO	SUDURRA
SATELITEAK	SATELITEA	SUDURREKOA	SUDURRA
SEDASKOAK	SEDA	SUDURSILOAK	SUDURZULOA
SEIKIAK	SEIKIA	SUDURSULOAK	SUDURZULOA

SUDURSULOAK	SUDURZULOA	TOALLA	TOAILA
SUDURTXIKI	SUDURTXIKIA	TOBAIA	TOAILA
SUDURZILOAK	SUDURZULOA	TOBAILA	TOAILA
SUDURZULO	SUDURZULOA	TORTOTXONDOA	———
SUDURZULOAK	SUDURZULOA	TORTUGA	DORTOKA
SUGEAK	SUGEA	TRAJE	TRAJEA
SUGURRA	SUDURRA	TRAJEBAINOA	BAINUJANTZIA
SUJETADOREA	BULARRETAKOA	TRAJEBAINUA	BAINUJANTZIA
SUJETADOREAK	BULARRETAKOA	TRAJEBANOA	BAINUJANTZIA
SUJETADORIAK	BULARRETAKOA	TRAJEBAÑO	BAINUJANTZIA
SULO	ZULOA	TRAJEDEBAINOA	BAINUJANTZIA
SULO	ZULOA	TRAJEDEBANO	BAINUJANTZIA
SULOAK	ZULOA	TRAJEDEBANUA	BAINUJANTZIA
SULODUNA	ZULOA	TRAJEDEBAÑO	BAINUJANTZIA
SULUA	ZULOA	TRAKEA	TRAJEA
SULUAK	ZULOA	TRAPOA	ZAPIA
SUNORMALA	SUBNORMALA	TRAPUA	ZAPIA
SURF	SURFA	TRIPEA	TRIPA
SURIA	ZURIA	TROMPA	TRONPA
SUSKO	SU	TRONPAK	TRONPA
SUTEAK	SUTEA	TUBOAK	TUBOA
SUTURRA	SUDURRA	TXAALA	TXAHALA
SUTURRE	SUDURRA	TXAKETAK	TXAKETA
SUZKO	SU	TXAKETIE	TXAKETA
		TXAKUR	TXAKURKUMEA
		TXAKURRAK	TXAKURKUMEA
		TXAKURRE	TXAKURKUMEA
TALLA	TAILA	TXALA	TXAHALA
TANDARRA	TXANDALA	TXALEKUA	TXALEKOA
TAPATZEKO	TAPATU	TXALEKUE	TXALEKOA
TATARABUELA	HERENAMONA	TXAMARRA	ZAMARRA
TATARABUELOA	HERENAITONA	TXAMARRAK	ZAMARRA
TATARAITONA	HERENAITONA	TXANDAL	TXANDALA
TATARAMONA	HERENAMONA	TXANDARRA	TXANDALA
TELA	TELA	TXANDARRAK	TXANDALA
TELASKOAK	TELA	TXANGLETAK	TXANKLETA
TELAZKOA	TELA	TXANKLETAK	TXANKLETA
TELEBISTAK	TELEBISTA	TXAPAK	TXAPA
TELIE	TELA	TXARRAK	TXARRA
TIA	IZEBA	TXARRETERA	TXARRETELA
TIGRE	TIGREA	TXEKORRA	ZEKORRA
TIO	OSABA	TXERI	TXERRIA
TIRANTEAK	TIRANTEA	TXERMENONDOA	———
TITIAK	TITIA	TXERRETERA	TXARRETELA
TOAJA	TOAILA	TXERRI	TXERRIA
TOALA	TOAILA	TXERRIAK	TXERRIA

TXERRIKOLOREA	TXERRIA	UME	UMEA
TXIKI	TXIKIA	UMEAK	UMEA
TXIKIAGO	TXIKIA	UNIBERSOA	UNIBERTSOA
TXIKIAK	TXIKIA	UNIVERSOA	UNIBERTSOA
TXIKIEGIAK	TXIKIA	UNIVERTSOA	UNIBERTSOA
TXIKIENA	TXIKIA	UNTXEA	UNTXIA
TXIKIGIA	TXIKIA	UNTXIAK	UNTXIA
TXILBORRA	ZILBORRA	UR	URA
TXIMINUA	TXIMINOA	URAKANA	HAIZERAUNTSIA
TXIMISTAK	TXIMISTA	URANIO	URANIOA
TXINPARTAK	TXINPARTA	URDIN	URDINA
TXINTXOAK	TXINTXOA	URDINAK	URDINA
TXINXTOA	TXINTXOA	URDIÑA	URDINA
TXIPIROIAK	TXIPIROIA	URDIÑAK	URDINA
TXISPAK	TXISPA	URETARA	URA
TXITAK	TXITA	URRATUA	URRATU
TXORGATILA	ORKATILA	URTE	URTEA
TXORI	TXORIA	URTEAK	URTEA
TXORIAK	TXORIA	USAI	USAIA
TXORIAREN	TXORIA	USAIMEN	USAIMENA
TXORISOA	TXORIZOA	USAIN	USAINA
TXORKATILA	ORKATILA	USAINTZEKO	USAINDU
TXORKATILLA	ORKATILA	USAINTZEN	USAINDU
TXORUA	TXOROA	USAINTZUA	USAINDU
TXOTXOLO	TXOTXOLOA	USAITU	USAINDU
TXURI	TXURIA	USAITZEKO	USAINDU
TXURIAK	TXURIA	UZAIA	USAINA
TXURIXKA	TXURIA	UZAIMENA	USAIMENA
TZAMARRA	ZAMARRA	UZAINA	USAINA
TZANDALA	TXANDALA	UZAINDU	USAINDU
TZANDARRA	TXANDALA	UZAIMTZEKO	USAINDU
TZIKIA	TXIKIA	UZKIA	————
TZURIA			
UDABERIA	UDABERRIA	VAQUEROAK	BAKEROA
UDAN	UDA	VERDEA	BERDEA
UDARA	UDA	VIAJEAK	BIDAIA
UDARAN	UDA		
UDARO	UDA		
UGASTUNA	UGAZTUNA	XIRA	SIRA
UKOLONDOA	UKALONDOA	XIRASKOAK	SIRA
ULTRABIOLETA	ULTRAMOREA	XIRIMIRI	XIRIMIRIA
ULTRABIOLETAK	ULTRAMOREA	XURRA	ZUHURRA
ULTRAMOREAK	ULTRAMOREA		

ZABALAK	ZABALA	ZINTUROIE	GERRIKOA
ZABELA	SABELA	ZINTUROLLA	GERRIKOA
ZAHAR	ZAHARRA	ZIRA	SIRA
ZAHARRAGOA	ZAHARRA	ZIRAZKO	SIRA
ZAHARRAK	ZAHARRA	ZIRIMIRIA	SIRIMIRI
ZAINAK	ZAINA	ZIRUGIA	KIRURGIA
ZAINZKEKO	ZAINDU	ZOINEKOA	SOINEKOA
ZALBAJEA	BASATIA	ZOKA	SOKA
ZALDI	ZALDIA	ZORBALDA	SORBALDA
ZALDIAK	ZALDIA	ZORIONTZUA	ZORIONTSUA
ZALDIAREN	ZALDIA	ZOSTENAK	EUSKARRIA
ZALDIKARRERA	ZALDILASTERKETA	ZUA	SUA
ZALDIKARRERAK	ZALDILASTERKETA	ZUAITZA	ZUHAITZA
ZALDIKUME	ZALDIKUMEA	ZUAITZAK	ZUHAITZA
ZALDITXO	ZALDIA	ZUDUR	SUDURRA
ZALDITXOA	ZALDIA	ZUDUREZURRA	SUDURREZURRA
ZALDIZALE	ZALDIZALEA	ZUDURRA	SUDURRA
ZANDALIAK	SANDALIA	ZUDURTXO	SUDURRA
ZAPALAITZA	SAPELAITZA	ZUDURZULOA	SUDURZULOA
ZAPATAK	ZAPATA	ZUGEA	SUGEA
ZAPATILAK	ZAPATILA	ZUGURRA	SUDURRA
ZAPATILLA	ZAPATILA	ZUHAITZ	ZUHAITZA
ZAPATILLAK	ZAPATILA	ZUHAITZAK	ZUHAITZA
ZAPELAITZA	SAPELAITZA	ZUIA	SUIA
ZAPOA	APOA	ZULATUAK	ZULATU
ZARRA	ZAHARRA	ZULATUTA	ZULATU
ZATARRAK	ZATARRA	ZULO	ZULOA
ZATI	ZATIA	ZULOAK	ZULOA
ZATORRA	SATORRA	ZULODUNAK	ZULODUNA
ZAZTARRA	ZATARRA	ZULOKOA	ZULOA
ZEJAK	BEKAINA	ZULUA	ZULOA
ZELAIK	ZELAIA	ZULUAK	ZULOA
ZELOAK	XELO	ZUREAK	ZU
ZELULAK	ZELULA	ZURI	ZURIA
ZENARRA	SENARRA	ZURIAK	ZURIA
ZERU	ZERUA	ZUTUR	SUDURRA
ZERUAN	ZERUA	ZUTURRA	SUDURRA
ZEZEN	ZEZENA		
ZEZENAK	ZEZENA		
ZIKINAK	ZIKINA		
ZIKINE	ZIKINA		
ZIKIÑA	ZIKINA		
ZILOAK	ZULOA		
ZINTURA	GERRIA		
ZINTUROIA	GERRIKOA		
ZINTUROIAREKIN	GERRIKOA		

ADITZAK

ALDATU	ERANTZI(*)	IKUSI	MONTATU
APURTU	ERORI(*)	IKUTU	MORENATU
ARGITU(*)	EROSI	IPINI	MOZTU
ARNASTU	ERRE	IRABAZI	MUGITU
ATERA	ESAN(*)	IRTEN	OPERATU
BABESTU(*)	ESKATU	IZAN	PASA
BAINATU	ESTUDIATU	JAIO(*)	PASEATU
BALIO(*)	EZKONDU	JAN	PINTATU
BAZKALDU	GARBITU	JANTZI	PLANTXATU
BELZTU(*)	GORRITU(*)	JARRI	PROBATU
BEROTU	GORROTATU	JASO	PUSKATU
BURRUKATU	GOSALDU(*)	JO	SALDU
BUSTI	HARTU	JOAN	SARTU
DOBLATU	HASERRETU	JOLASTU	SEKATU
EDAN(*)	HASI(*)	JOSI	TAPATU
EDUKI(*)	HAUTSI	KENDU	TXIKITU
EGIN	HIL	KISKALI	URTU(*)
EGON	HITZEGIN	LO	USAINDU
EMAN	IBILI	LURRUNDU(*)	ZIKINDU
ERAKUTSI	IGERI	MAITATU	ZULATU(*)
ERAMAN	IKASI	MOLESTATU	

VERBOS

ABANDONAR(*)	CAGAR(*)	CONDUCIR(*)	ENFADAR
ABRIR(*)	CALENTAR	CONOCER(*)	ENFRIAR(*)
ACARICIAR(*)	CAMBIAR	CORRER(*)	ENSEÑAR
ADMIRAR(*)	CAMINAR	CORTAR	ENSUCIAR
AMAR	CANSAR(*)	COSER	ENTRISTECER(*)
ANDAR	CASAR	DESABROCHAR(*)	ESCALAR(*)
APRENDER	CASTIGAR(*)	DESPERTAR(*)	ESCRIBIR(*)
ARREGLAR(*)	CAZAR(*)	DISFRUTAR(*)	ESCUCHAR(*)
ATENDER(*)	CENAR(*)	DISTINGUIR(*)	ESPIAR(*)
ATRAPAR(*)	CERRAR(*)	DOMAR(*)	ESQUIAR(*)
AYUDAR(*)	COGER	DOMESTICAR(*)	ESTAR
BAILAR(*)	COLAR(*)	DORMIR	ESTUDIAR
BESAR(*)	COMER	ECHAR(*)	FIJAR(*)
BUSCAR(*)	COMPRAR	ENCONTRAR(*)	FUMAR

GANAR	MIRAR	PESTAÑEAR(*)	SEMBRAR(*)
GUARDAR(*)	MOJAR	PINTAR	SENTAR(*)
GUSTAR(*)	MONTAR	PLANCHAR	SER
HABLAR	MORDER(*)	PLANTAR(*)	SUBIR(*)
HACER	MORIR	PODER(*)	SUDAR(*)
IR	MOVER	PONER	TAPAR
JUGAR	NADAR	QUEMAR	TENDER(*)
LADRAR(*)	OBSERVAR(*)	QUERER	TIRAR(*)
LAMER(*)	ODIAR	QUITAR	TOCAR
LAVAR	OJEAR(*)	RECOGER(*)	TOMAR
LEER(*)	OLER	REGALAR	TRABAJAR(*)
LIMPIAR	OPERAR	REÑIR(*)	VENDER
LLEVAR	PARPADEAR(*)	RESPIRAR	VER
LLORAR(*)	PASAR	REZAR(*)	VESTIR
MANCHAR	PASEAR	ROMPER	VIAJAR(*)
MANDAR(*)	PEDIR	SABER(*)	VIGILAR(*)
MEAR(*)	PEGAR	SALIR	VIVIR(*)
MERENDAR(*)	PELEAR	SALTAR(*)	
METER	PERDER(*)	SECAR	

ADJEKTIBOAK

ABERATSA	BELDURTIA	ESTUA	ILET SUA
ABILA	BELTZARANA	EUSKALDUNA	ILUNA
AHULA	BEROA	EZKONDUA	INDARTSUA
AJATUA(*)	BERRIA(*)	FINA	INTELIJENTEA
ALAIA	BERRITSUA	FLAKUA	IREKIA
ALFERRA	BETAURREKO	FUERTEA	ITALIANOA
ALTUA	DUNA(*)	GAIZTOA	ITSUSIA
ANTIOJUDUNA(*)	BihURRIA	GARBIA	ITXITA
ARABIARRA(*)	BIZARDUNA	GARESTIA	IZPIDUNA
ARDURAGABEA(*)	DEBILA	GAZTEA	IZPITSUA
ARGALA	DIRUDUNA	GRANODUNA(*)	IZUGARRI(A*)
ARGITSUA	DISDIRATSUA	GUAPOA	JOSTALARIA
ARINA	DOMATUA	GUSTOKOA	KEZKATIA(*)
ASTUNA	EDERRA	HANDIA	KOLOREDUNA
AUSARTA	EGUZKITSUA(*)	HARROA(*)	KOLORETSUA(*)
AZKARRA	ERDALDUNA(*)	HOTZA	KOMODOA
BAKARTIA(*)	ERRUSIARRA(*)	IHARRA(*)	LEUNA
BALDARRA	ESKUZABALA	ILEDUNA	LEIALA(*)

LERDENA(*)	MODERNOA	POTOLOA	TELAZKOA
LERDOA	MOKODUNA	POZIK	TENTEA(*)
LIBREA	MORENOA	PUNTADUNA	TONTOA
LIRAINA(*)	MOZKORRA	PUSKATUA	TRAKETSA(*)
LISOA	MOTELA	RAIADUNA	TREBEA
LISTOA	MOTZA	RUBIOA	TRISTEA
LODIA	MOZTUTA(*)	SALBAJEA	TXARRA
LOTSAGABEA(*)	NARRATSA	SALTZAILEA(*)	TXATOA
LOTSATIA(*)	NAZKAGARRIA(*)	SEDAZKOA(*)	TXIKIA
LUZEA	NEGARTIA(*)	SEKUA	TXUKUNA
MAITAGARRIA(*)	NERBIOSOA	SERIOA	XELEBREA(*)
MAJOA	NORMALA	SINPATIKOA	ZABALA
MAKALA	ONA	SOSOA	ZAHARRA
MALTZURRA(*)	OSKARBI	SUABEA	ZATARRA
MANTSOA	PANAZKOA(*)	SUBNORMALA	ZIKINA
MARRADUNA	PEGAJOSOA	SUDURRAUNDIA(*)	ZINTZOA
MARRAZKIDUNA(*)	PEKADUNA	SUDURLUZZEA(*)	ZORAGARRIA
MEHEA	PISUTSUA	SUDURMOTZA(*)	ZORROTZA(*)
MERKEA	PLANTXATUA	SUDURTXIKIA(*)	ZULATUA(*)
MIMOSOA	POBREA	SUTSUA	ZULODUNA(*)

ADJETIVOS

ABIERTO(*)	ANTIPATICO(*)	CALIENTE	COMODO
ABRIGADO(*)	ARRUGADO(*)	CALLEJERO(*)	CORTO
ABURRIDO(*)	ATADO(*)	CALVO(*)	COSIDO(*)
ACHINADO(*)	BABOSO(*)	CANOSO(*)	CREIDO
ADIESTRADO(*)	BAJO	CANSADO(*)	CRISTALINO
AGIL	BARATO	CARIÑOSO(*)	CUADRADO(*)
AGRADABLE	BARBUDO	CARO	DEBIL
AGRADECIDO(*)	BELGA(*)	CASADO	DELGADO
AJUSTADO(*)	BIEN(*)	CASERO(*)	DERECHO(*)
ALEGRE	BLANDO(*)	CASTAÑO(*)	DESAGRADABLE(*)
ALEMAN(*)	BOBO(*)	CEGATO(*)	DESAGRADECIDO(*)
ALTO	BONDADOSO	CERRADO	DESCOSIDO(*)
AMABLE(*)	BONITO(*)	CHARLATAN	DESORDENADO
AMAESTRADO(*)	BORRACHO	CLARO	DESPIERTO(*)
ANCHO	BORROSO(*)	COBARDE(*)	DIVERTIDO(*)
ANORMAL(*)	BRILLANTE	COLORADO	DOMADO
ANTIGUO(*)	BUENO	COMILON(*)	DOMESTICADO

DORMIDO(*)	GRITON(*)	MIEDICA	REDONDO(*)
DORMILON(*)	GRUESO	MIEDOSO	RESBALADIZO(*)
DURO(*)	GRUÑON(*)	MIMOSO	RESPETUOSO
EDUCADO(*)	GUAPO	MIOPE(*)	RICO
EGOISTA(*)	HABIL	MIRON(*)	RIZADO(*)
ELEGANTE(*)	HERMOSO	MODERNO	ROTO
EMPINADO	HORRIBLE(*)	MORENO	RUBIO
ENFADADO(*)	HORTERA(*)	MUCHO(*)	SABIO(*)
ENFERMO(*)	IMPORTANTE(*)	MUSCULOSO(*)	SALIENTE(*)
ENVIDIOSO(*)	INFELIZ	NERVIOSO	SALTARIN(*)
ESPECIAL(*)	INGLES(*)	NORMAL	SALTON(*)
ESTRECHO	INTELIGENTE	OBEDIENTEE	SALVAJE
FACIL(*)	IRLANDES(*)	ORDENADO(*)	SANO(*)
FAMOSO(*)	ITALIANO	OREJUDO(*)	SENSIBLE(*)
FANTASTICO	JOVEN	OSCURO	SENTIMENTAL(*)
FEO	JUGADOR(*)	PECOSO	SILENCIOSO(*)
FELIZ	JUGUETON	PEGON(*)	SIMPATICO
FEMENINO(*)	LARGO	PELIGROSO(*)	SOSO
FEROZ(*)	LAVABLE(*)	PELIRROJO(*)	SUAVE
FINO	LEJANO(*)	PELUDO	SUBNORMAL
FLACO	LENTO	PEQUEÑO	SUCIO
FLOREADO(*)	LIBRE	PERDEDOR(*)	SUPER(*)
FLORIDO(*)	LIMPIO	PESADO	TIMIDO(*)
FORZUDO	LISTO	PICUDO	TONTO
FRANCES(*)	LLANO(*)	PIEDROSO(*)	TORCIDO(*)
FRESCO(*)	LLENO(*)	POBRE	TRABAJADOR(*)
FRIO	MACIZO(*)	POCO(*)	TRANQUILO(*)
FUERTE	MAJO	POLAR(*)	TRAVIESO
FURIOSO(*)	MALEDUCADO(*)	PRECIOSO	VAGO
GANADOR(*)	MALO	PRIETO(*)	VALIENTE
GENEROSO	MANDON(*)	PUNTIAGUDO	VASCO
GLOTON(*)	MSRAVILLOSO	PURO(*)	VELOZ
GOLPEADO(*)	MAYOR	QUIETO(*)	VERDOSO(*)
GORDO	MEDIANO(*)	RABIOSO(*)	VIEJO
GRACIOSO(*)	MENTIROSO(*)	RAPIDO	
GRANDE	MEON(*)	RAYADO	

KOLOREAK

ARROSA
BELTZA
BERDEA

BEXA
GORRIA
GRISA

LARANJA
MARROIA
MOREA

ORIA
URDINA
ZURIA

COLORES

AMARILLO
AZUL
BLANCO
GRANATE

GRIS
MARRON
MORADO
NARANJA

NEGRO
ROJO
ROSA
VERDE

VIOLETA

AZKENENGO GOGOETAK ETA ONDORIO BILDUMA

*Xabier Isasi Balanzategi
Fito Rodriguez Bornaetxea*

1. GARAPEN PSIKOLINGUISTIKOAZ

Hautzaroan giza garapenaren funtzio psikiko gehienen oinarriak jartzen dira. Urte horietan ematen da ikaskuntzarik funtsezkoena eta azkarrena aldi berean; eskolan sartu orduko etenik gabe irakaskuntza bereko ikaskuntza eta garapen psikologiari uztartu behar zaio. Norberaren garapenak aldakuntza handienak ezagutzen ditu 2-14 urte bitartean; barne-hizkuntza, irakurketa, idazketa, kontzeptua, arrazonamendua,...

Ikurren mundura sartzen garenean batere laguntzarik gabe haien dekodaketari heldu behar diogu aurren. Ezer ez ulertzetik hizkuntza egoki erabiltzera dagoen aldea 3 urteren buruan ematen da, *modu naturalean* ikasi ohi da. Haurrak bi urte dituela sekulan entzun ez dituen esaldiak esan ditzake gure harridurarako.

Haurrak eskolara doazenean komunikaziorako oinarria dagoeneko ezarria dago. Normalean irakasleak eta ikasleak kode berean mintzo dira nahiz bakoitzaren hizkuntz-ondarea desberdina izan. Hizkuntz egoera normalizatuan hizkuntz trebetasunen ikaskuntza jarraia eta errazenetik zailenetara antolatuta dago. Haseran hizkuntza JASO egiten da; hots, entzun eta irakurri. Entzumena, aditzera ematen dena zuzen jaso, aginduak bete, errepikatu,...

Gizabanakoaren garapen normalean inguruko eta ohizko erabilerako hizkuntzak definitzen du abiaburua. Aurrenen jasotzen den hizkuntzak, bere aldetik, haurraren *barne-hizkuntza* eta geroko *hitzezko pentsamentuaren* oinarria definitzen du.

Kontzeptu eraketa, oinarrizko funtzio intelektualak bide direla, aktibitate konplexuaren ondorioa da. Prozesua, halaber, ezin muga daiteke elkarketa, arreta, irudimena inferentzia edo joera determinatzaileetan soilik. Aipatu guztiak ezinbestekoak dira, baina, aldi berean, zeinu edota hitzik gabe ez-nahikoak; izan ere, gure buru eragiketak horien bitartez bideratzen baititugu, horrela ebatsi behar ohi ditugun eginkizunak kontrolatu eta konponbidean jarri alegia.

Kontzeptu berria sorrarazi beharko lukeen arazoa ezin har daiteke, bere hartan eta beste barik, prozesuaren zioa; hala ere, helduen kultura, lana edota bizimoduaren murgilean, gizarteak gazteari ezarritako erronka da, dudarik gabe, pentsamentu kontzeptualaren sorrerarako faktorerik garrantzitsuena. Inguruak nerabeari ez badio eginbehar berririk ekartzen, ez badio planteiatzen inolako eskakizunik; hau da, ez badu bere garapen intelektualean eragiten helburu-sorta berriak iradokiaz, bere pentsamentuak ez du goi mailako garapena lortzen, edo lortzekotan, askozaz beranduago.

Dena den, kultur eginkizunak ez du per se azaltzen kontzeptu eraketaraino daroan garapen mekanismoa. / Hitzaren signifikazio balio berria, BERORREN ERABILERA KONTZPTU ERAKETAN BITARTEKO bezala, hain zuzen, hori da eta ez besterik, nerabezaroaren atarian prozesu intelektualean ematen den errotiko aldaketaren izaera psikologikoko erantzule zuzena.

Prozesu guzti horietan hizkuntza haurraren gizarterabidea da, eta aldi berean goi mailako funtzio psikikoen oinarri. Hizkuntza ikasiz ikaskuntzarako lanabesa eskuratzen da, ezinbesteko tresna beste aldetik. Haurrak gramatikazko egiturak erabiltzen ditu haien oinarri logikoak eta barne erlazioak ulertu eta ezagutu gabe; barne erlazio eta oinarri logiko horiek eskolan ikasten ditu eta jakite horrek bere pentsamoldean aldaketa kualitatiboa dakarkio.

Vygotskyren hitzetan haurrak lehenago menperatzen du hizkuntzaren sintaxia pentsamentuarena baino. Pentsamentuaren garapenak ikasitako hizkuntzari darraio.

Dena den gure helburua ez da izan hizkuntzaren ikaskuntzen teoriarik proposatzea, horretarako Piaget eta Vygotskyren testuetan aurki daiteke azalpen egokia. Gure helburua hizkuntzen arteko ukipen egoerako hizkuntzen ikaskuntza ikertzea izan da, eta darabilgun eredu teorikoa Vygotskyrena da.

Mintzairak baditu eduki bere oinarri biologikoak hizkuntzak bere oinarri kultural eta historikoak dituen bezala. Alderdi guztiak kontutan hartu beharrekoak dira, biologiak ezin azal dezake kulturaren garapena eta honek, kulturak, ezin konpon ditzake biologiarren okerrak.

2. EGOERA SOZIOLINGUISTIKOAREN ERAGINAZ

Bi hizkuntza aldi berean izateak berez ez dakar aparteko nahasketarik, are zehatzago, egun, maila batean edo bestean munduko populazioaren zati handi bat, bi edo hizkuntza gehiagoren jabe da. Hizkuntzaren arazoaz mintzo garenean normalean gizarte mailako egoeraz ari gara. Milanen, Toursen edo Cuencan bigarren hizkuntza bat ez ikasteak ez du inolako arazorik ekartzen, horrelako testuinguruan bigarren hizkuntza eskolaz kanpo ikasten da, ahal eta nahi duena, jakina. Bruselan, Gironan eta Azpeitian berriz, salbuespena da bigarren hizkuntza (gutxienik) ikasten ez duena. Holakoetan bai, bigarren hizkuntzaren ikaskuntza arazoa izan daiteke eta eskola nonbait arazoaren erdigunean jarrita dago.

Zergatik izan behar du eskolak bigarren hizkuntz-ikaskuntzaren erantzunkizuna? Argi dago kolonizazio prozesuetan arrotzen hizkuntza eskolaren bitartez ezarri dutela baina zehatzago izango litzateke esatea arrotzen hizkuntza eta arrotzen eskola batera ezartzen direla.

Horrela, “besteen hizkuntza”, “besteen eskolan” ikasten da. Berezko Hezkuntz Sistema garatzen duen herriak eskola-hizkuntza bere hizkuntza propioa hartzen du. Ondorioz, bere hizkuntza berreskuratu nahi duen herriak, bere Hezkuntz Sistema propioa eraiki behar du.

Espainiako Hezkuntz Sistema Gaztelera izateko diseinatuta dago eta, jakina denez, Gaztelera jakitea legeak agindutako ezinbesteko ondorioa ekarri behar du. Baldintza hori ez badu betetzen eskola bera zalantzan jartzen da. Onartuko al genuke gure artean Gaztelera edo Frantsesa “ondo” irakasten ez duen eskola? edo hizkuntza horiek –bata zein bestea– batera irakasten ez duenik?

Nonbait euskaldunek erdera jakin BEHAR dute eta, legeak lege, eskolari dagokio horren erantzunkizuna.

Zorigaitzoko *egoera soziolinguistikoak* norbanakoaren garapenean eragina baduela eduki ikerketa honetan, beste batzuetan ere, aski frogatuta dago. Norbanakoaren *hizkuntz-ondareak* bakoitzaren abiapuntua definitzen duelarik ondorengo garapena baldintzatu egiten du harik eta haren aldagai erabakiorrenetarikoa izateraino. Onar dezagun behingoz euskara, oraindik ere, *hizkuntza gutxiagotua* dela gure gizartean eta baita gure ikastetxeetan ere. Bakarrik horrela, hori onartzen dugulako hain zuzen ere, behar diren erabakiak har ditzakegu eta. Hitz lauetan, **lortu behar dugu euskara hezkuntz-hizkuntza izatea maila eta alor guztietan**, soziolinguistek esango luketen bezala euskara **kultur-hizkuntza** izatea alegia. Eskolan, *hizkuntzaren forma*, gehiago landu behar dugu. Azken muturreraino eramanda ez dugu uste egungo euskal eskolatan

alfabetatze estandar bat lortzen denik. Honekin, jakina, ez dugu adierazi nahi maisu-maistrak errudunak direnik, ez eta gutxiago ere; instituzio guztien erantzunkizuna baita euskara *kultur-hizkuntzaraino* eramatera. Irakasleak, idazleak, euskararako tekniko eta arduradunak, argitaletxeak, ... e.a.

Azken buru, guk ez badugu sinesten euskara hutsez *normaltasunez* bizi daitekeela, ez badugu euskararen *normaltasuna* gizarteko eremu guztietan eta alderdi funtzional orotan urratzen, nori, zein umeri, irakatsiko diogu euskaraz hau edo bestea egin daitekeenik? *Euskararentzako berarentzako ere, **gaztelera zuzenean eta zeharka beharrezkoa*** dela behin eta birritan aldarrikatzen badugu, zein da euskararen funtsa orduan?

Azken bost urteotan aldaketa sakonak ematen ari dira euskal eskolatan. Beste era batera esango genuke euskal eskolak aldaketa sakonak ekarri dizkiola euskal gizarteari. Nerabe edo gazte euskaldun hutsak orain dela 40 urte ohizkoak baziren eskualde euskaldunetan, horiek eta haien guraso bezalako *euskaldun zaharrak* desagertuz joan dira. Orain euskaldun *itxia* izatea oso bitxia omen da, batzuentzat barregarria tamalez. Baina eskualde euskaldunetan, Urola bailara kasu, euskal eskolatan *hiztun tipo berri bat* agertzen ari da, sekula esistitu ez den nerabe edo gazte *euskaldun alfabetatua*. Euskararen komunitatean haustura berri baten aztarnak somatzen hasiak dira, euskaldunen artean gurasoak eta seme alabek ez dute elkar ulertzen **kultur-hizkuntza diferentearen** jabe direlako. Gurasoak euskaldunak izanagatik, salbuespenak salbuespen, gaztelera eskolatu eta alfabetatuak izan dira, nekez lagun diezaiekete haien seme alabeei, baina ez haien kultur maila edo ezaguerak txikiak direlako, baizik eta, haien *kultur-hizkuntza* erdara delako, euskaraz ez-alfabetatuak direlako.

Belaunaldi berriek ekarri behar dute normalizazioa, baina bien bitartean esandako *haustura* hori jasan eta gainditu behar dugu. Euskal eskolaren erronka ez da makala berak sortu behar batitu *euskaldun alfabetizatu estandarrak*; euskarazko *kultur-hizkuntzaz* elkarren artean ulertzen dutenak, biharko euskal eskoletako ikasleei *normaltasunez* lagun diezaieketenak alegia.

3. ONDORIO BILDUMA

Ondorengo puntuotan laburtuko genuke:

- Hizkuntzen arteko ukipen egoeran hizkuntza gutxiagotuaren estatusak eragiten du hiztunen hizkuntz garapenean. D ereduko hezkuntz mota desberdinetan ikasleengan, jatorrizko euskaldunengan ere, adin jakin batetik aurrera (11-12 urte) Gaztelera kultur hizkuntza bilakatzen da.

- Eskolak hizkuntz egoerak eraginda dagoelarik ez du bermatzen Euskararen garapen normalizatua, goi zikloan Euskararen garapena Gazteleraren bitartez ematen dela dirudi.

- Gazteleraren ikaskuntza euskal eredu guztietan, berantiarra bada ere, abiada handikoa izateaz gain eraginkorra da. Ez du ematen azterturiko euskal ereduen artean diferentziarik dagoenik nahiz eta Gazteleraren irakaskuntza desberdina izan azterturiko ikastetxeetan.

- Euskararen ikaskuntza, goiztiarra bada ere, abiada motelekoa eta eragin txikikoa da, bereziki Goi Zikloan eta azkenengo ikasmaitan.

- Azterturiko testuinguruan, eskualde euskalduna eta euskal ereduko irakaskuntza, euskalkiaren eragina eskola hizkuntzan oso nabarmena da. Behaturiko Gaztelera Euskararen aldean askozaz formalago eta landuagoa da.

- Oro har, aztertutako ikaslegoaren garapena nahiko trinkoa da. Ez dago diferentzia handirik haien artean.

- Jatorrizko hizkuntzen arabera bereizturiko elebidun taldeak, euskaldun elebidunak, aldibereko elebidunak eta erdaldun elebidunak, oso esanguratsuak dira. Talde horiek, talde bezala, Gazteleraren ikaskuntzarako gaitasun berdinekoak (ez berekoak) dira, behaturiko emaitzak antzekoak izan dira eta. Guk egindako azterketan, jatorrizko euskaldun eta aldibereko elebidunen artean Gazteleraren ikaskuntzarako arazoak izan ditzaketen subjektu bakarrak ikaskuntz-gaitasun txikieneko haurrak dira. Hots, oroimen eta hitz-jarriotasun eskaseko haurrak. Jatorrizko euskaldunek abiapunturik okerrera izanik (beti talde bezala harturik) dituzten zailtasunak gainditzen dituzte harik eta, azkenengo ikasmaitan, jatorrizko erdaldunekin parekatzeraino.

- Euskararen ikaskuntzan jatorrizko erdaldunen egoera hiru taldeen artean okerrera dela esan daiteke zalantzarik gabe. Eginiko ekoizpen frogan ez dute lortzen beste taldeek erakusten duten maila. Maileguen erabilera oso nabarmena da, Euskarak hitz asko jasotzen du Gazteleratik. Orohar behaturiko Euskara Gaztelera baino urriagoa eta kalitate eskasagoa da.

- Euskararen ekoizpena zenbat eta zabalago eta kalitate handiagokoa orduan eta Gaztelerarena ere.

- Gazteleraren irakaskuntza noiz -zein ikasmaitan- eta nola egiten den -zein hezkuntz eredu den- , ez du ematen ikaskuntzan eraginkorki eragiten duenik. Izan ere emaitzak antzekoak izan bait dira ikastetxe guztietan. Behatu den diferentzia

oso orokorra izan da; hau da, zenbait ikastetxetan, pribatuetan kasurako, ekoizpena bi hizkuntzatan altuagoa da besteetan baino, arrazoia agian, oroimena gehiago lantzen dela izan liteke.

4. ONDORIOAK MIATUZ:

Orain artean aipatu funtsezko ondorioez gain, ikerketan zehar adierazitako zenbait baieztapen amaiera baino lehenago biltzeari ongi deritzogu. Horrela, atal batean zein bestean antzemandako emaitzak bilduz, nahiz eta inferitu litekeen guztia hona ekarri ez, gure ekarpena den lantxo honen mamiaren ulerkuntza errazten ari garelakoan gaude. Horrexegatik, eta ahal den era zuzenean aurkezteko hain zuzen, jarraian ikerketa honetatik atera daitezkeen ondoriatariko garrantzitsuenak puntuz-puntu agertzen joango gara.

1.- Ikusi denez, Urola bailaran (beraz, gune euskaldunetan eta euskarazko irakaskuntza eramanda ere) ikasmaila desberdinen arteko elebiduntasunaren indizeak alderatuz gero aldaketen joerak nabarmen baino nabarmenagoak dira. Hau da, diakronikoki ikusita, kulturatze (eskolatze) prozedura zenbat eta garatuagoa izan elebiduntasun indizea gaztelararen aldekoagoa bihurtuz doa. Horrela izanik, gizabanako euskaldun bera nahiz eta euskarazko irakaskuntzan ikasi, eskolako urtez-urteko jarioaren poderioz erdararen aldeko elebidunengana gero eta hurbilago daukagu. Azkenik, elebiduna izaten segitzen badu ere, bere altxor kontzeptuala erdaraz izango du. Bada, zenbat eta kultoago hainbat eta erdaldunago izan beharko du. Ondorioz, hizkuntz ukipen egoerako iherarkia definitzeko J.A. Fishman irakasleak erabilitako diglosia kontzeptuen mekanismoak¹ bete-betean antzeman ditzakegu gure artean bai euskaldunenak diren girotan baita euskal irakaskuntzan ere. Nahitanahiez, hegoaldean gaztelararen eskola-erabilerak hizkuntz ordezkapena dakar berarekiko. Gaztelera, finean, eskolako tratamenduz bigarren hizkuntza bezala emana bada ere, gizarte mailan bigarren hizkuntza gisa inola ere har daitekeenez² irakaskuntzaren lana, ezinbestean, egoera soziolinguistikoaren aldetik baldintzaturik datorkigu. Edozein modutan ere, honetaz behar bezala konturatzeko aurkezten ari garen mota honetako ikerketa diakronikoak egiteari premiazkoa deritzogu. Izan ere, eta eskakizunak hala bideraturik, eskoletan hizkuntz emaitzak neurtzeko edota

1- FISHMAN, J.A. (1988) "Langage Spread and Langage Policy for Endangere Langages" in Howengerg.P.H.(ed.) Georgetown Universsity Press. Washington D.C.

2- Ikus EHAA 1992ko Abuztuak 27ko 236/1992ko eta 237/19992ko dekretuak.

hizkuntz egoerak deskribatzeko egindako saiakera gehienak denboralitate mugatukoak izan dira (sinkronikoak)³ eta, ondorioz, hemen aipatzen diren joerak nekez antzeman zitzaketen.

Halere, hizkuntza arloan ere hezkuntzan egiten dena gizartearen menpekoa izateak, alegia, eskolaren zeregina despatologizatu nahiz deskulpabilizatzear gain bere benetazko ardatzetan kokatzen omen du zeren eta egia bada gizarteak, halabeharrez, erdalduntzearen alde duen indarrari eskolatik soilik ezin zaiola aurre egin, egiagoa dugu, era berean, eskolan gazteleraren tratamendua bera gizarte joera horren aldekoa ala, modu osagarriaz eramanda, gizarte-inertzia horri beste dinamika zuzentzaileagoa erantsiz izan daitekeela. Aukerak, berriz, aipatutako bigarren honen ildotik baldin badoa bederen, kontutan hartu beharko litzuzke, emanda datorkigun hizkuntz egoeraz aparte, gizabanakoaren garapenean zeintzu diren hezkuntz onura kognitibo emankorrenak, eta hori azaltzea litzateke, hain zuzen, jarraian egin nahi izango genukeena.

2.- Emaizta kuantitatiboak alde batera utzita (elebiduntasun indizeak etab...) eta Urolako bailaratik ateratako datuei kualitatiboki so eginez, konparatiboki azterturik (hizkuntza bakoitzean emandako hitzen zerrendak alderatuz) euskararen ahulezia nabarmena da oso. Izan ere, gazteleraz erabilitako hitz desberdin kopurua handiagoa izateaz gain, gaztelerazko hitzak askoz ere aberatsagoak dira lexikografia aldetik, kontzeptualki bortitzagoak eta askotan euskarazkoak besteen maileguak izanik tokian-tokiko hizkeraz noziturik agertzen zaizkigu. Hitz bitan adieraziaz, euskararen MENPEKOTASUN SEMANTIKOA erabat garbi azaltzen da. Guztiau, beti bezala, euskararen gunean eta euskal ereduetan egindako ikerketa baten emaitzak direnez, are eta kezagarriagoa daukagu. Izan ere, aurreko puntuan kuantitatiboki hizkuntz ordezkatzeari aipatzen baldin bagenuen, oraingo honetan, kualitatiboki, adierazitakoari hizkuntzaren minorizazioaren aurrean aurkitzen garela gehitu beharko genioke. Honen aurrean zeregin franko bada ere, ezin da aipatu gabe utzi gutxiagotutako hizkuntzen gizarte-berreskurapenean hizkuntz-kalitatearen aldeko apustuak berebiziko garrantzia duen erronka dugula⁴, eta zalantzarik gabe, arlo honetan eskolak zeresanik eta zer egiterik handia du.

3- ETXEBERRIA, F.(1992) "Euskal Eskola. Elebitasunari buruz 20 urtez ikerketan" in *Isilik*, 15. Donostia. 10/15 or.

4- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1985)"Inguru-Pedagogia eta Hizkuntzen Berreskurapena" in *ELE* 5. Bilbo. 189/202.or.

RDGZ. BORNAETXEA, F. (1991)" Quebec-eko adibidea" in *ELE* 9. Bilbo. 89/99.

3.- Baina, esan bezala, soziolinguistikoki emanda datorkigun egoeraz gain, edota hobeto adieraziaz, abiapuntuzko hizkuntz egoera ezagututa, gizabanakoaren nortasun-baloreak garatzean zeri ekin beharko liokete hemen aurkezten ari den diseinuaren ardatzek?:

Lehenengo eta behin gogorarazi “Kultur gutxiagotuak eta Pentsamentuaren indepentzia” izenburuko atalean jorratutakoa. Hau da, gure kasuko elebidun gehikorrak (euskararen aldekoak) sortzailegoak dirudite kenkorrak baino, pentsamentu dibergentea ekoizten dute (galdera berdinen aurrean estatistikoki ohizkoak ez diren erantzun motak ematen dituzte) jasotzen duten informaziorako antolaketa modu berezien jabe diren bitartean.

Bai elebakarrak, baita erdararen aldeko elebidunak ere (elebidun kenkorrak) errealitatea sailkatzerakoan erizpide bakar bat erabiltzeko joera daukate (txirotasun kognitiboa/iker-tresnaren menpekotasuna). Euskararen aldeko elebidunek, ordea, informazioa erizpide bat baino gehiago erabiliz sailkatzen dute (aberastasun kognitiboa/iker-tresnetatik askeak) eta gaitasun kognitibo malguagoaz azaltzen zaizkigu. Finean, gizabanakoaren nortasun garapenerako euskararen aldeko elebidunak agertzen dituen ezaugarri kognitiboak emankorragoak izaten direla elebidun kenkorrenak baino argi eta garbi uzten du eskolako hizkuntz eta hezkuntz lanetarako euskal irakaskuntza areagotzearen premia eskolatzean zehar ahal den eta euskararen presentzia handiagoa bermatuz.

4.- Aipatutako euskal eskolakuntza horri eraginkorki eusteko elebitasuna hitzak iadanik ez du balio handirik izaten. Elebiduntasun indizeak, ordea, hizkuntzen arteko ukipen egoera jakin batean norbanakoaren joeraren berri diakronikoki erakustez gain, eskola-taldeak zein tankera kognitiboak antzemateko iker-tresna baliogarria dirudi. Horren arabera, eta ohizko eredugarritasun ekibokoa (A,B,D.) gaingiduz, lagun dezake eskolako hizkuntz/hezkuntzazko estrategiak ondorioztatzen.

5.- Ildo honetatik heldu daiteke “Gaztelera bigarren hizkuntza” arazoetara. Guztiau alboraturik, ordea, nahitanahiez eta frogatu dugunez, euskararen ordezkapena eta bere minorizatze prozedura besterik ez da areagotzen. Horrexegatik, egun, inoiz ez bezala euskal irakaskuntzaren normalkuntzarako bidean gaztelararen irakaskuntzak berebiziko garrantzia hartzen du eta bai baldintza soziolinguistikoak kontutan izanik, baita zientzi kognitiboei kasu eginez ere euskarazko irakaskuntza bermatzea ezinbesteko aldarrikapena bihurtzen zaigu.

Euskaldunei zein jatorrizko erdaldunei ere, arrazoi desberdinengatik goian adierazi dugunez, euskarazko hezkuntza zor zaie. Bertatik, bigarren zein hirugarren edota laugarren hizkuntzaren irakaskuntza elebidun gehikorrak lortuz

planteia daiteke. Egun, berriz, gehienetan elebidun kenkorren aldeko joera (erdararen aldekoak) euskal muintan bai eta euskal erduetan ere areagotzen doan bitartean ezin da esan erabili ohi diren hizkuntz/hezkuntz bideak egokienak direnik. Espero dezagun, bada, ikerketa honek, bere motzean ere, aipatutako akats guzti hauei aurre eginez baliogarria izan dadila.

BIBLIOGRAFIA

- AGAR, M. (1991). "The biculture in bilingual". *Language in Society*, 20, 164-181.
- AIMARD, P. *Aproximación metodológica a los trastornos del lenguaje en el niño*.
- ALBANESE, J.F. (1985). "Language lateralization in English-French bilinguals". *Brain and Language*, 24, 284-296.
- ALBERT, M.; OBLER, L.K. (1978). *The bilingual brain. Neuropsychological and Neurolinguistics Aspects of Bilingualism*. Academic Press, New York.
- ALY, J. eta beste batzuk (1992) . "Educations dans une langue minorisée". Cahiers de Recherche *Langues et cultures opprimées et minorisées*. Université Paris VIII. Saint-Denis.
- AMERIO, P. (1987). "Groupes, representations et identites sociales". *Perspectives cognitives et conduites sociales*. Del Val. Fribourg.
- APRIL, R.S. (1979). "Concepts actuels sur l'organisation cérébrale du langage a partir de quelques cas d'aphasie croisée chez les orientaux bilingues". *Revue Neurologique*, 135, 4, 375-378.
- ARBID, M.A. (1976). *Cerebros, máquinas y matemáticas*. Alianza. Madrid.
- ARNAU, J.; SEBASTIAN, N.; SOPENA, J.M. (1982). "Estudio experimental del bilingüismo: revisión histórica I". *Anuario de Psicología*. 26.
- ASKOREN ARTEAN (1980). *El Cerebro*, Ed. Científico- Médica. Barcelona.
- AZCOAGA, J. E. (1976). *Trastornos del lenguaje*. Ateneo, México.
- AZURMENDI, M.J. (1981). *Bilingüismo. Diglosia*. Euskal Linguistika eta Literatura: Bide berriak, Bilbo. Univ. Deusto.

- BAKER, C. (1988). *Key Issues in Bilingualism and Bilingual Education*. Multilingual Matters, Clevedon.
- BAKER, C. "Elebitasuna eta funtzionamendu kognitiboa" *Tantak*, 5. 25-50.
- BALKAN, L. (1979). *Los efectos del bilingüismo en las aptitudes intelectuales*. Marova, Madrid.
- BARRAQUER-BORDAS, L. (1963). "Afasia, Apraxias y Agnosias". BARRAQUER. *Neurología fundamental*- en. Toray, Barcelona.
- BARRIO, M.V. del (1985). *El lenguaje y sus perturbaciones*. Valencia. Promolibro.
- BARTON, M.I.; GOODGLASS, H.; SHAI, A. (1965). "Differential recognition of tachistoscopically presented english and hebrew words in right and left visual fields". *Perceptual and Motor Skills*, 21, 431-437.
- BASSO, A.; FAGLIONI, P.; VIGNOLO, L.A. (1975). "Etude contrôlée de la rééducation du langage dans l'aphasie: comparaison entre aphasiques traités et non-traités". *Revue Neurologique*, 131, 9, 607-614.
- BENTIN, S. (1981). "On the representation of a second language in the cerebral hemispheres of right-handed people". *Neuropsychologia*, 19, 4, 599-603.
- BENVENISTE, E. (1958). "Catégories de pensée et catégories de langue". *Rev. Etudes Philosophiques*, 4, 419-429.
- BERQUIER, A.; ASHTON, R. (1992). "Language lateralization in bilinguals: more not less is needed: a reply to Paradis (1990)". *Brain and Language*, 43, 528- 533.
- BOROWY, T.; GOEBEL, R. (1976). "Cerebral lateralization of speech: the effects of age, sex, race and socioeconomic class". *Neuropsychologia*, 14, 363- 370.
- BOUTON, Ch. (1976). *El desarrollo del lenguaje. Aspectos normales y patológicos*. Ed. de la Unesco, Paris.
- BOUTON, Ch. P. (1984). "Le cerveau du traducteur. De quelques propositions sur ce thème". *Meta*, 29, 1, 44-56.

- BROCA, P. (1865). "Remarques sur le siège de la faculté du langage articulé". *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Paris*, 38, 377-393.
- BRONCKART, J.P. (1980). *Teorías del lenguaje*. Herder, Barcelona.
- BROWN, R. (1958). "Words and thing". *The Free Press*. N. York.
- BROWN, R. (1981). *Psicolingüística*. Trillas, Mexico.
- BROWN, J.W.; CHOBOR, K.L. (1992). "Phrenological studies of aphasia before Broca: Broca's aphasia or Gall's aphasia?". *Brain and Language*, 43, 475- 486.
- BRUNER, J.S.; OLVER, R.; GREENFIELD, P. (1966). *Studies in cognitive growth*. Wiley, N.York.
- BRUNER, J. (1989). *Realidad mental y mundos posibles*. Gedisa, Barcelona.
- BRUNER, J. (1991). *Actos de significado. Más allá de la revolución cognitiva*. Alianza. Madrid.
- BUXO, M.J. "Antropología Lingüística". *Cuadernos de Antropología*.
- CABRE, T. (1988). "Fundamentos de lingüística en logopedia". Peña Casanova, J. *Manual de Logopedia-n*. Masson, Barcelona.
- CALVÉ, P. (1991). "Vingt ans d'immersion au Canada (1956-1990)". *E.L.A.*, 82, 7-23.
- CAMBIER, J.; ELGHOZI, D.; KHOURY, M.; STRUBE, A. (1980). "Répétition écholalique et troubles sévères de la compréhension. Syndrome de déactivation de l'hémisphère gauche". *Revue Neurologique*, 136, 689-690.
- CAMBIER, J.; ELGHOZI, D.; SIGNORET, J.L.; HENIN, D. (1983). "Contribution de l'hémisphère droit au langage des aphasiques. Disparition de ce langage après lésion droite". *Revue Neurologique*, 139, 1, 55-63.
- CAZAYUS, P. (1981). *La afasia*. Herder, Barcelona.
- CHANGEAUX, J.P. (1983). *L'homme neuronal*. A. Fayard. Paris.

- CHERNIGOVSKAYA, T.V.; BALONOV, L. J.; DEGLIN, V. L. (1983). "Bilingualism and brain functional asymmetry". *Brain and Language*, 20, 195-216.
- CHOMSKY, N. (1977). *Problemas actuales en teoría lingüística*. Siglo XXI. Mexico.
- COLE, M. (1977). *Cultura y Pensamiento. Relación de los procesos cognitivos con la cultura*. Limusa. Mexico.
- COLE, M. (1984). "La zona de desarrollo próximo: donde cultura y conocimiento se generan mutuamente". *Infancia y Aprendizaje*. 25. 3-17.
- COLE, M.; MEANS, B. (1986). *Cognición y Pensamiento. Cómo pensamos. Estudios comparados*. Paidós. Buenos Aires.
- COLL, C. "Significado y sentido en el aprendizaje escolar" *Infancia y Aprendizaje*, 48. 121-135.
- CRYSTAL, D. (1983). *Patología del lenguaje*. Cátedra, Madrid.
- CUMMINS, J. (1978). "Bilingualism and the Development of Metalinguistics Awareness".
- CUMMINS, J. "Interdependencia lingüística y desarrollo educativo de los niños bilingües". *Infancia y Aprendizaje*, 21.
- DAMASIO, A.R.; DAMASIO, H. (1992). "Cerebro y lenguaje". *Investigación y ciencia*, 194, 58-68.
- DAJAUT, C.; GAINOTTI, G.; TISSOT, R. (1974). "Sur quelques aspects des troubles de la compréhension dans l'aphasie". *Cortex*, 10, 347-359.
- DAVILA BALSERA, P.; EIZAGIRRE SAGARDIA, A. (1992). "Alfabetización y euskaldunización en Euskal Herria". *Leer y escribir en España. 200 años de alfabetización* -en. Pirámide. Madrid.
- DEL RIO, M.J.; VILASECA, R. (1988). "Sobre la adquisición y el desarrollo del lenguaje". Peña Casanova, *J. Manual de Logopedia-n*. Masson, Barcelona.
- DESCAMPS, J.C. (1977). *L'Attribution et la catégorisation sociale*. Peter. Berne.

- DUCARNE DE RIBACOURT, B. "L'aphasie acquise de l'enfant". 47-57.
- EIMAS, P.D. (1985). "Percepción del habla en la primera infancia". *Investigación y Ciencia*, 102, 24-31.
- ELGHOZI, D.; STRUBE, E.; SIGNORET, J.L.; CAMBIER, J.; LHERMITTE, F. (1978). "Quasiaphasie lors de lèsion du thalamus. Relations du trouble du langage et de l'activation élective de l'hémisphère gauche". *Revue Neurologique*, 134, 557- 574.
- ESTEVEZ-GONZALEZ, A. (1992). "Lateralidad y asimetría funcional cerebral: fundamentos". *Rev. Logop. Fon. Audiol.*, XII, 3, 138-151.
- ETXEBERRIA, F.; ARZAMENDI, J. (1992). *Bilingüismo y adquisición de lenguas*. Actas del IX Congreso nacional de A.E.S.L.A. U.P.V. Bilbao.
- EUSKALTZAINDIA. (1979). *Conflicto lingüístico en Euskadi*. Ediciones Vascas, Bilbao.
- EUSKALTZAINDIA. (1979). *Hizkuntz Borroka Euskal Herrian*. Ediciones Vascas, Bilbo.
- FORTES, M. (1977) "From child to adult: Studies in the antropology of education". *Natural History Press*. N.York, 27-28.
- GALLOWAY, L.M. ; SCARCELLA, R. (1982). "Cerebral organization in adult second language acquisition: is the righth hemisphere more involved?". *Brain and Language*, 16, 56-60.
- GALLOWAY, L. (1983). "Etudes cliniques et expérimentales sur la repartition hémisphérique du traitement cérébral du langage chez les bilingues: modèles théoriques". *Langages*, 42, 79-113.
- GARAGORRI, X.; EGILIOR, E. (1983). "Desarrollo y situación actual de la enseñanza en las ikastolas". SIGUAN, M. *Lenguas y educación en el ámbito del Estado español-en*. ED. Ediciones de la Universidad de Barcelona. Barcelona.
- GAZZANIGA, M. (1970). *The bisected brain*. Apleton, New York.
- GAZZANIGA, M.S.; HILLYARD, S.A. (1971). "Language and speech capacity of the righth hemisphere". *Neuropsychologia*, 9, 273-280.

- GENESSE, F; TUCKER, G.; LAMBERT, W.D. (1975). "Communication Skills in Bilingual Childre" *Child Development*, 46. 10-14.
- GILFORD, J.P. (1982). "Cognitive Psychology's Ambiguitie" *Psychological Review*, 89. 48-59.
- GOLDSTEIN, K. (1933). "L'analyse de l'aphasie et l'étude de l'essence du langage". *Journal de Psychologie Normal et Pathologique*, 30, 430-496.
- GOLDSTEIN, K. (1977). "El análisis de la afasia y el estudio de la esencia del lenguaje". Delacroix, H.; Cassierer, E.; Goldstein, K. y otros *Psicología del lenguaje-n*. Paidós, Buenos Aires.
- GOMEZ BOSQUE, P.; GOMEZ CARRETERO, M. E. (1985). *Lenguaje y cerebro*. Secretariado de Publicaciones, Universidad de Valladolid.
- GOODGLASS, H.; KAPLAN, E. (1972). *The assessment of aphasia and related disorders* Lea and Febiger Philadelphia.
- GOODGLASS, H.; KAPLAN, E. (1986). *Evaluación de la afasia y trastornos relacionados*. Médica-Panamericana. Madrid.
- GORDON, D.P.; ZATORRE, R. J. (1981). "A righth-ear advantage for dichotic listening in bilingual children". *Brain and Language*, 13, 389-396.
- GORDON, H. W. (1980). "Cerebral organization in bilinguals. I. Lateralization". *Brain and Language*, 9, 255-268.
- GORDON, H.W.; WEIDE, R. (1983). "La contribution de certaines fonctions cognitive au traitement du langage, à son acquisition et à l'apprentissage d'une langue seconde". *Langages*, 73, 45-56.
- GREEN, A. (1986). "A time sharing cross-sectional study of monolinguals and bilinguals at different levels of second language acquisition". *Brain and Cognition*, 5, 477-497.
- GREENE, J.F.; ZIRKEL, P.A. "The use of parallel testing of aural ability as an indicator of bilingual dominance". 51-55.
- GROSJEAN, F. (1989). "Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person". *Brain and Language*, 36, 1, 3-16.

- HAMMERS; BLANC. (1983). *Bilingualité et Bilinguisme*. Pierre Mardaga Ed. Bruxelles.
- HARDYCK, C.; TZENG, O. J. L.; WANG, W. S-Y. (1978). "Cerebral lateralization of function and bilingual decision processes: isthiking lateralized?". *Brain and Language*, 5, 56-71.
- HARRIS, M. (1982). *El materialismo cultural*. Alianza.Madrid.
- HAUGEN, E. (1972). *The ecology of language*. Stanford University Press. California.
- HECAEN, H. (1976). "Acquired aphasia in children and the ontogenesis of hemispheric functional specialization". *Brain and Language*, 3, 114-134.
- HEIDER, E.R. (1972). "Universals in color naming and memor" *Journal of Experimental Psychology*, 18. 10-20.
- HERSKOVITS, M. eta besteak (1965). "The Mind of Primitive Man". *The Free Press*. N. York 10.
- HERNANDEZ-PINA, F. (1984). "Actitudes lingüísticas parentales y desarrollo del lenguaje infantil". *Infancia y Aprendizaje*, 25, 35-60.
- HOOSAIN, R.; SHIU, L.P. (1989). "Cerebral lateralization of chinese-english bilingual functions". *Neuropsychologia*, 27, 5, 705-712.
- HUDSON, R.A. (1981). *La Sociolingüística*. Anagrama. Barcelona.
- HYND, G.W.; TEETER, A.; STEWART, J. (1980). "Acculturation and the lateralization of speech in the bilingual native american". *International Journal of Neuroscience*. 11, 1-7.
- HYPOLITE, J. (1971). "Information et Communication", in *Figures de la pensée philosophique*. P.U.F. 1b. Paris.
- IANCO-WORRALL, A.D. (1972). "Bilingualism and cognitive developement". *Child Development*, 43, 1390-1400.
- IBAÑEZ, J. (1988). "Cuantitativo/Cualitativo" *Terminología Científico-Social*.-en Antrophos. Barcelona 218-232.

- ISASI, X.; ERRIONDO, L.; RDGZ. BORNAETXEA, F. (1991). *El contexto de contacto de lenguas en las vías de aprendizaje de las formas de simbolización*. Euskal Herriko Unibertsitateak finantziaturiko ikerketa (UPV 096.230-H053/91).
- ISASI BALANTZATEGI, X.; RDGZ. BORNAETXEA, F. (1991). "Euskararen Herritik Erdal Mundura" *Elebitasuna eta Hizkuntz Jabekuntza*-n. XI. Congreso de la Sociedad Española de Lingüística Aplicada.
- ISASI, X.; YENES, F.; LOPEZ JAUREGI, A.; ELOSUA, P. (1992). *Elebiduntasunaz*. Gizarte Psikologia eta Portaera Zientzien Metodologia Saila. UPV/EHUko Psikologia Fakultatea, Donostia.
- JAKOBSON, R. (1972). *Essais de linguistique générale*, Minuit. Paris.
- JAKOBSON, R. (1974). *Lenguaje infantil y afasia*. Ayuso, Madrid.
- JANER MANILA, G. (1982). *Cultura popular i ecologia del llenguatge*. Ceac. Barcelona.
- JOANETTE, Y.; ROCH LECOURS, A. (1984). "Cerveau et langage: nouvelles perspectives". *Meta*, 29, 1, 27-35.
- JOHNSON, W. (1973). *Problemas del habla infantil*. Kapelusz, Buenos Aires.
- KAWAMURA, S. "Cultural behavior in japanese Monkkeys". *Biol Sc*, 10. gehigarria.
- KIMURA, D. (1980). "Sex differences in intrahemispheric organization of speech". *The Behavioral and Brain Sciences*, 3, 240-241.
- KOHLER, W. (1925). *The mentality of apes*. Harcourt Brace. N. York
- KORTLANDT, A. (1963). *Prothominid behavior in primates*. Symp. Zool. Soc. London.
- KRISTEVA, J. (1969). *Semeiotiké*. Seuil. Paris.
- LAMBERT, W.E. (1975). "Culture and language as factors in learning educatio"
Education of inmigrants students. A. Wolfgang. OISE. Toronto.

- LARRESORO (1972). *Hizkuntza eta pentsakera*. Etor, Bilbo.
- LAUNAY, CL.; BOREL-MASONNY, S. (1975). *Transtornos del lenguaje la palabra y la voz en el niño*. Toray-Masson, Barcelona.
- LEACH, E. (1981). *Cultura y Comunicación*. Siglo XXI. Madrid.
- LEBRUN, Y. (1980). "Are speech production and speech comprehension distinct processes?". *Revue de Phonétique appliquée* 55-56, 303- 305.
- LEBRUN, Y. (1982). "L'aphasie chez les polyglottes". *La Linguistique*, 18, 129- 144.
- LEBRUN, Y. (1884). "La neurophysiologie du bilinguisme". *Meta*, 29, 1, 36-43.
- LEBRUN, Y. (1988). "Multilinguisme et aphasie". *Revue de Laryngologie*, 109, 4, 299-306.
- LECOURS, R.; LHERMITTE, F. (1979). *L'aphasie*. Flammarion, Paris.
- LECOURS, A.R. (1980). "Asymétries anatomiques et asymétries fonctionelles: l'aphasie des illettrés". *Cahiers de psychologie*, 23, 283-304.
- LENNEBERG, E. (1975). *Fundamentos biológicos del lenguaje*. Alianza Universidad, Madrid.
- LEONTIEV, A.N. IN WERTSCH, J.V. (ed.) (1981). *The concept of activity in Soviet psychology*. Sharpe. White Plains, 47/61.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1971). *Arte, Lenguaje, Etnología*. Siglo XXI. Mexico.
- LHERMITTE, R.; HECAEN, H.; DUBOIS, J.; CULIOLI, A. et TABOURET-KELLER, A. (1966). "Le problème de l'aphasie des polyglottes: remarques sur quelques observations". *Neuropsychologia*, 4, 315-329.
- LORENZ, K. (1970). *Essais sur le comportement animal et humaine*. Seuil.Paris.
- LOTMAN, J. (1979). *Semiótica de la cultura. (La escuela de Tartu)* Cátedra. Madrid.
- LOURAU, R. (1975). *El análisis institucional*. Amorroutu. Buenos Aires.

- LURIA, A.R. (1974). *Cerebro y lenguaje. La afasia traumática: síndromes, exploración y tratamiento*. Fontanella, Barcelona.
- LURIA, A.R.; YUDOVICH, F.I.A. (1978). *Lenguaje y desarrollo intelectual en el niño*. Pablo del Río. Madrid.
- LURIA, A.R. (1979). *El cerebro humano y los procesos psíquicos*, Fontanella, Barcelona.
- LURIA, LEONTIEV, VYGOTSKY (1979). *Psicología y Pedagogía*. Akal. Madrid
- LURIA, A.R. (1980). *Los Procesos Cognitivos. Análisis Socio-históricos*. Fontanella. Barcelona.
- LURIA, A.R. (1980). *Fundamentos de neurolingüística*. Toray-Masson, Barcelona.
- LURIA, A.R. (1984). *Lenguaje y comportamiento*. Fundamentos, Madrid.
- MANNING, L. (1992). *Introducción a la neuropsicología clásica y cognitiva del lenguaje. Teoría, evaluación y rehabilitación de la afasia*. Trotta, Madrid.
- MARCIE, P.; HECAEN, H.; DUBOIS, J.; ANGELERGUES, R. (1965). "Les réalisations du langage chez les malades atteints de lésion de l'hémisphère droit", *Neuropsychologia*, 3, 217-245.
- McGLONE, J. (1978). "Sex difference in functional brain asymmetry". *Cortex*, 14, 122-128.
- McGLONE, J. (1980). "Sex differences in human brain asymmetry: a critical survey". *The Behavioral and Brain Sciences*, 3, 215-227.
- McKEEVER, W.F.; HUNT L.J.; WELLS, S.; YAZZIE C. (1989). "Language laterality in Navajo reservation children: dichotic test results depend on the language context of the testing". *Brain and Language*, 36, 148-158.
- McKEY, W.F. (1976). *Bilinguisme et contact des langues*. Klincksieck, Paris.
- McKEY, W.F.; SIGUAN, M. (1986) *Education et bilinguisme*. Unesco/ Deauchaux-Niestlé. Lausanne, 11-14.

- MENDELSON, S. (1988). "Language lateralization in bilinguals: facts and fantasy". *Journal of neurolinguistics*, 3, 2, 261-293.
- MOLLA, T.; PALANCA, C.; VIANA, A. (1987). *Curs de Sociolinguistica*. Bromera. Valencia.
- MOLLA, T.; PALANCA, C. (1988). Irakaskuntza, hizkuntza eta gizartea. *Jazten-en* 2. 20.
- MORIN, E. (1972). "L'événement-sphinx" *Communications* 18.
- MOSCOVICI, S. (1987). "Ideologie et representations sociale" *Sur Ideologies et Rep. Soc.* Paris X. Nanterre.
- MOYA, G; LAGO, J. (1977). *Bilingüismo y trastornos del lenguaje en España*. Saltés, Madrid.
- MUÑOZ, B. (1993). "Critica del saber aparente" *Critica del Lenguaje Ordinario-n* (Román Reyes Ed.) Libertarias.Madrid.
- NINYOLES, R.LL. (1980). *Idioma y poder social*. Tecnos, Madrid.
- OBLER, L.K.; ZATORRE, R.J.; GALLOWAY, L.; VAID, J. (1982). "Cerebral lateralization in bilinguals: methodological issues". *Brain and language*, 15, 40-54.
- OBLER, L.K. (1983). "La neuropsychologie du bilinguisme". *Langages*, 72.
- OJEMANN, G.A.; WHITAKER, H.A. (1978). "The bilingual brain". *Archives of Neurology*, 35, 409-412.
- ORMAETXEA, J.L.; "Irakaskuntza, hizkuntza eta gizartea". *Jazten*.
- PARADIS, M. (1977). "Bilingualism and Aphasia". H.A. Whitaker and H. Whitaker (eds.) *Studies in neurolinguistics-en*. 3.lb. Academic Press, New York, 65-121.
- PARADIS, M. (1978). "Metalinguistic Development of Children in Bilingual Education Programms: Data from Irish and Canadian Ukrainian-English Program". *Aspects of Bilingualism-en* Hornbeam Press, Columbia.

- PARADIS, M.; LECOURS, A.R. (1979). "L'aphasie chez les bilingues et polyglottes". A.Lecours, F. Lhermitte et al. *L'aphasie*-n. Flammarion, Paris, 605-616.
- PARADIS, M.; GOLDBLUM, M.C.; ABIDI, R. (1982). "Alternate antagonism with paradoxical translation behavior in two bilingual aphasic patients". *Brain and Language*, 15, 55-69.
- PARADIS, M. (1983). *Readings on Aphasia in Bilinguals and Polyglots*. Didier, Montreal.
- PARADIS, M.; LEBRUN, Y. (1983). "La neurolingüistique bu bilinguisme". *Langages*, 72.
- PARADIS, M. (1984). "Aphasie et traduction". *Meta*, 29, 1, 57-67.
- PARADIS, M. (1986). "Sobre la representación de dos lenguajes en un cerebro". *Rev. Logopedia Fon. Audiol.*, VI, 4, 178-203.
- PARADIS, M. (1987). *The assessment of bilingual aphasia*. LEA, London.
- PARADIS, M. (1988). "An international journal for the study of brain function in language behavior and experience". *Journal of Neurolinguistics*, 3, 2.
- PARADIS, M. (1988). "Recent developments in the study of agrammatism: their import for the assessment of bilingual aphasia". *Journal of Neurolinguistics*, 3, 2, 127-160.
- PARADIS, M. (1989). *Evaluación de la afasia en los bilingües*. Masson.
- PARADIS, M. (1989). "Bilingual and polyglot aphasia". F. Boller & J. Grafman (eds.), *Handbook of Neuropsychology*-n. 2.lb.. Elsevier, Amsterdam, 117-140.
- PARADIS, M. (1989). "The assessment of bilingual aphasia". *Journal of Neurolinguistics*, 4, 3, 4, 531-536.
- PARADIS, M.; GOLDBLUM, M.C. (1989). "Selective crossed aphasia in a trilingual aphasic patient followed by reciprocal antagonism". *Brain and Language*, 36, 1, 62-76.

- PARADIS, M. (1989). "La lateralización cerebral diferencial en los bilingües: ¡Basta, por favor!". *Investigaciones Psicológicas*, 7, 95-105.
- PARADIS, M. (1991). "Implication de mécanismes mnésiques cérébraux différents selon les méthodes d'apprentissage". *1er Congrès International Mémoire et Mémorisation dans l'Acquisition et l'Apprentissage des Langues-en*. Bruxelles.
- PARADIS, M. (1992). "The loch ness moster approach to bilingual language lateralization: a reponse to Berquier and Ashton". *Brain and Language*, 43, 534-537.
- PASK, G. (1976). *Conversation Theory*. Elsevier. N.York.
- PEÑA CASANOVA, J.; BARRAQUER BORDAS, LL. (1983). *Neuropsicología*. Toray, Barcelona.
- PEÑA, J.; BARRAQUER BORDAS, L.; ROIG ROVIRA, T. *Afasis adquiridas en la infancia. Revisión de conceptos básicos*.
- PERECMAN, E. (1984). "Spontaneous translation and language mixing in a polyglot aphasic". *Brain and Language*, 23, 43-53.
- PERELLO (1984). *Perturbaciones del lenguaje*. Científico-Médica, Barcelona.
- PEUSER, G. (1980). *La investigación interdisciplinaria de la afasia*. Barcelona, Paidós.
- PIKE, K.L. (1972). "Puntos de vista éticos y émicos para la descripción de la conducta" *Comunicación y cultura-n*, Nueva Visión. Buenos Aires. 1. tomoa.
- PITRES, A. (1895). "Etude sur l'aphasie chez les polyglottes". *Revue de medecine*, XV, 873-899.
- PORCHER, L. (1990). "L'évaluation des apprentisages en langue étrangère". *Etudes de Linguistique Apliquee*,. 80, 5-39.
- POROT, D. (1980). *Los trastornos del lenguaje*. Oikos-Tau, Barcelona.
- PORTELLANO PEREZ, J.A. (1992). *Introducción al estudio de las asimetrías cerebrales*. CEPE, Madrid.

- RAPPORT, R. L.; TAN, C.T.; WHITAKER, H.A. (1983). "Fonctions linguistiques et troubles du langage chez les polyglottes parlant chinois et anglais". *Langages*, 72.
- RAPPORT, R. L.; TAN, C.T.; WHITAKER, H.A. (1983). "Language function and dysfunction among chinese-and english-speaking polyglots: cortical stimulation, Wada Testing, and clinical studies". *Brain and Language*, 18, 342-366.
- ROCH LECOURS, A.; BRANCHEREAU, L.; JOANETTE, Y. (1984). "La zone du langage et l'aphasie: enseignement standard et cas particuliers". *Meta*, 29, 1,10-26.
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1983) *Hezkuntzaren Iker-Tresnak* I.P.E.S. Formazio Koadernoak. Bilbo
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1991). "La référence spatiale (symbolique et psysique) dans l'apprentissage scolaire de la deuxième langu" *19. Congrès annuel S.P.A.Q.-en Montréal, Québec*.
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "Gazteleraren irakaskuntza euskal eskola" *Isilik* 15. 37.
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "Rap, trikitrixa zein bertsolaritza G. Lapassaderen esku" *Bertsolari -n* 7. zbk. Urria, 13-18.
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "Kultur Etxeak egungo Gizarte Pedagogiaren eremuan". *Eusko Ikaskuntzaren XI. Kongresua. Kultur Formulazio berriak. Euskal-Herria eta Europa*. Donostia. 503-506.
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "El contexto de contacto de lenguas en las vías de aprendizaje de las formas de simbolizació" *X. Congreso Nacional de Pedagogía*. Salamanca.
- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "La importancia del espacio simbólico en la recuperación de las lenguas minorizada" *O uso das línguas na perspectiva da Europa Comunitaria* Seminario coordinado Departamento de Filología, Teoria da literatura e linguística galega da Universidade de Vigo e Associaciom galeda ga Lingua. Ourense.

- RDGZ. BORNAETXEA, F. (1992). "Euskal-Herriko zenbait kasu ezagutzazko psikologiaren historiak jorratutako ildo klasikoen arabera ikerturik" *V Symposium de la Sociedad Española de Historia de la Psicología-n*. Donostia.
- RONDAL, J.A. (1980). *Lenguaje y educación*. Ed. Médica y Técnica, Barcelona.
- RONDAL, J.A.; THIBAUT, J.P. (1987). *Problèmes de psycholinguistique*. Pierre Mardaga ed., Bruxelles.
- RONDAL J.A.; SERON, X. (1988). *Trastornos del lenguaje III. Afasias, retrasos del lenguaje, dislexia*. Paidós, Barcelona.
- RONDAL, J.A.; COMBLAIN, A. (1991). "L'apprentissage des langues étrangères: aspects psycholinguistiques". *Les Langues Modernes*, 85, 1, 10-22.
- RUSS, R.C.; GOLD, J.A.; CHERULNIK, P.D. (1975). "Semantics and structure: a comparison between monolingual and bilingual subjects". *The Journal of Social Psychology*, 96, 163-172.
- SANCHEZ CARRION, J.M. (1980). *Lengua y pueblo*. Elkar. Donostia.
- SANCHEZ CARRION, J.M. (1981). *El espacio bilingüe*. Eusko Ikaskuntza, Navarra.
- SANCHEZ CARRION, J.M. "La nueva sociolingüística y la ecología de las lengua" *Eusko Ikaskuntza (Aingeru Irigarairi omenaldia)*. Donostia.
- SANCHEZ CARRION, J.M. (1987). *Un futuro para nuestro pasado*. Zabaltzen. Donostia.
- SANCHEZ CARRION, J.M. (1990). "Los espacios de la desigualdad: Patología social y conciencia lingüística" *Hizkuntza/Hezkuntza-n*. UPV/EHU. Bilbo 15-44.
- SANCHEZ, M.P.; R. de TEMBLEQUE R. (1986). "La educación bilingüe y el aprendizaje de una segunda lengua: sus características y principios fundamentales". *Infancia y Aprendizaje*, 33, 3-26.
- SAVRANSKI, I. (1983). *La cultura y sus funciones*. Progreso. Moscu.

- SHANON, B. (1982). "Lateralization effects in the perception of hebrew and english words". *Brain and Language*, 17, 107-123.
- SOARES, C.; GROSJEAN, F. (1981). "Left hemisphere language lateralization in bilinguals and monolinguals". *Perception and Psychophysics*, 29, 599- 604.
- SOARES, C. (1982). "Converging evidence for left hemisphere language lateralization in bilinguals". *Neuropsychologia*, 20, 6, 653-659.
- SOARES, C. (1984). "Left-hemisphere language lateralization in bilinguals: use of the concurrent activities paradigm". *Brain and Language*, 23, 86-96.
- SPRINGER, S.P.; DEUTSCH, G. (1990). *Cerebro izquierdo, cerebro derecho*. Gedisa, Barcelona.
- STUBBS, M. (1984). *Lenguaje y Escuela*. Cincel-Kapelusz. Madrid.
- SUSSMAN, H.M.; FRANKLIN, Ph.; SIMON, T. (1982). "Bilingual speech: bilateral control?". *Brain and Language*, 15, 125-142.
- TINBERGEN, N. (1964). *Conducta social de los animales*. UTEHA. Mexico.
- TITONE, R. (1975). *Bilingües a los tres años*. Kapelusz, Buenos Aires.
- TORRANCE, E.P. (1974). *Torrance Test of Creativitate Thinking*. Lexington Mass. Ginn.
- TUCKER, D.M. (1976). "Sex differences in hemispheric specialization for synteruc visuospatial functions". *Neuropsychologia*, 14, 447-454.
- TULVISTE, P. (1987). *The cultural-historical developement of verbal thinking. A psychological study*. Valgus. Tallin.
- TULVISTE, P. (1992). "Diversidad cultural y heterogeneidad en el pensamiento" *Apuntes de Psicología Sevilla* 35. 7.
- ULISES MOULINES, C. (1988). "Epistemologia", *Terminologia Cientifico-Social-en*. Antrophos. Barcelona. 347-350.
- VAID, J.; LAMBERT, W. (1979). "Differential cerebral involvement in the cognitive functioning of bilinguals". *Brain and Language*, 8, 92-110.

- VAID, J.; GENESEE, F. (1980). "Neuropsychological Approaches to Bilingualism: a Critical Review". *Canadian Journal of Psychology*, 34, 417-445.
- VARIOS. (1982). "El Bilingüismo: problemática y realidad". *Revista de Occidente*, II,10-11.
- VILA, I. (1983). "Reflexiones en torno al bilingüismo y la enseñanza bilingüe". *Infancia y Aprendizaje*, 21, 4-22.
- VILA, I.; ELGSTROM, S. (1987). "Imitación y adquisición del lenguaje". *Infancia y Aprendizaje*, 38, 1-8.
- VOCATE, D.R. (1984). "Differential cerebral speech lateralization in crow indian and anglo children". *Neuropsychologia*, 22, 4, 487-494.
- VOINESCU, I.; VISH,E.; SIRIAN,S.; MARETSIS, M. (1977). "Aphasia in a polyglot". *Brain and Language*, 4, 165-176.
- VYGOTSKY, L.S. (1964). *Pensamiento y lenguaje*. Lautaro, Buenos Aires.
- VYGOTSKY, L.S. (1982). *La imaginación y el arte en la infancia*. Akal. Madrid.
- WALTERS, J.; ZATORRE, R.J. (1978). "Laterality differences ford word identification in bilinguals". *Brain and Language*, 6, 158-167.
- WEBER, M. (1964). *L'étiqúe protestante et l'esprit du capitalisme*. Plon. Paris.
- WERNWE, H. (1948). *Comparative psychology of mental development*. Science Ed. N. York. 1961ko argitarapeneko 225. or.
- WHORF, B.L. (1956). *Language, thought and reality*. Wiley. N.York
- WITKIN, H. eta besteak (1971). "A manual for the Embedded figures Tes". *Consulting Psychologist Press*, California (Palo Alto).
- ZATORRE, J. (1983). "La représentation des langues multiples dans le cerveau: vieux problèmes et nouvelles orientations". *Langages*, 72.
- ZATORRE, R.J. (1989). On the representation of multiple languages in the brain: old problems and new directions. *Brain and Language*, 36, 1, 127-148.